

מאמרי הפרשה

מבית

אספסופקלריא

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

2248228@gmail.com

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אספקלריא לפרשת עקב תשפ"ג

תוכן העניינים (מהווה גם קישורים למאמרים):

- T..... אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר
- I ..... אבוא בעיר / הרב חיים שולביץ, ר"מ בישיבת מעוז חי"ל, עיה"ק ירושלים
- יא ..... אבניה ברזל / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים
- כד..... אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנחות', לייקווד
- ביאורים והארות / הרב משה הלוי הורן, מח"ס 'תפארת ציון' בסוג' תקפו כהן, מג"ש בישיבת תפארת ישראל, בני ברק..... כח
- בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר, ירושלים..... לג
- הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר..... לט
- הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס 'שערי יוסף ושא"ס', בני ברק..... מא
- השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'..... נט
- ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל' 'שלהי דקייטא' ושא"ס..... סג
- ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב..... ע
- ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס 'וען יוסף, שלחן מלכים' ושא"ס..... עד
- חזק ונתחזק / הרב יחזקאל אהרונוסון..... עח
- חלקו של ידיד / הרב משה יעקב הלוי קנר, מח"ס 'שפתי מלך' על הרמב"ם, כותב 'איגרת לידיד' (טורונטו - קנדה)..... פג
- לית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער)..... פה
- מאיר לישראל / הרב ישראל מאיר בהגר"צ פלמן, מרבני כולל 'מדרש אליהו', מח"ס קונטרס השביעית.. פח
- מי הדעת / הרב יוסף קסלר, מח"ס 'משנת ברכה', מודיעין עילית..... קסו
- מנחת שמואל / הרב שמואל מנחם קליין..... קסט
- מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד..... קעא
- משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית..... קעט
- מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית..... קפז
- נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, מח"ס 'יאמר ישראל' (רחובות)..... קפט
- נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל... קצא
- פרחים לתורה - כיצד מחנכין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי..... קצה

אספקלריא לפרשת עקב תשפ"ג

שבט ישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט ישראל', מאנשעסטער ..... קצז
שמחת אלעזר / בעקבות הגאון רבי שמחה (בן הגה"ק רבי אלחנן הי"ד) וסרמן זצ"ל, ראש ישיבת אור אלחנן,
מגדולי דורו וממערורי תנועת התשובה.....רב.....

תאיר נרי / הרב חיים מאיר נריה ..... רג

תבונות שורש – הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות
מועד.....רו.....

תשובות הגר"ח – פנינים מתורת רבינו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זיע"א (חלקם טרם נדפסו) / הרב
אהרן הלוי גרנדש מח"ס תשובות הגר"ח.....ריב.....

חינוך ריט

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ', מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי ..... ריט

חידות רכא

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא יסור שבט מיהודה' ..... רכא

אספקלריא לדף היומי רכב

אספקלריא לדף היומי - הארות במסכת הנלמדת..... רכב

סיפור רכו

בומרנג - דרמה סוחפת בהמשכים בעלת מסר חד ביותר / הרב חנוך חיים וינשטוק..... רכו

סיפור / מתוך המדור 'מעדני מלך' מאת הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, באספקלריא הנוכחי
רלה.....

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)

**"והיה כעץ שתול על פלגי מים" - מגן על דורו, כמו עץ שהוא
מגן ומיצל על היושב מתחתיו!**

"וְהָיָה כְּעֵץ שֶׁתוּל עַל פְּלָגֵי מַיִם אֲשֶׁר פְּרִיּוֹ יִתֵּן בְּעֵתוֹ, וְעָלְהוּ לֹא יִבּוֹל, וְכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ". הבאנו כמה מקורות וטעמים לכך שהכתוב ממשיל את תלמיד חכם "כעץ", ונמשיך בע"ה.

*

יש שפירשו, שהכוונה שהאיש המדובר [אשר לא הלך בעצת רשעים ובתורתו יהגה יומם ולילה] מגן על דורו, כמו עץ שהוא מגן ומיצל על היושב מתחתיו. זאת כדרך שפירש רש"י (במדבר יג, כ) את הכתוב "היש בה עץ": "אם יש בהם אדם כשר שיגין עליהם בזכותו".

מהרי"ץ דושינסקיא גאב"ד ירושלים עיה"ק כותב פירוש זה בספרו על תהלים 'תהלות מהרי"ץ'^א, ושם תורף דבריו, שלמרות שכה רבה זכותו, אף על פי כן הוא משפיל את עצמו כמרומו ב"על פלגי מים"^ב.

לעומת זאת, מהר"ש אמסלם אבד"ק מידלת כותב פירוש זה בספרו 'בני שלמה' באופן אחר: במה זכה להיות כ"עץ", שזכותו תגן על דורו כמו עץ שהוא מגן ומיצל על היושב תחתיו, כי תמיד עוסק בתורה שנמשלה למים.

*

חשוב לציין, שלמעשה כבר נכלל פירוש זה בדברי חז"ל (תרגום, ותקוני זהר תקון יג, דף כז ע"ב), שאמרו ש"עץ" הנזכר כאן הכוונה ל"עץ החיים", ונכללת בזה משמעות שהתלמיד חכם הוא כמו עץ שמגן על דורו.

*

---

^א שם תורף דבריו שלמרות שכה רבה זכותו אף על פי כן הוא משפיל את עצמו כמרומו ב"על פלגי מים", וראה הערה בנוגע לרמז מ"על פלגי".

^ב ענין הענוה נרמז בפסוק 'על פלגי מים' מכמה פנים, ולכשנעסוק בפסוק זה נביא מהם בע"ה.

^ג ראה זוהר הקדוש (פרשת בלק, דף רב ע"א): לא תשחית את עצה - זה תלמיד חכם שהוא בעיר, שהוא עץ החיים, אילן שנותן פירות. [בימתוק מדבש' מביא ביאור: שהוא העיקר בעיר]. ובהמשך שם, על "לא תשחית את עצה": שהתלמיד חכם נותן עצות לבני העיר איך להנצל מן הדין ומלמד אותם את הדרך ילכו בה, ולחזור בתשובה, ומכין להם כלי זיין נגד השונא - שמלמד אותם את דרכי התשובה. ובהמשך: "אותם שמשדלים בתורה הם עצים גדולים בעולם הזה".

המשלת התורה הקדושה ל'עץ' מסוים

בעוסקנו בפסוקים "כי אם בתורת ה' חפצו ... והיה כעץ שתול", נציין כי מצאנו במדרשי חז"ל בכמה וכמה מקומות שממשילים את התורה ואת תלמידי החכמים לעץ.

לעת עתה נמנה בע"ה כדוגמא בעלמא, כמה מקומות בהם המשילו חז"ל את התורה לעץ מסוים, ותן לחכם ויחכם עוד.

לזית ושמנו:

שתחילתו - קודם כתישת הזית - מר, וסופו מתוק (דברים רבה, פרשת כי תבוא ז, ג). שמביא חיים לעולם (דברים רבה שם).

שמביא אורה לעולם (דברים רבה שם, עיין ברכות נו, א [נראה תקוני זהר תקון ל, דף עה, א]).

שאינן השמן יוצא אלא על ידי כתישה, כך דברי תורה מתקיימים בצער (מדרש אגדה בובר תצוה כ, ועיין תנחומא כי תבוא ג "ומה השמן הזה נכתש וכל מה שנכתש הוא משובח, כך התורה ככל האדם מתייגע בה כך היא נעשית משובחת עבור הלומד [עי"ש הלשון, וגי' עץ יוסף "מייגע"]).

שאינו מטפטף כשמתמלא הכוס ממנו, כך דברי תורה אין מטפטפים בדברי ליצנות (שהש"ר פרשה א פסוק ג, אות ב).

שאם נופלת טיפת מים לתוך כוס מלאה שמן יוצאת כנגדה טיפה של שמן, וכן להפך, כך בלב האדם התורה מול הליצנות (שהש"ר שם).

לתאנה:

שנלקטת מעט מעט (עיין במדבר רבה, פרשת נשא יב, ט) שאין בה פסולת (ילקוט יהושע ב בשם מדרש ילמדנו) ראה דימוי נוסף במסכת ברכות (דף נו ע"ב).

לפרדס רימונים:

(עי' שמות רבה, פרשת תרומה לג, א).

אבוא בעיר / הרב חיים שולביץ, ר"מ בישיבת מעוז חי"ל, עיה"ק ירושלים

תבנה חומות ירושלים

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֲתָה עִבְר הַיּוֹם אֶת הַיְרֵדָן לְבֹא לְרִשֶׁת גּוֹיִם גְּדֹלִים וְעֲצָמִים מִמֶּךָ עָרִים גְּדֹלֹת
וּבְצִרַת בְּשָׁמַיִם (א, ט)

קדושת ערי חומה

בפנים יפות (דברים ט א) כתב, שכשם שנאמר על הגוים שהם 'עצומים ממך', דהיינו שהם יונקים ממקום הקדושה למעלה במזלות שריהם, כן יש לפרש ש'ערים גדולות ובצורות בשמים' עניינם שיש קדושה בערי חומה שהיו בארץ ישראל מימות יהושע בן נון. והנה רש"י בערכין (לב: ד"ה וקידשום) הביא שעל בתי ערי חומה אמרו בשבועות (טז:): שקדשום בשתי תודות ובשיר ובי"ד מהלכין ושתי תודות אחריהן, והעירו תוס' (ערכין שם) שרש"י בשבועות (שם ד"ה וקידשום) סתר משנתו וכתב 'לא פורש לי במה מקודשים ערי ארץ ישראל', וכתב הגר"ח (שמיטה יב טו) שבעת קידוש הארץ חלה עליהן ממילא קדושת בתי ערי חומה, ולא הוצרכו למעשה קידוש, ובזכרון שמואל (קונטרס זכרון נפתלי, סי' פב) כתב, שלדעת הרמב"ם אין כלל קדושה מיוחדת לערי חומה, ולשיטתו (ביאת מקדש פ"ג ה"ב, בית הבחירה פ"ז הי"א) שמחנה ישראל הוא רק מפתח ירושלים ולפנים, אך ערי חומה אין להם דין קדושת מחנה ישראלי, ולכן סובר שלא צריך להם קידוש. אולם הגר"ח נקט שגם להרמב"ם יש קדושה מיוחדת לערי חומה, אלא שקדושה זו חלה ממילא בשעה שהארץ מתקדשת.

ובערכין (שם) מצינו מחלוקת אם קדושת יהושע היתה לשעתה ולא לעתיד, ולפיכך כשעלה עזרא בביאה שניה הוצרך לקדש מחדש את בתי ערי חומה, או שנשאר בקדושתן ולא קדשן שוב, וכתב הרמב"ם (שמיטה שם) שבעת גלות בית ראשון בטלה קדושת בתי ערי חומה, וכשחזרו בני הגולה קידשו את הבתי ערי חומה, ומשמע כהגר"ח שיש קדושה לערי חומה. אולם לגבי ירושלים כתב (בית הבחירה ו יד) שקדושת ירושלים לא בטלה,

¹ הרמב"ם (ביאת מקדש פ"ג ה"ח) כתב שאף שמצורע שנכנס לירושלים לוקה אבל אם נכנס לשאר עיירות המוקפות חומה, אע"פ שאינו רשאי לפי שנאמר (ויקרא יג מו) בדד ישב, אינו לוקה. ומבואר שלערי חומה אין תורת מחנה ישראל, ורק בירושלים, הנחשבת מחנה ישראל, כי קדושתה נמשכת ממחנה שכינה שבתוכה, בה יש לאו של 'ולא יבוא אל תוך המחנה' (דברים כג יא). ומה שמצורע משתלח מערי חומה הוא רק משום מצות עשה של 'בדד ישב', אך אינו לוקה על כניסתו. וכן מבואר ברמב"ם בפירוש המשניות (כלים פ"א מ"ח), ולהלן יבואר שסבר שקדושת מחנה ישראל נמשכת מקדושת מחנה לוייה שבתוכו, והיינו רק בירושלים, שאין בה קדושת מקום, ולכן אין חומתה מקדשתה, אלא רק מצרפת את כולה למקור הקדושה שבתוכה. אולם הר"ש והרא"ש שם נקטו שקדושת ערי חומה היא כקדושת מחנה ישראל, והיינו שחלה קדושה בעצם המקום, והחומה היא המקדשת את המקום.

ומה שקידשה עזרא בשתי תודות, היה לזכרון בעלמא, כי לא במעשיו נתקדש המקום, שהרי לא היה שם לא מלך ולא אורים ותומים, ובמה נתקדשה, בקדושה ראשונה שקדשה שלמה שהוא קידש העזרה וירושלים לשעתן וקידשן לעתיד לבא. ויש להתבונן בחילוק ענין החומות של ירושלים ושאר ערי חומה.

חומת ירושלים מעמידה 'לפני ה'

על תחינת דוד (תהלים נא כ) 'היטיבה ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלים' תמה השל"ה (ווי העמודים כב ד), מה נפקא לן בחומות ירושלים, והלא כל מגמתנו לבנין בית המקדש, ולהביא קרבנות לכפר על כל עוונותינו, ואיזו תכלית יש בעצם בנין החומות. ויש להוסיף תמיהה על תמיהתו, כי אם אכן יש מעלה לירושלים בעצם היותה מוקפת חומה, הרי היה ראוי לבקש כן גם על בנין חומות של כל ערי ישראל.

אמנם כבר שנינו בעדויות (פ"ח מ"ו) אמר רבי יהושע שמעתי שמקריבין אף על פי שאין בית, ואוכלים קדשי קדשים אף על פי שאין קלעים, קדשים קלים ומעשר שני אף על פי שאין חומה, שקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא, וכן פסק הרמב"ם (בית הבחירה פ"ו הט"ו), והשיגו הראב"ד שהרי שנינו (ב"מ נג:): שכאשר נפלו מחיצות אי אפשר לאכול מעשר שני בירושלים. והוסיף המשנה למלך, שהרמב"ם עצמו פסק (מע"ש פ"ב ה"א) 'מעשר שני אינו נאכל בירושלים אלא בפני הבית, שנאמר מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך, מה בכור אינו נאכל אלא בפני הבית אף מעשר שני לא יאכל אלא בפני הבית'.

וליישוב קושיא זו כתב הטור (יו"ד סי' שלא) ש'היה ראוי לאוכלו בירושלים, שאע"פ שאין חומה קדושת העיר והבית לא בטלו, אלא שא"א לאוכלו כיון שאין מזבח, דאיתקש לבכור בהמה, מה בכור בזמן שיש בית אף במעשר דוקא בזמן שיש מזבח^ה. והיינו שבא לפרש, שכל מה ששנינו בעדויות שאוכלים אע"פ שאין בית, הוא מעיקר דין קדושת המקום, אך כיון שיש היקש לבכור, צריך שיהיה מזבח, ומשמע שאילו יעשו מזבח, יהיה אפשר לאכול מע"ש בלא חומה. ותמה המשנה למלך, שעדיין קשה ממה ששנינו (ב"מ נג:): שכאשר נפלו מחיצות אי אפשר לאכול מעשר שני בירושלים.

וראה בתשב"ץ (ח"ג רא) שאף שקדושת ירושלים קיימת בזמן הזה, מכל מקום כדי לאכול בה מעשר שני צריך חומה, וביאור דבריו כמו שכתב רש"י (ב"מ שם ד"ה מאי) שכאשר נפלו מחיצות חומת ירושלים, שוב אין מעשר נאכל שם עד שיעמדו מחיצות, דבעינן לפני ה', והיינו שגם כשיש מזבח, עדיין אינו נחשב 'לפני ה' אלא כשהוא בתוך היקף החומה.

^ה ראה פרישה שם (אות כד) שהעיר למה שינה הטור לשונו שמתחיל ומסיים ב'מזבח' ובאמצע נקט לשון 'בית'.

^י וכן מצינו במכות (יב.). לגבי אילן שעיקרו בירושלים ונפו חוץ לעיר שאין אוכלים שם מע"ש, אף שבעיר מקלט נופו קולט את הרוצח, כי דין המעש תלוי בחומה, וביאר רש"י שמעשר צריך לאוכלו לפני ה', והיינו שאף אם מחמת הנוף נחשב שנמצא בתוך העיר [ולכן קולט את הרוצח], הרי גם הנמצא בירושלים צריך היקף חומה כדי שיחשב לפני ה'.

ומבואר שהצורך בחומה הוא לחבר את הנמצא בירושלים אל מקור קדושתה, ולכך אף בהיות המזבח על מכוננו, רק על ידי היקף החומה נחשב כנמצא 'לפני ה'.

שני צידי החומה

מעתה יש לתמוה, שהרי מצינו לאידך בנבואת זכריה (ב ח) 'פרזות תשב ירושלים מרוב אדם', ומשמע לכאורה שאדרבא, יש מעלה יותר בהיות העיר פרוזה, כמו שפירש רש"י שם שלא תהא לה חומה כדי שיתיישבו בה המון אדם, ותגדל מיום ליום, ומשמע שיהיה אפשר לאכול בה קק"ל ומעשר שני אף בלא חומה, ובזה חלוק עניינה מערי חומה, שודאי אין דיניהם חלים אלא בהיותם מוקפות חומה, והדבר צריך טעם ודעת.

אמנם עניינה של חומה כפול הוא, כי מחד היא מקבצת את כל הבתים שבתוכה להיות יישוב אחד, ולאידך היא עומדת להגן על היישוב שבתוכה, בהבדלתה בינו לבין חוצה לו.

וכיון שהכתוב אומר שעתידה ירושלים לשבת פרזות, מסתבר שההיתר לאכול בה קק"ל ומעשר שני בלא חומה, הוא לפי שקדושת ירושלים חלה בכל היישוב הנמשך מהמקדש בלא הפסק, ומשמע שקדושת ירושלים היא מצד עצם היותה קרובה ומקיפה את המקדש, נמצא איפה שהצורך בחומה אינו כערי חומה הבצורות שהחומה עומדת להגנה, אלא חומת ירושלים באה להוסיף ולהמשיך את קדושת העיר מחוץ לשטח היישוב, וחוץ לחומה אינו קדוש, כי אין החומה ממשכת את קדושת המקדש לשם, אך לעתיד לבא כשישבו בה המון אדם, תמשך הקדושה בלא גבול, שהרי קדושת ירושלים אין לה גבול מצד עצמה כגבולות ערי חומה, כי אין הקדושה תלויה במקום, אלא בהיותה קרובה אל מקור הקדושה, הוא קדש הקדשים שבמחנה שכינה^ט.

אלא שעדיין קשה, כי כבר התבאר שגם הנמצא בירושלים צריך חומה כדי להעמידו 'לפני ה', ואם מקום היישוב קדוש מצד המקדש שבתוכו, ואף כשהוא נמשך חוץ לחומה, אם כן

ולכך לא מועילה קליטת הנוף גרידא. וכן משמע בבזבחים (ק"ט), דמקשי' איך אכלו קדשים בנוב וגבעון 'הא בעינן בירה' וכתב רש"י (ד"ה והא) שהרי צריך לאכול 'לפני ה', ושם היה מזבח, ולא מצינו שחסרון הבית יעכב, ובהכרח הכוונה לחסרון החומה, שהוא מונעו להחשב לפני ה'.

^י אכן באבן עזרא שם כתב שישבו פרזות מחוץ לחומה, והיינו שתהיה חומה לירושלים, אלא שימשכו יושביה חוץ לחומה.

^י ובזה תתבאר לשון ריש סנהדרין (ב), על מה ששנינו שם 'מוסיפין על העיר ועל העזרות', וכתב רש"י 'על העיר □ ירושלים', ודקדק הרש"ש מדבריו, שבערי חומה אי אפשר להרחיב את החומה, והיינו ששטח העיר קבוע לפי היקף החומה מימות יהושע בן נון. והיינו כאמור, כי קדושת ירושלים היא מצד קירבתה אל המקדש, ולכך אין לה גבול מצד עצמה, אך ערי חומה קדושתן נקבעת לפי היקף החומה, וזהו תחום מקומה, ואין בכח החומה להוסיף על עצם המקום. ^ט ואף לביאור האבן עזרא שתהיה חומה לירושלים, אלא שימשכו יושביה חוץ לחומה, הרי כיון שהקדושה תלויה ברצף היישוב אל הקודש, אין החומה שבאמצע היישוב מפסיקה את קדושתו, אלא כל תכליתה הוא להוסיף קדושה בתוכה, אף למקום שאין היישוב מגיע אליו.

למה לי חומה? וביותר יקשה על מה באה התחינה 'תבנה חומות ירושלים' כאשר לעתיד לא יהיה צורך בחומות כלליא.

חומות ירושלים לעתיד

אכן, עניינה של חומת ירושלים לעתיד לבא מבואר בדברי הזהר (ח"ב קח.) על הכתוב (תהלים נא כ) 'היטיבה ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלים', שלכאורה תמוה, וכי מיום שבנה את בית המקדש, כאמור 'היטיבה ברצונך את ציון' לא בנה את החומות, והרי אין בונים בית קודם חומות העיר, והתבאר שם, שאמנם כאשר נבנה בית המקדש למטה בידי אדם, בתחילה בנו את חומות העיר, כדי להגן עליהם, ולבסוף בנו את בית המקדש, אך לעתיד לבא יבנה הבית בידי הקב"ה, והוא בונה בתחלה את בית המקדש, ורק אחר שיורידו מן השמים ויושיבו על מקומו, אז יבנה את חומות ירושלים, שהן חומות העיר. ונתן טעם לדבר, כי אמנם בכל דבר הקב"ה מקדים את החוץ לפניו, כי כך דרך הקליפה שהיא קודמת ושומרת לפרי, אך כשהפרי גדל ומתבשל זורקים את הקליפה. אבל בבנין בית המקדש בעתיד, אזי כבר צד הרע יעבור מן העולם, ושוב אין צורך להקדים את החוץ, כי הפנימיות והחיצוניות יתאחדו, והכל יהיה מצד הקדושה, ולכן יוקדם בנין הבית להעמדת החומות, שאף הן מצד הקדושה, כאמור 'ואני אהיה לה חומת אש סביב', אני ולא סטרא בישא.

אמור מעתה, שאמנם גם כאשר יש קדושה בירושלים, כל עוד חוצה לה מתנגד לקדושתה, צריכים הנמצאים בה חומת אבן, כי צדה החיצון עומד להגן עליהם מהחוץ, ולא יועיל רצף היישוב להמשיך את הקדושה אלא לעתיד לבא, ואמנם אז תשב ירושלים פרוזת מחומת אבן, לפי שהכל ישוב אל הקודש, ושוב לא יהיה צורך בחומה להגנה. אולם גם אז יהיה צורך בצדה הפנימי של החומה, כי אף שהקדושה נמשכת לכל היישוב, הרי כדי להחשב כנמצא לפני ה', צריך היקף חומה, שהיא המצרפת את כל יושבי העיר אל לפני ה', ולכך די בחומת אש סביב.

והוא אשר אמרו בזהר שבבנין בידי אדם בתחילה בנו את חומות העיר, ולבסוף בנו את בית המקדש, כי אז היתה החומה נצרכת להגן מן החיצוניים, אך לעתיד לבא שכל ענין החומה יהיה רק להמשיך את הקדושה ממקורה, אזי יבנה הבית תחילה ואחר כך החומה, ואף שלא יקדימו בניית חומת אבן לעיר, ולכן תחשב פרוזה, הרי על חומת אש זו שתבנה לצירוף אל המקדש אחר בנייתו, באה התפילה 'תבנה חומות ירושלים'.

^י ויתכן שיש צורך בחומה כדי לקדש את העיר [ואף שמבואר בתוס' (ב"מ שם ד"ה דנפול) שאין הקדושה פוקעת בנפילת מיעוט המחיצות, כבר כתב במקד"ד (א ג) שבתחילת קידוש העיר צריך שתהיה שלימה], ואף שלדעת הרמב"ם קדשה לעתיד לבא, הרי היינו רק השטח שהיה בה בעת שהיתה קדושה, ואילו מה שיתווסף בגודל היישוב יהיה צריך קידוש, ואמנם אחר שיתקדש בחומה, הרי כשיגדל היישוב תמשך הקדושה עמו, ולכן תחשב פרוזה, כי תגדל מיום ליום.

^{יא} ואין לומר שדוד ביקש כן בתהלים רק על הבית הראשון, שהרי אנו מבקשים כן בתפילת שבת אודות הבית העתיד.

רובד נוסף יש בעומק ענין זה, והוא מבואר בדברי מהרח"ו (שעה"כ יוה"כ ה), בביאור החילוק בין ציון לירושלים, שנוסח בקשתנו על ציון הוא 'אתה תקום תרחם ציון', כי בה בחינת הנקודה הפנימית דרחל, שהיא יסוד דמלכותי^{יב}, ואילו ירושלים היא בחינת המלכות עצמה, שאינה פנימיות העברת השפע, אלא מקפת כחומה ומקבלת לתוכה, ומגבילה את חלוקת השפע שלא ימשך אל החוץ, וזהו 'תבנה חומות ירושלים', כי מהותה של ירושלים היא בעצם היותה 'חומות', ומשמעות ישיבתה 'פרזות' לעתיד, הוא שחומתה תהיה רק לצירוף אל הקודש, לקבל שפע יסוד ציון, אך ממנה ואילך יהיה נמשך ללא גבול.

וגם בבחינת חומותיהן נחלקו ציון וירושלים, כי על ציון נאמר 'חומת בת ציון הורידו כנחל דמעה', ואילו בירושלים נאמר 'על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים', והתבאר שתיבת 'חומת' היא אותיות 'חותם', והוא חותם היסוד הנקרא 'ציון', ואילו החותם מצד המלכות נקרא 'ירושלים', שיש בה 'חומותיך', לקבל ולהשפיע, ואמנם החותם שהוא ביסוד נקודת ציון יש בו יותר רחמים מירושלים, כי ציון הוא המשפיע חסד, וירושלים מקבלת בדין, אך כאשר יושלם הזיווג בין חומת ציון לחומת ירושלים, אזי בשתייהן יחדיו תעמוד חומת אש סביב, בסוד חותם בתוך חותם^{יג}.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

---

^{יב} ולכן שם הוא 'תרחם', שהם ג' ציורי רי"ו שבהויה, שהם סוד מייך נוקבין שבה.

^{יג} כמבואר בשער הכוונות (יוה"כ ה, והושע"ר) שהשוואת אותיות 'חותם' ו'חומת' ו'תחום' מלמדת שכולם במלכות.

אבניה ברזל / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים

משא וירטואלי מרתק לאזור נהר הירדן, עבר הירדן, הגולן, עכו ועוד! בענין "איסור יציאה לחוץ לארץ"

פַּל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ פָּה רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם יְהִיָּה (יא, כד)

[א] בפרשיות השבוע עוסקים אנו הרבה ב"ארץ ישראל". בפרשת "דברים" □ מרחיב משה על כל המסעות והכיבושים. בפרשת "ואתחנן" □ תפילותיו של משה ליכנס לארץ ישראל. בפרשת "עקב" □ בשבחה של ארץ ישראל "ארץ זבת חלב ודבש", "ארץ אשר אבניה ברזל כו". וכן בהנהגת הקב"ה על א"י "ארץ אשר עיני ה' אלוקיך בה". וכן על כיבוש א"י וכמש"נ "כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה" (ראה מש"נ להלן מהספרי). ובפרשת "ראה" □ על ביהמ"ק "כי אל באתם עד עתה אל המנוחה והנחלה".

ד' אמות בא"י

[א] נקדים תחילה על הענין של ד' אמות בארץ ישראל.

המשנ"ב (רמח, כח) כותב אודות האיסור לצאת בשיירא ג' ימים לפני השבת, וכותב השו"ע שם ש"העולה לארץ ישראל" מותר לו לצאת גם בערב שבת. ומביא המשנ"ב שי"א שזה אפילו לא הולך להשתקע שם, אלא על מנת לחזור, כי גם להלך בה הילוך ד' אמות יש מצוה.

ומבאר מחצה"ש שם: "כדאיתא בכתובות (קיא, א) אמר רב ירמיה בר אבא אמר רבי יוחנן, כל המהלך ד' אמות בארץ ישראל מובטח לו שהוא בן עולם הבא".

אך מעניין שבשו"ע הרב שם (קו"א אות ח) כותב: "אם מתכוין כדי לילך בה ד' אמות שמתכוין לדבר מצוה כו", אבל לטייל יש להסתפק, כיון שאינו מתכוין כלל למצות ההליכה בארץ ישראל, וצ"ע בכהאי גוונא".

איסור יציאה לחו"ל

[ב] בגמ' בב"ב (צא, א) אמרו: "אין יוצאין מארץ לחו"ל אא"כ עמדו סאתים בסלע כו". וכן היה ר"ש בן יוחאי אומר, אלימלך מחלון וכליון גדולי הדור היו ופרנסי הדור היו, ומפני מה נענשו מפני שיצאו מארץ לחוצה לארץ, שנאמר "ותהם כל העיר עליהן ותאמרנה הזאת נעמי", מאי "הזאת נעמי"? א"ר יצחק אמרו חזיתם נעמי שיצאת מארץ לחו"ל מה עלתה לה".

עוד אמרו (כתובות קי, ב): "כל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה וכל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה, שנאמר "לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים". וכל שאינו דר בארץ אין לו אלוה? אלא לומר לך כל הדר בחו"ל כאילו עובד

עבודת כוכבים. וכן בדוד הוא אומר "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים", וכי מי אמר לו לדוד לך עבוד אלהים אחרים? אלא לומר לך כל הדר בחו"ל כאילו עובד עבודת כוכבים".

[וכותב ע"ז הרמב"ן (סה"מ שכחת העשין ד): "ואומר אני כי המצוה שהחכמים מפליגין בה והיא דירת ארץ ישראל עד שאמרו שכל היוצא ממנה ודר בחוצה לארץ יהא בעיניך כעובד עבודה זרה כו', וזולת זה הפלגות גדולות שאמרו בה. הכל הוא ממצות עשה הזה שנצטוינו לרשת הארץ ולשבת בה. אם כן היא מצות עשה לדורות מתחייב כל יחיד ממנו ואפילו בזמן גלות, כידוע בתלמוד במקומות הרבה. וכ"ה ברמב"ם (פ"ח מהל' עבדים ה"ט) ובשו"ע (יו"ד רסז, פד) לגבי עבדים. וע"ע באבנ"ז (יו"ד סי' תנד) שהרחיב בזה].

עוד מבואר בסוגית הגמ' בגיטין (עו, א): "כי הווי מיפטרי רבנן מהדדי בעכו הווי מיפטרי משום דאסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ"די.

דעתו לחזור

ג] והנה מפשטות דברי הגמ' בגיטין משמע, שאסור גם לזמן קצר שדעתו לחזור.

אולם השלטי גבורים (שבועות ריש פ"ג) הביא מהתשב"ץ בשם מהר"ם: "דכי היכי דהיציאה על מנת לשוב אינה עבירה, כך העליה על מנת לצאת אינה מצוה, דעיקר ההליכה והיציאה תלוי בדירה". (והשוה למשנ"ב לעיל בסי' רמח ביוצא בשיירא לעליה לזמן).

וכ"כ המהרי"ט (קידושין לא, ב): "דמה איסור לצאת כו' כיון שאינו יוצא להשתקע. דאע"ג דאמרינן בשלהי כתובות "אסור לצאת מארץ ישראל אפילו לבבל", זהו לדור, אבל לסחורה או לעסק שיש לו שם פשיטא דמותר. וכן הא דאמרינן בסוף פרק מי שאחזו "כי הווי מיפטרי

די ואגב יש להעיר, היאך היה מותר לחבריהם לחזור לחו"ל, והתשובה היא כי הנה האיסור הוא רק "לצאת מארץ ישראל", וכמש"כ הריטב"א (יומא לח, א): "שאין האיסור ההוא אלא בזמן שישראל שרויין על אדמתם, אבל בזמן הזה שנגזר עלינו להיות נדחים בכל קצוי הארץ כל חוצה לארץ אחד הוא, ואין איסור אלא שלא לצאת מדעת מן הארץ לחוצה לארץ". וכ"כ האג"מ (אה"ע א, קב): "אבל פשוט שאין זה בזה"ז מצוה חיובית שעל הגוף, דא"כ היה ממילא נמצא שאסור לדור בחו"ל משום שעובר על עשה, כמו מי שילבש בגד של ד' כנפות בלא ציצית שיש איסור ללבוש כדי שלא יעבור על עשה דציצית, ולא הוזכר איסור אלא על הדר בא"י שאסור לצאת ע"מ לשכון בחו"ל ברמב"ם פ"ה ממלכים ה"ט, וג"כ הא ודאי אינו איסור לאו, ואם היה איסור גם לאנשי חו"ל הי"ל לרמב"ם לומר סתם אסור לשכון בחו"ל אא"כ חזק בא"י הרעב, משמע דרק ליושבי א"י יש איסור שאסרו חכמים, אבל מצד העשה אינה חיובית אלא כשדר שם מקיים מצוה".

וגדולה מזו כותב בשו"ת מהריט"ץ (סי' פה) שגם מי שבא לכאן בעראי יכול לחזור לחו"ל, ואלו דבריו: "דוקא במי שהיתה דירתו בא"י הוא ואבותיו, הילכך אסור לצאת לח"ל אם לא לישא אשה ויחזור אח"כ, אבל זה שבא מארץ מרחקים מח"ל לא"י ובודאי שכונת ביאתו פה הוא שחשב למצוא מנוח אשה ומדור, וכיון דלא איתדר ליה הרי מתחלה כשבא לא"י נעשה כאלו בא על תנאי ולא נתקיים תנאו. צא ולמד מהא דאמ' בקדושין "ההוא דזבין נכסיה אדעתא למיסק לא"י ולא איתדר ליה וכו'" ופי' רש"י לא אתדר ליה לפי שלא מצא מזונותיו או לא מצא מדור עכ"ל. הרי דאחר ששתי אלה מעכבים המכר אע"פ שלא התנה בפירושו, מכל שכן כשהיה בדעתו לבוא לא"י לישא אשה ולא מצא וגם לא מצא מזונותיו". (אולם בחורים וכדו' שבאו ללמוד כאן, לא הסכימו הרבנים להקל להם טפי מיושבי א"י לצאת לטיולים למקומות שהמה חו"ל).

וט ועי' היטב בדברי המהרש"א שם ובספר חק המלך עלה.

רבנן מהדדי בעכו הוו מפטרי משום דאסור לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ, מחמירי היו על עצמן לצאת ללא דבר.

אולם הרמב"ם (פ"ה מהל' מלכים ה"ט) כותב: "אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם, אלא ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מן העכו"ם ויחזור לארץ, וכן יוצא הוא לסחורה, אבל לשכון בחוצה לארץ אסור אא"כ חזק שם הרעב עד שנעשה שוה דינר חטין בשני דינרין"זט.

מבואר שיש איסור לשכון בחוצה לארץ (דהיינו באופן קבע), אבל גם יציאה לזמן אסורה □ אא"כ לשם תורה או אשה. ומשמע שלעזוב סתם אסור גם אם דעתו לחזור מיד.

וכ"ה במשנ"ב (תקלא, יד) שכותב אודות ההיתר להסתפר בחוה"מ למי שבא מחו"ל: "אבל מא"י לחו"ל אינו מותר אלא ביצא להרויח או לראות פני חבירו דהוא חשיב דבר מצוה שמותר לצאת מא"י בשביל זהו, משא"כ לטייל בעלמא דבכה"ג אסור לצאת מא"י לחו"ל לא התירו לו לגלח".

ומטו משמיה דהגרשי"א שאמר, שממה שמצינו שהותר לצאת בעבור הרוחה או לראות פני חבירו, מוכח שאין על זה שם איסור גמור [כי א"כ אין הרוחה וראיית פני חבירו סיבה להתיר], אלא עיקר האיסור כאשר יוצא סתם לחו"ל בדבר ששייך למצאו גם בארץ, ולכן מותר לשם הרוחה או לראות פני חבירו שהוא קצת מצוה.

[וכך גם כותב בשבט הלוי (ה, קעג): "מדברי הרמב"ם פ"ה ממלכים ה"ט יראה ברור דעיקר האיסור הוא דוקא בדירת חו"ל, וכלשון הגמ' כתובות ק"י ע"ב כל הדר בחו"ל, וזה לא התירו אלא אם חזק הרעב בא"י, אבל לצאת ולחזור והוא שוכן בקביעות בא"י התירו במקום צורך אפילו סחורה, ומשמעותו אפילו אינו חסר לו לפרנסתו, והיינו משום דשורש האיסור רק בדירת קבע, והא דילפינן מדוד שאמר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' וילפינן מזה דאסור לדור ונקרא כע"ז אע"פ שהיה רק לזמן, היינו שחשב דוד שישאר שם לדור זמן רב כו'. אבל בדעתו לחזור אסור לצאת שלא לצורך כלל, אבל בצורך כל דהו לא גזרו, ובטיו"ל ע"פ סברא לא נקרא צורך"חי. וראה בהערה טי עוד היתרים בזה].

זט הרמב"ם שם מסיים: "ואע"פ שמותר לצאת, אינה מדת חסידות, שהרי מחלון וכליון שני גדולי הדור היו ומפני צרה גדולה יצאו ונתחייבו כלייה למקום". וכ"ה בריטב"א (מו"ק יד, ב): "ומיהו תלמיד חכם או אדם חשוב אין לו לצאת ואפילו להרוחה וכיוצא בו, והכי מוכח בכל דוכתא".

זי וכותב בתשובות והנהגות (ג, סא): "והנה במשנ"ב בתו"ד מיקל מאוד באיסור יציאה לחו"ל, ומתיר אפילו רק כדי לראות פני חבירו, ומקורו ברא"ש בשם הראב"ד ובשו"ע ומג"א שם. ואמנם כבר הקשה הגר"א שם דלא דמי, דדוקא לגבי איסור הפלגה בספינה בע"ש שכך היה הדין מעיקרא שבמקום מצוה מותר, ובזה מוכח בירושלמי דשרי להפליג לראות פני חבירו (ראה גם בשו"ע סי' מח), אבל לענין איסור יציאה לחו"ל חמיר טפי ומנלן להתיר לצאת לחו"ל לצורך זה וצ"ע"ג. ועכ"פ המג"א והפוסקים נקטו להקל בזה, ולכן הקילו האחרונים היום באיסור זה טובא".

חי ומסיים: "ומ"מ אם הולכים לזמן מועט מאוד לראות פלאי הטבע של יוצר בראשית ב"ה, יש מקום לצדד להקל, כמובן צריך להפך הכל לדרך מצוה".

טי בשע"ת (תקסח, כ) מביא מש"כ הברכ"י שאף אם יושב בארץ ישראל ונפשו אותה להשתטח על קברי הצדיקים בחו"ל, או יושב ירושלם ורוצה ללכת על קברי צדיקי שבארץ ישראל, שרי לילך אדעתא לחזור. וע"ע בתשב"ץ (ג,

ואת גדר האיסור מדמהו האבנ"ז (יו"ד תנד, נה) למצות "ציצית", שאינו מבטל המצוה אא"כ לובש בגד של ד' כנפות בלי ציצית, ועכ"ז מבואר בגמ' במנחות שבעידן ריתחא מענישים אם אינו לובש בגד שיש בו ד' כנפות להתחייב בציצית. ולפי"ז מובן שטפי חמור מי שיוצא בקום ועשה ומסלק מעצמו את המצוה ודו"ק.

ומסתבר שנסיעה בכביש שיוצאת מחוץ לגבול לחזור בה חזרה לתוככי הגבול, קיל טפי מסתם יציאה לחו"ל.

טעם האיסור

דן הרשב"ם (ב"ב צא, א ד"ה אין) כותב: "שמפקיע עצמו מן המצות". וכ"כ התשב"ץ (ג, ר): "דחיוב העלאה זו למצות דירה אינו אלא מפני המצות הנוהגות בה"כ [ולכן כתב שם שמעלין מחו"ל לעבר הירדן, ואין מעלין מעבר הירדן לא"י הגם שהקדושה בא"י גדולה טפי מעבר הירדן, מאחר שגם שם בעבר הירדן נוהגות המצות].

אולם הלחם משנה (פ"ה מהל' מלכים הי"ב) כותב לבאר מה שאמרו (כתובות קיא, א) "כשם שאסור לצאת מארץ ישראל לבבל, כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות". ופירש רש"י: "לפי שיש שם ישיבות המרביצות תורה תמיד". ומבאר הלח"מ: "'דלפירוש רש"י ז"ל ניחא, דכיון דבבל קדושה מחמת התורה אשר בה כארץ ישראל, כי היכי דמארץ ישראל אסור לצאת מפני קדושתה, גם מבבל אסור לצאת מפני קדושתה".

וכ"כ המהרי"ט (ב, כח) שהענין הוא מצד "קדושת ארץ ישראל", ואלו דבריו: "דעיקר הטעם משום קדושת ארץ ישראל, ומצות ישיבתה הוא אפילו בזמן הזה בחרבנה כמש"כ הרמב"ן ז"ל בפ' המצות מקרא ד"וירשתם אותה וישבתם בה" ומייתי עובדא דספרי עד שישבת א"י שקולה כנגד כל המצות".

והמהרי"ט מוכיח כן: "ואי משום קיום המצות התלויות בה, אשה מאי עבידתה במצות אלו שתהא כופה את האיש לעלות כו', דכל מה שקנתה אשה קנה בעלה, ואיהו הוא דמחייב במצות התלויות בקרקע ולא היא, ולמה תכוף את בעלה לעלות לארץ ישראל. ותו, עבד מה שייך במצות התלויות בארץ דאמרינן לאיתויי "עבד שברח מחו"ל לארץ" דאמרינן ליה זבניה הכא וזיל משום ישיבת ארץ ישראל".אב

רפח) שהתיר לצאת בעבור "כיבוד הורים" [ועיי' היטב בסוגית הגמ' בקידושין (לא, ב) שנסתפק אם יכול לצאת לקראת אמו, ועיי"ש ברש"י ובמקנה. ועוד י"ל ששם שאמו באה לכאן שאני ודו"ק].

כ וראה בגליוני הש"ס (כתובות קי, ב) שתמה מדוע לא פירש משום מצות "ישוב ארץ ישראל" שהיא מצוה עצמותית דאורייתא.

אב וראה באבנ"ז (יו"ד תנד, לב) שכתב שיש סתירה בדברי המהרי"ט, שכאן כאמור כותב שהענין מצד הקדושה ולא מצד המצות התלויות בה, ואילו הוא עצמו כותב (א, מז) שלעיר עזה אינו יוכל להעלות, מאחר שלא כבשוה עולי בבל. הגם שמסתבר שכלפי הקדושה אין הבדל אם כבשוה גם עולי בבל או לא.

ונפק"מ בין הטעמים [אם הטעם משום מצות התלויות בה או משום הקדושה], במקום שיש בו קדושה ואין בו מצות התלויות בארץ, או להיפך במקום שיש בו מצות התלויות בארץ ואין בו קדושה (וכדלהלן).

ובספר משנת יוסף (א, נ-ח) כתב שיש להוכיח דנקטינן לב' הטעמים. דהנה יעוי' בחזו"א (שביעית ג, יט) שיש דין מעלין מחו"ל למקום שכבשוהו רק עולי מצרים [וזה בהכרח רק מצד הקדושהבכ]. ומאידך נקטינן שגם מעלין ממקום שכבשוהו עולי מצרים למקום שכבשוהו עולי בבל [וזה בהכרח מצד המצות].

יציאה לזמן קצר

וכן לכאורה יש לדון נפק"מ, דהנה מצד הענין של "מצות התלויות בארץ" □ הרי מסתבר שאם הולך על דעת לחזור מיד, שלא יהיה שום חיסרון.

אך כבר הבאנו לעיל מה שמובא בגמ' בגיטין (עו, א) ש"כי הווי מיפטרי רבנן מהדדי בעכו הווי מיפטרי משום דאסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ" □ וביארנו שבפשטות מבואר מינה שיש איסור לצאת גם על דעת לחזור מיד אסור. ומסתבר שזה רק מצד הקדושה, שאז שפיר י"ל שיש חיסרון גם אם חוזר מיד.

כיבוש עולי מצרים ולא עולי בבל

ה[ן] והנה לגבי מקומות אשר כבשו עולי מצרים ולא כבשו עולי בבל, מבואר בראשונים (ריש גיטין) שאסור לצאת לשם.

וז"ל הריטב"א (רבינו קרקש ריש גיטין): "דכי היכי דאסור לצאת מן הארץ לחוצה לארץ, הכי נמי אסור מכיבוש שני לכיבוש ראשון לדידן דקי"ל דקדושה ראשונה לא קידשה אלא לשעתה".

והנה מקומות אשר כבשו עולי מצרים ולא כבשו עולי בבל, אין שם מדאורייתא חיוב מצות התלויות בארץ [שזה תלוי בכיבוש בבל]. אך מצד הקדושה מבואר בדברי רבותינו שאין הבדלגב.

וכך נראה בסברא שגם מקומות שלא כבשו עולי בבל אם כבשו עולי מצרים יש שם קדושה, וכפי שכותב האבנ"ז (יו"ד תנד, לב): "דהא מצות ישיבת ארץ ישראל היתה אפילו קודם כיבוש, כמו שאמרו (יבמות סד, א) גבי אברהם שישבת חו"ל אין עולה לו מן המנין. ובמד"ר (בראשית עו, א) שיעקב נתיירא מעשו שמא בא עליו מכח כיבוד אב ומכח ישיבת

בכ אך כתב שיש לדחות, שמעלין מאחר שנוהגות שם מצות מדרבנן (כמש"כ בתורת הארץ ח"ב דף כד, ב). וציין גם למלבושי יו"ט (ח"ב חובת קרקע סי' יז).

גב ראה ברמב"ן (גיטין ב, א): "ואי נמי סבירא להו לא קדשה לעתיד לבוא לענין תרומות ומעשרות, חביבא עליהו, דהא איכא דאמרי קדושה שלישית יש להם ואעפ"כ ארץ ישראל בחיבתה היא עומדת ובקדושתה לענין ישיבתה ודירתה". וע"ע בספר כפתור ופרח (פרק י): "שהכל אין היום הבדל ולא הפרש ולא חילוק כלל בין מה שכבשו עולי מצרים ובין מה שכבשו עולי בבל, שאין שום דבר בזה שלא יהיה בזה בענין הקדושה והמעלה, לבד חיוב התרומות והמעשרות ודומיהם, שאלו דאורייתא ואלו דרבנן". וע"ע בתשב"ץ (ג, ר) ובחזו"א (שביעית ג, יט).

א"י. הנה דישיבת א"י מצוה אף קודם כיבוש כלל". ומוסיף (שם, לג): "מסתברא לדור במקום מקודש וקדוש לשכינה. וזה אף קודם כיבוש ישראל, דמפורש בזה"ק בפסוק "לך לך מארצך", דגם אז לא היה שולט על ארץ ישראל שום שר רק הקב"ה בעצמו".

ולפי"ז היה נראה, שלצאת לשם לזמן קצר לא יהיה חיסרון ממ"נ, שהרי ביציאה לזמן קצר כל הנידון הוא רק מצד הקדושה, והרי זה קדוש.

אך מה נעשה שהראשונים (ריש גיטין) הוכיחו ממה שהאמוראים נפרדו בעכו, שגם כבשוהו עולי בבל □ ומכוח שאין לצאת גם לזמן קצר למקום שלא כבשוהו עולי בבל. וראה להלן מש"נ בזה עפ"ד האבנ"ז (וע"ע בחזו"א (שביעית ג, יט ד"ה ונראה הכ).)

עבר הירדן

ו[הנה ב"עבר הירדן" נקטינן לעיקר שכבשוהו עולי בבל, ולכן יש שם חיוב "מצות התלויות בארץ" הכ. אך יש שם פחות קדושה מאחר שאי"ז עצמותה של ארץ ישראל.

וכפי שכותב הרמב"ן (במדבר כא, כא): "והיה חפץ שיהיה כל כבושם מעבר לירדן והלאה, שיהיה מושבם יחד, ושהיא הארץ הטובה אשר היא זבת חלב ודבש. הלא תראה, שאם לא בקשוהו ממנו בני גד ובני ראובן, לא היה מניח שם אדם אלא שתהיה לחרבה. וכן שנוי בספרי (תבא רצט) "לתת לך" פרט לעבר הירדן שנטלת מעצמך. ועוד אמרו רבותינו (במדב"ר ז, ח) בעשר קדושות, שאין עבר הירדן ראוי לבית המקדש ולשכון השכינה. וכן נראה בכתוב שאמר (יהושע כב, יט) ואך אם טמאה ארץ אחזתכם וגו'".

עוד כותב התשב"ץ (ג, ר): "וכן מה שאמרו (ב"ב קנח, ב) "אזירא דארעא דא"י מחכים" אין זה בחלק גד וראובן. ומה שאמר (מו"ק כה, א) שאין הנבואה שורה על הנביאים אלא בא"י, אי"ז בחלק גד וראובן. דתרי ענייני נינהו, קדושת שכינה וקדושת מצות, וקדושת שכינה היא מיוחדת בעבר הירדן ימה, וקדושת מצות בין בזו ובין בזו. וחיוב העלאה הוא מפני קדושת מצות, ושם הוא מצות דירה בלבד. ומשום הכי שותה עבר הירדן ליהודה וגליל העליון בענין זה, וחיוב הארץ לדירה משום שכינה ולקבורה אין עבר הירדן בכלל זה, ואפ"ה אין מעלין מעבר הירדן ליהודה, דמשום תוספת קדושת שכינה בדירה ובקבורה לא כייפינן".

ולפי"ז לכאורה נותן היה הדין שיהיה חיסרון לצאת לשם הוא מצד "אי הקדושה".

רמת הגולן

דכ שם הוא כותב: "אותה שקדשה עזרא מקודשת השתא טפי מדרבנן, ומיהו הא דהפליגו חז"ל כתובות שם במעלת ישיבת הארץ נראה דאף באותה שלא קידש עזרא [וכ"כ רדב"ז בפירושו בר"מ פ"ד מה' סנהדרין ה"ו בשם הכו"פ]".

הכ בספר משנת יוסף (א, נ) כותב: שדעת הרמב"ם והראב"ד (פ"ד מהל' שמיטה ויובל הכ"ח) לפי הבנת הכס"מ (שם) שעבר הירדן לא הוחזקה כחלל ע"י עולי בבל, אבל מצות נוהגות בה מדרבנן. ודעת רש"י (יבמות טז, א) ור"ת (בתוס' שם בתי' א') שעולי בבל כבשו רק את עבר הירדן הצפונית. ונקטינן לעיקר כדעת ר"ת (שם בתי' הב') שכבשו גם את אזור עבר הירדן האמצעית (עי' מהר"י קורקוס שמו"י ד, כח ותשב"ץ ג, קצח ותבואות הארץ עמ' יד).

ז] האומנם הנה "עבר הירדן" מחולק לשני אזורים, "עבר הירדן" לים המלח שהוא "נחלת ראובן וגד", ו"עבר הירדן" שמעבר לכנרת (אזור הגולן) שהוא "נחלת מנשה".

ונציע בזה מה דמטו משמיה דהגרי"ז, דהנה כבר הבאנו מה שמציין הרמב"ן לדברי הספרי (כי תבוא פיסקא רצט) עה"פ בביכורים "כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו", פרט לעבר הירדן שנטלתו מעצמך"וב. ובירושלמי (ביכורים א, ח) אמרו: "מה ביניהון? אמר רבי אבין חצי שבט מנשה ביניהון, מאן דאמר "אשר נתתה לי ולא שנטלתי לי מעצמי" חצי שבט מנשה לא נטלו מעצמן, מאן דאמר ארץ זבת חלב ודבש אפילו כן אינה ארץ זבת חלב ודבש".

ומבאר הגרי"ז, דהנה המעיין בפרשת מסעי יראה שמשה רבנו התנה רק עם בני גד וראובן, אבל לא התנה עם בני מנשה. ומבאר שעבר הירדן של בני גד וראובן אילו לא בקשוהו ממשה רבנו, לא היה מניח שם אדם אלא שתהיה לחרבה. וכן שנוי בספרי (תבא רצט) "לתת לך" פרט לעבר הירדן שנטלת מעצמך. לא כן חלקם של חצי שבט המנשה שהם קבלו ארץ עוג כדכתיב בדברים (ג, יג) וכתוב "ההוא יקרא ארץ רפאים" ופירש רש"י: "היא אותה שנתתי לאברהם" זב □ הרי שנכרת עליה ברית, וארץ זו היתה מצד הדין להיות בחלוקת הארץ, ורק דנתחדשה ההלכה שיתנו אותה לחצי שבט מנשה בלי גורל וחלוקה, אבל בעצם דינה הרי היא בכלל א"י, ולכן לא התנו עמהם כלל.

וזה הכונה שבני מנשה "לא נטלו מעצמן", לעומת בני גד וראובן שלקחו מה שבעצם לא היה בכלל חלוקת הארץ, ורק מכח תנאם נתחדש שיקחו שם חלקם בירושת הארץ, ולכן זה נחשב "שנטלתי מעצמי".

ולפי"ז כל אזור הגולן (שהוא חלקו של מנשה, עי' דברים ד, מג), הוא גם קדוש בעצם בקדושת ארץ ישראלט. ואכן דברי הרמב"ן והתשב"ץ (שהעתקנו לעיל בסמוך) מזכירים בדבריהם לגבי חלקם של בני גד וראובן, ואולי בכונה שהמיטו את מנשה.

משנתו של האבני נזר

וכ אך יעוי' בדר"א (פ"ב מהל' ביכורים סק"ח) שמביא שיש ראשונים דס"ל שמביאים ביכורים מדאורייתא גם מעבר הירדן.

זכ בפרשת לך לך (טו, יט-כא) הובטח לאברהם עשרה עממים: "את הקניזי ואת הקנזי ואת הקדמני. ואת החתי ואת הפרזי ואת הרפאים ואת האמרי ואת הכנעני ואת הגרשני ואת היבוסי".

חכ והעירו ממש"נ ביהושע (פרק א) שגם בני מנשה היו צריכים לעבור חלוצים. ותירץ הגר"א גרבוז שליט"א עפ"ד הגרי"ז (עה"ת פר' ברכה) עה"פ "צדקת ה'", שמלבד התנאי נעשה עליהם חיוב לעבור חלוצים ע"ש.

עוד יש להעיר מהגבולות בפרשת מסעי שחלק מנשה מחוץ לגבולות, אך העירוני ששם פירוט הגבולות הם לתשעה וחצי השבטים אשר חלקו בגורל, וכפי שנאמר שם בתחילת הפרשה "זאת הארץ אשר תתנחלו אתה בגורל אשר צוה ה' לתת לתשעת המטות וחצי המטה", ובסיום הפרשה: "כי לקחו מטה בני הראובני לבית אבתם ומטה בני הגדי לבית אבתם וחצי מטה מנשה לקחו נחלתם כו' מעבר לירדן ירחו קדמה מזרחה".

טכ חשוב לציין שזה מבואר בירושלמי שגם חלקו של מנשה אינו "זבת חלב ודבש", וצ"ע עומק הדבר. וע"ע ברמב"ן (שמות יג, ה).

ח] עוד נבוא לדון על כל "עבר הירדן", והוא מה שיצא האבני נזר לדון בדבר החדש. דהנה כבר הבאנו לעיל מה שאמרו (כתובות קי, ב): "כל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה וכל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה, שנאמר "לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים". וכל שאינו דר בארץ אין לו אלוה? אלא לומר לך כל הדר בחו"ל כאילו עובד עבודת כוכבים. וכן בדוד הוא אומר "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים", וכי מי אמר לו לדוד לך עבוד אלהים אחרים? אלא לומר לך כל הדר בחו"ל כאילו עובד עבודת כוכבים".

והענין בזה מבאר האבנ"ז (יו"ד תנד, יד): "דהנה ישיבת ישראל בא"י הוא כי ישראל הם חלק ד' ולא נמסרו ביד שום שר, הגם דכתיב (דניאל י, כא) "מיכאל שרכם", היינו שהוא מליץ על ישראל כמו שפירש הרמב"ן (ויקרא יח, כה) לא שיהיה הוא מושל עליהם. וכן א"י לא נמסר לשליח כדכתיב "עיני ד' אלקיך בה" ובתענית (י, א) "א"י משקה אותה הקדוש ברוך הוא בעצמו וכל העולם ע"י שליח". ובזוה"ק (ריש פר' לך לך) מאריך בענין א"י שאין שום שר עלי רק הקב"ה בעצמו. וצוה הקב"ה שישבו ישראל בא"י, שאם יהיה בחו"ל ע"כ יהי' פרנסתם באמצעות שר הארץ. וע"כ אמרו חז"ל "הדר בחו"ל כאלו עובד ע"ז", וזה ידוע"ל.

ובזה מוסיף האבנ"ז (שם, לג): "אבל עבר הירדן אף דכתיב (יהושע כב, יט) "ואם טמאה ארץ אחוזתכם" ופירש באלשיך וז"ל "והעולה על רוחכם שמפני זה אין השגחתו יתברך עליכם רק באמצעות השר השורר חוצה". המדקדק בדבריו יראה, דלפי האמת אינה בממשלת שר השורר חוצה, ואינם דומין לישראל שבחו"ל, דכיון שכבשוה ישראל ונתקדשה בקדושת א"י, שוב אינה תחת ממשלת השר. ומ"מ קודם כיבוש ודאי היתה תחת ממשלת השר, ובזה"ז למ"ד לא קידשה לעת"ל מדאורייתא חזרה לממשלת השר".

ומבואר מדבריו □ שהגם ש"עבר הירדן" אילולי תנאם של בני גד וראובן, לא היה בכלל ארץ ישראל. אך אחרי שכבשוה ונכללה בכלל החלוקה, ודאי "עיני ה' אלוקיך בה" כולל גם את זה, כי כל מקומות מושבותם של השבטים הם תחת הנהגתו של הקב"ה האל.

וכע"ז כותב הגר"י מקוטנא (ישועות מלכו על הרמב"ם פ"א דתרומות ה"ב), שסיחון ועוג קודם שנכנסו לארץ לא נתקדשה כלל מאחר שאינם מהאומות שנאמר למשה בפר' שמות [ולכן היה מותר למשה לכבשה], ורק אחרי שנכנסו לארץ נתקדשו ג"כ ארץ סיחון ועוג, ונהיה דינם שוה כמו לכל א"י. בל

ל ויעו"ש (אות יח) שדן שאם גרים בא"י ומחזיקים אותו אנשים מחו"ל, שמא לא מתקיים בזה ענין "ישוב ארץ ישראל".

אל ודבריו הם נגד פשטות משמעות הרמב"ן והתשב"ץ שהובאו לעיל.

בל המשך חכמה (ריש פר' ראה) כותב להיפך מינה, שודאי כל זמן שלא היה כבוש וחלוק בארץ, היו מקיימים בארץ סיחון ועוג מצות ישיבת ארץ ישראל [ומבאר שלכן אומרת הגמ' דמשה נתאוה ליכנס לארץ משום הרבה מצות וכו', אבל לא משום עצם ישיבת ארץ ישראל, כי היה מקיימה גם בעבר הירדן]. והנה המשך חכמה כותב להוכיח כדבריו,

טן ובאמת באופן כללי כל אותם המקומות אשר כבשום ואינם בתוך גבולות ארץ ישראל, דינם כהנ"ל.

דהנה איתא בספרי (עקב פיסקא נא) עה"פ (יא, כד) "כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה": אם ללמד על תחומי ארץ ישראל, הרי כבר נאמר (שם) "מן המדבר והלבנון", מה תלמוד לומר "כל המקום אשר תדרוך" אמר להם כל מקום שתכבשו חוץ ממקומות האלו הרי הוא שלכם".

ובגדר הדבר, הנה הרמב"ם (פ"א מהל' תרומות ה"ג) כותב על כיבוש דוד שכבש קודם שכבש את כל ארץ ישראל, שלכן "יצאו מכלל חוצה לארץ ולהיותן כא"י לא הגיעו, ומפני מה ירדו ממעלת א"י? מפני שכבש אותם קודם שיכבוש כל א"י". וממשיך הרמב"ם: "ואילו תפס כל ארץ כנען לגבולותיה ואחר כך כבש ארצות אחרות, היה כיבושו כולו כא"י לכל דבר".

וכותב עלה הרדב"ז: "משמע מהכא שאם נכבשה כל א"י ואח"כ הלך מלך ישראל על פי בי"ד וכבש מקומות, אע"פ שאינן מן הארץ שנתנה לאברהם אבינו, יש להן קדושה כשאר א"י. וליבי מהסס בה, דדילמא דוקא לענין שנוהג בה תרומות ומעשרות מן התורה, אבל לענין קדושת א"י ממש לא, וצ"ע".

ובציץ אליעזר (יד, קה) כותב: "אם לא שנאמר שכוונת הרמב"ם בזה רק בקשר לדיני הארץ, אבל לא בנוגע בקשר לקדושתה הרוחנית בהיותה קרובה לשער השמים, כשם שקדושת ירושלים גדולה בגלל כן קדושתה על שאר ארץ ישראל. ויעוין בכיוצא בזה בשו"ת תשב"ץ ח"ג סימן קצ"ח שמחלק בכה"ג גם בקשר לעבר הירדן, וכותב דקדושת שכינה וקדושת מצוות תרי ענינא נינהו, וקדושת שכינה היא מיוחדת בעבר הירדן ימה, ורק לענין קדושת מצוות בזו ובזו שוים עיין שם".

אך זה משמע ברור מדברי הרמב"ם, שאין איסור יציאה לחו"ל במקומות שכבשם המלך על פי בית דין. והיסוד כאמור עפ"ד האבנ"ז, שבכל מקום שיש שם ישוב של ישראל במסגרת ארץ ישראל, עיני ה' אלוקיך בה.

ין ולפיי"ז יתכן להמשיך ולחדש עוד □ ליישב מה החיסרון לצאת למקומות שלא כבשוה עולי בבל, הגם שכבשוה עולי מצרים.

כי הנה אחרי שקחזינן שגם מקומות שאינם בעצם "ארץ ישראל" ובאמת לא היו עד הכיבוש בכלל א"י, עכ"ז אחרי שחלקוה נכללת בכלל הנהגת "עיני ה' אלוקיך בה", יתכן שגם מקומות שכבשוה עולי מצרים אם לא כבשוה עולי בבל, זה עצמו סיבה שיש בה

דאל"כ וכי בני גד וראובן לא קיימו מצות ישוב א"י. אך לפי משנתם של האבנ"ז והגר"י מקוטנא, אדרבה י"ל שבני גד וראובן קיימו מצות ישוב א"י בעבר הירדן רק אחרי שנכנסו לא"י.

חיסרון ואיזה דרגה פחותה, ומה שמעיקרא היה זה בכלל ארץ ישראל, כאמור הרי קחוינן שאין הקובע מה שהוא בעצם ארץ ישראל ודו"קגל.

דהיינו שיש לנו ב' סוגיות: [א] מהו עצמותה של ארץ ישראל בעצם. [ב] מהו ישוב ארץ ישראל. וישוב ארץ ישראל אינו תלוי בהכרח בעצמותה של א"י, ולכן כל מקום שכובשים מצטרף להיות חלק מא"י □ ומקיימים בה מצות ישוב א"י. ויתכן שבמקומות אשר לא כבשום עולי בבל יש בזה חיסרון.

ולחדד הענין נוסיף, דהנה כבר הקשה הגרא"ו (קובה"ע סב, ג) על מש"כ רש"י בפרשת בגבולי הארץ, שנפק"מ מידיעת הגבולים לענין "מצות התלויות בארץ". והקשה שהרי קודם כיבוש וחילוק לא נהגו תרומות ומעשרות גם בארץ, ואילו לאחר כיבוש וחילוק הרי נאמר "כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם כו" אפילו בחו"ל. עוד ראיתי דמטו בשם הגרי"ז שהקשה, שמה צריך לסמן גבול הירדן הרי גם בעבר הירדן יש חיוב תרו"מ. ותירצו המשך חכמה והגרי"ז, שנפק"מ לענין "ביכורים" שאינם נוהגים בעבר הירדן.הל

וכותב בקובה"ע, שלו"ד רש"י היה אפ"ל שבתוך הגבולים מצוה לכבוש, דהיינו שהגבולים מעידים על המקומות שהם עצמותה של א"י וכמש"נ (בשם הציץ אליעזר) שיש בה מעלת קדושה בעצם. ולפי משנתו של האבנ"ז, גם הענין של "עיני ה' אלוקיך בה" תלוי בכיבוש.

העולה

יא] לענין יציאה לחו"ל לזמן קצר □ הרי זה מחלוקת בין הפוסקים, ומדברי המשנ"ב עולה שנקטינן שאסור לצאת לשם טיול גם לזמן קצר (אם זה רק מעבר של כביש יתכן שאין בכך בעיה הלכתית לכו"ע).

במקומות אשר כבשום עולי מצרים ולא כבשום עולי בבל □ הרי זה קיל טפי, מאחר שלענין הקדושה בפשטות הם שוים. וכל שאינו יוצא באופן של קבע, בפשטות היה נראה שאין שום חיסרון בזה ממ"נ (אך הבאנו שבראשונים מפורש גם בזה לאיסור אפילו לזמן).

לגבי עבר הירדן □ נקטינן לעיקר שכבשום עולי בבל (האמצעית והצפונית). ולגבי הקדושה בה □ לגבי האזור הצפוני חידש הגרי"ז, שהיא מעצמותה של א"י. והאבנ"ז חידש, שאחרי שחלקוה לחלק מהשבטים, גם היא בכלל "עיני ה' אלוקיך בה".

מקומות

גל וכיוצ"ב מצינו לגבי הירדן שנביא בהמשך מה שמבואר בירושלמי שבמקום שהירדן הוא הגבול של א"י, אז אם הירדן שינה את מקומו זה גם משנה את הגבול. והרי מבואר לן, שגבול א"י אינו תלוי במקום בעצם ונתון לשינויים (גם שם יתכן להבין שזה נתון להסתכלות שעד שם אמורים להתיישב, כי הוא על ימים יסדה כו').

דל אך יעוי' בדר"א (פ"ב מהל' ביכורים סק"ח) שמביא שיש ראשונים דס"ל שמביאים ביכורים מדאורייתא גם מעבר הירדן.

הל ומוסיף המשך חכמה: "אמנם הפשט, לפי שבני גד ובני ראובן התנו שלא יבואו לחלקם עד התנחל, וזה אחר כיבוש וחילוק, לכן אמר גבולי הארץ, שהיו צריכים ב"ג וב"ר להמתין עד התנחל אותם".

[יב] **עבר הירדן:** המשנת יוסף (א, נ-יג) מסיק, שמותר לצאת לעבר הירדן, מצד מצות התלויות בה □ נקטינן לעיקר שכבשוהו עולי בבל, ומצד הקדושה □ סמך על דברי האבנ"ז [ועוד הבאנו בפנים שבאזור הגולן לפי"ד הגרי"ז יש בהם קדושת א"י]. וכאשר האדם יוצא על דעת לחזור לפי האמור הפנים הרי זה קיל טפי, ולכן ניתן לסמוך על כל הנ"ל טפי בשופי.

כתף החרמון: אך אזור "כתף החרמון" כותב המשנת יוסף, שזה ספק אם זה נכלל בשטח שכבשוהו עולי בבל, ולכן הנמנע לצאת מא"י גמורה לשם, קדוש יאמר לו.

ימים ונהרות באזור הצפון: הנה ה"כנרת" ודאי היא בתוך גבולות ארץ ישראל, וכמש"נ (במדבר לד, יא): "וַיֵּרֶד הַגְּבֹל מִשְׁפָּם הַרְבֵּלָה מִקֶּדֶם לְעֵין וַיֵּרֶד הַגְּבֹל וּמָחָה עַל פְּתָף יָם כְּנָרֶת קְדָמָה". לעומת ה"ירדן" ו"ים המלח" שהם הגבולות של ארץ ישראל.

נהר הירדן: נהר הירדן עצמו לא ברור אם הוא נחשב מארץ ישראל או לאול. וגם אם הירדן עצמו נידון כארץ ישראל יש נפק"מ לעלות בשפת הנחל בצידו השמאלי של הנהר. וראה מש"כ לעיל לגבי כל השטח של "עבר הירדן" ובפרט לגבי החלק של ה"גולן".

שינויים בנהר הירדן □ ויל"ע בכל המקומות שהיה שינויים בים, האם ישתנה גם הגבול עצמו.

וראה בראשונים (ב"מ כב, א) שהביאו מה שאמרו בירושלמי: שהירדן היה מפסיק בין א"י לארץ העמים, ואחד מן הגבולות הוא הירדן כדכתיב (דברים ג, יז) "והירדן וגבול". ומשו"ה קאמר הכא שאילו נטל הירדן מארץ העמים והרחיב גבול הארץ, הוי מה שנתן והרחיב לא"י בקדושת הארץ, ואם נמשך אצל הארץ ונתן לארץ העמים על חוצה לארץ יחשב, שהכתוב תלה גבול הארץ בירדן כדכתיב והירדן וגבול".

[מעניין לציין, שע"פ הסכם שלום עם מדינת ירדן (משנת 1994 למנינם), המבוסס על החלטות סטטוטוריות קודמות באזור, ובמסגרת ההסכם הוסכם, על גבול משותף שהתוואי שלו הוא תוואי זרימת נהר הירדן, במקרה של שינוי בתוואי הזרימה הוסכם, שהגבול ייקבע מחדש לפי התוואי. אולם, ע"פ ההסכם, כאשר מיקום הירדן מושפע מפעולות מלאכותיות, הן צריכות להיעשות בתיאום בין המדינות].

ול עיין ירושלמי (חלה ד, ד) כמה שיטות בדבר: "אית תניי תני הירדן מארץ ישראל, אית תני הירדן מחוצה לארץ. אית תני הירדן גבול בפני עצמו. מאן דאמר הירדן מארץ ישראל (דברים ג, יז) "והערבה והירדן וגבול". מאן דאמר הירדן מחוץ לארץ (יהושע יח, כ) "והירדן יגבול אותו לפאת קדמה". ומ"ד הירדן גבול בפני עצמו כו".

זל הנה כבר הבאנו לעיל בפנים מה דנקטינן לעיקר שעבר הירדן הצפוני והמזרחי כבשוהו עולי בבל, וא"כ בהכרח לא כל הירדן הוא גבול א"י. וכבר עמד בזה התשב"ץ (ג, קצח) וכותב: "ולפי זה הירושלמי היה נראה דעבר הירדן מה שנחלו ישראל אין לו קדושת הארץ מצינו בגבול הארץ בס' יהושע שהירדן היה מפסיק בין נחלת יוסף ובנימין ושבטים אחרים לנחלת ראובן וגד, ואם זה אמת א"כ ארץ ראובן וגד אינה חייבת במצות הארץ. ואי אפשר לומר כן כדמוכחא מתני' דשלש ארצות לביעור. אלא שאין זה קשה כלל, שלא דברו בכאן בירדן שנטל ונתן באותו צד שהוא מפסיק בין השבטים, אלא שהירדן יש ממנו מפסיק בינו ובין ח"ל ובו אמרו מה שנטל נטל ומה שנתן נתן כו', ומכל אלה הדברים עלה בידינו שעקלתונות יש לו ואפשר שהוא יוצא לארץ העמים" (וע"ע בדב"א (ח"א י-י) ובהערות המדיר לחי' הרשב"א מוסד הרב קוק).

הקייאקים בנהר הירדן: הקייאקים מסלולם בתוך "נהר הירדן". אך האזור של הקייאקים זה בחלק של הירדן ההררי מעל הכנרת (צפונה) חל, ובפשטות טל מה שאמרה התורה שה"ירדן" הוא הגבול, זה קאי רק על חלק הירדן שמחבר בין ים כנרת לים המלח, אבל בחלק של הירדן מעל הכנרת בפשטות הוא בתוך א"י. כי הנה נאמר בפרשת מסעי (לד, יא-יב): "וַיֵּרֶד הַגָּבֹל מִשְׁפַּם הָרְבֵּלָה מִקְדָּם לְעֵין וַיֵּרֶד הַגָּבֹל וּמָחָה עַל פְּתָף יַם כְּנָרֶת קִדְמָה. וַיֵּרֶד הַגָּבֹל הַיֵּרֶדְנָה וְהָיוּ תוֹצְאָתָיו יַם הַמֶּלַח" □ הרי שלפני הכנרת אין הירדן הגבול (ולא מסתבר שהכונה לפני הירדן אלא מחוצה להם).

ים התיכון: הנה נאמר (במדבר לד, ו) "וַיִּגְבֹּל יַם וְהָיָה לְכֶם הַיָּם הַגָּדוֹל וַיִּגְבֹּל זֶה יְהִיָּה לְכֶם גָּבֹל יָם", וידוע מה שחלקו ר"י וחכמים בגיטין (ח, א) לגבי הנסין שבים. ולהלכה פוסק הרמב"ם (פ"א מהל' תרומות ה"ז) כחכמים. ויל"ע שם היטב ברש"י מה הדין של המים עצמם לפי דעתם של חכמים. ובספר מעשה איש (ח"ב עמ' ריח) מובא שהחזו"א אמר להגר"ח"ק, שבמקומות שנכנסים להתרחץ זה עדיין נחשב ליבשה.

עכו: הראשונים דנו בזה בריש גיטין, והרמב"ם (פ"א מהל' תרומות ה"ט) כותב שהיא בכלל חו"ל, ודעת כמה מהראשונים שחלקה כבשוה גם עולי בבל. וכנראה מאחר שאין הגבולות והדברים ברורים, לכן המנהג הרווח ליכנס לכל עכו מדין ספק דרבנן לקולא. אך יש שטוענים שהעיר העתיקה ונמל עכו הם החלק שהוא בכלל א"י, ואילו האזור הצפוני שלה ("כלא עכו") הוא החלק של חו"ל ויש לזוהר שלא לצאת לשם בחנם.

אילת והאזור □ בדרך אמונה (פ"א מהל' תרומות בביה"ל) כותב ש"ירוחם" הוא בתוך גבול א"י, אבל המושב שקורין היום "מצפה רמון" הוא חוץ לגבול. וראה בהערהאמ.

לתגובות: 5322906@gmail.com

חל אין זרימה מספקת לעשות מסלולי קייאקים בחלק הירדן שבין הכנרת לים המלח. טל האומנם יעוי' בד"ר א (פ"א מהל' תרומות בביה"ל ד"ה אשקלון) שהאריך לבאר עפ"ד חו"ל (ב"ב עד, ב) שאמרו: "מאי דכתיב 'כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה', אלו ז' ימים וד' נהרות שמקיפין את א"י, ואלו הן ז' ימים, ימה של טבריה (הוא כנרת) וימה של סדום (הוא ים המלח) וימה של חילת וימה של חולתא וימה של סיבכי וים אספמיא כו". והבין שסובב הגבול של א"י בהיקף של ימים ונהרות, ומשמע לפי"ז שכל משך הירדן הוא הגבול. אך פשטות לשון המקראות לא משמע כן. וגם אם הגבול יוצא קצת מעבר לירדן אפ"ל "שמקיפין את ארץ ישראל".

מ והנה רש"י שם כותב: "והירדן מושך ובא מן הצפון לדרום באלכסון נוטה לצד מזרח ומתקרב לצד ארץ כנען כנגד ים כנרת ומושך לצד מזרחה של א"י כנגד ים כנרת עד שנופל בים המלח ומשם כלה הגבול בתוצאותיו אל ים המלח". והרי מפורש בדבריו שנהר הירדן (מעל הכנרת) הוא מחוץ לגבול א"י (וכן ציירו בחומש רש"י כפשוטו עפ"ז). האומנם ברש"י מבואר שהירדן הזה מושך כנגד הכנרת ולא מתחבר אליו, אלא מתחבר ישירות לתואי שמוביל לים המלח. והירדן שאנו עוסקים בו (אזור הקייאקים) הוא מוביל ישירות לכנרת. ובהכרח שדברי רש"י נסובים על הירדן שנקרא "נהר הירמוך" שהוא באמת לא פוגש את ים כנרת (בעבר נהר זה היה עיקר הזרימה של הירדן, כיום מדינות סוריה ירדן וישראל לוקחים ממנו).

אמ "מצפה רמון" הוא אזור שגם "העדה החרדית" לא מספק ממנו בשמיטה מחשש שהוא בתוך גבול א"י. הדר"א הציע גבולות שצמצם טפי את גבול א"י, ולמעשה הביא בספרו מה ששלח למו"ח הגריש"א וחשש לשטח גדול מאוד שהוא בתוך גבול א"י. אך כל זה חומרות, ומדינא לגבי יציאה לחו"ל יש לחוש למפות של הגר"ח"ק. וחשוב לציין שמ"אילת" (ועוד הרבה קודם לכן) נהוג לספק משם בשנת השמיטה גם לדעת המחמירים (הגריש"א ודעימי).

אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

קנין מדת הבטחון

וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ. (ח, י)
סגולה לפרנסה

ידוע שברכת המזון היא סגולה גדולה לפרנסה. בספר החינוך (מצוה ת"ל) כתב: "כך מקובל אני מרבתי ישמרם א-ל, שכל הזהיר בברכת המזון מזונותיו מצויין לו בכבוד כל ימיו", ע"כ. וע"ע במש"כ הבאר היטב (סי' קפ"ה) שבברכת המזון אין אות "ף" לפי שכל מי שבירך ברכת המזון בכוונה אין שולט בו לא אף ולא קצף ומזונותיו מצויין לו בריוח ובכבוד כל ימיו, עכת"ד. וכתב החיד"א (בפי' הזוהר פרשת ויקהל): סגולה להתעשר, לברך ברכת המזון בקול ושמחה. רמו לזה (משלי י, כב): "ברכת ה'", היינו ברכת המזון אשר היא מדאורייתא, "היא תעשיר", אך "ולא יוסיף עצב עמה".

ויש להתבונן, מה גודל הענין של ברכת המזון שהיא סגולה גדולה לפרנסה?

טעם חיוב ברכת המזון

ה'משך חכמה' ביאר הטעם לחובת ברכת המזון [באמת מפורש כן בהמשך הפסוקים] וז"ל, "צוה השי"ת שכשיאכל וישבע, יזכיר שם אלקים בתודה ויברכנהו ויזכור "כי הוא הנתן לך כח לעשות חיל" (להלן יח) ומידו לוקח האוכל למלאות נפשו כי ירעב. וזה שאמר בסמוך (יב יח) "השמר לך פן תשכח וכו' פן תאכל ושבעת וכו' ורם לבבך ושכחת... וזכרת וכו' כי הוא הנתן לך כח לעשות חיל". הראה לנו טעם הברכה, שלא יקשיח לבבו מדרכי השי"ת ועדותיו, עכ"ל. הרי דעיקר טעם ברכת המזון, שיכיר שכל מה שאכל הוא מאת השי"ת, ועל ידי זה יחזק עצמו בעיקרי האמונה בהשי"ת, ויאמין באמונה שלימה "שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומנהיג לכל הברואים והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים", מדבר גדול עד דבר קטן, ואין שום דבר בעולם שנעשה בלא הנהגתו ית'. וע"כ אין שום מקום לומר "כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה", רק הכל הוא בהשגחת השי"ת, והוא הנותן לך כח לעשות חיל.

האופן לקנות אמונה

מתבאר מכל זה, שהאופן להתחזק באמונה ובטחון בהשי"ת, הוא ע"י התבוננות בחסדיו. שבכל פעם שאדם רעב, ואכל ועכשיו הוא שבע, זה חסד ה', וע"כ חובה להכיר טובה לנותן הטובה ולברך להשי"ת, הנותן לחם לכל בשר. ואם אברהם אבינו הכניס לבני דורו הכרה זו, בודאי מי שמכיר את השי"ת, ומתבונן בשעה שאוכל, שהשי"ת הוא הנותן לו לחם לאכול, ואח"כ מתבונן במה שמברך בברכת המזון, בודאי תהיה זו סיבה גדולה לחזקו באמונה ובטחון בהשי"ת.

וכן האריך החפץ חיים (נפוצות ישראל פ"ז) וז"ל: "ועיקר הכל שיראה להתחזק במדת הבטחון ויושע עי"ז, כמו שנאמר: "קוה אל ה' ויושע לך". ואחז"ל: כל התולה בטחונו בהקב"ה הרי הוא לו מחסה בעוה"ז ובעוה"ב שנאמר וגו'. והנה העצה לחזק נפשו בענין זה הוא שיתבונן תמיד על זמן העבר מימי חייו כמה עשירות שנים חיה עד כה ובחסד הש"י לא היה חסר לו אפילו יום אחד מאכילה ושתיה ומלבוש וכדומה וא"כ מה לו לדאוג על זמן של להבא שאינו יודע מספר ימי חייו אפילו על יום אחד, מסתמא כשם שעזרו הש"י ברחמיו עד כה יעזרנו ג"כ מעתה ולהבא", עכ"ל. הרי שההתבוננות על פרטי חייו מתחילתם עד עתה, מביאה לבטחון בה'. כשיבא להכרה שהשי"ת תמיד גומל עמו טובות עד אין סוף, וכשיודה לו על כל אותן טובות, בודאי יבטח בו באמת ובלב שלם.

העולם נסתר מהנהגת השי"ת

האופן לקנות מדת הבטחון, הוא ע"י הודאה להשי"ת. דהנה עולם נוהג כמנהגו בהנהגת ה"טבע" □ והנהגת השי"ת נסתרת. וכתבו הספרים הקדושים דמלת "עולם" הוא מלשון "העלם" [לקוטי תורה שלח לו ד, ועוד], דהיינו, שעולם הזה מונהג בהעלם והסתר פנים. כל הנעשה בעולם הוא מהנהגת הקב"ה, אף אם לא נראית הנהגתו ב"חוש". והשי"ת בדוקא מסתתר כדי להרבות שכר לעושי רצונו, דאילו היתה נראית לעין כל השגחתו יתב"ש, לא היה ניסיון אם להאמין ולבטוח בו. ע"כ העבודה מוטלת על כל יחיד לבא להכרה שכל הבריאה מונהגת בהשגחת השי"ת, הגם שאינו נראה כן לעין.

התכלית של הודאה לה'

וזו תכלית ההודאה להשי"ת - להבין, ולהאמין שכל הנהגת הטבע היא בהשגחת השי"ת. כל מדת הבטחון מיוסדת על זה שאנו סומכין על חסדי השי"ת, שהוא גומל חסד חנם, אע"פ שאין אנו ראוים. רק מי שבאמת מאמין בהשי"ת, שייך שיבטח ויסמוך על השי"ת.

ה'עבודה' להכיר שהשי"ת מנהיג הבריאה, אינה רק בשעת ברכת המזון, אלא בכל פעולה שעושה יחזק אצלו הכרה זו. למשל, מי שיש לו כאב, כגון שחש בראשו, ועושה השתדלות המוטלת עליו ולוקח תרופה הנצרכת לכך, האם עולה בדעתו שיש כח לתרופה לרפאתו? או שזו רק השתדלות, אבל הרפואה רק מאת השי"ת? ואם אחד באמת מתבונן בזה בשעה שעוסק בכל פעולה קטנה בכל עניני הנהגת העולם, ומכיר שזו רק השתדלות, אבל האמת היא שאין שום כח לעניני ה"טבע", רק השי"ת מנהיג כל הבריאה, והרפואה באה אך ורק מאת השי"ת. כלפי שמיא, התרופה היא כ"סוכריות", שאין בכחם לרפא. רק מצד חובת השתדלות צריך לקחתה. אם תעלה על דעתך מחשבה זו, בודאי זו סיבה גדולה לבא לאמונה שלימה בהשי"ת.

בביאור סגולת ברכת המזון

לפי הנ"ל יש לבאר שזהו עומק סגולת ברכת המזון לפרנסה טובה, וגם שלא ישלוט בו שום "אף וקצף". שהתכלית בברכת המזון הוא לבא לאמונה שלימה בהשי"ת, שהוא ית' מנהיג כל הבריאה, והוא ית' נותן לחם לכל בשר, בחסדו ובטובו. מי שמכיר בזה, ומאמין

בהשי"ת ובוטח בו באמת, זוכה לברכה - כדכתיב (משלי כח, כ): "איש אמונות רב ברכות ואץ להעשיר לא ינקה". ועוד כתיב (ירמיהו יז, ז): "ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו", דמי שיש לו אמונה ובטחון בהשי"ת זוכה לברכה עד אין סוף, וזוכה לדכתיב בקרא (משלי י, כב): "כי ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה".

מעשה נפלא:

כמה שנים לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה, הגיע הגה"צ רבי מאיר שפירא זצ"ל ראש ישיבת 'חכמי לובלין' לבחון ילדים צעירי צאן בתלמוד תורה, והיה מקובל בימים ההם, שאם היו הילדים משיבים כהוגן היה הבוחן מעניק להם מתנה, אך היות שהגר"מ שפירא לא הביא אתו מאומה, אמר להם שבמקום מתנה יאמר לפניהם דבר נפלא מאד, ובזאת חזר על לשונו של ה'באר היטב' שהביא "מצאתי למה אין אות 'ף' בברכת המזון, לפי שכל מי שבירך ברכת המזון בכוונה אין שולט בו לא אף ולא קצף, ומזונותיו מצויין לו בריוח ובכבוד כל ימיו". בין המקשיבים היה תלמיד אחד שהדברים נכנסו בעומק לבו, ובאותה שעה קיבל על עצמו לברך תמיד ברכת המזון בכוונה ובקול ומתוך סידור.

עברו ימים והרשעים הגרמנים ימ"ש כבשו את פולין, וברשעותם העבידו את ישראל בפרך והרגום במיתות קשות ואכזריות. בבואם לעיירות, היו מצווים על כל יהודי העיר אנשים נשים וטף לעמוד בשורה, ואלו שלא היו מוכשרים לעבודה היו נשלחים לארץ גזירה רח"ל, ואילו הגברים ובעלי כוח היו ניצולים ונשלחים אל המחנות לעבורת פרך.

כל אותה עת עמד הבחור הנזכר כשהוא רועד מפחד, בידעו שאם יספר בן כמה שנים הוא באמת תהא אחת דתו למיתה, אולם נזכר בדברי הגר"מ שפירא "שכל מי שבירך ברכת המזון בכוונה, אין שולט בו לא אף ולא קצף", והתפלל שלא יאונה לו כל רע בזכות שהוא מקפיד לברך ברכת המזון בכוונה. ואכן כאשר בחן אותו הרשע התייצב הבחור לפניו כשהוא עומד על קצות אצבעות רגליו כדי שיראה גבוה יותר מקומת גופו. טעה הרשע וסבר שהוא גדול יותר בשנים, ולכן שלחו לעמוד בין החיים. בעמדו שם פגע יהודי אחד שייעץ לו, שאם ישאלו אותו אם יש בידו איזו אומנות, יענה שהוא מומחה במלאכת בישול ולכן יתנו לו לעבוד במטבח מקום אשר יש שם אכילה ושתייה, אולם הבחור גילה באזניו שהוא אינו יודע דבר וחצי דבר בעניני בישול, השיב לו היהודי שיגיד כן לרשע והוא ידאג לסייע לו, ואכן עשה כאשר ציוה עליו האיש, ולשמחתו קיבל המפקד הרשע את דבריו, ושלחו לעבוד במטבח של המחנה, ואכן עי"ז לא חסר לו מזונו. וראה עין בעין איך נתקיימה בו ההבטחה השנייה "ומזונותיו מצויין לו בריוח ובכבוד כל ימיו".

כעבור זמן מה הגיע אחד המפקדים הרשעים לסייר במטבח, משהבחין בבחור הצעיר תמה בפניו על מעשיו, ולא האמין שהוא יודע לעבוד במטבח. כדי להענישו הושיט לו כמה מזלגות וגזר עליו לחפור בהם בור עמוק באדמה ברוחב שני מטרים ועומק שני מטרים, והזהיר אותו שרע ומר יהיה סופו אם בתוך שעתיים לא יסיים את החפירה. בדרך הטבע לא היה במציאות אפשרות למלא בקשתו בזמן זה, בפרט שלא היו בידו כלי חפירה. מה עשה הקב"ה, כאשר הלך הרשע לדרכו, עברה עגלה מלאה פירות וירקות לצד המטבח,

ובגלל מהירות נסיעתה נפלו מהם הרבה לצד הבחור, שמיהר להתכופף וזכה בהם מן ההפקר. לאחר כמה רגעים עברו שם קבוצת גוים שבויים שחפצו לטעום מן הירקות הטריים. לפיכך התחננו לפניו שיתן להם מהם. נענה והתנה עמהם, שאם יחפרו בור במידת ארבעים מטר רוחב וארבעים מטר עומק, יעניק להם מן הירקות. תוך זמן קצר סיימו לחפור את הבור. ויהי כאשר חזר הקצין נדהם והשתומם למראה עיניו, ובהתפעלותו אמר "ידעתי שה' אוהב את היהודים אך לא ידעתי עד כמה", וזו היתה לו פעם השנייה שניצל מן המות לחיים. כך עבר את מאורעות המלחמה בניסי ניסים, ובסיומה עלה לארץ ישראל ובנה את ביתו על אדני התורה והיראה, והכניס את צאצאיו לחופה מתוך הרחבה, ותמיד היו מזונותיו מצויין לו בהרחבה! [הגדה של פסח באר החיים, עמ' רלד]

לתגובות: adebstein@gmail.com

ביאורים והארות / הרב משה הלוי הורן, מח"ס 'תפארת ציון' בסוג' תקפו כהן, מג"ש בישיבת תפארת ישראל, בני ברק

ברכת האורח

וְאֶכְלֶתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטְּבָה אֲשֶׁר נָתַן לְךָ (ח, י)

בחזקוני כאן: וברכת את ה' אלקיך - לרבות בעל הבית, עכ"ל. וכן בסמ"ג עשין כ"ז הביא שיש שדרשו "את" לרבות אורח שמברך לבעה"במב.

ונראה שמדרשה זו היא מקור למש"כ האבן האזל (פ"ב מברכות ה"ז) שברכת האורח היא חלק מברכת הטוב והמטיב ולכן הרמב"ם כ' הלשון "להוסיף", וז"ל: ברכה רביעית צריך להזכיר בה שלש מלכויות, וכשמברך האורח אצל בעה"ב מוסיף בה ברכה לבעל הבית, עיי"ש, וכן מטו מהגרי"ז זיע"א (הגדש"פ לבית בריסק) שהיה מקפיד שיברכו ברכה זו מיד לאחר ברכת הטוב והמטיב ולא אחר הרחמן.

והיינו שמאחר שברכה זו נדרשת מ"את" לכך היא חלק מהברכה עצמה, ויש להסמיכה לברכת הטוב והמטיב כחלק מגוף ברכת המזון עצמהמב.

לוחות ושברי לוחות מונחין בארון

בַּעַת הַהוּא אָמַר ה' אֵלַי פְּסַל לִי לֶחֶם שְׁנַי לַלֹּחֹת אֲבָנִים פְּרָאשָׁנִים וְעֵלָה אֵלַי הַהָרָה וְעָשִׂיתָ לִּי אָרוֹן עֵץ (י, א)

וברמב"ן: ולא אמר לו כן בלוחות הראשונות, לפי שהיה גלוי לפניו שישברם, עכ"ל. ומבואר שלולי חטא העגל ולא היה שבירת הלוחות, מקום הלוחות ראשונות היה בארון, ורק מאחר וגלוי וידוע לפניו שישברם לא אמר לו לעשות ארון ללוחות ראשונות.

ויל"ד הלא גם שברי ארון מונחין בארון וא"כ היה לו לצוות לעשות ארון ל"שברי לוחות".
אכן נראה, שהנה הצווי לעשות ארון לשברי לוחות נאמר כאן בפסוק "אשר שברת ושמתם בארון" ואיתא בב"ב דף י"ד ע"ב דילפי' מקרא זה ש"לוחות ושברי לוחות מונחין בארון", עיי"ש. ונמצא שלולי הארון של לוחות שניות אזי לא היה ארון ל"שברי לוחות" הראשונות, וכן נראה ממה שדרשו חז"ל "היזהרו בזקן ששכח תלמודו שהרי לחות ושברי לחות מונחים בארון" ואף שהזקן ששכח תלמודו הרי הוא כ"שברי לחות" מ"מ העמידו חז"ל

^{מב} וכן הובא דרשה זו ברוקח סי' שי"ט ובאבודרהם ובכל בו סי' כ"ח. והובא בבאר היטב סי' ר"א סק"ג בשם מהר"ש, עיי"ש. וכ"כ מדעתיה בגיליוני הש"ס בפסחים דף כ"ב ע"ב, עיי"ש.

^{מב} [נעפיי"ז יש לדון במה שידוע מהגרי"א זיע"א שאין לומר הרחמן בשבת כי אין אומרים תחנונים ובקשות בשבת, וראיתי זה מכבר לדון עפיי"ז בברכת האורח אי שרי לומר בשבת, ולהנ"ל שברכת האורח היא חלק מהברכה עצמה וכדיוק הגרא"ז ברמב"ם, הרי שודאי יש לאומרו אף בשבת, ויש לברר.]

החיוב לכבדו משום ש"לוחות ושברי לוחות מונחים בארון", והיינו שיסוד החיוב לכבד ה"שברי לוחות" הוא מחמת "צירוף" של ה"שברי לוחות עם הלוחות", ועי'.

וביאור הדברים שענין השברי לוחות המונחים בארון מורה על היות דרגת לוחות ראשונות דרגה נצחית שעוד אנו עתידים לחזור לדרגה זו לעתיד לבא, נזוהו כענין קבורה שענינו "הטמנה לדבר שיהיה בעתיד" כלשון מהר"ל בפר' בראשית (ב, ז), עיי"ש^מד].

והוא אשר דימו חז"ל הזקן ששכח תלמודו שהוא בבחינת שברי לוחות לאמר שהתורה שלמד היא נצחית וקיימת אצלו "בעצם" ועוד היא עתידה לחזור אליו לע"ע □ עי' היטב במהר"ל בנתיב התורה פי"ב^מ. וראה היטב בהגר"א בחבקוק עה"פ "בקרב שנים חייהו", ודו"ק.

ונראה שלדבר זה (שנגזו הלוחות "לדבר שיהיה בעתיד") זכו ישראל רק אחר עבודת משה לקבל הלחות שניות, באופן שאחר שזכו לפיוס ומחילה וקבלו הלחות שניות הרי שמונח בפיוס ומחילה זו האפשרות לחזור לדרגת ראשונות, - עי' היטב בפחד יצחק יוה"כ מאמר כ"ה.

נמצא שמעלת ה"שברי לוחות" לדידן הוא רק מכח הלחות שניות שעל ידם (הלחות שניות) נוכל לחזור לדרגת הראשונות, ולכן "לחות ושברי לוחות מונחים בארון", מעתה מבואר מאד שלכך אף הצווי של "ושמתם בארון" - ששברי לוחות מקומם בארון נאמר יחד עם מתנת הלחות שניות ולא קודם לכן, כי כאמור מעלת השברי לוחות הוא רק אחר עבודת משה והמחילה והפיוס שהיה בנתינת הלוחות שניות, ודו"ק.

מזוזה □ אריכות ימים

^מ וז"ל: כי האדם ראוי לקבורה, כי ענין הקבורה - הטמנה לדבר שיהיה בעתיד, ומפני שהאדם הוא בכח להיות חי לעתיד - יש לו קבורה בעפר, כי הקבורה, שהוא הטמנה, מורה שהוא בכח לדבר העתיד כשיחיו המתים, כי הדבר הנגלה הוא בפעל, והדבר הנטמן הוא בכח, עכ"ל. עיי"ש עוד שהאריך בזה.

^מ וז"ל: בפ"ק דברכות (ח' ע"א) א"ל רבי יהושע בן לוי לבנייהו הזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו כי לוחות ושברי לוחות מונחים בארון עד כאן. ור"ל כי המדריגה שקנה האדם על ידי התורה אין לומר שבטלה מעלה זאת כאשר שכח תלמודו. כי לא נחשב שהתורה מסתלקת מן האדם, כי כמו שתמצא אצל מי שהוא חכם גדול בתורה שאי אפשר שיהיה תורתו עמו כל שעה ואי אפשר שלא תסתלק מאתו התורה בעת השינה ובשאר זמנים, ובשביל זה לא תאמר שאין עליו בשעת שינה שם תלמיד חכם אף על גב שאין תורתו עמו מכל מקום שם חכם עליו, כי זה ענין האדם בעל גוף אשר מצד גוף שלו אי אפשר שתהיה התורה עמו תמיד, וכן אף שנסתלקה ממנו התורה לאונסו בשביל הגוף המקבל אין נחשב שהתורה מסתלקת ממנו, ולעולם הבא כאשר אין מונע אליו מצד הגוף כמו שיהיה לעתיד תהיה תורתו עמו. ולפיכך אף שברי לוחות היו מונחים בארון, מפני שאף שנשברו הלוחות, דבר זה היה מצד הגוף בלבד אבל המעלה שקנו הלוחות לא נסתלקה מהם, ולכך אף אם נסתלקה התורה ממנו מצד גופו המקבל את התורה והיה זה לאונסו בשביל כך לא נסתלקה ממנו המעלה העליונה שקנה על ידי התורה ובודאי אותם שאמרו כי הצלחה האחרונה קנין המושכלות שקנה אותם והם נשארים אחר מותו, אז היה שייך לומר זקן ששכח תלמודו הלך ממנו מעלתו והוא עתה כמו שאר אדם, אבל כמו שבארנו והוכחנו בראיות כי אין הדבר כך כלל, רק שקנה תלמיד חכם על ידי התורה המדריגה העליונה שדבק בו יתברך, ובשביל כך אף זקן ששכח את תורתו מפני אונס ולא פירש מן התורה ברצון, אחר שקנה שדבק במדרגה העליונה שהוא עם השם יתברך שוב אין יורד אף אם נשתכחה התורה בשביל אונסו מצד הגוף, ודבר זה מבואר, עכ"ל.

לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְתִּיכֶם לָתֵת לָהֶם פְּיַמֵי הַשָּׁמַיִם
עַל הָאָרֶץ (יא, כא)

ובשבת דף ל"ב ע"ב איתא שהברכה על אריכות ימים לו ולבניו נאמרה על מזוזה דמקרא נדרש לפניו, עיי"ש. וכן מבואר ביומא דף י"א ע"ב שאף אשה חייבת במזוזה הואיל וכתוב בה למען ירבו ימיכם ואף אשה בעי חיי, ועי' קידושין דף ל"ד ע"א, עיי"ש.

ונראה לבאר בס"ד הטעם שבמזוזה השכר הוא "אריכות ימים", דהנה כתב הרמב"ם פ"ו מתפילין ומזוזה הי"ג: חייב אדם להיזהר במזוזה מפני שהיא חובת הכל תמיד וכל זמן שיכנס ויצא יפגע ביחוד השם שמו של הקב"ה ויזכור אהבתו ויעור משנתו ושגיותיו במהבלי הזמן, וידע שאין דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים אלא ידיעת צור העולם ומיד הוא חוזר לדעתו והולך בדרכי מישרים, עכ"ל.

וע"ע לשון החרדים פט"ז אות כ"א: וישים אדם ידו על המזוזה תמיד כשנכנס לבית וכשיוצא ויזכור כי הוא יתברך בעל הבית והאדם ובניו ואשתו וכל אשר לו אורחים וכל נכסיו שלו והוא השומר אותו בבית ובשדה, עכ"ל. וכ"ה לשון הקב הישר פר' נ"ה שכ': ואח"כ יבא אל המזוזה ויניח ידו על המזוזה, ויכוין, שהקב"ה הוא בעל הבית ואנחנו כולנו בבית רק אורחים, עכ"ל.

^מ ובב"מ דף ק"ב ע"א: המשכיר בית לחבירו, על השוכר לעשות לו מזוזה, וכשהוא יוצא לא יטלנה בידו ויוצא. ומנכרי, נוטלה בידו ויוצא. ומעשה באחד שנטלה בידו ויצא, וקבר אשתו ושני בניו, עיי"ש. וכן מבי' בטור וש"ע יו"ד רפ"ה ס"א שבשכר מזוזה זוכין לאריכות ימים, ומי שאינו זהיר בה מתקצרין ימיו ח"ו, עיי"ש. ובזוה"ק ח"ג, ש, ב) אי': פתח ר' נהוראי בפרשת ציצית ואמר ועשו להם ציצית וגו' הכא כתי' לדורותם וגבי שבת לדורותם דכתי' לעשות את השבת לדרתם כתי' חסר דתנינן תקנו פרשת ציצית בק"ש ובדירתו של אדם נמצא ק"ש חוץ מפרשת ציצית שחסר משם במה נשלם אלא כשהאדם מתעטף בציצית ויוצא בו לפתח דירתו שלם והקדוש ברוך הוא שמח ומלאך המשחית זו משם ונצול האדם מכל נזק ומכל משחית והיינו לדרתם בשביל דירתם שהיה שם שלם ויצא מפתח ביתו במצות, מלאך המשחית זו משם וניצול האדם מכל נזק ומכל משחית מנגלן ממה דכתיב מזוזה מאותיותיו משמע ז"ז מו"ת שלא נתן רשות למשחית לחבל וזו מפתחו, עיי"ש. וכ"ה בתיקוני' תי' כ"ב דף ס"ו ע"א, עיי"ש. והובא בבעה"ט כאן עה"פ וכתבתם: וכתבתם על מזוזות ביתך - וסמך ליה למען ירבו שע"י המזוזה לא יבא המשחית אל בתיכם, עכ"ל. וע"ע בזוה"ק פר' אחרי (עו, ב) "ועל דא בר נש דאשתכח בפתחא דביתיה שמא קדישא שד"י בכתיבן עלאין, כלהו ערקאן ואתרחקן מניה, הדא הוא דכתיב (תהלים צא י) ונגע לא יקרב באהליך, מאי ונגע לא יקרב, אלין נגעי בני אדם" (ועיי"ש שמזיקין אלו באו ע"י חטא אדה"ר שנקנסה מיתה, ואולי לכן בשכר מזוזה זוכה לאריכות ימים, ודו"ק).

^מ (לשון עסק כמו "באהבתה תשגה תמיד" ועי' לשון הרמב"ם פט"ו מאישות ה"ג, ודו"ק).
^מ לשון זה מצינו ברמב"ם גם בטעם מצות שופר וכלשונו בפ"ג מתשובה ה"ד: אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב רמו יש בו כלומר עורו ישינים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם, אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל הביטו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם ויעזבו כל אחד מכם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה, עכ"ל.
והדגשת הבלי ה"זמן" יתפרש כי ה"זמן" שייך למערכת העוה"ז שהוא הבריאה הראשונה שנבראה כמש"כ הגר"א בפירוש ברוך עושה בראשית וכידוע, וראה בפח"י פסח מאמר א', ודו"ק היטב לכאן.

^מ [ובקריית מלך ציין לזוה"ק פר' ואתחנן (רס"ג, ב): פקודא למקבע ב"נ מזוזה לתרעיה למהוי כל ב"נ נטיר מעם קודשא בריך הוא כד נפיק וכד עייל ורזא (תהלים קכא) ה' ישמר צאתך ובאך מעתה ועד עולם בגין דרזא דמזוזה איהו קאים תדיר לפתחא ודא איהו פתחא דלעילא ודא איהו דרגא דאקרי שומר לאשתכחא בנטירו, דב"נ לאו איהו נטיר בר נטירו דקוב"ה דאיהו נטיר תדיר וקאים לפתחא וב"נ לגו, ותו דלא ינשי ב"נ דוכרנא דקוב"ה לעלמין ודא איהו כגוונא דציצית כמא דאת אמר (במדבר טו) וראיתם אותו וזכרתם את גו', כיון דחמי בר נש להאי דוכרנא אדכר בגרמיה למעבד פקודא דמאריה עיי"ש].

מבואר שהמזוזה באה כדי לעורר לב האדם מהבלי הזמן, ועל ידה האדם יודע שאין דבר שעומד לעולמים והעיקר הוא ידיעת הבורא, כד' הרמב"ם הנ"ל. וכלשון החרדים והקב הישר שהמזוזה באה להורות לאדם שהקב"ה הוא בעה"ב והאדם רק אורח כאן בעוה"ז.¹ והרמב"ם דקדק בלשונו שהוא חובת הכל "תמיד" היינו שהמזוזה באה לזכרון "תמידי" וזהו על ידי שכל אימת שנכנס ויוצא מביתו ייזכר בענין זה.

ויש לפרש שלכך מקומה בפתח ה"בית" מקום "קביעות האדם ודירתו" שכ"ז שיכנס וייצא מה"בית" יזכור ענין זה שבעצם הוא "ארעי" כאן בעוה"ז, וכלשון הרמב"ם שהמזוזה באה להזכיר ענין זה הן כשיוצא מביתו לחוץ והן כשבא מבחוץ לביתו, ועי'.

וי"ל עוד, שמצינו שעשיית "פתח" נחשב למעשה הוראת בעלות על כל הבית וכמבו' בב"ב דף נ"ג ע"ב בבונה פלטרין בנכסי הגר ובא אחר והעמיד דלתות, השני קנה והראשון לא קנה, ועיי"ש ברשב"ם נא. לכך הקובע ב"פתח ביתו" זכרון יחוד ה' ואהבתו וכו', יש בזה כעין "הוראה" על כל ביתו שהוא עראי, דו"ק בזה.²

מעתה יש לבאר שלכן כנגד ההתעוררות מהבלי הזמן הובטח אריכות ימים, כי הנה הרבינו יונה באבות פ"ג מי"ד על המתני' שינה של שחרית וכו' מוציאים את האדם מן העולם ביאר בזה"ל: כי על מה נברא האדם אך לעסוק בתורה. והיא, "אורך ימים ושנות חיים" ואם לוקח הוא דברים כאלה, למה לו חיים וראוי לטורדו מן העולם כי הבל הוא והבל ימיו. ואחר שחיה כמה ימים ונתעסק בעסק לא הועיל ובטל התורה, על מה יוסיפו ימים לו. משל למלך שנתן מאה כסף לעבדו והשליכם לים וחזר ובקש ממנו אחרים הלא ראוי שלא ליתן לו יותר, כך מי שאינו עוסק בתורה, עכ"ל. והרי מבואר שאדם העוסק בהבלי החיים ראוי לטורדו מן העולם כי "למה לו חיים"³.

וידועים דברי האבן עזרא (דברים כ"א, י"ח) שעיקר חומר בן סורר ומורה שעליו אמרו "מוטב שימות זכאי ואל ימות חייב" לפי שהוא עושה עיקר לחיי עולם הזה, וכלשונו שהוא

¹ נדר"ק מלשון הזוה"ק הנ"ל שהמזוזה מצטרפת למצות ציצית שבשעה שהוא יוצא מביתו מעוטף בציצית וכו', ועל הציצית כתי' שהיא "לזכרון", ועי'.

² וכן ידוע בי' המהרי"ל דיסקין בפר' בהעלותך במה שאומרים "ושמחנו בתיקונו" והלא ביהמ"ק יירד מן השמים, ובי' שהכוונה על תיקון הדלתות ששקעו בארץ, ובעשיית דלתות חשיב כאילו נעשה כל הבית על ידינו. ועי' מש"כ בעניני פסח לבאר ענין ה"דם" שעל "פתח בתיהם" כדברים אלו.

³ ושיטת הרמב"ם פ"ו ממזוזה ה"א שרק כאשר יש "דלת" בפתח יש חיוב מזוזה, ועי' שו"ע יו"ד רפ"ו סט"ו. ויל"פ שהמזוזה מגינה רק כאשר יש "דלת" □ מסך המבדיל וחוצץ בין ביתו לרה"ר □ מקום עוה"ז, וכמש"נ שהמזוזה באה להזכיר לאדם להתעורר מהבלי הזמן הנמצא ב"חוץ", ועי' מש"כ בעניני חנוכה שענין הנרות הם "להאיר" ה"חוץ" באור תורה, ושלכך מקום ההדלקה בפתח הבית כנגד המזוזה - המזכרת לאדם זכרון ה' התמידי שלא ישקע ב"הבלי הזמן" והיינו כנגד תרבות יוון שעניינה האדרת ה"גוף" ו"עסק" מעולם הזה, ודו"ק.

⁴ וראיתי בשם הגרי"ל חסמן זצוק"ל שפירש לשון הפייט "כי הנה כחומר ביד היוצר ברצותו מרחיב וברצותו מקצר כן אנחנו בידך וכו' שכמו שאצל בעל מלאכה היוצר כלי אם אין לו עוד צורך בהכלי שרואה שאינו מצליח להעמידו על מתכונתו ואין לו עוד צורך בו אזי הוא משליכו, כן אנחנו אם אין לקב"ה כביכול צורך בנו שאיננו מוכנים להשתנות להיות עבדי ה' אזי אין הקב"ה גוזר לנו חיים רח"ל, עכ"ד. והן הן דברי הרבינו יונה שהעוסק בהבלי העוה"ז "למה לו חיים".

"כמו אפיקורוס כי לא יבקש חיי העוה"ז כי אם להתענג בכל מיני מאכל ומשתה", עיי"ש. והרי כמה חמור הוא ביקוש תענוגות וחיי עולם הזה עד שנאמר עליו "ימות". מעתה מבואר היטב שהמזווה שמזכרת לאדם ענין יחוד ה' השלם וכנגד הבלי הזמן וכלשון הרמב"ם הנ"ל, לכך השכר הוא אריכות ימים^{יד}.

---

^{יד} נואגב, יעווי בלשון הגר"א במשלי (י"ח, י"א) שכ': כי ב' יצה"ר יש לאדם א' מבחוץ וא' מבפנים מבחוץ הוא העולם בעת ישים מגמת נפשו לעבודת הש"י ילעגו עליו ובפיהם ידברו למה לך זה והוא היצה"ר מבחוץ וכמ"ש לפתח חטאת רובץ ולכן נקבע מזווה על פתח ביתו להגן עליו כשיצא, עכ"ל. משמע שהמזווה היא בשביל "להגן עליו כשיצא", ואילו מלשון הרמב"ם הנ"ל משמע שהוא בין ליציאה ובין לכניסה, ויל"ע.]

בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר, ירושלים

שכרו הסעה בבין הזמנים לפארק מים והיה סגור

מעשה במשפחה שהזמינו נהג הסעות ע"ד לנסוע לפארק מים מוכר. בהגיעם למקום נתאכזבו לגלות שהמקום סגור עקב סיבה ביטחונית. כשבאו לשוב לביתם, פגשו את הנהג שהביאם לכאן שעדיין ממתין במקום, כשהוא מספר לפי תומו, שהוא ממתין להם כאן כדי להחזירם לביתם, כי הוא ידע שהפארק סגור היום, ולכן הבין שבמוקדם או במאוחר הם יחזרו כדי לחפש הסעה להחזירם לביתם.

כמובן שהדבר גרם להם עוגמת נפש מרובה, ואינם רוצים לשלם לו את כספו המגיע לו, ונשאלה השאלה האם חייבים לשלם לו על ההלוך.

והנה גדול אחד שליט"א כ' שחייבים לשלם לנהג, ותו"ד, דאם הנהג לא היה יודע שהפארק סגור, ורק בסוף הנסיעה היה מתברר שהוא סגור בזה פשוט שהוא חייב לשלם, שהרי הנהג עשה את עבודתו, וכן מבואר בשו"ע (חו"מ סימן שלה ס"ב) השוכר את הפועל להביא לו שליחות ממקום למקום, והלך ולא מצא שם מה שיביא, נותן לו שכרו משלם. וכתב הרמ"א, דהרי עשה שליח שליחותו.

ואם כן גם בעניננו חייבים המשפחה לשלם על הנסיעה, כי הנהג עשה את עבודתו כראוי, והביאם לפארק, ואי ההודעה בתחילת הנסיעה אינו פוטר מתשלום, אלא שביטל מצות השבת אבידה, ויקרא שמו רשע, כי בזבו את כספם ואת כוחם של הנוסעים, והרי אנו מצווים על השבת אבידה, ואיך לא הודיע לנוסעים שהפארק סגור, למרות זאת מגיע לו התשלום עבור הנסיעה כי הנהג ביצע מה שהנוסע ביקש. עכ"ד. ועי' בס' חשוקי חמד (יבמות צ:).

ולענ"ד נראה שאינם חייב לשלם, וראיה לזה מד' השו"ע (סי' שלה ס"ג) וז"ל: שכרו להביא תפוחים לחולה, והלך והביא ומצאו שמת או שהבריא, לא יאמר טול מה שהבאת בשכרך, אלא נותן לו כל שכרו, וכן כל כיו"ב.

וכ' שם הכנה"ג (הגה"ט אות ד') וז"ל: עיין תומת ישרים (סי' כא) דמיירי כשגמר השליחות והלך למקום חפצו, אלא שלא עלתה לו כונת השליחות, אם מפני שלא מצא המשתלח אליו, אם מפני שלא מצא קונים, אם מפני שמצא לחולה שהבריא או שמת. אבל אם כשהכין לצאת לדרך, או אפילו בחצי הדרך, שמע שהמשתלח אליו מת, או שלא היו נמצאים שם קונים, או שמת החולה או שהבריא, אינו נוטל כלום, שלא גמר שליחותו.

ומבואר, דכיון שידע שמת החולה או הבריא שאינו נוטל כלום, כיון שאין בעה"ב חפץ בשליחות ובפעולתו, וה"ה בנ"ד, דאף שאמר לו בעה"ב שרוצה להגיע למקום פלוני, מ"מ כיון שאין לו חפץ בפעולה זו אינו חייב לשלם לפועל.

וע"ש בכנה"ג שכ' עוד, אמר המאסף: אם מ"ש הרב ז"ל "אינו נוטל כלום" פירושו הוא, אינו נוטל מה שהתנה, אבל נותנין לו שכרו כפועל בטל, ניחא. אבל אם פירושו הוא, שאינו נוטל כלל מאחר שלא השלים שליחותו, צ"ל, דאע"ג דבפרק הגוזל בתרא מחלקינן בין זו להיא דירד להציל ולא הציל אין לו אלא שכרו, ואמרינן, מי דמי, התם עביד שליחותיה הכא לא עביד שליחותיה, דמשמע דשכרו מיהא נוטל, אע"ג דלא עביד שליחותיה. היינו דוקא בירד להציל ולא הציל, שכבר ירד למקום ההצלה אלא שלא עשה שליחות, אבל כאן אפילו הליכה שלימה עשה, וה"ל כאילו לא עשה כלום. עכ"ל. והן הן הדברים שנתבארו, דאף אם עשה פעולה שלימה, כיון שאין לבהע"ב חפץ ורצון בפעולה זו, אינו נוטל כלום, וה"ה בנ"ד.

ועוד נראה להכריח כן דהנה כ' השו"ע (סי' שלד ס"א): השוכר את הפועל להשקות השדה מזה הנהר, ופסק הנהר בחצי היום, אם אין דרכו להפסיק, או אפילו שדרכו לפסוק והפועל יודע דרך הנהר, פסידא דפועל ואין בעל הבית נותן לו כלום, אע"פ שגם בעל הבית יודע דרך הנהר.

ויש לומר שה"ה בנ"ד, דכיון שהפועל שהוא הנהג ידע שאין צורך בנסיעה זו, דמי ממש לנהר שדרכו לפסוק, שאין בעה"ב נותן לו כלום.

וז"ל הרמ"א שם: וכן בכל אונס שאירע לפועל, בין ששניהם היו יודעין שדרך האונס לבא או ששניהן אינן יודעין, הוי פסידא דפועל. ע"כ. והוא ממש נ"ד.

ואין לומר, דמ"מ ביד הנהג לטעון דלא הו"ל למידע יותר מהנוסע, ולא דמי לנהר שעל בעה"ב לידע, וכאן הנהג לא היה עליו לדעת יותר מהפועל שהרי שניהם דרים באותה העיר, דזו אינה טענה. דזה פשוט וברור בסברא, דאף במקום שהפועל לא הו"ל למידע, ומ"מ ידע וידע, דאין בכוחו להוציא ממון מבעה"ב, ואינו יכול לטעון דלא הו"ל למידע, דכיון דבמציאות ידע אין בכוחו להוציא ממון מבעה"ב, וה"ה בנ"ד.

וכן מוכח מד' השו"ע (סי' שי ס"ג) וז"ל: ראובן השכיר בהמתו לשני ימים לילך ולחזור, ובחזרתו ביום השני גדל הנהר עד שהוצרך לעכב יום אחד, אם שכרה לימים פשיטא שצריך ליתן לו שכירות כל יום ויום. ואם שכרה למקום פלוני ולחזור, או שכרה לשני ימים והזכיר המקום שרוצה לילך שם וידוע שהוא מהלך שני ימים ועכבו הנהר, אם לא היה רגיל להתגדל, פסידא דבעל בהמה, ואם היה רגיל להתגדל, והשוכר מכיר ענין הנהר ולא המשכיר, פסידא דשוכר. ואם שניהם ידעו, פסידא דבעל בהמה. ומזונות הבהמה והשכירות, דין אחד להם.

ומבואר מהלכתא דא, דבמקום שידע המשכיר שהשוכר עתיד להפסיד, והשוכר לא ידע, שההפסד הוא על המשכיר.

וז"ל הסמ"ע (ס"ק יב): כללא דהאי דינא, דכל ששניהן היה להם למידע ולהתנות כגון שרגיל להתגדל, או ששניהם לא היה להם למידע, כגון שאינו ראוי להתגדל, בשניהם הוא פסידא דהמשכיר, דהוא בא להוציא שכירות מיד השוכר ועליו מוטל להתנות, דהמע"ה

וידו על התחתונה, וצריכין שיהיה דבר שהשוכר ידע והמשכיר לא ה"ל למידע, דבזה ודאי על השוכר ה"ל להתנות ואם לא התנה הפסיד וצריך לשלם. וכן הוא בגמרא דפרק האומנין (ב"מ עו:) בכל ענינים דפועלים ובעל הבית, דיד פועל שבא להוציא היא על התחתונה, וכמ"ש הטור והמחבר לקמן בסימן שלד. ע"ש.

ומינה לנ"ד שהרי השוכר שהוא הנהג ידע מהאונס, ועליו לספוג ההפסד.

וביותר נראה דהנה כ' הרמ"א (סי' יד ס"ה) וז"ל: מי שאמר לחבירו שילכו לדון במקום אחר, ואמר לו, לך ואני אבוא אחריו, והלך, והשני לא הלך אחריו, צריך לשלם לזה שהלך כל יציאותיו. ע"כ. ומקורו מהמרדכי, וחייב מדינא דגרמי.

וי"ל שה"ה בנ"ד, דכיון שידע בבירור שהנוסע יפסיד ממון בנסיעה מיותרת זו, דלכה"פ אינו יכול להוציא ממנו ממון עבור הנסיעה, שהרי הזיקו בגרמי.

סימן

רכש רכב גדול קודם ימי בין הזמנים

מעשה בת"ח שקנה רכב גדול מחבירו המיועד למשפחה מורחבת, סמוך ונראה לימי בין הזמנים, לאחר שקיבל את הרכב לידו התברר שיש ברכב כמה מומים הדרושים תיקון. המוכר מסכים לתקן הכל כפי בקשה הקונה.

אמנם הקונה משיב שברצונו לקבל את כספו בחזרה ולבטל את המקח מכל וכל, כיון שיש ברשותו רכב רגיל, ומה שקנה רכב גדול יותר הוא בשביל שרצה לטייל עם משפחתו בימי בין הזמנים. וכעת שהרכב לא יהיה מוכן בבין הזמנים אין לו צורך ברכב גדול יותר, ודי לו ברכבו הקטן. הדין עם מי.

תשובה: נראה שהדין עם הלוקח ובידו לטעון ביטול מקח.

כ' השו"ע (סי' רלב ס"ז): כל הלוקח סתם, אינו לוקח אלא הדבר שלם מכל מום. ומקורו מד' הרמב"ם (פט"ו ממכירה ה"ו). וכ' הרה"מ, שלא מצא מקור לד' הרמב"ם בגמ', אלא הרמב"ם מדמיון זה לאונאה למד כן, ומק"ו שהרי מקח שיש מום לעולם חוזר, והאונאה אינה חוזרת אלא לזמן ידוע. ע"כ. ועי' בביהגר"א.

אמנם מצאנו שם בשו"ע (ס"ה) שהעתיק תשובת הרא"ש שכ', ראובן שמכר לשמעון בתים שיש לו בעיר אחרת, וקודם גמר המקח נכנסו גוים בבתים וקלקלו קצת מקומות, ועקרו דלתות הבית והחלונות, ורוצה שמעון לחזור בו, וראובן טוען שכיון שהוא מום עובר ינכה לו מן הדמים, כדי שיחזיר הבית לקדמותו ויקיים המקח, הדין עם ראובן. שהרי בית מכר לו ועדיין נקרא בית. ע"כ.

ולכא' צ"ב, מדוע על הלוקח לסבול את התיקונים של הבית, ולא יכול לטעון שכל הלוקח סתם, אינו לוקח אלא הדבר שלם מכל מום, וכמ"ש הרמב"ם הנז'. וביאר הסמ"ע (ס"ק יד) דדוקא בזה אין הלוקח יכול לטעון כן, כיון שאחרי התיקונים בבית, הבית יחזור לקדמותו

והרי זה מום עובר, אבל בשאר מומים שהמה בגוף המקח, ואחרי התיקון הרי זה כפנים חדשות שבאו לכאן בזה המקח בטל. ועי' בנתיה"מ (ס"ק ז').

ולפ"ז בנ"ד, אם אכן ע"י התיקון הרכב ישוב לקדמותו, הדין עם המוכר, ואם הרכב לא ישוב לכמות שהיה קודם המום, הדין עם הלוקח.

אמנם, יש לדון בטענת הלוקח, שכיון שעברו ימי בין הזמנים אין לו כבר מה לעשות עם הרכב.

והנה לכאור' מוכח מד' השו"ע הנ"ל, דאף אם זמן התיקון של הבית יקח זמן, והקונה לא יוכל לדור בו, מ"מ אין הקונה יכול לבא בטענה שמפסיד זמן יקר שאין לו איפה לדור, אלא כיון דהוי מום עובר, על המוכר לתקנו, ואינו יכול לטעון מקח טעות. וקצת יש לדחות, דהנדון כאן בקונה שאינו רוצה לדור בבית, אלא רוצה להסתחר בו, וקנה את הבית למטרה אחרת, שהרי אדם שרוצה לגור בבית אינו רוכש את הבית מבלי לראותו קודם. שו"ר שכן כתב לדחות בס' מגן האלף (או"ח סי' תלז ס"ק ז'). ולדבריו אם קנה בית לגור ה"ז מקח טעות. אכן סתימת ד' השו"ע משמע דאיירי אפי' בקנה לדור ולא רק בקנה לסחורה. ויתכן לפרש, דהשו"ע איירי באופן שקנה את הבית ללא תאריך ברור מתי על המוכר להעמיד לו את הבית, אבל באופן שסיכמו על תאריך ברור, יתכן ולכו"ע יכול לטעון שזה מקח טעות.

והנה בשו"ע הל' פסח (סי' תלז ס"ג) כ': המשכיר בית לחבירו בחזקת בדוק ונמצא שאינו בדוק, על השוכר לבדוק ואינו מקח טעות, ואפילו במקום שבדקים בשכר, שהרי מצוה הוא עושה.

וביאור הדברים, דכיון דניחא לאיניש למיעבד מצוה בממוניה, לכן אף ששכרו בחזקת בדוק והבעה"ב לא בדק, מ"מ אינו מקח טעות, ואמרינן דאפילו היה יודע שאין הבית בדוק, אפ"ה היה שוכר את הבית.

והוסיף הרמ"א בהגה: וי"א דצריך להחזיר לו שכר הבדיקה, הואיל והתנה בהדיא שיהיה בדוק. והק' המג"א (ס"ק ז'), דלכאור' דין פשוט הוא בחו"מ בדין הנ"ל, דבכל מקום שאין המום בגוף המקח, מנכה לו מן הדמים, וא"כ ה"ה בנ"ד, ומדוע צריך לחדש דווקא כאן משום הסברא דניחא ליה לאיניש למיעבד מצוה בממוניה, הלא גם בלי החידוש דניח"ל לאיניש, צריך לנכות לו מן הדמים, ככל דין מום שאינו בגוף המקח.

ועי' באור שמח (פי"ז ממכירה ה"ט) שכ' ליישב קו' המג"א, דבמקום שיש מום במקח, ואם לא ידע מזה הקונה יתכן שיעבור הזמן עד שיהיה בגדר מעוות לא יוכל לתקון, והוי מקח טעות, ולכן במשכיר בית שאינו בדוק, דאם לא ידע השוכר שהבית אינו בדוק, נמצא שידור באיסור בפסח, והוי מקח טעות, שהרי אינו רוצה לדור באיסור. משא"כ בנדון השו"ע, דאם ישתמש בבית, בודאי יכיר במום, שהרי מבואר שעקרו הדלתות והחלונות, לכן בכה"ג דהוי מום עובר לא הוי מקח טעות לבטל המקח, רק ינכה לו הדמים.

והוסיף האו"ש, אמנם יתכן שכל זה דוקא בשכירות, שהזמן הוא עצם הקניה, שקנה הבית לזמן מסוים, וכיון שיתכן שלא יודע לו עד הפסח וידור באיסור, א"כ הוי מום בגוף המקח

שקנוי לו לדור זמן קצוב, ובתוך הפסח ידור באיסור, משא"כ בסתם מקח, כיון שאין זה מום רק בזמן, אין זה בגדר מקח טעות, והרי גם בנדון השו"ע, אינו יכול לדור בבית עד שיתוקן, והדבר דורש זמן, ואפ"ה, כיון שהוא יכול לתקנו אין זה מקח טעות. ע"כ.

למדנו מדברי האו"ש, דבמקום שהדירה מיועדת לשכירות, ואם יתקן הדירה יעבור זמן השכירות, דיש לראות מום זה כמום בגוף המקח המבטל את המקח מכל וכל. וכן מתבאר ממש"כ הט"ז יו"ד (סי' רלו ס"ק יג). ולכאו' יש ללמוד מזה לנ"ד, דבמקום שעיקר קניית הרכב היא עבור ימי בין הזמנים, דאם עברו ימי בין הזמנים הרי זה כמום בגוף המקח שדינו שהמקח בטל.

כ' הטור (סי' רלב) בשם תשו' הרא"ש: שמעון קנה נודות שמן, וכשפתחן מצאו עכור, ורוצה להחזיר לו השמן. תשובה. המוכר ישבע שנתן לו שמן טוב ואם לא ירצה המוכר לישבע, ישבע הלוקח שהתנה לתת לו שמן טוב, ויחזיר לו השמן, 'או ישומו כמה דמיו פחותים משמן טוב ויחזיר לו הפחת'.

והקשה הב"י (בבד"ה), דמש"כ הרא"ש, וישומו כמה דמיו פחותים משמן טוב ויחזיר לו הפחת. יש לתמוה שיכול לומר הלוקח איני רוצה שמן עכור. וי"ל, דמיירי הכא כשאותו שמן יכול ליעשות צלול ע"י שיניחו אותו, וירדו שמריו ועכירות שבו למטה.

וכ' בס' אולם המשפט, דמסתבר, שאם המוכר ירצה להציל את השמן מעכירותו, שהדבר יקח זמן מה, ואם הלוקח לחוץ בזמן, יכול טעון שזה מק"ט שהרי חפץ בשמן עתה, ולכן השו"ע (סי"ז) שהעתיק דין זה סיים וכ', 'שרק אם ירצה הלוקח לקחתו, יחזיר לו הפחת', שהרי בידו לסרב, אם אכן הוא ממהר לדרכו.

ונתבאר בד' האולם המשפט, שאם אכן הלוקח טוען שהחפץ היה דרוש לו לזמן פלוני ועבר הזמן ואין לו צורך בחפץ, שהלוקח יכול לדרוש ביטול מקח רק מחמת סיבה זו. וכן הבין בד' השו"ע בס' בני אברהם למהר"א מיוחס (קוטשאנדינה תקל"ג, חו"מ סי' סא, דמ"ג ע"ג). וכ"כ בשו"ת נכח השלחן לרח"מ לבטון (חו"מ סי' כא), וז"ל: והנה הדבר ידוע דהשמן באורך הימים נצלל והוי מום עובר, ואפי"ה כ' הרא"ש דהוי מק"ט.

והנה כ' הרמב"ם (ריש פט"ו ממכירה) וז"ל: המוכר לחבירו במדה במשקל או במניין וטעה בכל שהוא חוזר לעולם, שאין הונייה אלא בדמים אבל בחשבון חוזר. כיצד, מכר לו מאה אגוזים, ונמצאו מאה ואחד או תשעים ותשעה, נקנה המקח ומחזיר את הטעות ואפילו לאחר כמה שנים חוזר, שקניין בטעות הוא.

וכ' הראב"ד, אינו מחזור, פעמים שאין המקח נקנה, שאם רצה לחזור עד שלא השלים חוזר, כגון שהיה תופס לפניו שק של אגוזים, ואמר לו הילך שק זה שיש בו סאה של אגוזים, ונטלו והלך לו ומדדו ולא מצא מדתו הרי זה חוזר, ואע"פ שרצה זה להשלים. אבל אם היה לפניו שק של אגוזים וזה יודע שאין בו אלא כדי שיעור מדה, וא"ל הנה שק של אגוזים לפניך, ונטל השק ומדד ולא מצא בו מדתו, ה"ז קנה וישלים, שהרי היה מכיר שלא היה בו סאה ועל דעת השלמה נטל, עכ"ל. והיינו שהראב"ד מחלק בין אם ידע הקונה שחסר במידה

או לא ידע, שאם ידע הרי זה סבר וקיבל. וכ' הכ"מ, שהרמב"ם מודה לראב"ד, ואין פלוגתא ביניהם. וכ"כ בב"י (סי' רלב מחו' ג').

ועי' בב"ח שביאר ד' הראב"ד וז"ל: ואפשר לומר דהראב"ד נמי לא אמר אלא היכא דהלוקח נותן אמתלא לדבריו, שהיה צריך לסאה של אגוזים לשעה, ושוב אין לו צורך בהם, ואדעתא דהכי שהמוכר יחזר אחר אגוזים להשלים הסאה ולהמתין לו עד שישלים לא הייתי קונה, דשוב אין לי צורך באגוזים, וכן בקונה חפץ או קרקע שהיה צריך לשעה, ולאחר שעה אין לו צורך בהם, דיכול לחזור בו ולומר דלא לקחו על דעת שימתין עליו עד שיתקן המום אפילו הוא מום עובר. עכ"ל. ולמדנו מדבריו, דבכל מקום שיש ללוקח טענה, שאם המוכר יתקן את המום כבר אין לו חפץ במקח, הדין עם הלוקח.

לאור האמור נראה, שאכן הדין עם הלוקח, שהרי הפסד הזמן במצב זה הרי הוא כמון בגוף המקח, שהרי עיקר רכישת הרכב היה לצורך ימי בין הזמנים. אמנם נראה פשוט, דמ"מ על הלוקח להוכיח שעיקר רכישת הרכב היה למטרה זו, דאם אכן יש צד גדול שקנה את הרכב גם לשאר ימות השנה, אין בידו לדרוש ביטול מקח, (וכמו שמתבאר בד' השו"ע סי' רלב ס"ה).

הכי איתמר / הרב איתמר טעף, מח"ס 'הכי איתמר',

קרית ספר

במצות 'ומלתם את ערלת לבבכם'

וּמְלַתֶּם אֶת עֶרְלַת לְבַבְכֶם וְעֶרְפְּכֶם לֹא תִקְשׁוּ עוֹד (י, טז)

מוני המצוות הקודמים לרמב"ם מנו פסוק זה למצוה או שתי מצוות, ^ג והרס"ג בפיוט על תרי"ג מצוות מנה הלאו ד"ערפכם לא תקשו" ובספר המצוות שלו מנה העשה ד"ומלתם", והאבן עזרא והסמ"ק מנו גם העשה וגם הל"ת. ומפרשי היראים לא מצאו מקור ללאו זה בגמ' וסיפרי.

הרמב"ם (שורש ד) הביא לאו זה כדוגמה לאזהרות שכוללות כל המצוות, ולכן כתב ש"אין פנים למנות הצווי הזה מצוה בפני עצמה, שהוא לא יצוה לעשות מעשה מיוחד שיהיה מצות עשה ולא יזהיר מעשות מעשה מיוחד שיהיה מצות לא תעשה". וממילא גם החינוך וספר הבתים ההולכים בשיטתו לא מנו פסוק זה. והמונים שלפניו או שסברו שיש מצוות כלליות שאפשר למנות, או שסברו שיש בהם איזו הוראה פרטית כדלקמן.

בביאור המצוה לאלו שמונים אותה נמצא כמה דרכים: היראים כתב ש"חושב בלבו שלא לשוב ליוצרו. ומשעה שמחשב עובר בלא תקשו". ויש נוסחאות כתוב בהם "חושב בלבו שלא ליוצרו" ללא תיבת "לשוב".^ג

הרס"ג בפיוט מנה הלאו שלא "להקשות עורף" ולא ביאר מהו, ובספר המצוות מנה העשה וביארו: "פתיחת הלב וטהרת הכוונה לשם ה', כפי שאמר ומלתם את ערלת לבבכם". ולפ"ז בכל פעם שמעורר את עצמו לקיום המצוות או זהירות מעבירות, ואפילו לקיום הידור ודקדוק מצוה, הרי הוא מקיים מצות עשה של "ומלתם את ערלת לבבכם". וכן בכל פעם שמכוין למצוה או אף יותר לשם שמים מקיים המצוה, דזהו ענין מילת הלב. נולדרכו נמצא מקור מדאורייתא לדין מצוות צריכות כוונה].

^ג הבה"ג (לאו קעז) והיראים (שסה ח) ובעלי האזהרות ר"י אלברגלוני רבינו אליהו הזקן ורשב"ג (לאוין עח), וכן מנאזה הרס"ג בפיוטו (ג ז) ובס' המצוות שלו, ורב חפץ בר יצליח (מצוה ו, מתורגם מערבית) ורב שמואל בן חפני והאבן עזרא ביסוד מורא (שער ב') והסמ"ק (מצוה ט).

^י וצ"ע מה את"ל "משעה שמחשב" הרי פשוט הוא, וכל עבירה במחשבה עוברים "משעה שמחשב" כמו שעבירה במעשה עוברים "משעה שעושה". ואולי הוא כולל אף אחטא ואשוב שהוא גם מענין זה, דאם "משעה שמחשב" הוא עובר, אזי כשמתכוין לעבור עדיין לא מתכוין לשוב, אבל לא נראה שזו כוונת היראים. ולנוסחאות שכתב "חושב בלבו שלא ליוצרו" ללא תיבת "לשוב", אולי כוונתו לדברי הרמב"ם הידועים (ריש הל' תעניות) שאסור להתעלם מהצרות ולתלות במקרה, ואמנם הרמב"ם לא מנאה בלאוין אלא כתב שהיא "מצות עשה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבוא על הצבור", אבל היראים כפי הנראה למד הפסוק כפשוטו שהוא איסור לדורות. א"נ יש לדייק הלשון "חושב בלבו שלא ליוצרו", שהוא על דרך הלאו שמנו הרמב"ם והחינוך ב"ולא תתורו" שלא להמשך אחר תאוות העוה"ז, שבזה הוא מסיר דעתו מה'.

רב חפץ בן יצליח (מצוה ו) גם ביאר כהרס"ג, ש"ציוונו לפתוח את לבנו (לתורתנו) ולהסיר את טמטום הלבבות ולהרחיק את המניעות מן הנפשות, כדי שתתגלה עצמיותן ותהיה ההכנעות אליו ואל מצוותיו שלמה, ככ' ומלתם את ערלת לבבכם וגו'.. ומלתם את ערלת לבבכם (הכוונה) להרחיק את הענינים המכסים את עצמיות הנפש וסותמים את הבנת הלב, כדי לגלות את עצמיותה (של הנפש) ולהשלים בזה את ההתמסרות לידיעת האל יתעלה ועבודתו. והנה ערלה אזנם, כוונתו לדעות הנפסדות המסובבות על ידי חוש השמע, והמילה בזה היא הרחקת הדעות האלו מן הנפש. וכל שאר הערלות שבמקרא פירושו נגזר על פי המשמעות הנסתרית בתוך הענין, כגון ואני ערל שפתים, וערלתם ערלתו וגו'."

הסמ"ק (מצוה ט) ביאר באופן אחר: "למול ערלת לב, שנאמר "ומלתם את ערלת לבבכם", פי' לאהוב את התוכחות, ולאהוב מי שיכיחנו. וגם שלמה המלך ע"ה כתב בספרו (משלי ט) לחכם הוכח ויאהבך. ובמצוה זו יש לאו שנאמר וערפכם לא תקשו עוד."

אופן רביעי נמצא ברמב"ם שם הגם שלא מנאו: "ומלתם את ערלת לבבכם, רוצה לומר שיקבל וישמע כל מה שקדם זכרו מן המצות. וכן וערפכם לא תקשו עוד (שם), רוצה לומר אל תקשה את לבך ותקבל כל מה שציוויתך ולא תעבור עליו", והיינו שאינו ענין להיסח הדעת מתשובה או תוספת הידור וכוונה במצוות ולא אהבת התוכחות, אלא הוראה כללית על כל המצוות לקבל על עצמנו לעשותם.

ולפ"ז נראה שזו מחלוקתו עם שאר המונים, שהמונים אותה למצוה פירשוה על עניינים פרטיים ושוב אינה ציווי כללי על כל המצוות, משא"כ הרמב"ם פירשה על כל המצוות, לכך אין למנותה. [ונמצא דכו"ע מודו עם הכלל של הרמב"ם שאין למנות הוראות כלליות].

ובמורה הנבוכים (ג לג) כתב ביאור חמישי, שמכלל כוונת התורה "ושיהיה אדם נשמע לחבריו, ושלא יהיה קשה בלתי נשמע לחבריו, אך יהיה עושה רצון חבריו ועונה אותם ונשמע אליהם לחפצם ושב אל רצונם, כבר ידעת מצותו יתעלה ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עוד, הסכת ושמע ישראל, אם תאבו ושמעתם, ונאמר במי שנשמע לקבל מה שצריך לקבלו, ושמענו ועשינו, ונאמר בו על צד המשל משכני אחריו נרוצה". ונראית כוונתו שפסוק זה מכוון למקשה עורף לחבריו, אלא שצ"ע משאר הפסוקים שהביא שם שהם בין אדם למקום, וצ"ל שרק הוכיח מהם מהו היפך קשיות עורף.

ביאור שישי נמצא ברמב"ן בהשגות (שורש ד) שהביא מחלוקת זו דהרמב"ם עם הבה"ג, וכתב דערפכם לא תקשו עוד "שהוא לאו מיוחד מחדש מצוה, והענין שיצוה להיותם שומעים מן הנביאים ולא יתקשו עוד בשאלות האותות מהם וטענם אחריהם כאשר עשו במצרים קודם לזה", עיי"ש שהאריך בראיות מפסוקים ש"קשיות עורף" היא כלפי דברי

הנביאים, והרמב"ם מנאה בל"ת סד מהפסוק "לא תנסו את ה'".^{יג} ו"ומלתם את ערלת לבבכם", ביאר שם "כי הטועה בגשמיות הוא ערל לב וכו', כי אשר אין לבבו מיוחד לאלהיו ויחשוב כי יש שום תועלת בעבודת בלעדיו, איננו ראוי לשרת לפניו יתעלה. ועל כן אמר הכתוב הבא אחר זה, כי י"י אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים, כלומר תהיו מולי לב להבין כי אין בעגל אשר עשיתם וכיוצא בו שום תועלת. וכשיזהירו אתכם הנביאים לעזוב אשר טעיתם בו לא תהיו עוד קשי עורף".

אלא שצ"ע למה דוקא אם יזהירו הנביאים לא יקשו ערפם, וכי קשיות עורף אינה חסרון מצד עצמה, כ"ש "לחשוב שום תועלת בעבודת בלעדיו" שהיא כפירה וע"ז. ואולי אפשר לדקדק במש"כ "וכן היו הנביאים ההם הבאים להם עושים להם שום אות או ראייה כי בכך נצטוינו, אבל הקשו לבם", ד"קשיות עורף" היא רק כלפי דבר במציאות שאף שראה או שמע או חש במציאות עכ"ז מקשה ליבו, אבל תהייה וניסיון כלפי ידיעת הלב אינה קשיות עורף אף שפעמים היא חסרון באמונה והערכה וכדומה, לכן רק אם יזהירו הנביאים לעזוב טעותם הוא דאיכא קשיות עורף.^{יד}

רבינו אליהו הזקן כתב בפיוטו "עורף לא תקשו מהיות בקושרים", ובפשטות הוא ככל המונים שמנו קשיות עורף, וכ"כ בפירוש מתקופת הראשונים ש"קושרים" היינו מורדים. אמנם הגרי"פ (ל"ת מט) מבאר כוונתו שלא להיות מחרחר ריב ומדנים, ומביא דברי הרמב"ם הנ"ל במורה שלא יהיה קשה בלתי נשמע לחבריו.^{טו} ונמצא שהוא ביאור שביעי בכתוב זה.

חזינן איך מצוה שלא ידועה כחלק מהתרי"ג, ולא נמנתה בסיעת הרמב"ם, עכ"ז כמה ביאורים נמצא אף מהסוברים שלא למנותה.

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף וש"ס, בני ברק דיני קריעה על מקום המקדש ועל ערי יהודה

---

^{יג} וצ"ע שהרמב"ן מסיים דבריו: "וא"כ הדבר בפ"י הלאו הזה ראוי להמנות כענין שמנה הרב (ל"ת י) אל תפנו אל האלילים, מניעה שלא יבינו בעניינם ולא ישמע מה שיספרו עליהם כלל, כדי שלא יתפתה להם", ולמה לא הוכיח מעצם הלאו שלא לנסות הנביא.

^{יד} אמנם מש"כ בתוך דבריו על הפסוק והנה עם קשה עורף הוא, "כי הטעות אשר נכנס בלבם בתועלת עבודה זרה בכחות העליונים, קשים הם לעזוב אותו", לכאורה הוא קושי אחר ממה שביאר כאן, דאינה קשיות הלב אלא קושי טבעי כשאר קשיים, וצ"ע.

^{טו} ומה שהקשה הגרי"פ, דא"כ גם לפי הרמב"ם הוא חיוב פרטי ולא כללי, י"ל דס"ל לרמב"ם שעיקר משמעות הכתוב היא לציווי הכללי ולא לפרטי.

קריעה על ערי יהודה

הרואה ערי יהודה וירושלים בחורבנן צריך לקרוע, אך בזמנינו שערי יהודה וירושלים בשליטת ישראל נוהגים שלא לקרוע. (במשנ"ב סק"ב כתב על ערי יהודה בחורבנן אפילו יושבין בהן ישראל כיון שהישמעלאים מושלים בהם מיקרי בחורבנן, וכן כתב לדינא בשו"ת אגרות משה ח"ד סימן ע' אות יא, ובחזו"ע ד' תעניות עמ' תלו כתב שהטעם שנוהגים שלא לקרוע משום שאין אנו יודעים המקום המדוייק של ערי יהודה וגם שהיום ערי יהודה בשליטת ישראל, ואמנם בעיר חברון הרי יש קברי מערת המכפלה ושם הרי ידוע שהוא ערי יהודה וגם יש לעיין שבזמנינו לא כל המקומות הנ"ל בשליטת ישראל, וראה עוד בספר עיר הקודש והמקדש (ח"ג פרק יז עמוד רטו) שהיום לא נהגו לקרוע על ערי יהודה מפני שרובן ככולן לא ידועות ע"ש, ומ"מ כתב הגרש"י ז"ל בספר המועדים בהלכה (עמוד שעא) שבזמנינו הרבה ידועות, וכמ"ש להעיר).

דיני קריעה על מקום המקדש

סדר הקריעה

הרואה את מקום בית המקדש בחורבנו אומר "בית קדשנו ותפארתנו אשר הללך בו אבותינו היה לשריפת אש וכל מחמדינו היה לחרבה" (ישעיה סד י), וקורע. (שו"ע סי' תקס"א ס"ב).

מה צריך לראות

ראיית המקדש היינו ממקום שנראית כיפת המסגד או שוראה את הכותל המערבי או את רצפת בית המקדש.

קריעה פעמיים על המקדש

ויש נוהגים ע"פ השו"ע שיש לקרוע שני קריאות על המקדש, הראשונה שורה את המקדש מרחוק, ואח"כ כשמתקרב קורע שוב, וקריעה הראשונה היא על ההיכל והעזרה, והקריעה השנייה היא על בית קדשי הקדשים. (כן כתב ביפה ללב ח"ב סי' סק"ב, ודייק כן מדברי השו"ע סי' תקס"א ס"ב).

קריעה אחת לשלושים יום

אם לא ראה את העיר העתיקה או את מקום המקדש שלושים יום, חייב לקרוע.

קריעה על ירושלים בחורבנה

מנהג בני ספרד להקל שאין צריך לקרוע בזמנינו על ירושלים בחורבנה כיון שהרי היא בשליטת ישראל.

אך יש מבני אשכנז שנהגו לכתחילה יש לקרוע קריעה נפרדת בעת שרואה את ירושלים העתיקה^ס, ולכן הרואה את חומת העיר העתיקה בצד המזרחי צפוני בין שער האריות

ס. נחלקו הפוסקים האם יש חיוב קריעה על ירושלים בחורבנה בזמנינו, כיון שעתה ירושלים היא בשליטת ישראל, ובשו"ת ישכיל עבדי ח"ח או"ח סי' כה אות ד' סק"ג, כתב לדינא שעל ירושלים לא צריכים לקרוע כיון שעתה היא תחת שלטון ישראל, ע"ש, וכן כתב לדינא בשו"ת שואל ונשאל ח"ג סימן תג, וכן כתב בשו"ת בית מרדכי ח"א סימן לג, וכן כתב לדינא בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סימן ע' אות יא, וז"ל: אם יש לקרוע היום על ראיית ירושלים ואלו הנוסעים לארץ ישראל מסתבר שאף שעדיין לא נגאלנו בעוה"ר אין לקרוע בראיית ירושלים מאחר שהיא בחסד השי"ת בנויה לתפארת ואינה עכ"פ ברשות אומות עכו"ם, וצריך לברך רק בראותו מקום המקדש אף כשרואים אותו מרחוק וכ"ש כשבאים לכותל, וכשרואין ערי יהודה שהם ברשות האומות וכן אם איכא חלק מירושלים ברשות האומות אף אם נבנו יפה צריך לקרוע. עכ"ל, וכן כתב בחזו"ע ד' תעניות עמ' תלז שבזמנינו המנהג שלא לקרוע על ירושלים משום שהם בשליטת ישראל.

ואולם בספר אורחות רבינו ח"א עמ' שיח הו"ד הקה"י שאי"ז נחשב בשליטת ישראל מכיון שהמארקיאים מעונינים שנחזיק בעיר העתיקה יעו"ש, ויל"ע שהרי בזמנינו לא מישר שייכא, והרי סו"ס הרי הוא בשליטת ישראל, ופוק חזי עתה בזמנינו, וכן כתב לדינא בשו"ת באר משה ח"ז עמ' שי שבעינן מלכות בית דוד, יעו"ש, ואמנם זה הוא חידוש שבדברי המשנ"ב נראה דבעינן שלטון ישראל, ובשו"ת מנחת שלמה ח"א סו"ס עג כתב עוד טעם שצריך לקרוע על ירושלים העתיקה בזמנינו, וז"ל: חושבני דכל זמן שרואים עדיין בעיר הקדש והמקדש כנסיות של נכרים וגם קברי עכו"ם וכו', ואין אנו יכולים למעקר פולחנא נוכראה, עדיין היא בחרבנה. עכ"ל, וכן השיב הגר"ק הטעם הנ"ל בספר אשיחה עמ' שסז, וכן כתב להחמיר הגר"ש דבילצקי זצ"ל בספר זכרון בצלאל עמ' קמד שלמעשה נראה שיש להחמיר לקרוע על העיר העתיקה גם בזמן הזה, וכן כתב בשו"ת רבבות אפרים ח"ג סימן שפ"ג שהרי בית המקדש לא נבנה יעו"ש, עוד טעם לחייב בקריעה כתב בבירור הלכה (או"ח קמא ח"ג סי' תקס"א, עמ' ש"ז) וז"ל: מצאתי לחובה להעיר על מש"כ במאמרו מיום כ"ה סיון לחדש שאין לקרוע קריעה בימינו על ראיית ירושלים כיון שזכינו שאין האומות מושלים עליה, והנני להודיע ששמעתי מכמה מורי הוראה שאין הדין כן וגם בימינו צריך לקרוע, והוא באמת פשוט שהרי בגמ' ובכל הפוסקים וטוש"ע נזכר שצריך לקרוע על ראיית ערי יהודה וירושלים בחורבנם והרי ירושלים העתיקה עדיין בחורבנה האיום והנורא ואין שם ישוב יהודי כלל וצריך לקרוע על ראיית חורבן העיר הקדושה המוקפת כשם שקורעים על מיתת קרובים רח"ל ועל ראיית כתבי קודש שנשרפו (אפילו שיירי הכתבי קודש בממשל ישראלי), ודוקא בכה"ג שאין נראה חורבן העיר שיש שם ישוב יהודי כתב מרן הב"י באו"ח סי' תקס"א וכן הב"ח ושאר אחרונים שם (והוא מקור הפאת השולחן) שכיון שהאומות מושלים עליה צריך לקרוע, והיינו שעדיין בחורבנה. וראוי להוסיף שאפילו אחרי התכוננות ישוב יהודי בעיר העתיקה אי"ה בקרוב עדיין נראה שיהיה צריך לקרוע, ואף שיהודים גמורים מושלים עליה (שהרי בין אנשי השלטון נמצאים כאלה שאינם מחללים שבת בפרהסייה וכדומה, ועוד שהרי כולם מן השולטים במקצת באמצעות אפשרות הבחירות והכנסת) מכל מקום הממשל לא מקרי ממשל יהודי כל זמן שחוקי הממשל לא ימנעו חלול שבת בפרהסייה וכדומה בתוככי העיר הקדושה והארץ, ובלצ"ג ומלאה הארץ דעה וגו' בב"א ואמן. עכ"ל, וכן כתב הטעם במועדים וזמנים ח"ה סימן שמח הערה ב' שהרי גם בזמנינו אין מקדש וממילא חשיב בחורבנו, וכן כתב לדינא הגר"מ גרוס שליט"א בספר מנוחת אמת פרק יב הערה טו, וכן כתב בפסק"ת סי' תקס"א אות א, וכן כתב מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בספר אומרה לשמך על המועדים הל' בין הזמנים יעו"ש.

ואמנם בשו"ת שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ח) כתב בזה"ל: יקרתו קבלתי, ואשר שאל בהא דאו"ח סי' תקס"א דהרואה ירושלים בחורבנה אומר ציון מדבר וגו' וקורע, ואח"כ קורע כשיראה המקדש קרע אחר טפח, ונתקשה מ"ט בזה"ז אין קורעין על ירושלים האם יש להם על מה שיסמוכו, וצידד דאולי בחורבנה היינו שעכ"פ יש שלטון ישמעאלים כמש"כ מג"א מב"י - וא"כ לכאורה בזה"ז לא שייך זה כ"כ, אלא דכב' מסופק דאולי לא כתבו זה רק לענין ערי יהודה, אבל ירושלים יש בה בחינה אחרת כתפילתינו ובנה אותה בקרוב בימינו - ורצונו בזה דמעולם לא נקרא בנין ירושלים עד במהרה בימינו. הנה משמעות הפוסקים דגם על ירושלים קאי סברת הב"י דאף שיש ישוב ישראל מכ"מ נקרא בחורבנה כיון שהישמעאלים שולטים, וא"כ חוזר וניער שאלתו, ואין לי שום ישוב ע"ז וכבר נשאלתי עליו - דבודאי אין לומר דכהיום שהשלטון ביד מנאצי ה' שלא יקרא בחורבנה דסו"ס עיר האלקים מושפלת עד שאל

לשער שכם, קורע נאבל ראיית שאר חלקי החומה, אין בהם חובת קריעה]. ומ"מ אף מי שקרע בעת שראה את ירושלים, עליו לקרוע שוב בעת שרואה את מקום המקדש [ואפשר לקרוע את אותו הבגד, כדלהלן].

מ"מ אף המיקל שלא לקרוע על ראיית ירושלים, אי אפשר למחות בו, וכשיקרע בכותל יכוון בקריעתו לצאת ידי קריעה אף על ירושלים. ונכון שאדם שלא קורע על ירושלים, לא יסתכל על העיר העתיקה עד שמגיע לכותל, ואז יקרע על שניהם. (כן כתב מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בספר אזמרה לשמך שם).

וכן אם אינו יודע היכן חומות העיר העתיקה הנ"ל אינו חייב לקרוע. (כן שמעתי להורות לדינא ממו"ר הגר"ע פריד שליט"א).

הבגדים הטעונים קריעה

צריך לקרוע את הבגד העליון שבו לבוש ולא את כל הבגדים^{סא}.

וכיון שצריך לקרוע את הבגד העליון, אם בזמן הקריעה לובש חליפה, עליו לקרוע את החליפה, ואם הוריד את החליפה קורע את החולצה^{סב}, (הוראת מו"ר הגר"ע פריד שליט"א שם).

תחתיו, ועיין שם בפמ"ג בא"א ס"ק א' בשם הצדיק ר' גרשון קיטבר זי"ע, ועיין בב"י דבאמת מתחילה נסתפק בזה אם צריך לקרוע היום שיש ישוב ישראל, אלא דשוב כ' סברא הנ"ל משלטון הגויים, ואולי עכ"פ שייך זה רק כלפי הגויים דרצו להצר צעדי ישראל שלא יתרחב הישוב שלהם שעי"ז עדיין החורבן ניכר ביותר, משא"כ היום דעכ"פ הפוקרים האלה רוצים שיהי' ישוב ישראל ומבחינה זאת נתמעט החורבן. אבל כאמור סתימת הענינים דאין הבדל בזה"ז, אלא הנח להם לישראל. עכ"ל, ומבואר מדבריו דלמעשה יש להקל בזה דהרי סו"ס נתמעט החורבן, ומ"מ פוק חזי שהרבה נוהגים להקל ולקרוע רק על מקום המקדש.

^{סא} . הנה דעת הרמב"ם בפ"ה מהל' תעניות הי"ז שדין הקריעה הוא כדין קריעה על פטירת אביו או אמו, וכן כתב לדינא בשו"ע סי' תקס"א ס"ד ח"ל: כל הקרעים האלו בידו ומעומד, וקורע כל כסותו שעליו עד שיגלה את לבו, ואינו מאחה קרעים אלו לעולם; אבל רשאי לשללן, למללן, ללקטן ולתופרן כמין סולמות. עכ"ל, וכן נראה מסתימת הרמ"א המשנ"ב ועוד, ומ"מ להלכה נפסק כמ"ש הרמב"ן בתורת האדם שער הקריעה דף יז ע"ד והראב"ד בפ"ה מהל' תעניות הי"ז שצריך לקרוע רק מה שנמצא עליו, וכן הו"ד החזו"א בספר אורחות רבינו ח"א עמ' שיח, וכן כתב בשו"ת מנחת שלמה ח"א סימן עג שהמנהג להקל שקורעין טפח רק בבגד אחד, וכן כתב בשו"ת אבן ישראל ח"ח סו"ס מג, שכיון שהוא מדרבנן אפשר להקל ושדברי השו"ע צ"ע מדוע פסק דלא כהראב"ד והרמב"ן יעו"ש, וכן כתב לדינא בחזו"ע ד' תעניות עמ' תלח ותלט בהערות שם, וכן כתב הגר"ש דבילצקי זצ"ל בקונ' אחר כתלנו אות יג, וכן האריך לדינא בשו"ת תשובות והנהגות ח"א סימן שלא ובח"ד סימן קלא, וכן השיב הגר"ק בספר דולה ומשקה עמ' ריב, וכן כתב מו"ר הגר"ע פריד שליט"א לדינא.

^{סב} . ויש לדון האם מועיל להוריד את החליפה אחרי שהתחייב, ובאורחות רבינו ח"א עמ' שיט הו"ד הקה"י להקל, ח"ל שם: ח' מרחשון תשכ"ח, נסעתי עם מו"ר (שליט"א) זצוק"ל לכותל, עלינו לפסגת הר הזיתים דרך הר הצופים וראינו משם את רצפת הר הבית ואת העיר העתיקה ומו"ר הרכיב משקפיים של מישוהוא כדי לראות (מו"ר קצר ראי') מו"ר קרע רק את מעילו בצד שמאל כנגד לבו עשה חתך עם סכין לרוחב דש הבגד ואח"כ חתך קצת לאורך הבגד וקרע עם היד טפח (כצורת ר) לי לא הי' בגד ישן ואמר לי מו"ר שאפשוט את מעילי בטרם שהגענו לשם ואמר לי שהכתונת פטורה משום שהיא בגד של זיעה וכן סוודר פטור שאין זה בגד חשוב והוי רק בגד גדול שיש לו ארבע כנפות והוסיף שסוודר רגיל דינו כמטפחת על הצואר ופטור מקריעה, ובכתונת ע"ג כתונת הסתפק אם צריך לקרוע בכתונת העליונה וכן אמר שטלית גדול מלמעלה פטור מקריעה משום שזה הוי רק כבגד של כבוד (עי' עוד

ואמנם מ"מ מנהג בני ספרד להקל לקרוע את החולצה אף כשלבושים בחליפה. (והטעם שנהגו להקל בזה נראה ע"פ האמור לעיל שהוא מדרבנן והוא חיוב קריעה רק בבגד אחד) ויותר נכון להוריד את החליפה לפני שקורע את החולצה, ואז אפשר ללוש שוב את החליפה.

דיני הקריעה

לכתחילה יש לקרוע **בציודו השמאלי** של הבגד, אך אם זה לא מתאפשר, יקרע בצד ימין. ניתן להתחיל את הקריעה עם סכין או מספריים, ואפשר גם להתחיל לקרוע בבית, ולהמשיך לקרוע בידיו כשרואה את העיר העתיקה והכותל.

צריך לקרוע מעומד. (שו"ע סי' תקס"א ס"ד) והקורע מיושב לא יוצא ידי חובה. (ע"פ שו"ע יו"ד סי' ש"מ, וכן הורה מו"ר הגר"ע פריד שליט"א).

מתחיל לקרוע מהצווארון לכיוון מטה לצד שמאל קרע באורך 10 ס"מ, ובשעת הדחק יכול לקרוע גם שלא מהצווארון אלא בשפת הבגד מתחתיו. יתחיל את הקריעה באמצעות כל כלי חד (גם עט וכדו'), ואחר שקרע את השפה ימשיך את הקריעה ביד. (עי' משנ"ב סקי"ג, ופת"ש יו"ד סי' ש"מ).

החלפת הבגד לאחר הקריעה

לאחר הקריעה יכול להחליף לחולצה ואז אינו חייב לקרוע שוב כיון שבלאו הכי נמצא בתוך שלושים יום לקריעה הראשונה. (אורחות רבינו ח"ב עמ' קמח בשם הקה"י, וכ"כ מו"ר הגר"ע פריד שליט"א שם, וע"ע בספר אשרי האיש ח"ג עמ' תצט).

קריעה בבגד שקרע בו

יכול לקרוע באותו בגד שכבר קרע בו, ולכן אפשר לייחד בגד ולקרוע בו בפעם הראשונה טפח, ואח"כ כל פעם מספיק להוסיף משהו על הקריעה הראשונה, ויכול לקרוע בו אפילו מאה פעמים. (כן הביא בספר קרא עלי מועד עמ' צח ששמע מהגר"ק שכן הוא נוהג, ומקורו מיו"ד סימן ש"מ סעיף כא, ע"ש).

תפירת הקריעה

אינו יכול לתפור את הקריעה לעולם, אך יכול לתפור את הקריעות בצורה שאינה מיושרת. (שו"ע סי' תקס"א ס"ד ומשנ"ב סקט"ז).

סדר ונוסח הקריעה

להלן לענין קריעה בכתונת). מיד לאחר שמו"ר קרע פשט את המעיל שקרע בו ולבש את מעילו הטוב ונסענו לכותל, ויותר מקריעה אחת הנ"ל לא קרע. עכ"ל, וכן כתב לדינא בשו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' של"א.

ואמנם מו"ר הגר"ע פריד שליט"א כתב בזה לדינא שיש להחמיר בזה שאינו לכתחילה, שלמנהג בני אשכנז האמור לעיל כתחילה יוריד את החליפה לפני שרואה את העיר העתיקה או את הכותל, ובדיעבד אף לאחר שראה, יכול להוריד ולקרוע את החולצה.

הנוהגים לקרוע על ירושלים, אז הקריעה על העיר העתיקה יאמר "ערי קדשך היו מדבר ציון מדבר היתה ירושלים שממה", ויאמר עוד "כלה השם את חמתו שפך חרון אפו ויצת אש בציון ותאכל יסודתיה", ויקרע.

ואם רואה את המסגד, יאמר "בית גאים יסח השם ויצב גבול אלמנה".

כשרואה את מקום המקדש ישתחוה כנגדו ויאמר "בית קדשנו ותפארתנו אשר הללנו אבותינו היה לשרפת אש וכל מחמדינו היה לחרבה".

ואחר כך יברך דיין האמת בלא הזכרת שם השם אך עם מלכות, בנוסח "ברוך אתה מלך העולם דיין האמת". ואחר הברכה יאמר "כי כל משפטיו צדק ואמת, הצור תמים פעלו פי כל דרכיו משפט, א-ל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא, ואתה צדיק על כל הבא עלינו פי אמת עשית ואנחנו הרשענו".

אחר אמירת הפסוקים הללו □ יעמוד ויקרע כנ"ל, ויאמר פרק ע"ט מתהילים בכוונה עצומה, ויבכה ויעורר ליבו להתאונן ולהתאבל ולדאוג על חורבן בית המקדש כמי שמתו מוטל לפניו. כאמור, לאחר הקריעה יכול להחליף את הבגד הקרוע או ללוש מעליו בגד אחר. (משנ"ב סי' תקס"א סק"ו).

פרק ע"ט - מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך טמאו את היכל קדשך שמו את ירושלים לעיים: נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחיתו ארץ: שפכו דמם כמים סביבות ירושלים ואין קובר: היינו חרפה לשכנינו לעג וקלס לסביבותינו: עד מה יהיה תאנף לנצח תבער כמו אש קנאתך: שפך חמתך אל הגוים אשר לא ידעוך ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו: כי אכל את יעקב ואת נדהו השמו: אל תזכר לנו עונת ראשנים מהר יקדמונו רחמיך כי דלונו מאד: עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך: למה יאמרו הגוים איה אלהיהם יודע בגיים [בגוים] לעינינו נקמת דם עבדיך השפוך: תבוא לפניך אנקת אסיר כגדל זרועך הותר בני תמותה: והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם חרפתם אשר חרפוך אדני: ואנחנו עמך וצאן מרעיתך נודה לך לעולם לדר ודר נספר תהלתך:

המחויבים בקריעה

קטנים

קטנים אינם קורעים. (כמבואר במג"א סי' תקס"א סק"ו ובמשנ"ב סקי"ז, ובארחות רבינו ח"א עמ' שכח, ובשו"ת אבני ישפה ח"ב סימן נה ענף ה' כתב בשם הגריש"א שלקטן אין חינוך כי מצפים שעד שיגדל יבנה בית המקדש יעו"ש, ובספר קרא עלי מועד פרק יא הערה לב כתב להעיר ע"ד הגריש"א אלישיב זצ"ל הנ"ל שהרי בכל דיני תשעת הימים אמרו שיש דין חינוך בקטן שיודע להתאבל על ירושלים. ואולי יש לחלק בין חיוב אבילות לבין חיוב קריעה, ונשאר שם בצ"ע, ומ"מ כן הוא הסכמת הפוסקים לפטור וכן כתב לדינא בשו"ת רבבות אפרים ח"ו סי' רפ"ה, והגר"ש דבילצקי זצ"ל בקונ' אחר כתלנו אות ג', וכן הו"ד הגרנ"ק בשו"ת רבבות אפרים ח"ח סי' קע"ד אות א', וכן השיב הגר"א נבנצל שליט"א

בספר ירושלים במועדיה בין המצרים עמ' רמוז, וכן כתב הגר"מ גרוס שליט"א בספר מנוחת אמת פרק יב הערה טו, וכן השיב הגר"ק בספר דולה ומשקה עמ' ריג, וכ"כ מו"ר הגר"ע פריד שליט"א).

נשים

נשים מחויבות בקריעה, וילבשו שני בגדים ויקרעו את הבגד העליון. לאחר הקריעה ניתן להוריד את הבגד הקרוע או לחברו בסיכת ביטחון. (נשים חייבות בקריעה וכמו שהו"ד הקה"י בארחות רבינו עמ' שיח, וכן הו"ד הגר"ש אלישיב זצ"ל בספר פנינת המקדש פ"ז הערה צ', וכן הו"ד הגר"ק ברבבות אפרים שם, וכן כתב הגר"ש דבלציקי זצ"ל שם, וכן השיב הגר"ק שם, וכן כתב הגר"מ גרוס שליט"א שם הערה טו, וכ"כ מו"ר הגר"ע פריד שליט"א שם).

סומא

סומא אינו חייב לקרוע על הכותל המערבי. (כן כתב לדינא בשו"ת אג"מ או"ח ח"ג סי' פ"ה, וכן כתב לדינא בשו"ת צי"א חלק טז סימן לט אות א', וכן הו"ד הגר"ש אלישיב זצ"ל בספר אשרי האיש או"ח ח"ג פרק עג אות כד, וכן כתב לדינא בחזו"ע ד' תעניות עמ' תמ).

אופנים הפטורים מקריעה

אף שישנם אופנים שפטורים מקריעה, מ"מ צריך להזהר בקריעה זו, וכדי הוא בית המקדש להתאבל עליו, אף שיש הרבה שלא נהגו לקרוע על ראיית בית המקדש.³⁰

³⁰ . הנה ידוע הדין שצריך לקרוע על ראית חורבן הית המקדש, ומ"מ רואים הרבה אנשים שלא קורעים, ויל"ע האם יש מקור למנהגם, והאם מנהגם מנהג טעות הוא, או שיש מקום ליישב מנהג העולם, ואכתוב מה שעלה בידי בקצרה.

מקור חיוב קריעה, איתא בגמ' במו"ק דף כו ע"א, א"ר חלבו אמר עולא ביראה אמר ר' אליעזר הרואה ערי יהודה בחורבן אומר וכו' בית המקדש בחורבנו אומר בית קדשנו ותפארתנו אשר הללך אבותינו היה לשריפת אש וכל מחמדינו היה לחרבה וקורע ע"ש ומדברי הגמ' בהמשך מתבאר דהא מיירי בכה"ג דפגע במקדש ברישא, אבל אם פגע בירושלים בתחילה קורע משום ירושלים, וכתב רש"י דהא דקורע על המקדש מיירי שנכנס בשידה תיבה ומגדל עד שראה בית המקדש, ע"ש, וגם היום זה שייך ע"י שנכנס לירושלים ברכב, ולא מסתכל החוצה, וכל כה"ג, וכן ראיתי שמסופר על כמה מגדולי ישראל, ומאידך י"ל דהרי כתבו הפוסקים שהיום אין לברך על ירושלים וכמו שכתבתי לקמן ומשו"ה אי"צ לזה, ולכן שפיר דמי יכול לברך על בית המקדש, ומ"מ תלוי מאיזה מקומות הוא נכנס.

וכן נפסק ברמב"ם בהל' תעניות פ"ה הלכה י"ז, כתב שצריך לקרוע כל כסות שעליו עד שיגלה את לבו ע"ש, והראב"ד השיג עליה שלא השוו קריעה זו לאביו ולאמו אלא באיחוי בלבד אבל לקרוע כל הבגדים שעליו עד שיגלה את לבו לא השוו ע"ש, וכן דעת הרמב"ן בתורת אדם (שער הקריעה דף יז ע"ד) ע"ש, והביאו במגיד משנה, וכ"כ רבינו יצחק בן גיאת בהל' אבל (עמ' סט) ע"ש, והריטב"א (מו"ק דף כב: בד"ה על אביו ואמו) ע"ש, אולם למעשה בטור ובשו"ע סימן תקס"א סעיף ב' כתבו שצריך לקרוע על בגדיו עד לבו, ומ"מ כתב בשו"ת אורח משפט (סימן קלז) שנוהגים שלא לקרוע אלא בגד אחד כסברת הראב"ד, וכן כתב בספר ארץ ישראל שהמנהג להקל כדעת

הראב"ד ע"ש, וכן כתב הגר"ש דבילצקי בספר וזה השלחן (חלק ג' עמוד סב) ע"ש. וע"ע בחזו"ע שם עמ' תלט במה שהאריך בזה, ובמש"כ בזה לעיל, ומ"מ צריך לעי' מהיכן נתפשט המנהג הזה.

והנה מצינו בדברי הפוסקים שתמהו בזה, בשו"ת הרידב"ז בסימן תרמ"ו כתב, כתבתי כ"ז אע"פ שהוא פשוט לפי שראיתי שאין העם נוהרים בזה ואתה תהיה מן הנוהרים וא"כ חזינן שקרא תגר ע"ז ע"ש, ובברכי יוסף (סימן תקס"א ס"ב) הביא דברי הרידב"ז הנ"ל.

ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה סימן לו אות ג') משמע שהוא חיוב גמור, ותמה על תשובי ירושלים שאין נוהגין לקרוע כשבאין למקום שרואין המקדש וכתב שם שאולי הטעם הוא משום שלא אסחי דעתייהו מלבוא לשם, וכתב שם דלענ"ד אינו כלום דאף שכבר קרע פעם אחת דא מצינו חילוק זה דפשוטו דדין קריעה הוא תלוי שאם לא היה שם שלושים יום צריך לקרוע ע"ש, וראה עוד בשו"ת שבט הלוי (ח"ז סימן עח) כתב לדון לענין ירושלים, וכתב שם, ומה שהמנהג שהעולם משתמטים אפילו מחיוב קריעה על מקום המקדש ועושים תחבולות שונות להפטר מזה, אין זה מנהג ותיקים, ודברי הש"ס מו"ק כו, וטור ושו"ע סימן תקס"א מטפחים על פניהם, וכתב שם, והואיל והדברים פשוטים אין מקום להאריך ע"ש. ובאשרי האיש (ח"ג פרק ע"ג אות יב) גם כתב לתמוה בזה. ובספר מועדים וזמנים (ח"ז ח' סימן רנז) כתב גם כן להאריך בזה, וכתב וא"כ ראוי למצוא תקנה לענין שזה שלא להכשל בהאי ביטול תקנת חז"ל של חיוב קריעה על ירושלים ועל המקדש ע"ש.

ובשו"ת משנה הלכות (ח"ו סימן קי) כתב ללמד זכות בזה, ע"פ דברי הרידב"ז דהא דחייב לקרוע כל שלושים יום כיון שעבור עליו שלושים יום ולא ראה את המקדש איכא ליה עוגמת נפש, אבל כתב, שאבל עתה בעונ"ה אריכות הגלות גרמה שכבר הורגלו יום יום ואפילו רואים ירושלים ומקום המקדש לא מתרגשים יותר ואין להם עוגמת נפש יתירה וא"כ למה יקרעו ואדרבה אם יקרעו הבגד יש להם עוגמת נפש יתירה על הבגד שנקרע, ולא על המקדש ועל ירושלים ואדרבה אולי יש כאן משום בל תשחית על הבגד וד"ל, אבל כתב שם, אבל מי שיראת ה' נוגע בלבבו ולבו עליו דוה על חורבן בית המקדש שיבנה במהרה בימינו ונותוסף עליו עגמ"נ בכל פעם שרואה מקום המקדש וירושלים ודאי יעשה כהלכה וכל המתאבל בחורבנה זוכה ורואה בנחמתה בביאת משיח צדקינו שיתגלה לנו בב"א עכ"ד, ומ"מ משמע מדבריו דהוא היתר דחוק, ואדרבה הוא היתר דחוק, וי"ל דאדרבה דע"י עשיית מעשה הקריעה יעורר אותו בנפשו על חורבן בית המקדש, ומ"מ כך צריך לישב מנהג רובא דעלמא.

ובשו"ת דברי יואל (ח"א סימן ל') כתב דכיון דמזמן הרידב"ז ז"ל עד עכשיו שהיה במשך הזמן כ"כ גדולי ישראל ולא בטלו המנהג או שלא עלתה בידם לבטל תו קשה לערער עוד ואולי בכה"ג אמרו הנח להם לישראל, וכתב ויהיה איך שיהיה כיון שהברכ"י הביא המנהג בסתמא ולא ערער עליו כלום אנן מה נעני אבתריה.

עוד טעם שמה שנהגו להקל ראה במועדים וזמנים שם שכתב, ונראה טעמם דהנה יסוד ענין הקריעה הוא מפני צער ועגמת נפש וע"כ תושב עיה"ק שרואה תמיד חורבן עיר הקודש לפניו אינו מצטער ומתרגש כ"כ כשרואה את חורבן המקדש גם לאחר שעברו עליו ל' יום ולכן לא הקפידו לקרוע ואף שלא מצינו סברא זו בגמרא ובפוסקים מ"מ הא חזינן באלו האחרונים שכתבו שלא נהגו לקרוע, וע"כ הטעם שאין בזה הרגשת צער וכאב ומסתברא שקבלה היתה בידם שאין ענין לקרוע סתם בלי הרגשת הצער והכאב דלפ"ז נוסף ונאמר שבפעם הראשונה שאדם בא לכותל המערבי ה"ה מתרגש וכואב את חורבן המקדש ע"כ בזה מקפידים לקרוע כדין אבל כשבאים אח"כ עוד פעמים לכותל המערבי שבעו"ה יש היום בארץ ישראל שלטון יהודי הנוהג כמנהגי העכו"ם ודיניהם ר"ל ובפלטרין של מלך ובכל ערי הארץ מחללין שבת בפרהסיא ורואים היום בעו"ה כל מיני טומאות ותועבות ובאמת היה ראוי לנו לקרוע בגדינו יום יום בגלל הכאב והצער על חילול כבוד ה' בפלטרין קדשו ומגודל החורבן שאנו רואים בעינינו תמיד נתייבש ונמס בקרבנו ההרגשות צער וכאב עד שלא מרגישים כלל והיינו מפני שיסוד הקריעה הוא על החורבן הרוחני וזה נרגש היום בכל צעד ושעל יום יום ולכן לא מתרגשים כ"כ כשרואים חורבן המקדש. עכ"ד. וע"ע בכל זה בקונטרס אחר כתלנו.

בשו"ת ישיב יצחק (חלק לד סימן כב) כתב לדון דיש להקל דסו"ס יש לסמוך על השיטות שאם לא רואים את קרקע העזרה לא נקרא מקום המקדש ע"ש, אבל מ"מ כתב שם שבאים בפעם הראשונה בחיים לכותל או אחר זמן רב

אם לובש חליפה וחולצה שאינם שלו אלא שאולים מחברו פטור מקריעה, אך נכון שלא לעשות כן אלא לקרוע.

הקנאת הבגד לחבירו בקנין סודר

יש שנוהגים להקנות את הבגד לחבירו על ידי קנין סודר וחברו משאיל לו את הבגד ואומר מפורש "איני מסכים לך לקרוע את הבגד", ואף שהוא מועיל, לכתחילה אין לעשות כן, ובמקום הדחק נראה שיכול להסתמך ע"זסד.

ראוי לקרוע משום צער חורבן המקדש ע"ש. ובעיקר דין זה אם בעינין לראות קרקע העזרה, ע' בנטעי גביראל (הלכות בין המצרים ח"ב פ"ק) שהביא כמה גדולים שראיית כותל המערבי נחשבת כראיית המקדש בחרובנו אבל מאידך הביא שם דעת המחמירים שחייבים לקרוע דוקא כשרואים טוב את מקום העזרה או מקום המקדש שבזמנינו עומד שם המסגד, ע"ש, אבל מ"מ דעת הקה"י וכפי שהו"ד באורחות אבינו (ח"ב עמ' קמח) בשם מרן החזו"א זצ"ל שקורעים גם על הכותל ע"ש,

סד. והנה יש נוהגים להקנות את הבגדים לאחר בעוד שהוא לבוש בהם, ובשו"ת אור לציון (חלק ג' פרק ל' בביאורים לתשובה ה') כתב שאין לנהוג כן, וכתב כך, והנה יש המקנים בגדיהם לאחרים כדי להמנע מהקריעה ואינו נכון, אלא יש למעשה לקרוע כדין, והרי יכולים ללבוש אז חולצה ישנה ולקרוע אותה ע"ש עוד לענין חול המועד דא"צ לקרוע ע"ש.

וכן הו"ד הגריש"א בהערות (עמ"ס מו"ק דף כ' ע"ב) שמפני שהקונה אינו מקפיד על כך שלא יקרע הבעלים את הבגד שהקנה לו, ובשו"ת אבני ישפה (ח"ג סימן נט) וכתב שהעיצה הוא להקנות שחבירו יתן לו כלי או מטפחת ותמורת זה הוא מקנה לו בגדיו, וצריך שגם חבירו שקנה בגדיו שיאמר לו בפירוש שאינו מרשה למבקר בכותל לקרוע בגדיו שקנה כעת, ע"ש שאין לחשוש למראית העין, ומ"מ כתב שם הדרך הנכונה לקחת בגד ישן אם חס על בגדיו ע"ש, וכן כתב בספר מעדני שלמה (עמ' ס) שאין נכון כלל לעשות כן, וכתב שיתכן שאינו מועיל מן הדין, וכן ראה במועדים וזמנים שם שכתב שאינו נכון לעשות כן ע"פ מאי דאית בגמ' בנדריים דף מח ע"א ובראשונים שם שכל מתנה שאם יהא מקדישה אינה מוקדשת אינה מתנה, וע"ע במה שהאריך בזה בשו"ת תשובות והנהגות ח"ז סימן ס"ח ע"ש. ובספר קרא עלי מועד (עמ' קג) שהגר"ק אמר לו שהקה"י אמר לו שגם בחבירו יכול לקרוע לא יקפיד חבירו, והוכיח כן מגמ' מו"ק כו ע"ב וטו"ש ע"ד סימן ש"מ סל"ד האומר לחבירו השאילני חלוקך שאבקר את אבא כשהוא חולה והלך ומצאו שמת קורעו וכו' ומבואר שאע"פ שהבגד אינו שלו מ"מ אם יש אומדנא שהבעלים אינו מקפיד חייב לקרוע, ובנידון דידין ודאי אם יקרע הבגד חבירו לא יקפיד עליו כי אין דעתו כלל לבקש הבגד ממנו לעולם ע"ש, וכ"כ הגר"ש דבילצקי בקונ' אחר כתלנו אות כ"א, ומ"מ בוש"ע יו"ד סימן ש"מ סל"ד שאם בעל הבית מקפיד אסור להם לקרוע, והביא כן בקרא עלי מועד מהגר"ק ע"ש, ובספר אגן הסהר ח"א עמ' 138 שהגר"א גינחובסקי זצ"ל הקפיד מאוד על עניני הקריעה, ושם בעמ' 149 הובא מעשה שפגש באוטבוס בחור ושאלו להיכן הוא נוסע וא"ל לכותל ואמר לו מה יעשה עם ההלכה שצריך לקרוע על מקום המקדש, וכאשר לא ידע מה להשיב לו הציע לו הגר"א שיבוא עמו לישיבה ויחליפו חולצות וילך לכותל בלא החליפה בחולצה של הגר"א ובכך יפטר מהחייב קריעה כיון שאין זה הבגד שלו וכך הו"ד והגר"א נזהר שלא להזיע כיון שהחולצה בידו לפיקדון ע"ש, וא"כ לדבריו דהוי פקדון א"כ אפשר להחליף חולצות וכך הו"ד כפקדון, ומ"מ סו"ס זה הערמה. ע"ש עוד על הגרא"ג שהיה שואל חלאט ירושלמי ואח"כ היה הולך עמו כל היום, ע"ש. ומ"מ לפי דברי השבט הלוי אין ראוי לעשות כן. וכמו כן יש לומר לפי מש"כ בשו"ת מהרי"ל דיסקין (קו"א אות קפה) שדן שם ברואה את הכותל בשבת האם יש חיוב קריעה במוצאי שבת, ומצדד שם שחיוב קריעה זו היא חובת גברא שחל עליו תיכף אף אם אינו לובש בגדים רק שאין לו אפשרות לקיים חיוב עד שילבש שיוכל לקרעו ע"ש.

לא מועיל להפקיר את חולצתו כדי להפטר מקריעה כיון שעדיין הוא לובש את החולצה^{סה}.

בחור שבגדיו שייכים להוריו

בחור שבגדיו שייכים לאביו, ואביו אינו מסכים שיקרע על ירושלים פטור מקריעה, אך לכתחילה אין נכון שאביו יקפיד ע"ז^{סו}.

ואמנם ראה עוד מש"כ בזה הגר"י מאזוח שליט"א בגיליון פסקי הלכות מס' ח' קריעה על ראיית הכותל המערבי. מו"ר בס' אסף המזכיר צידד להקל בזה. ועכ"פ יש תקנה ידועה להקנות בגדו לחבירו. ואמנם ידי"נ הרב שלמה הכהן נר"ו הקשה ע"ז מהמבואר בש"ע יו"ד סי' שמ שהשואל בגד מחבירו ואומר לו שהולך לבקר את אביו החולה רשאי לקורעו, כיון שחבירו יודע שיתכן ויצטרך לקורעו ועל דעת כן השאילו לו. והכא נמי כן הוא, שחבירו שקנה את בגדו יודע שנמצא בכותל המערבי וצריך לקורעו, ועל דעת כן שמאיל לו ויצטרך לקורעו. עכ"ד. אולם לפע"ד הרי אם יאמר חבירו שאינו מסכים לו לקרוע בגדו אפי' ימות אביו, בודאי שאסור לקרוע הבגד. והכא נמי כן הא שחבירו שהקנה לו הבגד אינו מרשה שיקרע הבגד. וכבר האריכו בזה. ועי להרה"ג ר' אדיר כהן באו"ת אב תשעח ובמ"ש הרב יעקב מור באו"ת. וע"ע בהוראה ברורה על הלכות אבילות. עי בס' זוהר הרקיע. עכ"ל. ומו"ר הגר"ע פריד שליט"א כתב בזה שאין זה פשוט לדינא, ומ"מ נראה שבשעת הדחק אפשר להסתמך ע"ז.

^{סה} . בשו"ת אבני ישפה (ח"ג סימן נט) נשאל האם מועיל הפקרה להנצל מחובת קריעה, וכתב דעיקר השאלה הוא על הפקרה בפני שלושה, כדאיתא בנדרים דף מה ע"א דמדרבנן בעינן שלשה כדי שיהיה אחד זוכה ושנים מעידים, וכתב שם שאף שמצאנו שמועיל הפקר בינו לבין עצמו כדי שלא יעבור על שבייתת בהמתו וכמבואר בפירוש הרא"ש בסוף פ"ד דנדרים, וכנפסק בשו"ע סימן רמ"ה ס"ג, ובמשנ"ב סימן רס"ו סק"ג ע"ש, וכתב שם, שאף הרא"ש אמר כן רק לענין להנצל מאיסור, אבל כאן יש מצוה לקרוע בראיית המקדש, ולא שייכת כאן הסברא שחכמים יתירו לו להפקיר בפני אחד כדי שלא יעבור על איסור, שהרי יכול לקיים המצוה, ולא יתירו לו חכמים לסייע לו להמנע מהמצוה, אבל כתב שם שאם באמת יקפיד נראה שבאמת יפטר מקריעה על המקדש. ע"ש.

ואולם בשו"ת אבן ישראל (ח"ח סי' מ"ג) כתב שההפקר לא יועיל לפוטרו מקריעה, מחמת כמה טעמים (א) לא מסתבר כלל, דבעינן קריעה דוקא בבגדים ידידיה, ולא של הפקר, אלא בגדים שהוא לבוש בהם, (ב) אפילו אי נימא דבעינן בגדים ידידיה דוקא, הרי מחויב לחזור ולזכות בהם, כדי לקיים מצות קריעה, (ג) לא מסתבר כלל דנימא אנן סהדי, שמפקיר בלב שלם, דהרי כל מה דמפקירן הוא, מפני שחס על בגדיו, א"כ איך נימא דמפקירו בלב שלם, אשר בזה יהיה לו היזק יותר גדול מהקריעה, ואדרבה אנן סהדי, דאינו מפקירו בלב שלם. יעו"ש, וכן הו"ד הגר"ח"ק זצ"ל בתורת המועדים על השונה הלכות סי' תקס"א סוף סקי"א שאף אם יפקיר בפני שלשה לא נפטר מקריעה שהרי אין דין שיהיה בגד שלו בשביל לקרוע דהרי גם בגד שאול קורעים בו וא"כ כיון שיש עליו בגד שמותר לו לקרעו צריך לקרוע. עכ"ל, וכן השיב הגר"ח"ק בדולה ומשקה עמ' רי שלא מועיל, וכן אמר לי לדינא מו"ר הגר"ע פריד שליט"א שלמעשה לא מועיל ההפקר כיון שהוא חוכא ואיטלולא והרי עדיין הוא לובש את הבגד.

^{סו} . והנה לענין בחורים יש לדון אם הבגדים שייכים להוריהם או לא, והנה בשו"ת להורות נתן (ח"ב סימן לט) שריך בזה דין ניחא ליה לאיניש למיעבד מצוה בממוניה, וכן מבואר בשו"ת שרגא המאיר (ח"ה סימן עד) ובפסק"ת (סימן תקסא הערה מס' 22) כתב להעיר דאולי הבן צריך לבקש רשות מאביו שאם אביו יודע שהוא קורע יתן לו בגד זול, ע"ש. ומ"מ כן הוא צריך למיעבד מנפשיה, ומ"מ י"ל דעל זה סמכו קצת, ומ"מ ראיתי בקונטרס הליכות הגר"י"ש אלישיב שדעתו שאף גדול סמוך על שולחן אביו חייב בקריעה, ומו"ר הגר"ע פריד שליט"א כתב בזה לדינא שאף אי נימא שאביו לא מסכים והרי הבגד שלו, מ"מ לכתחילה אין נכון לעשות כן.

מי שאין לו חולצה לקריעה

החייב לקרוע ואין לו חולצה לקריעה, כיון שלכתחילה לא מועיל הקנאת הבגד לחבירו והוארק בדיעבד, הורו הפוסקים שבכה"ג לא ילך לכותל המערבי. (כן הו"ד הגרי"ש אלישיב זצ"ל בספר מנשים באוהל או"ח אות רא, וכן הו"ד הגרנ"ק בשו"ת רבבות אפרים ח"ח סי' קעד אות א', וכן השיב הגר"ח בספר מועדי הגר"ח ח"א תשובה שע"א).

גמ"ח חולצות לקריעה

מי שהגיע לעיה"ק ירושלים ואין לו חולצה לקריעה, נפתח גמ"ח בסמיכות לכותל, ובו ניתן להשיג חולצה לקריעה ונוסח הקריעה, במחיר של כמה ש"ח, במכולת רובע מרקט הממוקמת בסוף המדרגות שמעל הכותל, אך מ"מ בדרך כלל נגמר להם החולצות, וטוב להביא חולצות ישנות או לקנות חולצה פשוטה שעולה 20 ש"ח ולקיים את דין הקריעה שכתוב בשו"ע כדין וכדת, וכדאי הוא בית אלוקינו שנאבד עליו חולצה אחת.

וכמו כנ"ל יכול להביא עמו כל פעם את החולצה שקרע עמה.

נתקע בלא חולצה

אם שכח להביא חולצה ואין לו עתה חולצה ורואה את הכותל, נראה שבשעת הדחק יכול לסמוך על שיטות הפוסקים שמועיל להקנות את בגדו לאחר, ויש להסתפק אם מועיל לקרוע למטה מהחולצה בחלק שנכנס בתוך המכנסיים.

הזמנים והימים שבהם לא קורעים

שבת יום טוב חול המועד

שבת, יום טוב וחול המועד אינו צריך לקרוע. (שו"ת מנח"ש ח"א סימן עג, חזו"ע ד' תעניות עמ' תלט שו"ת אול"צ ח"ג עמ' רפא).

ערב שבת וערב יו"ט

בערב שבת ובערב יום טוב לאחר חצות, נחלקו הפוסקים, והמיקל אין למחות בידו. ולמנהג בני אשכנז יש לקרוע אף בערב שבת או בערב יו"ט. (הנה בשו"ת בצל החכמה ח"ה סימן עב כתב שאם רואה את המקדש לאחר חצות אינו קורע ושכן המנהג, וכן כתב בספר הקודש עמ' יא, ואמנם בחזו"ע שם כתב שנחלקו בזה הפוסקים, יעו"ש באריכות, ונראה מדבריו שהמיקל יש לו על מה לסמוך, ואולם בהליכות מועד בין המצרים הל' בין הזמנים שמעיקר הדין נראה דיש להקל בזה)

מוצאי שבת

במוצאי שבת דינו כערב שבת שהמיקל אין למחות בידו, אך מנהג בני אשכנז לקרוע במוצאי שבת אף אם הוא בגדי שבת¹⁰.

ראש חודש

אף בראש חודש צריך לקרוע, אך יש מקילים שבכל יום שאין אומרים תחנון אי"צ לקרוע (כן הובא באורחות רבינו ח"ב עמ' קמט, כן השיב הגר"ח ומו"ר הגר"ע פריד שליט"א).

אסרו חג

גם באסרו חג צריך לקרוע, אך יש מקילים שבכל יום שאין אומרים תחנון אי"צ לקרוע. (הנה לאמור לעיל שבכל יום שאין אומרים תחנון אי"צ לקרוע, א"כ ה"ה באסרו חג, ואמנם לדעת הפוסקים דלעיל יש חיוב לקרוע, וכן השיב הגר"ח ומו"ר הגר"ע פריד שליט"א, וכן השיב הגר"ח ומו"ר הגר"ע פריד שליט"א, ואמנם יש אומרים שיש חילוק בין איסרו חג דסוכות ופסח שיקרע לאסרו חג דשבועות לא יקרע, וכן כתב בהליכות אבן ישראל מועדים ח"א עמ' שצ"ד).

קריעה בכותל בימים שלאחר חג השבועות

אף בימי השלמה של שבועות ששה ימים אחרי חג השבועות צריך לקרוע. (כן השיב הגר"ח ומו"ר הגר"ע פריד שליט"א בשו"ת שימושה ולימודה או"ח).

חנוכה ופורים

אף בחנוכה ופורים צריך לקרוע, ויש שהקילו שאין צריך לקרוע (הנה בשו"ת בצל החכמה ח"ה סימן יב הביא שבפורים אין קורעים, וכן כתב לדינא בספר נטעי גבריאל בין המצרים

---

¹⁰ . בהליכות אבן ישראל מועדים ח"א עמ' שצד שבמוצאי שבת צריך לקרוע, וכן השיב הגר"ש"א באשרי האיש או"ח ח"ג פרק אות יז, וכן השיב בכרמי יהודה או"ח תשובה שמא, וכן כתב בשו"ת משנ"י ח"י סי' צ"ד אות ד', וכן כתב בשו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' של"ד, וכן הסכים הגר"ח ומו"ר הגר"ע פריד שליט"א, ואמנם בקונ' שריד בית מקדשינו עמ' טז כתב בשם בעל המעיל שמואל שיש להקל בזה, וכן השיב הגר"א נבנצל שליט"א בספר ירושלים במועדיה בין המצרים עמ' רמה שלפי המנהג שכשאינן אומרים תחנון אין קורעים, אין צריך לקרוע במוצאי שבת לפני חצות הלילה, יעו"ש, וראה מש"כ בזה בספר פנינת המקדש פ"ז אות צד, וראה גם בשו"ת מנחת שלמה ח"א סי' ע"ג ד"ה ומ"מ, שכתב שם בזה"ל: ומ"מ בדעת המהרי"ל דיסקין ז"ל נלענ"ד שסובר שאף אם החליף ולבש בשבת בגד של חול, דשפיר רשאי להיות לבוש בו במוצ"ש אפילו זמן מרובה ואינו צריך לקרוע, אלא א"כ פשטו וחזרו ולבשו דרק אז חייב לקרוע, ואף שהוא חדרש גדול ואולי גם נגד ספרי האחרונים, מ"מ נלענ"ד דהאי גאון ז"ל סובר הכי, וכן נלענ"ד מפשטות הגמ' והפוסקים שלא נזכר שחייב להזדרז מהר במוצאי שבת לפשוט מעליו את הבגד כדי שלא יתחייב לקרוע, ואף שיכולים לומר דכמו שבערב שבת גם לפני קבלת שבת אינו קורע הואיל וניכר שהלבישה היא לכבוד שבת, כך גם במוצ"ש כל זמן שניכר שלובשן עדיין משום כבוד שבת ג"כ פטור, ויש לזה יסוד ממ"ש הריטב"א להקל במחליף בגד שחור שניכר שנעשה משום אבלות דאינו חייב לקרוע, וה"נ גם כאן כשניכר שזה לכבוד שבת, אבל מ"מ אין זה פלא אם הגאון הנ"ל הבין אחרת בגמ', וסובר דכל שבתחילת הלבישה היה פטור מקריעה, תו לא מחוייב כלל לקרוע כל זמן שעדיין לבוש בו. עכ"ל.

פרק ק' סכ"ה, וכן כתב הו"ד הגרש"א שטרן שליט"א בקונו' שריד בית מקדשינו עמ' טז שכיון שאלו ימי משתה ושמחה אין צריך לקרוע, וכן כתב בפסק"ת סי' תקס"א אות ג', ואמנם בכרמי יהודה או"ח עמ' שלו השיב שצריך לקרוע, וכן השיב הגר"ח ח"א תשובה שעג, וכן כתב הגר"ש דבילצקי זצ"ל בקונו' אחר כתלנו אות ח', וכן השיב הגר"ע אויערבאך שליט"א וכן כתב בספר מנוחת אמת פי"ב ס"ו יעו"ש).

חתן

חתן בשבע ברכות לא קורע, אך ביום החתונה צריך לקרוע. (חתן שהולך לכותל לא קורע כל שבעת ימי המשתה, כן כתב הגר"ש דבילצקי זיע"א בקונו' אחר כתלנו (עמ' כה) שחתן ביום חופתו לפני החופה חייב לקרוע ואחר החופה אחר כלות ז' ימי המשתה פטור מלקרוע יעו"ש, וכן בספר ירושלים במועדיה (עמ' רמז) השיב הגר"א נבנצל שליט"א שחתן וכלה בין ביום הנישואין ובין בשבעת ימי המשתה פטורים מלקרוע על מקום המקדש יעו"ש, וכן הו"ד הגרשז"א בספר שלמי שמחה (עמ' שסו) שא"צ לקרוע, וכן הו"ד מרן הגריש"א בספר אשרי האיש (ח"ג פרק מג סי"ט). ואולם בספר מועדי הגר"ח (ח"א עמ' תשובה שעז) כתב ששאל להגר"ח האם חתן צריך לקרוע והשיב שקורע, וכן שמעתי לדינא ממו"ר הגר"ע פריד שליט"א, וכ"כ באפריון לשלמה להגרי"א דינר פרק יב ס"ה. ומ"מ לכו"ע אם הולך לירושלים ולכותל המערבי קודם החופה חייב לקרוע, כן כתב הגר"ש דבילצקי זיע"א בקונו' אחר כתלנו, וכן הו"ד הגריש"א בקונו' לקנות חכמה עמ' 18, וכן הו"ד הגרשז"א בשלמי שמחה (עמ' שסו). ועיין עוד במה שהאריך בכ"ז בספר בית מתתיהו חלק ה' (סימן ג' אות ג). וכן אמר לי לדינא מו"ר הגר"ע פריד שליט"א, ואמנם לענ"ד נראה שיש מקום להקל בזה, שהמיקל אין למחות בידו, וכמו לשיטות שחתן צריך שמירה מיום קודם, או מהשבת שלפני, דמיתקרי אופרוף, ממילא ה"ה לגבי בזה, ועוד דבלא"ה יש כמה קולות לגבי קריעה, ופחמע"ד).

מלווי החתן בשבע ברכות, יש שהקילו שאינם צריכים לקרוע. (בשו"ת אבני ישפה (ח"ב סימן נה ענף ד) שיש לדון אם המלוים פטורים מקריעה וכמ"ש במשנ"ב סימן קלא סקכ"ג שהשמחה נמשכת לכל המלוים, יעו"ש, וראה עוד מה שכתבתי בזה בשירת יוסף עניני נישואין).

בעל ברית

בעל ברית, אינו חייב בקריעה, (הנה הגר"ח"ק במועדי הגר"ח ח"א תשובה שע"ו נשאל בזה, והשיב שמסתמא חייב, ואמנם בשו"ת משנת יוסף ח"ט סי' קמ"א כתב שאינו קורע כיון שיו"ט שלו, ויש לדון שא"כ ה"ה מסיים מסכת, עי' שבת קיח, ועי').

יום שאין אומרים בו תחנון

יש שנהגו והקילו שביום שאין אומרים בו תחנון אין צריך לקרוע, ולהלכה נפסק שאף ביום שאין אומרים בו תחנון צריך קרוע, אך המיקל אין למחות בידו. (הנה אע"פ שמדברי הפוסקים דלעיל לא מצינו מקור למנהג זה, מ"מ הובא דעת הגרשז"א זצ"ל בהליכות שלמה

תפילה פרק ט"ז הע' י"ז, וז"ל: ומה שנהגו להקל שלא לקרוע בכל יום שאין אומרים בו תחנון, לא הורה בזה רבנו להדיא לא להקל ולא להחמיר, ופעם נשאל בזה ע"י האדמו"ר בעל 'בית ישראל' מגור ז"ל, וענה רבנו שאין לכך מקור בדברי הפוסקים, אבל כך נהגו. אולם הוא עצמו דקדק שלא יעברו עליו שלשים יום בלא ראית הכותל המערבי. עכ"ל, ועיין עוד בהליכות שלמה בין המצרים פרק טו הערה 45 שתבשעה באב בודאי צריך לקרוע אע"פ שאין אומרים בו תחנון יעו"ש, וכן נראה דעת הגרשז"א שביום שאין אומרים תחנון אין קורעים וכמו שהשיב במכתב והובא בספר ועלהו לא יבול ח"א עמ' רעח, וכן השיב לדינא הגר"א נבנצל שליט"א בספר ירושלים במועדיה בין המצרים עמ' רמח, שהמנהג שכשאין אומרים תחנון אין קורעים, עכ"ד, וראה בשערי נחמה שהביא המנהג הנ"ל וכתב, מה שיש נוהגים שלא לקרוע בשאר ימים שאין אומרים בהם תחנון כגון פורים וערב שבת ועיו"ט אחר חצות היום לא מצאו הפוסקים מקור למנהג זה וראוי להחמיר ולקרוע אז וכו' וכן הובא בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל שיש שהקלו שלא לקרוע בערב שבת אחר חצות אבל אין הדעת נוחה מלהקל בזה עכ"ל, ואמנם מדברי כל הפוסקים והמשנ"ב שהו"ד לעיל נראה דלא ס"ל לדינא, דא"כ כל חודש ניסן לא יצטרכו לקרוע וזה לא מצינו בפוסקים).

אמירת הפסוקים בזמן שאין קורעים

בכל הימים שאין קורעים, אף אין אומרים את הפסוקים שתיקנו לומר בשעת הקריעה, וכן אין אומרים את הפסוקים של צידוק הדין, אבל ברכת דין האמת בלא שם ומלכות יכול לומר. (כן הוא הוראת הפוסקים).

דיני מי שראה את הכותל בזמן שפטור מקריעה

מי שגר מחוץ לירושלים וראה את הכותל המערבי ביום שבת או ביום טוב או בחול המועד ובזמן שאינו קורעים, והגיע שוב לכותך תוך שלושים יום אינו צריך לקרוע. (הנהגה בהאי דינא נחלקו הפוסקים, שלכאורה י"ל כיון דאידיחי אידחי, ואולם בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ג סו"ס נ"ב כתב, שחייב לקרוע, וז"ל: ולענין אם ראה בשבת ויו"ט פעם ראשון ואח"כ ראה תוך שלשים לראיתו בשבת פשוט לע"ד שצריך לקרוע דהא ל"ד כלל למה שפוטר המג"א סימן תקס"א סק"ו מי שנולד בירושלים כדכתבת, וממילא כיון שלא כתב המג"א הפטור אלא במי שנולד בירושלים ברור שסובר דמי שבא לירושלים שחייב לקרוע כשיראה אך שהיה בשבת שהיה אסור לקרוע אינו פוטר וכשיראה למחר ואיזה ימים אחרי כן צריך לקרוע, ואף אם יאמרו איזה אינשי שיש מנהג שלא לקרוע כה"ג הוא טעות ואינו מנהג אף אם האמת שנהגו כן. עכ"ל, וכן כתב בשלחן הלוי פרק טז אות ד', וכן כתב לדינא בשו"ת משנת יוסף ח"ט סו"ס קמ"א, ואולם לדינא בשו"ת ישכיל עבדי ח"ח או"ח סי' כ"ה אות ד' סק"ב שאין צריך לחזור לקרוע כשיכנס שם שנית, וכן כתב לדינא שו"ת מנחת שלמה ח"א סימן עג חזו"ע ד' תעניות עמ' תמ, וכן כתב הגר"ש דבילצקי זיע"א בקונ' אחר כתלנו אות י', וכן כתב לדינא בשו"ת תשובות והנהגות ח"א סימן של"ד וז"ל: ויש לעיין בעיקר הדין אם לא קרע בשעת ראייה אם קורע אח"כ, שהרי החורבן עדיין לפנינו, וכמו כן יש לדון בראה מקום המקדש בשבת אם קורע במוצאי שבת, וכ"ש בניד"ד יש לעורר בער"ש

אם חייב לקרוע אח"כ באותו יום דשמא בשעת ראייה היה חייב ונפטר בזה, ובזכרוני שבשו"ת מהרי"ל דיסקין זצ"ל מצדד בזה שאולי חייב אחר כך. וממ"א ס"ס תקס"א משמע שקטן שראה בקטנותו והגדיל פטור שהרי ראה תוך שלשים, ולפי זה הוא הדין כשראה בשבת לא יתחייב אח"כ ששוב אין מצטער בראייה תוך שלשים, אבל יתכן שבאותו יום (ואף בלילה שלאחריו) חייב לקרוע מכח ראייה דאותו יום שמרירותו עליו ועדיין הוא בצערו. אמנם אף בקריעה על המת מצינו שנחלקו בזה החתם סופר והתפארת למשה דהחתם סופר בתשובות יו"ד סי' שכ"ג ס"ל דכל קריעה שאינה בשעת החימום ממש שוב אינו קורע ואינה אלא קריעה של תפלות, אך לדעת התפארת למשה יכול לקרוע על מתו אף במוצאי שבת אם היה היציאת נשמה בשבת, וכתב דזהו כל זמן שלא נקבר, והובא מדבריו בפת"ש סימן ש"מ ס"ק ג' וא"כ ה"נ אפשר דיש לדמותו שבאותו יום ממש עדיין מרירותו וצער החורבן עליו, ועוד שהרי החורבן לפנינו, ואפשר שלעולם חשיב כמו שלא נקבר, אך לדעת החת"ס בודאי פטור. (וע' עוד בזה בפת"ש שם סקט"ו), וכיון שבענין קריעה על המקדש נהגו בזמנינו בכמה קולות עמש"כ במועדים וזמנים חלק ז' סימן רנ"ח, נראה שגם בזה הקילו, ואם לא קרע בשעתו תו אינו קורע. (ואולי יש לצדד שבפעם ראשונה מריר כאבל, ודומה לזה כקריעת אבילות, ואח"כ חייבו חז"ל כל שלשים יום, ומצותה בשעתו דוקא ובנדחה נדחה. עכ"ל, וכן השיב הגר"ח"ק בקובץ ניצוצי אש עמ' תתנט שהבא לכותל המערבי לראשונה בעצם השבת, פטור מקריעה כל שלשים יום לאחר ראייתו זו. וכן כתב בספר נטעי גבריא ל בין המצרים פ"ה סכ"ז, וכן פשט המנהג).

לבוא לכתחילה בזמן שפטור מקריעה

מותר לכתחילה לבוא לכותל המערבי בזמנים שפטורים מקריעה, (כן כתב בספר ארץ ישראל להגרימ"ט סימן כב סי"א).

דיני הקריעה לתושבי ירושלים

תושבי ירושלים שדרים בירושלים, אף אם עבר עליהם שלשים יום שלא ראו את הכותל אינם צריכים לקרוע, כיון שהם קרובים וסמוכים למקום בית המקדש.

---

^{ס"ב}. הנה בענין זה דעת הרידב"ז והו"ד בברכ"י (שם) שהדר בירושלים צריך לקרוע, אך מ"מ לא נהגו לקרוע, וכן הוא דעת הא"ר (שם סק"ח) וכן כתב בספר אר"י שתושבי ירושלים כבר נהגו שלא לקרוע, ודנו הפוסקים מה הדין בירושלים החדשה, [והוא נפק"מ לענין קריאת המגילה בפורים, לענין תחנון ועוד], והנה י"ל דתלוי מה הטעם לפטור את תושבי ירושלים, דהנה בשו"ת דברי יציב (או"ח סימן פ"ט) כתב בהא שני טעמים, א' שמדמין לברכת שנתן ארך אפים לעוברי רצונו על ביעור עבודה זרה דהאדינא אין מברכים וכתב בא"ר סימן רכ"ד שכיון שרוב העולם ראה אף שהוא לא ראה אינו מברך, והכי נמי כיון שרוב אנשי ירושלים רואים את המקדש כל שלשים יום אף שהוא לא ראה אינו מברך, ומ"מ לטעם זה אף דכל ירושלים לא רואה מ"מ יש מקומות כמו מאה שערים ואיזור דשם שרואים את ירושלים, עוד כתב שם לפי דלותם של בני ירושלים שנהגו כן מפני דלותם שא"כ היו חייבים לקרוע בכל פעם שרואים את המקדש לא היה נשאר להם בגדים ללבוש כיון שהם רואים את המקדש, ומגיעים הרבה לכותל המערבי, וא"כ לטעם זה הרי סו"ס בני ירושלים מצויים וא"כ שפיר דמי, אלא דסו"ס יל"ע הרי יכול

ודין זה הוא אף בירושלים החדשה שפטור מלקרוע, אך המחמיר לקרוע תבוא עליו ברכה. (חזו"ע ד' תעניות עמ' תלט). והמנהג הוא שרק מי שגר בירושלים בעיר העתיקה אינו צריך לקרוע, אבל לא בירושלים החדשה.

בחורי ישיבה שלומדים בירושלים

בחורי ישיבה שגרים מחוץ לעיר ירושלים, אך ישנים במשך השנה בפנימיית הישיבה,

לקחת חולצה אחת ולקרוע הרבה פעמים, וי"ל דסו"ס יש בזה שיעור.

ובהליכות שלמה (תפילה פרק כג הערה 116) הו"ד הגרשז"א שאמר שהמנהג הוא שאף בירושלים החדשה הדר שם אינו קורע בגדיו, וכתב שם טעם אחר שכל שדר באותו העיר ואעפ"כ לא בא לראות את מקום המקדש ניכר הדבר שאינו מרגיש כראוי את צער החורבן וכיון שאינו מרגיש אין עליו חיוב קריעה, ע"ש, [וע"ש עוד שהובא שאמר שאמר הגרשז"א שע"ז גופא שלא בא עד אחר ל' יום היה ראוי לקרוע עליו ופעם אחת אמר שאדם כזה שאינו בא עד אחר שלשים יום אינו ראוי לקרוע על המקדש ע"ש, ומיהו משמע שאמר כן על אנשי ירושלים, ומיהו ראיתי שכתב הגר"י סויד שליט"א מח"ס מנחת רפאל וש"א"ס, ששמע שהגר"ד לנדו שליט"א עלה לכותל לאחר שחרורו בשנת תשכ"ז, וראה אנשים שעולם להר הבית רח"ל, ועמד ומחה בהם, עד שנחלש, ומאז לא עלה לכותל עד היום הזה, [מלבד פעם אחת] מכיוון שאינו מסוגל לראות אנשים שעולים להר הבית, וכששאלוהו על עלייה לכותל בחוה"מ, צידד שיש בזה שאלה, מכיוון שכל אדם שעולה לכותל גורם לעוד שוטרים שיכנסו להר הבית, והיינו כשעולים רבים, ואמנם לשוטרים מותר משום פקו"ג, [נוכמובן צריכים לטבול, ואת זה לא כולם עושים לצערנו, וכן צריך להוריד כל כלי מעליו שאינו צריך וכמו שכתב בשו"ת אור לציון] אך עדיין אי"ז מתיר לנו להיכנס, ולגרום להם להיכנס למצב של פקו"ג עכ"ד, ואפשר דזהו נובע משום חילול הקודש בכותל המערבי, וכמו שידוע שהיתה דעת כ"ק האדמו"ר מסטמאר צ"ל. ולפי טעמו נראה שפיר מה שנהגו היום להקל בזה, כיון דסו"ס היום אינו מרגישים בצער החורבן. והבן.

עוד טעם נראה לענ"ד לומר, שאנשי ירושלים אינם קורעים משום שהרי גם על ירושלים צריך לקרוע וכך הוא הדין אף בזמן הזה לדעת המנח"ש והאג"מ, ועוד פוסקים, וכיון שכן שהם שרוים בצער זה אינם צריכים לקרוע, ולכן מה"ט י"ל דגם היום כל אר"י אינם צריכים לקרוע כיון שכולם מרגישים בצער הגלות, וזה כמו שקצת הבאנו מדברי המועדים וזמנים כדלעיל. ושוב מצאתי שיש שהביאו כן בשם הגרשז"א, אך לא מצאתי מקור לשמועה זו, ואמנם מו"ר הגר"ע פריד שליט"א השיב לי שלמעשה יש פטור רק בעיר העתיקה ולא בעיר החדשה.

ושוב ראיתי שכן הו"ד הגר"י אלישיב צ"ל באשרי האיש או"ח ח"ג פרק עג אות יב, וכן תכב הגר"ש דבילצקי צ"ל בקונ' אחר כתלנו אות יא, והוסיף עוד שהעובר ע"ז נקרא עבריין, וכן כתב בשו"ת תשובות והנהגות ח"ד סו"ס קל"א וז"ל: ונראה דהיינו בעיר העתיקה שקדוש עד שראוי לקרוע עלה גופא מפני קדושתה, נזכר ממילא מבית המקדש ולא צריך לקרוע עבורו, אבל אם גר בירושלים החדשה חוץ מהחומה שלא ניכר החורבן מסתברא שחייבין לקרוע כשרואה את מקום המקדש ואם בעתיקה מקילין אין להוסיף עלה, ואין לזלזל בתקנת חכמים דקריעה. עכ"ל.

ואמנם המנהג פשוט כדעת הגרשז"א שאף מי שגר בשכונות המורקחות אינו קורע, וכן כתב לדינא בשו"ת משנת יוסף ח"י סימן צד אות ג', ובחלק יא סו"ס צ"א.

והנה עפ"י סברת הגרשז"א הנ"ל שמי שגר בירושלים החדשה כיון שיכול לבוא לכותל במהירות, משום כן נוהגים שאינו קורע, א"כ יש לעיין שה"ה מי שגר בבני ברק שיכול לנסוע במהירות כמו אותו דבר משכונות המרחקות של ירושלים עיה"ק, ושוב ראיתי שאכן כבר העיר בזה הגר"א נבנצל שליט"א בספר ירושלים במועדיה בין המצרים עמ' רמג שיייתכן לדינא שגם מיתר ערי ארץ ישראל, אם יכול היה לבוא, אינו צריך לקרוע. עכ"ד, וא"כ נוסף לן עוד טעם לטעמים שכתבתי לעיל שיש מקום להליץ זכות במה שנהגו הרבה שלא לקרוע על ראיית בית המקדש.

דינם כדין תשובי ירושלים ופטורים מקריעה, ולכן אף אם נסעו לביתם וחזרו תוך ל' יום גם פטורים. (כן נראה שכיון שנמצאים שם רוב השנה דינם כגרים שם, וכן כתב בהליכות מועד בין המצרים הל' לבין הזמנים).

בחורי ישיבה שלומדים בבני ברק וגרים בירושלים

בחורי ישיבה שגרים בירושלים ולומדים בבני ברק, דינם כמי שגר בבני ברק וחייבים בקריעה, אך אם נמצאים בביתם ל' יום כגון בבין הזמנים ניסן אינם חייבים בקריעה. (יש להסתפק אם חייבים בכה"ג בקריעה, כיון שסו"ס הרי מקום מגורם בירושלים, ולמעשה שמעתי ממו"ר הגר"ע פריד שליט"א שרק אם מתגורר שם ממש אבל אם לומד בישיבה בבני ברק או במקום אחר דינו כמי שגר בעיר אחרת, עכת"ד, אבל מ"מ מסתברא שאם חוזר לביתו פעם בשבוע דינו כמי שגר בבית הוריו).

אכילת בשר ויין באותו יום שרואה את ירושלים בחורבנה

אדם שלראשונה בחייו רואה את ירושלים בחורבנה, ואת בית המקדש בחורבנו, ראוי ממידת חסידות שבאותו יום באכילת בשר ושתיית יין^ט.

איסור כניסה להר הבית

אסור להכנס בזמנינו להר הבית, ואין להורות בזה היתר ח"ו. (כתב במשנ"ב סי' תקס"א סק"ה בשם המג"א סק"ב שהנכנס בזמן הזה למקום המקדש חייב כרת שכולנו טמאי מתים וקדושה ראשונה קדשה לשעתה ולעתיד לבוא, וכן הורו כל פוסקי הדור שאסור להכנס

---

^ט . מבואר בגמ' בנדרים דף יב ע"א "איזהו איסור האמור בתורה. אמר הריני שלא אוכל בשר ושלא אשתה יין כיום שמת בו אביו, כיום שמת בו רבו, כיום שנהרג בו גדליה בן אחיקם, כיום שראיתי ירושלים בחורבנה". וכתב בספר כפתור ופרח פ"ו עמ' קח וז"ל: ומסתברא ממאי דגרסינן ריש פרק שבועות שתיים (שבועות כ, א) דמילתא אגב אורחה קא משמע לן שיום שרואה אדם תחלה ירושלים בחורבנה שיאסור אותו היום כלו בבשר ויין. דתניא איזהו איסור נדר האמור בתורה, הרי עלי שלא אוכל בשר ושלא אשתה יין כיום שמת בו אביו, כיום שנהרג בו גדליה בן אחיקם, כיום שראה ירושלים בחורבנה אסור. ואמר שמואל והוא שנדר ובא מאותו היום, כלומר שאסר על עצמו בשר ויין יום שמת בו אביו, שמן הדין לא היה אסור בו ביום אלא בעודו מוטל לפניו והוא אסר כל היום כלו, זהו מתפיס בנדר שיאמר יום פלוני או זמן פלוני יהא כאותו היום שמת בו אביו, והשתא חל ומתפיס הנדר החדש שהרי תלה אותו ביום האסור עליו מפני נדר ישן. וכן אם עשה זה מיום שראה תחלה ירושלים בחורבנה שאז אסר אותו יום עליו בבשר ויין. עכ"ל, וכן כתב לדינא בספר פאת השלחן הלכות אר"י סימן ג' ס"ז וז"ל: ראוי לאדם ביום ראשון שרואה ירושלים בחורבנה שיאסור אותו היום כלו בבשר ויין. עכ"ל, וכן כתב בפתחי עולם סי' תקס"א סק"ב, והביא בזה דברי הכפתור ופרח הנ"ל, ואמנם במשנ"ב שם סק"ד כתב כן רק בלשון יש שכתבוף ומוכח שאינו חיוב אלא הנהגה, וכן נקט לדינא בספר עיר הקודש והמקדש (ח"ג פרק י"ז סי' א' אות ה') וז"ל: יש יראי ה' נוהגין בבואם לירושלם בפעם ראשונה אוסרים עליהם את אותו היום בבשר ויין (כפ"פ פ"ו מסוגיא דנדרים י"ב ושבועות כ', ופאה"ש שם). עכ"ל, וכן נקט הגרשז"א בשו"ת מנחת שלמה ח"א סי' ע"ג ד"ה שם שהוא רק מידת חסידות, אבל מעיקר הדין רשאי ודאי לרקוד ולשמוח בו ביום בשמחת חתן וכלה וכדומה. עכ"ל, ואמנם מו"ר הגר"ע פריד שליט"א השיב שביום הראשון לחייו צריך לנהוג כן, וכן נראה ממה שהשיב הגר"ח"ק בספר קרא עלי מועד פרק יא הערה סא יעו"ש.

לכל שטח הר הבית עד כי יבוא שילה, ובשו"ת מנחת יצחק ח"ה סימן א' ובחזו"ע ד' תעניות עמ' תנד, ובשו"ת אור לציון ח"ג עמ' רעח).

בכלל האיסור הוא לטוס במסוק מעל שטח הרב הבית משום שקדושת בית המקדש עולה עד הרקיע. (חזו"ע ד' תעניות עמ' תנו, ובספר אשרי האיש או"ח ח"ג עמ' תצ"ט).

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת השבוע □ פרשת עקב

ז, יג: וּבִרְךְ וּגּו' שֶׁגֵר אֶלְפִיךָ וְעִשְׂתָּרֶת צֶאֱנֶךָ.

רש"י פירש כאן שעשתרות הוא מלשון חוזק, והגמרא בכורות [ג, א] מפרשת וכ"כ רש"י בפרשת בא ששגר הוא נפל, והעירוני מה ברכה זו שיהא נפלים.

ובמהרי"ל דיסקין ביאר דהגמ' בכורות [כ, ב] כותבת שלרוב הבהמות אין חלב עד שיולדות, אמנם למיעוטן יש חלב אף ללא לידה, וכתב הרמ"א [יו"ד שטז, ג] שדברי הגמ' אמורים על בקר [פרות], אבל בצאן דרכן שחולבות אפילו ללא ולד.

לפי זה בירכה אותנו התורה שגר אלפיך ותירגם אונקלוס בקרי תורך שאם יהיה נפל בבהמות, יהא זה דוקא בבקר, שלפחות תצמח לו מכך טובה ותועלת בדמות החלב שנתחדש לאמו, מפני שרוב הפרות אינן חולבות אם לא ילדו, אבל "בעשתרות צאנך" שייך יותר לברך על חוזקן שלא יפילו כלל, כי בכל מקרה יהיה לך חלב מהן אפילו אם לא תלדנה כלל.

*

ח, א: כָּל הַמְצוּהָ אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת.

העירוני אמאי כתיב כָּל הַמְצוּהָ בלשון יחיד, היה צריך לומר כל המצוות בלשון רבים. אבל יתיישב לפי מה שכתב בספר מעלות המידות [מעלת התורה והמצוות ד"ה לפיכך] וז"ל מהו כל המצוה? שיהו כל מצוותיה של תורה חשובין בעיניך כמצוה אחת שקולות זו כזו, שתהא זריז לעשות מצוה קלה כמצוה חמורה.

*

ח, ט: אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבִנֶיהָ בְּרִזָּל וּמִהַרְרִיהָ תִּחְצֵב נְחֹשֶׁת.

בפענח רזא פירש דהכוונה נחושת צרוף שאין צריך שום תיקון מלאכה, דאם לא כן מאי רבותיה משאר ארצות.

*

ח, טו: הַמּוֹלִיכְךָ בְּמִדְבַר הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא נְחֹשׁ שָׂרָף וְעִקָּרְב וְצִמְאוֹן אֲשֶׁר אֵין מַיִם.

לכאורה המילים צימאון אשר אין מים הוא כפל הלשון.

בהעמק דבר פירש לא במקום שהמים מועטין כמו שהיה בשנת הארבעים כמו שכתבתי בספר במדבר כ, יא, הקב"ה הולִיךְ במקום אשר אין מים כלל והיינו מעת נסעו מים סוף במדבר שור והלכו ג' ימים בלי מים, והיתה השגחה פרטית על כל אחד שלא יצמא.

אמנם בפענח רזא כתב מה ענין זה לזה [ענין הנחש למים], אלא דאם הנחש נושך לאדם אם יקדים הנחש למים ימות האדם, ואם האדם יקדים למים ימות הנחש, וכאן היה זה נס מופלג שכל הנשוך מצא מיד מים [מפי הר"ר מאיר], והוסיף שם הג"ר יצחק בר' שמשון כ"ץ [חתן מהר"ל מפראג] וזהו שאמר מיד המוציא לך מים וגו', שהמציא לך את המים עכ"ל.

ודע דמצינו ב' מיני ערוד, חד הא דאיתא בחולין [קכו, א] אר"ה בר תורתא פעם אחת הלכתי לוועד וראיתי נחש שהוא כרוך על הצב לימים יצא ערוד מביניהם, ופירש"י והיה נושך בני אדם וממית כדאמרינן [בברכות לג.]. גבי ערוד דרבי חנינא בן דוסא, וזה מתאים עם הפענח רזא כאן שבערוד שיוצא מנחש שמוזכר בפסוק [וצב] תלוי אם יש שם מים ורץ האדם למים מיד הוא ניצל. [וכן הוא ברש"י בברכות שם בשם הירושלמי ברכות פ"ה ה"א, ושם הלשון חברבר ופירש בעל החרדים מין נחש, הוא ערוד הנזכר בבבלי].

ויש מין שני של ערוד והוא חמור הבר [הגדל בחוץ ביערות] והוא מה שאמרו בר"ה ג, א איכא דאמרי ערוד שדומה לערוד במדבר ופירש"י **חמור הבר** והוא מה שאמרו בכלאים [פ"ח מ"ו] ערוד מין חיה, וכתב שם בהון עשיר והחמור הוא מין בהמה, ואילו ערוד שבא מהצב והנחש הוא מיני השרצים [וכ"כ במנורת המאור לר"י אלנקוה פ"ב עמ' 29] ושמעתי מהג"ר משה לונטל שליט"א דגם בקריאה שמותיהן שונים דלאחד קורין ערוד ולאחד קורין ערוד.

דבשיטה מקובצת בחולין שם אות ג' כתב דערוד שיוצא מנחש וצב מנוקד ערוד, ואילו על חמור הבר כתוב באיוב לט, ה מי שלח פרא חופשי ומוסרות ערוד מי פתח ופירש"י ערוד חמור הבר ושם הניקוד עי"ן בקמ"ץ וי"ו בחולם.

ועיין עוד בירמיה [ב, כד] פרד למוד מדבר, ותירגם יונתן כערודא דמרודה במדברא, ולפי זה מה שאמרו בר"ה שם דסיחון הוא כערוד במדבר, המיוחד הוא דערוד במקום שגדל שם והוא ארץ מישור לרוץ בו מאד כפירוש הרד"ק, שם קשה לתופשו.

*

ט, יז: וְאַתָּפֶשׂ בְּשָׁנֵי הַלַּחַת וְאַשְׁלֶכֶם מֵעַל שְׁתֵּי יָדַי וְאַשְׁבְּרֶם לְעֵינֵיכֶם.

בפסחים [פז, ב] תנא **לוחות נשברו ואותיות פורחות.**

וכתב שם במהרש"א בח"א דכהאי גונא איתא בע"ז [יז, א] בס"ת שנשרפה עם ר"ח בן תרדיון שראו גליון ס"ת נשרף ואותיות פורחות, והתם ניחא טפי שאותיות ס"ת הן שהיו כתובין על הקלף היו פורחות, אבל הכא לפי מה שהיו חרותין האותיות מעבר לעבר ומ"ם וסמ"ך בלוחות בנס היו עומדין, נמצא כשנשתברו הלוחות לא היה ממש באותיות כי אויר היו, **ויש ליישב דגם זה נס היה, ונס בתוך נס היה שראו אותיות אלו שהן אויר פורחות.**

*

ט, יז: וְאַתָּפֶשׂ בְּשָׁנֵי הַלַּחַת וְאַשְׁלֶכֶם מֵעַל שְׁתֵּי יָדַי וְאַשְׁבְּרֶם לְעֵינֵיכֶם.

איתא בפסחים [פז, ב] תנא לוחות נשברו ואותיות פורחות, וכתב שם הצל"ח ולענ"ד נראה דמשה ששיבר הלוחות היה שדן ק"ו ומה פסח שהיא מצוה אחת כתיב כל בן נכר וכו', נמצא עיקר הקפידא היה על כתב הלוחות שהיא התורה, אבל לא על גוף גשמיות האבנים, וכיון שהאותיות פרחו למעלה, לא שלטה שבירה באותיות רק בגשמיות האבן, ואולי אותן האותיות עצמן חזרו ללוחות שניות. ואולי זה רמז הקב"ה כשאמר למשה [שמות לד, א] פסול לך וכו' וכתבתי על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שברת, דוק במה שאמר את הדברים אשר היו הדברים ההם ממש חזרו מלמעלה ונתהוו על הלוחות השניים, וא"כ לא נשברו רוחניות הלוחות כלל רק ישראל לא ידעו זה בשעת הזעם וסברו שהיתה שבירה לגמרי וזהו "ואשברם לעיניכם", כלומר לעיניכם היה כאילו שנשברו אבל לא שהיה באמת כן ולכן אמר תנא לוחות נשברו ואותיות פורחות.

וכ"כ בצרור המור פרשת כי תשא וזהו שאמר את הדברים בעצמם שהיו על הראשונים ולא אמר כדברים אלא הדברים. שוב מצאתי בס"ד שהדברים מפורשין בתוספות השלם בפסוק והלוחות מעשה אלקים המה [שמות לב, טז] וז"ל וכשם שאותיות מאלה פרחו והושיבם על לוחות אחרונות, כך צדיקים מתים ורוחם עולה למעלה והקב"ה משיבם לעולם הבא.

בפענח רזא [שמות לד, א ד"ה אשר שברת] הקשה למה לא זכו לוחות ראשונות להתקיים, וי"ל משום שניתנו בקולות, ועוד יש לומר משום שלא נכתבו מן הכתב אע"פ דלמעלה לא שייך [מהר"ר אליעזר] עכ"ל. יש להקשות טובא א"כ למה לוחות שניות זכו להתקיים הרי לכאורה גם הם נכתבו שלא מן הכתב.

אולם להנ"ל ניחא כמין חומר, דכיון שכל האיסור שלא לכתוב שלא מן הכתב היינו כשלא כתוב כלום, אבל כשהאותיות שפרחו מלמעלה כבר כתובות בעולם, וכל הכתב שלו הוא רק לחבר ולהדביק אותם אל הלוחות השניות אין שום איסור בזה.

*

ט, יח: וְאֶת־נֶפֶל לְפָנָי ה' כְּרִאשֹׁנָה אֲרִבְעִים יוֹם.

פירש"י שנאמר ועתה אעלה אל ה' אולי אכפרה. באותה עליה נתעכבתי מ' יום נמצאו כלים בכ"ט באב, שהוא עלה בי"ח בתמוז, בו ביום נתרצה הקב"ה לישראל ואמר למשה עשה לך שני לוחות, עשה עוד מ' יום נמצאו כלים ביוה"כ.

לכאורה כיון שנתרצה סגי ביום אחד לפסול לוחות, ולמה נתעכב שם מ' יום. ובעיקר שפתי חכמים תירץ כי נתרצה ה' לתת לוחות שניות אבל לא לענין חטא העגל, וביוה"כ נתרצה הקב"ה לסלוח להם על עוון העגל עכ"ד. אמנם בפסוק יא דכתיב "ויהי מקץ ארבעים יום וארבעים לילה נתן ה' אלי את שני לוחות האבנים לוחות הברית" ונראה דגם מצד הלוחות גופייהו היה צריך להתעכב שם מ' יום.

ומהגרי"א דינר שליט"א שמעתי עוד ב' תירוצים א. על פי מדרש שמות רבה [מז, ז] דאמר הקב"ה נצטערת אין אתה מפסיד בלוחות הראשונות לא היו אלא עשרת הדברות בלבד

עכשיו שנצטערת אני נותן לך הלכות מדרשות ואגדות, ומסיק שם שזה יאמר על פה עיין שם. א"כ לזה היה צריך מ' יום נוספים. ב. על פי חז"ל דע"י שבירת לוחות ראשונות ירדה שכחה לעולם דבלא זה היו לומדים ולא שוכחים. א"כ י"ל דבשבירת הלוחות גם משה רבינו שכח מה שלמד במ' יום הראשונים והיה צריך מ' יום נוספים כדי ללמוד את זה פעם שניה.

*

י, ב: וְאֶכְתָּב עַל הַלְחָת אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל הַלְחָת הָרִאשׁוֹנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ. איתא בב"ב [יד, ב] תני רב יוסף אשר שברת ושמרתם, מלמד שהלוחות ושבירי לוחות מונחין בארון.

לכאורה ממה ששבירי לוחות מונחין בארון ביחד עם הלוחות ולא שמים אותם בגניזה, משמע שגם אחרי שנשברו לוחות ראשונות נשאר לנו גם בעולם הזה השפעה לדורות, וצריך ביאור מה נשאר!

והנה איתא בברכות [ח, ב] הזהירו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו דאמרינן הלוחות ושבירי הלוחות מונחין בארון. המהר"ל [נתיבות עולם נתיב התורה פי"ב] כתב שהטעם שצריך ליהרהר בכבוד זקן ששכח תלמודו לפי שהמדריגה שהאדם קונה לנפשו ע"י עיסוק התורה אינה בטילה גם כאשר שוכח תלמודו... ומפני זה אף שבירי לוחות מונחין בארון דאף שנשתברו דבר זה היה מצד גוף הלוחות בלבד אבל המעלה שקנו הלוחות לא נסתלקה מהם עכ"ד.

והיינו דכל מה שלמד נחקק בו בכח ואף שלא יכול לגלות ולהוציאו לחוץ מ"מ הדברים חקוקין בתוך עומק נפשו ולעתיד לבוא יזכירו לו כל מה ששכח [עיין זוהר ח"א קפה מדרש שוחר טוב משלי פרק י], נמצא דזה מה שזכינו להיום מהשבירי לוחות, שמעלת הלוחות עצמן היתה דהלומד אותה אינו שוכח [עירובין נד, א], כך השבירי לוחות גופייהו נשאר במעלתן לעולם גם אח"כ, ולעתיד לבוא נזכה להם בשלימות, כך התלמידי חכמים גם כן בעוה"ז נשאר להם מדריגתם כאילו לא שכחו מה שלמדו, ויש לכבדם כבתחילה כאילו לא שכחו כלשון המאירי [שם ד"ה זקן], וכן בירושלמי [מו"ק ג, א] [ר' יעקב בר אבא בשם ר' אחא זקן ששכח תלמודו נוהגין בו כקדושת ארון], והיינו דאף שעכשיו אינו יודע עכ"פ כיון שהיה כלי לתורה עדיין קדושת התורה גנוזה בו וזו ההשוואה לשבירי לוחות שמונחין בארון, שאף שפרחו מהם האותיות עדיין בקדושתן קיימי ולעתיד לבוא יזכו לדעת כל מה שלמדו בשלימות.

ולזה היה צריך את המתנה המיוחדת שיש בלוחות ראשונות שנעשה בכח אלוקי מן השמים שיש לו קיום עולמי, דאילו לוחות שניות שנעשו ע"י מעשי אדם שאינו נצחי לכאורה היה צריך להיות שאם שכח מה שלמד יאבד כל מעלתן לגמרי, דוגמת כלי שכל מעלתו הוא מחמת השימוש בתוכו, ואם נשבר ואינו משמש היעוד שנעשה לכך בתחילה, הרי השבירים לא שוין כלום ולפח אזלי.

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל' 'שלהי דקייטא' ושא"ס

"עֲתִיד אָדָם לִיתֵן דִּין וְחֶשְׁבוֹן עַל כָּל מַה שְּׁרָאָת עֵינוּ וְלֹא אָכַל"

מרן הגראמ"מ שך זצ"ל כותב במכתב שתכלית ימי "בין הזמנים" הם "לנוח ולצבור כח לקראת התחזקות יתר בעמלה של תורה". לא ניתן להתעלם מהגוף והנפש, שצריכים מרגוע, מנוחה והחלפת אויר ואוירה. קשה לסחוב בעלייה כל הזמן, וכדי שאלול יהיה 'אלול', צריכים לנוח, לאגור כוחות מחודשים.

והנה אנו מתרווחים לנו בניחותא על כסא נח, נושמים את האויר הצח של הצפון הקריר, מעיינים בספר תורני משובב נפש, אוכלים פירות קיץ טריים וטעימים ו...מקיימים את רצון ה' יתברך.

הירושלמי בסוף מסכת קידושין כותב הלכה מעניינת, כך: "רַבִּי חֲזַקְיָה ורַבִּי פִּהֵן אָמְרוּ בְּשֵׁם רַב: עֲתִיד אָדָם לִיתֵן דִּין וְחֶשְׁבוֹן עַל כָּל מַה שְּׁרָאָת עֵינוּ וְלֹא אָכַל. רַבִּי לְעֶזֶר חֲשַׁשׁ לְהֵדָא שְׁמוּעָתָא לְדַבְרֵי רַב הַלְלוּ, וּמִצְמִית וּלְכֵן הִיא מְקַבֵּץ לֵיהּ פְּרִיטִין פְּרוּטוֹת וְאָכִיל בְּהוֹן מְכַל מִיּוֹלָה וְאוֹכֵל בָּהֶם מְכַל מַה שְּׂרָאָה חֲדָא בְּשֵׁתָא פֻּעַם אַחַת בְּשָׁנָה.

מדוע יהודי צריך לאכול מכל דבר מאכל שראתה עינו? הפני משה מסביר שעתיד אדם ליתן דין וחשבון שראת עינו ולא אכל, משום שאינו נותן לבו לחזור אחריהן לברך ולהודות להקב"ה שברא מינים אלו להחיות בהן בני אדם, וכמו שאינו נחשב בעיניו טובת יתעלה ב"ה, ולכן חשש ר' אלעזר לשמועה זו וראה לנכון להביא את עצמו לידי חיוב לפחות פעם אחת בשנה, כדי לברך על כל מין ומין וליתן שבח והודיה לה' יתברך, המשגיח ומפרנס ומכין מזון לכל בריה וצורך כל נפש חיה.

הקרבת העדה מסביר שעתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל שראתה עינו ולא אכל, משום שחטא על נפשו שסגפה חנם, והוא ביאר ביאור נוסף, שרבי אלעזר עשה כך כדי לברך שהחיינו וליתן שבח והודיה לה' על שברא בריות טובות ליהנות בהן בני אדם.

התשב"ץ קטן (סימן שכ) הביא את דברי הירושלמי וביאר טעמו שהוא כדי להרבות בברכות. והגרי"פ פערלא (על הרס"ג, עשה צה) תהה מנין שישנו חיוב להרבות בברכות, ועוד שמשמעות לשון הירושלמי 'ואכיל בהון מכל מילה חדא בשתא', שהחיוב לאכול מכל שראתה עינו רק פעם אחת בשנה, ואם טעם הדין הוא להרבות בברכות, מדוע יוצאים ידי חובה זו בפעם בשנה בלבד. האליה רבה (או"ח רכה סק"ו) ביאר שכוונת התשב"ץ היא לחיוב להרבות בברכת שהחיינו. (ולפי זה מובן מדוע רבי אליעזר דאג לכך פעם בשנה, כדברי הפני משה שביאר שר"א רכש פירות המתחדשים משנה לשנה).

בשׁו"ת שיח יצחק (סש"ו) ביאר שמעיקר הדין היה צריך לברך ברכות בכל יום ויום, וכעין שנאמר (ברכות מ,א) 'ברוך ה' יום יום' שבכל יום ויום ייתן לה' מעין ברכותיו, אך כיון שלא ניתן בכל יום לאכול פרי חדש ולברך, לכך בירך רבי אלעזר על פרי חדש בכל ראש השנה ונחשב כאילו בירך בכל ימות השנה על אותם מיני מאכל, וכעין דברי הטור (או"ח תקפג) שנהגו בפרובינצ"א להביא על השולחן בראש השנה כל מיני חידוש.

נאמר בבראשית (ב, טז) 'מכל עץ הגן אכול תאכל' וכתבו המשך חכמה (שם) ובשׁו"ת דברי יציב (לקוטים והשמטות סימן כג) שהאדם הצטווה להחיות את נפשו וליהנות מכל דבר מאכל, וכדעת הירושלמי שעתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל שראה עיניו ולא אכל.

בספרי ובילקוט (פרשת שופטים) נאמר על הפסוק "כי ממנו תאכל", שהיא מצות עשה, וביאר המגן אברהם בחיבורו 'זית רענן' (על הילקוט, שם) שכשאדם רואה עץ פרי לפניו, ישנה מצות עשה לאכול מפריו, וכתב שזהו גם כוונת דברי הירושלמי. הגרי"פ פערלא סבור שזוהי גם כוונת הרס"ג (עשה צה), שכתב שאם רחב גבולך והתאוית תדשנה טובי ותשבע, היינו שישנה מצוה לאכול מכל דבר שנפשו מתאוה אליו.

בתלמוד הבבלי אין התייחסות למימרא זו, ובשׁו"ת דברי יציב (שם) תמה מדוע הטור והשו"ע השמיטו את דברי הירושלמי, וביאר שהרי לביאורו השני של קרבן העדה (כנ"ל), צריכים לאכול מיני פירות המתחדשים בכל שנה, כדי לברך עליהם ברכת שהחיינו, ואילו לדעת הבבלי (ראו ערובין מ ע"ב, ב"י סי' רכה) ברכת שהחיינו היא רשות ולא חובה. וכיון שלדעת הבבלי אין חובה לברך שהחיינו, לכן השמיטו הטור והשו"ע את דעת הירושלמי, הסוברת, לפי ביאור הקרבן העדה, שאדם יתן דין וחשבון על שלא אכל פירות המתחדשים משנה לשנה ולא בירך עליהן שהחיינו.

ואכן האליה רבא (סרכ"ה סק"ו) הביא את מחלוקת הפוסקים האם ברכת שהחיינו רשות או חובה, ובסיום דבריו הביא את דברי הירושלמי ואת ביאור התשב"ץ, שכתב שהטעם הוא כדי להרבות בברכות, וכתב הא"ר שמשמעות דבריו היא לברכת שהחיינו. וכתב הדברי יציב שנראה שהא"ר סבר שדברי הירושלמי סותרים לדברי הבבלי.

כאמור, הטור והשולחן ערוך השמיטו הלכה זו, אולם הט"ז (סרכ"ז סק"ב) והמג"א (סרכ"ה סקי"ד, וראו ערוה"ש שם) הביאו כך להלכה, שעתיד אדם ליתן דין וחשבון על שראתה עינו מיני מגדים ולא אכל.

מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל הסביר לי את השמטת הנהגה זו ע"י הטור והשולחן ערוך בכך שאין זה חיוב הלכתי מוצהר, אלא הנהגה ראויה לאדם שיש בכוחו לאכול מכל דבר מאכל שראתה עינו, ומי שאין בכוחו לאכול מכל דבר מאכל שראתה עינו- אינו מחוייב בכך.

היו גדולי תורה, כרבנו בעל ה'קהילות יעקב' זצ"ל ועוד, שנהגו לאכול פירות חדשים מידי תקופה, כדי לקיים את דברי הירושלמי.

*

"בכל מה שיהנה בעולם הזה, לא יכוין להנאתו, אלא לעבודת הבורא יתברך, כדכתיב: "בכל דרכיך דעהו". ואמרו חכמים: כל מעשיך יהיו לשם שמים, שאפילו דברים של רשות, כגון האכילה והשתיה וההליכה והישיבה והקימה והשיחה וכל צרכי גופך, יהיו כולם לעבודת בוראך, או לדבר הגורם עבודתו. שאפילו היה צמא ורעב, אם אכל ושתה להנאתו אינו משובח, אלא יתכוין שיאכל וישתה כפי חיותו, לעבוד את בוראו; וכן אפילו לישב בסוד ישרים, ולעמוד במקום צדיקים, ולילך בעצת תמימים, אם עשה להנאת עצמו והשלים חפצו ותאותו, אינו משובח אלא אם כן עשה לשם שמים" (שולחן ערוך סי' רלא).

*

פניני תורה והלכה ל"בין הזמנים"

תפילה בדרכים: אין להתפלל בשטח שאינו מוקף מחיצות, אך להולכי דרכים מותר, וטוב שיעמדו בין האילנות שבצידי הדרך (שו"ע ומשנ"ב צ, ה). -בשעת תפילת שמונה עשרה צריך לחבוש כובע על הראש, כפי שהדרך לעמוד בפני אנשים חשובים, ולא יסתפק בכיסוי הכיפה (משנ"ב צא, יב). -כשתלוי לאדם תיק או מצלמה וכדו' על כתפיו, עליו להורידו לכתחילה ב'שמונה עשרה', אך בקריאת שמע יכול להשאירו על כתפו (ערוה"ש צז, ז, ועי' שו"ע ומשנ"ב סג, ט). ואין לאחוז בשעת התפילה תינוק על ידיו (משנ"ב צו, ד). והוראת מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל היא שגם בפסוקי דזמרה וקר"ש אין להחזיק תינוק.

ברכת כהנים בצפון: כידוע, בבתי כנסיות רבים בצפון, בטבריה ועוד, לא נושאים הכהנים כפיים בימות החול. והנושא ארוך. אולם שמעתי ממרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל שכשמגיעה לצפון קבוצת יהודים מעיר אחרת (המקרה הספציפי עליו שאלתי, היה בית מלון בטבריה, בו שוהים יהודים מכל הארץ ולא מהמקומות בהם לא מברכים ברכת כהנים), יברכו הכהנים ברכת כהנים.

נפילת אפיים בטיוול ואכסניה: כשמתפללים במקום שאין בו ספר תורה, אומרים תחנון ללא נפילת אפיים (רמ"א קלא, ב) והמשנה ברורה מביא מחלוקת הפוסקים האם נופלים אפיים במקום שאין בו ספר תורה, אך יש בו ספרי קודש, והמנהג ליפול אפיים גם כשיש רק ספרי קודש (אגר"מ או"ח ה, כ-ה ועוד), ובלבד שספרי הקודש מונחים שם בקביעות, אך לא כשמתפללים באמצע טיוול וכדומה, והמטיילים לקחו איתם ספרים ללמוד בדרך (קונטרס יורנו בדרך בשם פוסקים). והמנהג בירושלים ליפול אפיים בכל מצב, גם ללא ספרים, ומקובל שכן המנהג גם בירושלים החדשה, (כמבואר בספרי פוסקי זמנינו בהרחבה).

מילגת "ישיבת בין הזמנים": מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל הורה שמילגת "ישיבת בין הזמנים" שקיבל בן ישיבה הסמוך על שולחן הוריו, שייכת לאביו, וכמובן שהאב יכול להעניקה לבנו.

ברכות הראיה על הים: כשאנו רואים ימים ונהרות, אנו מברכים ברכת "עושה מעשה בראשית" ועל ראיית הים הגדול מברכים "שעשה את הים הגדול". לדעת השולחן ערוך, הים התיכון הוא הים הגדול, שנקרא 'הים הגדול' בגלל חשיבותה של ארצנו הקדושה, בה

עובר הים התיכון, אך דעת הרא"ש ורבים מהאחרונים שהכוונה רק להאוקיינוס המקיף את העולם כולו. כדי לצאת מהספק הורו הערוך השולחן וכן רבותינו מרנן הגריש"א, הגרשז"א, הגר"ש וואזנר, הגרב"צ אבא שאול ומרן הגר"ח קניבסקי זכר צדיקים לברכה- לברך על ראיית הים התיכון ברכת 'עושה מעשה בראשית'.

בשו"ת מנחת יצחק (ח"א קי) ומרן הגרשז"א מציעים למי שרוצה לצאת גם את דעת השו"ע, לברך כך: "ברוך אתה... עושה מעשה בראשית, שעשה את הים הגדול".

ברכה על ים המלח: הורה מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל שאין לברך ברכת "עושה מעשה בראשית" על ראיית ים המלח, ואף שבבבא בתרא (עד, ב) נאמר שימה של סדום מקיף את א"י, ומשמע שיסודו מזמן בריאת העולם, מ"מ מכלל ספק לא יצאנו ואפשר שים המלח נוצר לאחר מכן. וכן אין ליטול 'מים אחרונים' ממי ים המלח, הנחשבים ל'מלח סדומית'. וב'נמוקי או"ח" (סרכ"ח) כתב בשם "פרי תבואה" שהרואה את ים המלח אינו מברך, משום שהוא מין קללה שנעשתה בגזירת הפיכת סדום ומשום שאינו ים מששת ימי בראשית, (כמבואר ברש"י בראשית יד, ג וב"ר פמ"ב, ה).

ראיית בית קברות: הלכה פסוקה היא לברך ברכה על ראיית בית קברות, כנוסח הברכה המופיע בשולחן ערוך (רכד, יב). אמנם המשנ"ב הביא את דעת הלק"ט שאין מברכים את הברכה בראיית קבר אחד. אך כשנעמוד ליד כמה קברי צדיקים יחד, צריך לברך את הברכה. ונברך רק כשנראה את המצבה עצמה, אך לא את האוהל שמעליה (שו"ת אגר"מ ועוד). כתבו הפוסקים שמברכים ברכה זו גם בשבת, שהברכה אינה נחשבת ל'צידוק הדין' שלא אומרים בשבת.

לעיתים נתקלים בדרכים בבתי קברות של נכרים. הלכה פסוקה היא בשולחן ערוך (רכד, יב) לומר כך: "בוֹשָׁה אִמְכֶם מְאֹד חֲפָרָה יוֹלְדֵתְכֶם הִנֵּה אַחֲרֵית גוֹיִם מְדַבֵּר צִיָּה וְעַרְבָּה".

ברכה על ראיית הרים: כשאנו רואים הר גבוה, בהם ניכרת גבורת הבורא ואנו מתפעלים מראייתו, מברכים ברכת 'עושה מעשה בראשית'. ושמעתי ממרן הגר"ח קניבסקי זיע"א שכשאנו מתפעלים מראיית הר זה, למרות שאחרים לא מתפעלים ומתפעמים מראייתו- עלינו לברך עליו.

על ראיית גבעה מברכים 'עושה מעשה בראשית', ומדברי הקדמונים נראה שהכוונה לראיית צוק, כמו צוק הארבל שהוא צוק גדול ומתפעלים ממנו, וכך הוראת מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי זיע"א (קונטרס יורנו בדרך). על ראיית הר החרמון מברכים 'עושה מעשה בראשית' (אול"צ ועוד פוסקים).

ברכה על ראיית בעלי חיים: הלכה היא שעל ראיית פיל, קוף וקיפוף, מברכים בשם ומלכות 'ברוך משנה הבריות'. פסקו מרנן הגריש"א והגרש"ו זצוק"ל, שמברכים על ראיית כל סוגי הקופים, ולא רק על ראיית הקופים הדומים לבני אדם. לאחרונה ביקש הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א מראש עיריית בני ברק, להביא לפינת החי ינשוף או תנשמת כדי לזכות את הרבים שיוכלו לברך את ברכת משנה הבריות. במכתב שכתב הגאון ר"י

זילברשטיין שליט"א, ציטט את הגמרא "הרואה פיל וקוף, מה מברך? בברייתא בברכות (נח:): שנינו, הרואה פיל וקוף וקיפוף, אומר ברוך... משנה הבריות. והפיל והקוף, הם בעלי חיים ידועים. ומהו הקיפוף? בתוספות במסכת חולין (סג.) כתבו שיש שלשה מיני קיפוף, ואלו הם: הינשוף, הכוס (שהוא דורס לילה קטן), וכן התנשמת (שהיא מין דורס לילה, ותפוצתה רחבה מאד בארץ ישראל), והם אותם שאמרו עליהם (נדה כג.), שעניניהם הולכות לפניהם כאדם". לא מכבר התכנסו ילדי החיידרים ברמת אלחנן עם הגר"י שליט"א בפינת החי בשכונה, ואחר שצפו על הינשוף, פנו הרב דמתא והילדים לעבר הכלוב של הקופים, שם בירך הרב את ברכת "משנה הבריות" בשם ומלכות, והוציא ידי חובה את כל הנוכחים, לאחר שאמר כי לבני ספרד יש ספק האם הם יכולים לברך ולכן רק הוא בירך והוציא את כולם ידי חובה.

נסיעה למקום ללא מנין: מרן הגרש"ז אוירבך זצ"ל הורה שאין לצאת ביודעין למקום שאין בו מנין לתפילה, מלבד לצרכי בריאות, מצוה או פרנסה. (ועי' שו"ת שבט הלוי ח"ו סכ"א ובספרי שלהי דקייטא סקט"ו).

נהג אוטובוס מחלל שבת: הורו חז"ל שאין לצאת לדרך עם אדם רשע, "פן תספו בכל חטאתם". ומה עם נהג אוטובוס מחלל שבת, המוגדר ע"פ הלכה כרשע? - שמעתי ממור"ר מרן הגר"ח קניבסקי זיע"א שמותר לנסוע איתו, משום שנהג אינו חלק מהנוסעים, אלא רק האדם שמשמש ומוביל אותם לדרכם. ואמנם אין להתפלל ליד הנהג הרשע, כמובא ב"ספר חסידים" שלא להתפלל ליד אדם רשע, כיוון שהשכינה מתרחקת ממנו ומעלים את עיניו מהמתפלל ליד רשע, אוי לרשע ואוי לשכנו.

נטילת ידים בים: הנוגע בגופו, בו יש מלמולי זיעה, צריך ליטול ידים, (שו"ע ומשנ"ב ס"ד). והנוגע בגופו הרחוק ממי הים באמצע אכילתו, כתב השדי חמד בשם שו"ת כפי אהרן שכיון שכל עיקר הטעם שצריך נטילה הוא משום מלמולי זיעה, אם כן אם שהה כעת בים ורחץ גופו במים והסיר משם מלמולי זיעה, אין קפידא אם נוגעים ידיו בבשרו. ואולם שמעתי ממור"ר מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל שגם במקרה כזה צריך ליטול את ידיו שוב, מפני שלא פלוג רבנן. וכן מובא שהורה מרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל.

ברכת ציצית לאחר רחצה בים: הרמ"א (ח, יד) כתב שאין מברכין על הציצית כאשר פשטה ודעתו להחזירה ולהתעטף, ורק בשהה כתב המשנ"ב שראוי לברך, ובביה"ל הביא מנהג רבנן קשישאי שבירושלים נהגו לברך על הציצית כשיוצאים מבית המרחץ ונדחק ליישב המנהג שלא לברך. והגר"מ שטרנבוך שליט"א בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סל"ב) הביא בשם מרן החזו"א זצוק"ל שאפילו אם פשט את הטלית גדול למשך שעה, אינו מברך עליה שוב. וכתב: ולא שמענו השיעור בזה לדעת החזו"א, וכתב שבימינו שהציצית היא כשיעור וראויה לברכה כטלית גדול, אם שהה אפילו כשעה, נקרא "שהה" וראוי לברך, אך כתב שלא נהגו כן והנהג לברך לאחר שהיה ארוכה בים, יש לו על מי לסמוך. ואמנם מרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל העיד שמרן החזו"א זצוק"ל פשט את טליתו אחר תפילת מוסף ביום הכיפורים והתעטף בה שוב לאחר שעתיים וחצי ולא בירך עליה, מספק שמא לא חשוב

עדיין לזמן מרובה שצריך לברך כשפושט את טליתו כדי להשיבה. (וע"ע במנוחת אמת (פט"ו) ובספרי בשלהי דקייטא ספ"א).

חלוק מגבת בים ובבריכה: כתב המשנ"ב (קנח, מה): "כתב המג"א בשם התשב"ץ: לא ינגב ידיו בחלוקו שקשה לשכחה ועיין בפמ"ג שמסתפק אם דוקא חלוקו או כל בגדיו במשמע", עכ"ל. ושמעתי ממרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל שיש להסתפק האם המתנגב בחלוק- מגבת הוא גם "קשה לשכחה", כיון שישנם כאלו שהולכים בו כמו "חצי בגד", ביציאתם מהבריכה והים וכדו', או שנחשב הוא למגבת, וצ"ע. ואמנם כבר דנו האחרונים בדברי התשב"ץ עצמו האם הקפידא היא דוקא במי נטילה טמאים או גם בכל מים, (עי' בנפש חיה ס"ב ובמאסף לכל המחנות ס"ב סק"ד ובשמירת הגוף והנפש סנ"ז).

מציאת חפץ פחות ערך: מו"ר הגר"ח קניבסקי זצ"ל הורה שכשמוצא חפץ פחות ערך, כגון צעצוע ים פשוט או גלגל ים פשוט הנמכר במספר שקלים בודדים, והמאבד לא יטרח ויגיע לקחתו ממנו אם יכריז עליו, שאינו חייב להרימו כדי ללכת ולהחזירו בעצמו. שהרי התורה אמרה "והיה עמך עד דרוש אחיך אותו", והמוצא אינו חייב להוליכו בעצמו לבית המאבד.

אכילה בטויל ובעמידה: חז"ל במסכת קדושין אומרים שהאוכל בשוק דומה לכלב, ויש אומרים שנפסל לעדות בגלל זלזולו בעצמו. ואמנם מובא בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, שהאוכל בדרכים באוטובוס אינו נחשב כהאוכל בשוק. חז"ל במסכת גיטין אוסרים לאכול או לשתות בעמידה. ושמעתי ממו"ר מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל שהמנהג להקל לאכול ממתקים וכדומה בטוילים.

אבידה ומציאה בים: שכח מגבת בים וכשהגיע שוב לאותו המקום כעבור זמן, מצא באותו המקום מגבת כמו שלו, כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי"ז) שהמיקום אינו נחשב לסימן, וכבב"מ כג.ב. אך בפתחי חושן (פ"ג סי"ח) כתב שבמקרה זה יכול הוא לקחתו, כיון שגם חבירו לא יוכל להוציאו ממנו, כיון שאין לו סימן בדיוק כמוהו. וממו"ר מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל שמעתי שכאשר יש לו אומדנה חזקה שאכן מדובר בחפץ שלו, יכול לקחתו. וב"משפט האבידה" כתב שאם החליף בשפת הים את בגדו עם בגדי אחרים, יכול להשתמש בו, אך במקביל גם יכריז עליו. אך אם נראה לו בבירור שחבירו לא לקח במקביל את בגדו, אין להשתמש בבגד, ויכריז עליו, דרך מדורי "השבת אבידה" בעיתון, כשבדרך כלל אדם שנאבד לו דבר מה, בודק שם.

פינת חיי: הילדים ליטפו בעלי חיים טמאים בפינות ליטוף בגני חיות? היפה ללב (א, כד) כותב שצריך ליטול ידים לאחר נגיעה בבעלי חיים טמאים, אך שו"ע הגר"ז (צו, ג) כתב שלא צריך ליטול ידים, ואפילו לא לתפילה, אם נגע בבעלי חיים טמאים.

בתי מלון: המתארח בבית מלון שיש שם הכשר שהוא לא סומך עליו, ורוצה לאכול לארוחת בוקר דברים שאין בהם חשש כשרות, כגון ירקות שהוא מעשר בעצמו, [ואין בהם חשש תולעים], או קורנפלקס עם חלב וכדו' שרואה על האריזות שהם בהכשר טוב, יש

להקל להשתמש בצלחות של בית המלון בצונן, ואף שהצלחות עשויות מחרסינה, מ"מ כיון שמנקים אותן היטב, ומתארחים רק לכמה ימים, כך שזה נחשב עראי, יש להקל, וכעין דברי הרמ"א (יו"ד סי' קכ"א). וכן יש להקל להשתמש לצונן בסכו"ם של בית המלון, אך אין להקל לחתוך דברים חריפים, כיון שלא היתה נעיצה, וכלפי דברים חריפים אין לסמוך על ניקיון בסקוטש שיחשב כנעיצה. נוצ"ע אם אפשר להקל באופן שיש לחוש שהכלים אינם טבולים] (קובץ עיון ההלכה, שיעור מהגרש"צ רוזנבלט שליט"א).

מנגל: במנגל חד פעמי תוצרת חו"ל הרשת טעונה טבילה, ואין להקל מצד שזה כלי חד פעמי, כיון שיש ראיות לכך שכלי חד פעמי נחשב לכלי גמור (שם).

תפילת הדרך: אפשר לצאת ידי חובה בתפילת הדרך כשאחד מוציא את כולם, אך לכתחילה עדיף שכל אחד יברך לעצמו (מרן הגר"ח קניבסקי ומרן הגר"ש וואזנר ועוד. ראו שלהי דקייטא ובקונטרס עיון ההלכה הנ"ל עמו' קי בהרחבה).

צילום במצלמה: המשגיח הגה"צ רבי שלמה וולבה זצוק"ל הביע את צערו על כך שהיום נוהגים המטיילים לצלם את הנוף המרהיב המשתקף לעיניהם, במקום להביט ולהסתכל על נפלאות הבריאה. "במקום לעמוד ולהסתכל על הנוף ולהתפעל מנפלאות הקב"ה בעולמו המרהיב, מפנים את הגב לנוף ומצטלמים במצלמה..." הצטער הגר"ש וולבה זצ"ל (כמובא בס' שלהי דקייטא, עי"ש עוד ענייני צילום בהלכה).

יהודי צריך לעבוד את בוראו תמיד. אם רצון ה' הוא שילמד כעת, עליו ללמוד. אם רצון ה' שיעסוק בצרכי מצוה, ישחק עם ילדיו או יוריד את פח האשפה, הרי שכך עליו לעשות. ואם רצון ה' הוא שכעת ינוח, יאגור כוחות ואולי גם יסע לים או לבריכה, לטיול או לקברי צדיקים, אם כן זוהי עבודת ה', ויש לקחתה ברצינות ובאחריות, עם כל גופי תורה והלכה התלויים בה, ככל חלק מחלקי עבודת ה'. והנה לנו, הגר"ש וולבה מחכים אותנו בכך שגם להביט בנוף, הוא חלק מעבודת ה'...

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

למה אנו מודים על הארץ בברכת המזון וברכה מעין שלש (ויישוב תמיהות רבות בנוסח ברכת המזון)

וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ (ח, י)

מפסוק זה אנו למדים שיש לומר בברכת המזון ברכה מיוחדת על כך שנתן ה' לנו את ארץ ישראל. ולכאורה ענין זה צריך ביאור טובא, שהרי ברכת המזון אינה דוקא על לחם העשוי מיבול ארץ ישראל, אלא גם על לחם הנעשה מחטה שגדלה בחו"ל, ואם כן מדוע אחר אכילת הלחם יש להודות על כך שנחלנו את ארץ ישראל, מה ענין זה לזה.

ועוד קשה, שהרי עתה אנו בגלות, ובעו"ה עדיין לא זכינו שרוב ישראל יהיו על אדמתם, ואם כן כיצד אנו מודים על מה שאין לנו עתה.

ובטרם נבאר הדברים יש לעורר על כמה תמיהות גדולות ופשוטות בנוסח ברכת המזון, שראוי לכל בר לבב לעמוד עליהם.

בברכת הארץ (נודה לך) אחרי ההודאה על הארץ ועל יציאת מצרים וברית ותורה ועוד, אנו אומרים "ועל אכילת מזון שאתה זן ומפרנס אותנו תמיד לעולם ועד" וכו'. ולכאורה תמוה, שהרי עניינה של ברכה זו הוא הודאה על הארץ ולא על המזון, ובשלמא מה שנוכרו בברכה זו יציאת מצרים וברית ותורה ועוד, אין זה קשה, כי העניינים הללו גם כן שייכים לעניינה של ארץ ישראל כנודע [ואכ"מ], מה גם בהרבה ברכות מצינו עוד עניינים שבאו בתוכם דרך אגב. אך על המזון הרי כבר אמרנו ברכה שלימה [ברכת הזן], ולשם מה צריך לחזור שוב ולהודות על המזון בברכה זו, שלכאורה עוסקת בענין אחר לגמרי.

ועוד קשה, שבברכות מ"ז ע"א אמרינן: "רבי אומר אין חותמין בשתים, איתיביה לוי לרבי על הארץ ועל המזון, ארץ דעבדא מזון, על הארץ ועל הפירות, ארץ דעבדא פירות", והקשה הלבוש (או"ח סי' ר"ח סעיף י'), דבשלמא כשברכות אלו הם על מזון ופירות ארץ ישראל שפיר הויא חתימה אחת, דאנו מודים על מזון זה ועל הארץ שגידלה אותו, ושבח אחד הוא, אך כאשר אומרים את הברכות הללו על מזון שגדל בחוץ לארץ, לכאורה אכתי הוי חתימה בתרתי, על ארץ ישראל, ועל המזון של חו"ל, ונדחק בזה [וכן הקשה מנפשיה הקה"י (ברכות סי' כ"ז) ונשאר בצ"ע, ע"ש].

עוד טעון ביאור רב, מה עניינה של ברכת בונה ירושלים לברכת המזון, שלכאורה אינה שייכת לענין המזון כלל.

ועוד פליאה רבה יש בברכה זו, שבאמצע הברכה אנו אומרים: "אלקינו אבינו רענו זוננו פרנסנו וכלכלנו" וכו', שלכאורה כל זה אינו קשור כלל לענין הברכה שהוא בקשה על בנין ירושלים וביהמ"ק, ומה ראו מייסדי הברכות על ככה, לקבוע בתוכה דברי בקשה ארוכים על המזון והפרנסה (וכבר נתקשה בזה בחי' הרמב"ן שבת קי"ג ע"ב, ע"ש).

עוד יש לתמוה על עניינה של ברכת הטוב והמיטיב, שנתקנה על שם הנס הגדול שהיה להרוגי ביתר שלא הסריחו וניתנו לקבורה. ולכאורה למה ראו רבותינו לקבוע הודאה על זה דוקא בברכת המזון, הא לכאורה נס זה לא קשור כלל לעניינה של ברכת המזון.

והנה על התמיהה הראשונה [למה יש להודות על הארץ בברכת המזון], הטיב אשר ביאר בזה רבינו המבי"ט בספרו בית אלקים (שער היסודות פרק ס"א), וביאר בדרך אגב גם את הנוסח "על הארץ ועל המזון", וז"ל:

"ויהושע תיקן ברכת הארץ כי גם ברכת הארץ היא צריכה לברכת הזון כי עיקר ברכת הזון היא בארץ כמו שכתוב ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך והיא המבורכת מכל הארצות ארץ טובה ארץ נחלי מים וגו' עיני ה' אלהיך בה מראשית השנה וגו' וממנה תתפשט הברכה לכל העולם כמו שכתוב הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות, ומפני כי כל העולם נכלל בכללה ומושפע ממנה אנחנו חייבים לברך ברכה זו בכל הארצות כי היא חובת הגוף... וחותרם בה על הארץ ועל המזון כי מארץ ישראל ימשך מזון לכל חי".

וכיוצא בזה ביאר הג"ר צדוק הכהן מלובלין (פרי צדיק ט"ו בשבט אות ג'), ובתוך דבריו יישב גם את התמיהה השניה [למה לנו להודות על הארץ בזמן שרוב ישראל לא נמצאים בה], וזה לשונו:

"אכן מצינו כהאי גוונא בברכת המזון דכתיב ואכלת ושבעת וברכת וגו', על הארץ הטובה וגו'. וכן חותמין בברכת הארץ על הארץ ועל המזון ובברכת מעין שלשה על הארץ ועל הפירות ולא הוי חתימה בשתיים ארץ דמפקא מזון ארץ דמפקא פירות (כמו שאמרו ברכות מט.). ותחלת הברכה נודה וכו', על שהנחלת לאבותינו ארץ וכו', ולכאורה ברכת המזון תלוי בארץ, ומה יועיל לנו נחלת הארץ כשנתונה בידי זרים שמשלו בנו בעונותינו הרבים, ומצינו בגמרא (שם כ ע"ב) דמיבעי ליה נשים בברכת המזון דאורייתא או דרבנן ופירש"י מטעם דלא נטלו חלק בארץ ולכאורה לפי זה נימא דבחוץ לארץ ברכת המזון דרבנן והתוספות שהקשו מכהנים ולויים דתיבעי משום שלא נטלו חלק עיין שם ואף שהם היה להם ערי מגרש ומהאי טעמא מביאין וקורין (כמו שכתב רמב"ם פ"ד מה' בכורים) ולכאורה טפי הוה ליה להקשות דתיבעי על ברכת המזון בחוץ לארץ אם הוה דרבנן, אבל באמת הוא על פי מה שאמרו (תענית י.) ארץ ישראל שותה מי גשמים וכל העולם כולו מתמצית וכו', ארץ ישראל שותה תחלה וכל העולם כולו לבסוף ונמצא שבכל העולם המזון הוא רק מתמצית ארץ ישראל".

ועל פי דבריהם הלא לא קשיא כלל קושיית הלבוש והקה"י ד"על הארץ ועל המזון" הוי חתימה בשתיים. כי לפי מה שביארו גם אם המזון או הפירות גדלו בחוץ לארץ מכל מקום הרי משפע ארץ ישראל הם יונקים, ומכח ברכתה המה מתברכים, וגם על זה שייכי שפיר דברי הגמרא "ארעא דמפקא מזון" "ארעא דמפקא פירות".

אמנם הנה גם אחרי דבריהם עדיין הענין צריך טעם כעיקר, שהרי משמעות הגמרא היא שכל מה שיש בעולם הוא מתמצית ארץ ישראל, ואם כן לכאורה כל המזונות שבעולם הם

מכח ארץ ישראל, ולמה דוקא בברכה על הלחם ושבעת המינים הורתה לנו התורה לברך גם על הארץ הטובה.

אכן הענין מבואר בדברי רבינו הגר"א באמרי נועם ריש פ"ו דברכות, וז"ל: "ועל הפת אומר מן הארץ דקאי על ארץ ישראל מפני שעיקר ז' המינים הגדלים כאן הן יונקים מארץ ישראל, דהא בחו"ל נמי יש ז' המינים וקרא משבח ארץ ישראל בשבעת המינים אלא מפני ששבעת המינים יונקים מארץ ישראל, וארץ ישראל נשתבחה בלחם כמ"ש ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם" כו'.

הרי מבואר בדברי הגר"א שבאמת רק שבעת המינים יונקים את גידולם דוקא מארץ ישראל, ולא שאר מאכלים (ובכלל שבעת המינים הם ה' מיני דגן, כדאמרינן בפסחים ל"ה ע"א: "כוסמין מין חיטין שבולת שועל ושיפון מין שעורין"), וזהו עומק הענין שארץ ישראל נשתבחה בפירות אלו, כי רק פירות אלו הם גידולי ארץ ישראל בלבד, דהיינו שבכל מקום בעולם שגדלים פירות אלו המה גדלים משפע ארץ ישראל.

אמנם עדיין הענין טעון ביאור, דהא ודאי כל העולם ניזון מכח ארץ ישראל, כמבואר בגמרא בתענית הנ"ל.

ונראה לבאר בס"ד, לפי מה דאיתא בזוהר חדש רות (פז.): "ובכלהו יהיב הקב"ה כל עשבין וכל יבולי ארעא ביד ממנן בר מאלין שבעת המינים נהמא דמיכלא דבני נשא", ובזוהר פרשת פינחס (רמד.) איתא: "לא אתפקד על נהמא דחמשת מינין, דאיהי חטה ושעורה ושיפון וכו' ממנא דעלמא, ולא שוי ממנא עליהו אלא קודשא בריך הוא בלחודוי".

וביאור הדברים הוא, דהנה ידוע שהקדוש ברוך הוא משפיע לכל הארצות באמצעות מזלות ומלאכים, אך לארץ ישראל משפיע הוא יתברך בעצמו ללא אמצעות כל כוכב או מלאך, וכמ"ש הרמב"ן ויקרא י"ח כ"ה: "כי השם הנכבד ברא הכל, ושם כח התחתונים בעליונים, ונתן על כל עם ועם בארצותם לגוייהם כוכב ומזל ידוע כאשר נודע באצטגנינות, וזהו שנאמר אשר חלק ה' אלקיך אותם לכל העמים, כי חלק לכולם מזלות בשמים, וגבוהים עליהם מלאכי עליון נתנם להיותם שרים עליהם, כענין שכתוב ושר מלכות פרס עומד לנגדי... והנה השם הנכבד הוא אלקי האלקים ואדוני האדונים לכל העולם, אבל ארץ ישראל אמצעות הישוב היא נחלת ה' מיוחדת לשמו, לא נתן עליה מן המלאכים קצין שוטר ומושל בהנחילו אותה לעמו המיוחד שמו זרע אוהביו", עכ"ל.

וכן הוא הענין כאן. שאמנם כל המאכלים שבעולם גם כן נשפעים מארץ ישראל, אך השפע שלהם מגיע לכל הארצות דרך השרים הממונים על כל ארץ וארץ, מה שאין כן שבעת המינים (ובכללם לחם מה' מינים) שגם הפירות הגדלים מהם בחו"ל אינם מגיעים כלל דרך הממונים על כל ארץ, אלא נשפעים רק מארץ ישראל על ידי הקדוש ברוך הוא לבדו.

ועל פי הדברים הללו נראה שיבואר היטב מה שקבעו רבותינו בברכת הארץ נוסח הודאה על המזון והפרנסה, אף שכבר היתה על זה ברכה שלימה. כי שם היתה הברכה על עצם

הדבר שיש לנו מזון ופרנסה, אך כאן הכוונה היא להודות ולהלל על כך שהקדוש ברוך הוא **משפיע לנו מזון מכח ארץ ישראל**, שזו היא עיקר הסיבה שאנו משבחים אותו יתברך כעת על שהנחילנו את הארץ, ובזה אנו אומרים שגם בזמן שזרים מושלים בארצנו, וגם אם רוב ישראל עדיין לא זכו להיות בארץ, מכל מקום גם עתה אנו מקבלים שפע קדושה וטהרה מכח ארץ ישראל, בזה שהקדוש ברוך הוא משפיע לנו מזון מכח קדושת ארץ ישראל.

וזהו שאנו אומרים "על אכילת מזון שאתה זן ומפרנס אותנו **בכל יום ובכל עת ובכל שעה**", לרבות ימי זמני הגלות והצרות, תמיד אנו שבעים ויונקים משפע קדושת א"י.

וכן את ענין ברכת בונה ירושלים בברכת המזון ביאר המבי"ט בבית אלקים שם: **"וברכת בונה ירושלים הוצרכה כי עיקר מזון הארץ תלוי בירושלים ובבנין בהמ"ק כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים ומהר הקדש ומשם תתפשט לא"י ולחו"ל"**, עכ"ל. וכן ביאר המהר"ל בנתיבות עולם נתיב העבודה, וז"ל: **"כי ע"י בהמ"ק היה להם הברכה בעולם בשלימות לגמרי, וכדאמרינן במסכת סוטה (מ"ח ע"א) כי מיום שחרב ירושלים ובהמ"ק פסקה הברכה מן העולם, וע"י בהמ"ק היה העולם מקבל הברכה בשלימות לגמרי. ואחר שהוא חרב בעוונתנו יש לבקש רחמים רחם ה' אלהינו וכו' כלומר שיהיה נבנה בהמ"ק במהרה בימינו ואז תהיה הברכה בעולם בשלימות כמו שהיה"**.

ועל פי הדברים הללו, יבואר היטב בס"ד גם מה שאנו אומרים בברכה זו "אלקינו אבינו רענו זוננו פרנסנו וכלכלנו והרויחנו כו'", שלכאורה כל זה לא שייך לענין הברכה, אמנם להנ"ל ניחא, שהרי עיקר ענין הברכה הוא השפעת המזון מידו של הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו, ועל זה אנו מבקשים.

ועוד אנו אומרים בברכה זו "ונא אל תצריכנו ה' אלקינו לא לידי מתנת בשר ודם ולא לידי הלואתם כי אם לידך המלאה" וגו', ולפי מה שנתבאר גם זה ממש מענין הברכה, דהנה מעלתו של המזון הנשפע מא"י הוא שהוא נשפע מאת הקדוש ברוך הוא ולא באמצעות ממונים, וכמו כן אנו מבקשים שכל פרנסתינו תהיה רק מידו הרחבה של הקדוש ברוך הוא ולא ע"י אמצעי בשר ודם.

ולפי זה יתבאר היטב גם כן ענין הברכה הרביעית שתקנוה על נס הרוגי ביתר שלא הסריחו וניתנו לקבורה, שלכאורה תמוה למה קבעו הודאה על זה דוקא בבהמ"ז.

אמנם לפמשנ"ת נראה, דהנה ידוע שעד חורבן ביתר עדיין קיוו ישראל שיזכו בקרוב לחדש את מלכות ישראל ועבודת ביהמ"ק, אך בחורבן ביתר נחרב רוב הישוב בארץ יהודה ונהרגו רבבות ורבים הוגלו וירושלים נחרשה והפכה לעיר רומאית, ומני אז היה נראה כאילו ח"ו כבר אין השגחה מיוחדת על א"י יותר משאר ארצות, אך כשנעשה הנס בהרוגי ביתר ראו כולם בעליל איך גם בזמני החושך והגלות עדיין השגחתו ית' חופפת על ארצו ועל עמו כאשר היתה מאז ומעולם, אלא שעתה אינה בגלוי אלא בהסתר פנים.

ועל כן יסדו בברכה זו **"הקל אבינו מלכנו אדירנו בוראנו יוצרנו קדושו קדוש יעקב רוענו רועה ישראל"**, שכל לשונות אלו מורים על כך שה' יתברך הוא אלקינו המשגיח בפרטות

עלינו, ועל כן הוסיפו בברכה זו ג' טובות וג' גמולות, שבכל אחד לשון עבר הוה עתיד, דהיינו שבעבר הוא הטיב וגמל לנו בהנהגה ניסית בגילוי פנים, ובהוה גם כן הוא מטיב וגמל לנו אף כי זה בהסתר פנים, אמנם בעתיד שוב הוא ייטיב ויגמול לנו בגילוי פנים בניסים ונפלאות כימי קדם.

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים ושא"ס

סגולת המחשבה בתורה בהליכתו

וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוֹן (ז, יב)

על הפסוק: "אם בחוקותי □ תלכו", שמעתי לפרשו על דרך המוסר, והוא כי מכאן יש ללמוד על מעלת "ובלכתך בדרך", כי אם האדם, גם בעת לכתו ברחוב מעסיק את ראשו ומחשבתו בדברי תורה תוך כדי הילוכו, הרי שאז אין לבו פנוי להתעסק בשאר הדברים, וזה עצמו סגולה גדולה לשמירת העיניים, על ידי שמוחו ולבו תפוסים בדברי תורה.

וממילא כיון ששומר האדם את עצמו בקדושה, הרי שהוא הופך להיות כלי ראוי לקלוט בליבו ובנפשו את דברי התורה בטהרה, משא"כ אם אינו שומר את עצמו בקדושה, שאז קשה לדברי התורה להיות נקלטים בנפשו.

וזהו כוונת הכתוב: "אם בחוקותי" □ ר"ל אם תרצו ללכת בחוקות התורה, ושיהיו דברי התורה נקלטים בכם, וכמו שפרש"י שם: "שתהיו עמלים בתורה", אז הסגולה לכך היא: "תלכו", שגם כאשר הולכים ברחוב יש לחשוב בדברי תורה.

ועל דרך זה נ"ל לפרש גם את הפסוק הראשון בפרשתינו, שזהו שאמר: "והיה עקב" □ רמז כאן לעקיבו של האדם, ור"ל אם האדם חושב על דברי תורה לא רק בעת לימודו, אלא גם כאשר הוא הולך בדרכיו ועקביו, וזהו הוכחה כי שומר הוא את עצמו בקדושה ויהיו דברי התורה נקלטים בליבו כראוי, אזי יתקיים בו המשך הכתוב: "תשמעון את הדברים האלה ושמרתם ועשיתם אותם", שיהיו דברי התורה מתקיימים בליבו ובנפשו.

*

הר קשה □ ברזל מחתכו

אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבִנֶיהָ בְּרִזָּל, וּמֵהָרְרִיחַ תִּחְצֵב נַחֲשֶׁת (ח, ט)

בגמרא (בבא בתרא דף י' ע"א) מובא: "הוא היה אומר, עשרה דברים קשים נבראו בעולם: הר קשה - ברזל מחתכו, ברזל קשה - אור מפעפעו, אור קשה - מים מכבין אותו, מים קשים - עבים סובלים אותו, עבים קשים - רוח מפזרתן, רוח קשה - גוף סובלו, גוף קשה - פחד שוברו, פחד קשה - יין מפיגו, יין קשה - שינה מפכחתו, ומיתה קשה מכולם - נוצדקה מצלת מן המיתה], דכתיב: וצדקה תציל ממות".

בהשקפה ראשונה, נראה כי אין קשר בין אותם "עשרה דברים קשים" שמנויים כאן, ואין קושי אחד דומה לחבירו. מתחילה ביאר הוא את הקושי בעצמי שיש בברזל ובאבן, ואח"כ עבר לתכונה שמכלה את תכונת חברתה, שמים המכבים אש, וגם לה קרה בשם קושי, ואח"כ עבר לעננים שרק מכילים בתוכם את המים, וגם זה כלל בשם קושי, ונראה לכאורה שאין קשר ישיר בין קושי אחד למשנהו.

ועוד, שהדין היה נותן כי אותם "עשרה דברים" המנויים כאן במספרם, יהיו בסדר מסוים, בד"כ בסדר עולה, וכמו שרגילים למנות דברים במנין, וכגון המשנה של "עשרה קדושות הם" שהולך ומונה את הקדושות בסדר הולך ועולה, וכ"ה במקומות רבים. והשתא צריך ביאור, מדוע מנה כאן את המנין של הדברים הקשים, שלפי הנראה אין כאן סדר עולה, אלא רק מעלה של תכונה אחת על חברתה.

ונראה לבאר, כי בדברי הגמרא כאן רמוזים תמצית הכוחות הרוחניים שישנם באדם, ואכן אם נתבונן בהם היטב, נמצא כי הא באמת באים בסדר הולך ועולה, לפי סדר מהותם ומעלתם.

תחילה נמנו ארבעה היסודות של גוף האדם, שהם ארמ"ע, אש מים רוח ועפר. והתחיל למנות את העפר השפל שבכולם. הדבר הקשה ביותר בעפר הוא ה"אבן", הסלע. אלא שמתוך האדמה, מיסוד העפר עצמו נוצר חומר שקשה יותר מן הסלע והוא הברזל, ומקורו מן האדמה שכמו שנא' "ארץ אשר אבניה ברזל", וכן "ועפרות זהב לו", הרי שכל המתכות מקורם מן האדמה. יתכן כי בא ללמדינו כאן, שביסוד העפר עצמו המצוי באדם יש חלק של "ברזל" הקשה ממנו.

אחר שהזכיר את יסוד העפר השפל, מנה את יסוד האש, שמקורה ג"כ מן האבנים ודברים המצויים בארץ, והוא מה שאמר: "ברזל קשה, אור מפעפעו". אחר שמנה את יסוד האש, מנה את יסוד המים, העליונים מן האש, שמקורם בעיקר מן השמים, ולכן אמר: "אור קשה-מים מכבין אותו".

כאן הוסיף ואמר, כי אע"פ שהמים עלונים, אבל יסוד הרוח גבוה מיסוד המים, והזכיר את העננים, שהם החוט המקשר בין יסוד המים ליסוד הרוח, וזהו "מים קשים-עבים סובלים אותן", ואין כאן הכוונה רק למה שהעננים מכילים בתוכם את המים, דמה "קושי" יש בזה, אלא הכוונה היא שהשמש מחממת את המים והם מתאדים ומהם נוצרים העננים, נמצא כי העננים הם סיבה לכליוי המים, וזה ה"קושי" של העננים כלפיהם, שגורמים לכליויים כדמיון כיבוי המים את האש וכיו"ב.

אחר הוסיף לבאר את יסוד הרוח בעצמו, ואמר: "עבים קשים-רוח מפזרתן". כסיכום לכל ארבעת היסודות שיש באדם, הוסיף ולימדנו באומרו: "רוח קשה □ גוף סובלו", ובא ללמדינו את מעלת בריאת גוף האדם, שכל גוף מורכב מארבעה יסודות המנוגדים זה לזה, והקב"ה ברוב חכמתו השכין כולם בגוף אחד, ולא זו בלבד שאינם מנגדים זה לזה אלא משלימים זה את זה בהרמוניה נפלאה. [ועיין בספרו של מהר"ח סנואני מקום מקדש עה"ת פר' נשא,

שביאר שלכן מנהג העולם לברך איש את רעהו בברכת "שלום עליכם", להורות כי הגוף מורכב מארבעה יסודות מנוגדים שיש שלום בין כולם].

לאחר שביאר את ארבעת יסודות הגוף, הוסיף וביאר את כוחות הנפש שבאדם, עמם הוא מתמודד ונלחם מידי יום ביומו. הכח הראשון שהכי שולט באדם הוא כח הדמיון, הנקרא "כח המדמה", וזה שאמר: "גוף קשה- פחד שוברו". הפחד הוא הסמל לכח הדמיון, שהוא הנסיון הראשון עמו האדם מתמודד. האדם מדמיין כי כך וכך נמצא שם, או מאן דהו יכול להזיק לו, ואין זה דמיון האדם, דאם היה האדם דבוק בבוראו לגמרי, היה הוא ברוגע ובביטחון גמור ולא היה מקום לפחד לשלוט בו. ולכן מנאו ראשון, שזהו נסיון שאינו תלוי בגורם חיצוני, אלא האדם מביאו על עצמו במחשבתו.

אחר שביאר את הנסיון של "הכח המדמה", הוסיף ולימדנו על כח התאוה, הוא שאמר: "פחד קשה- יין מפיגו", דהיינו למעלה מכח הדמיון נמצא כח התאוה, שהוא כח המצוי באדם מעצם ברייתו "עייר פרא אדם יוולד", שהאדם נולד עם כוחות המושכות אותו בטבעו למה שיפה, מתוק ונעים. זה בעצם מסמל היין "אל תרא יין כי יתאדם", צבען טעמו של היין, מושך את האדם להתענג בו, ולהיגרר אחריו לגמרי, לפיכך בחר בו לסמל בו את כל כח התאוה שעמו מתמודד האדם.

עתה הוסיף לבאר, כי אמנם כח התאוה הוא כח קשה שהאדם נמשך אליו מעצם טבעו, אבל עדין יכול האדם להרגיל את עצמו לא להיות שייך לתאוות אלה, ולהתגבר על נסיון זה. הנסיון הקשה ממנו הוא אותם טבעים שהאדם צורך אותם בקביעות מעצם היותו אדם בעולם הזה, וזה השינה והאכילה. כל אדם חייב לאכול ולישון, וכאן היצר יכול להיכנס ולומר: אתה כבר ישן, תישן עוד.. אתה כבר אוכל, תאכל עוד.. תאכל את זה... נסיון זה כלל בעל המימרא בדבריו: "יין קשה שינה מפכחתו", השינה היא הסמל לאותם כוחות שהאדם כבר צורך אותם, ועם זה שהוא צורך אותם הוא צריך להלחם עם עצמו לא להימשך אחריהם יתר על המידה.

עם האדם יתגבר על כל התאוות והיצרים האלה שבטבעו, או אז רק "מיתה קשה מכולם", ויוכל הוא להכין את עצמו כראוי ליום פרידתו מן העולם הזה בבוא עיתו. והשתא מובן שבאו כל אותם דברים קשים בסדר הולך ועולה, ללמדינו על כל כוחות האדם המרכיבים את הגוף והנפש.

*

סגולת הגשמים הדקים

וּנְתַתִּי מִטֶּר אֶרְצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹרֵה וּמִלְקוֹשׁ (יא, יד)

בגמרא בתענית (ד' ע"א) איתא על הגשמים הדקים: "עורפילא, אפילו לפרצידא דתותי קלא - מהניא ליה" ופרש"י: עורפילא - גשמים דקים, כך שמן כדלקמן. אפילו לפרצידא דתותי קלא - הגרעין שתחת גושה של קרקע. מהניא - שמתחיל לבצבץ ולעלות מיד" ע"כ.

נראה לומר, כי מדברי הגמרא למדנו לקח גדול, שכן בגמרא מבואר כי דווקא גשמים הגדולים הבאים בזעף ובכח גדול, אינם פועלים להצמחתם של הצמחים והזרעים הנמצאים תחת הגוש הקשה, למרות כל עוצמתם וריבויים. ודווקא הגשמים הדקים הבאים בנחת, סגולתם היא להצמיח את הזרעים והצמחים, אפילו אלה הנמצאים מתחת לאדמה קשה וסלעית.

ומכאן יש מקור וראיה נפלא מטבע העולם לתהלוכות בני האדם, ולמה שלימדנו שלמה המלך, החכם מכל האדם שכתב בספר משלי (כ"ה, ט"ו) כי: "לשון רכה - תשבר גרם".

שכן דווקא האדם המדבר בלשון רכה ובנחת, יכול לרצות גם את האדם הקשה והקשוח ביותר. דבריו הרכים נכנסים אל לבו, ופועלים את פעולתם במקום שרבים לפניו יכולים להיכשל. ואילו האדם המדבר קשות, הרי שתקיפות דבריו גורמים מטבע הדברים לניגוד טבעי לשומע אותם, ולכן תוצאת דבריו לא תגרום ריצוי, ודאי שלא לאדם הקשה.

וזוהי גם סגולתם של הגשמים ה"דקים", אשר דווקא מתוך דקותם וחלישותם, מצליחים הם לחלחל אפילו למקומות הקשים, בין הסלעים, ומתוכם יכולים להנביט ולהצמיח זרע.

שבעה דנחמתא - מיום שחרב בית המקדש העולם מתקיים בזכות קדושה דסידרא - לתרגם להלכה למעשה את ההתעלות וההתרוממות של התפילה

מיום שחרב בית המקדש, עולם בזכות מה קיים? בזכות קדושה דסידרא^א. ויש להבין ולהתבונן בדבר המעלה היתירה שיש ל'קדושה דסידרא' עד כדי שבזכות אמירת קדושת 'ובא לציון' העולם מתקיים^א.

עוד יש להבין, מה השייכות המיוחדת של קדושת 'ובא לציון' עם חורבן ביהמ"ק. כי ממשמעות הגמ' נראה שבזמן שביהמ"ק היה קיים לא הוצרכו כ"כ לקדושת 'ובא לציון'.

עוד מצינו בזוהר הק' שמפליג בגודל מעלת ה'קדושה דסידרא' על פני קדושת יוצר וקדושת 'חזרת הש"ץ' ואומר שניתנה לתרגום לכל יחיד ויחיד^ב. ויש לבאר מה המעלה הגדולה בזה.

והנה שמעתי סיפור שהיה לפני תקופה, שהיה איזה וויכוח כספי גדול בין כמה אנשים, ותבערת המחלוקת התחילה לבעור עד שמי שמייס^ג. והנה ניגש לאחד מהצדדים ידיד קרוב, ואמר לו בשפה עדינה בדברים היוצאים מן הלב: 'כבר מס' ימים שאני חושב בליבי, איך יתכן שאדם כמוך שלומד את 'באר הפרשה' מדי שבת בשבתו מהעמוד הראשון עד העמוד האחרון, הדק היטב באופן של 'אחת למעלה ושבע למטה', ויודע לחזור על כל מיני מאמרים ואמרות קודש וסיפורי צדיקים באופן מאד נעלה, והרי אחד מהדברים העקריים שהרה"צ רבי אלימלך בידרמן שליט"א אומר כסדר, הוא ש'כל המוותר אינו מפסיד' וכי מה שנגזר על האדם יגיע אליו גם אם יברח ממנו כבורח מן המוות, וגם אם יהיה מיסב על

^א מסכת סוטה דף מט ע"א 'אמר רבא בכל יום ויום קללתו מרובה משל חבירו שנאמר בבוקר תאמר מי יתן ערב ובערב תאמר מי יתן בוקר וכו', אלא עלמא אמאי קא מקיים, אקדושה דסידרא ואמן יהא שמיה רבא דאגדתא, שנאמר ארץ עיפתה כמו אופל צלמות ולא סדרים, הא אם יש סדרים תופיע מאופל'.

^ב ועיין בביאור הגר"א על מגלת אסתר ח' ד' שכתב וז"ל 'ותקם אסתר' הוא אשרי שאחר נפילת אפיים, 'ותעמוד' הוא בקדושה דסידרא שעייז הוא עומד כל העולם כמ"ש רז"ל על מה קיימא עלמא על קדושה דסידרא, עכ"ד. והיינו שאסתר התפללה אז את תפילת אשרי ובה לציון □ קדושה דסידרא, ועייז היה ירידת השפע של נס פורים. עוד איתא בתשובות הגאונים שע"ת סי' כ"ז וז"ל וששאלתם אם הוא רשות לצאת קודם קדושה דסידרא אמרו חכמים האידנא לא מוקים עלמא אלא אקדושה דסידרא ואיש"ר דאגדתא ומי שכל העולם כולו אין מתקיים אלא עליו אסור לזלזל בו ע"כ.

^ג וז"ל הזוהר הק', בח"ב דף קל"ג א', קדושה אחרא אייה תוספת קדושה, בגיני כך אייה בתר צלותא, ובגין דאיהי תוספת קדושה על קדושת אחרנין, אייה לבתר צלותא, ובגין דכל חד וחד בעי לאמשכא עליה מההוא תוספת, אתתקן לכל יחיד ויחיד קדושת תרגום.

^ד והרי כשמגיע דבר כזה, הרי שמיד היצה"ר אומר לאדם שפשוט ע"פ התורה אסור לו לוותר, כי מילא על צרכי עצמו הוא יכול ורשאי לוותר, אבל על פרנסת אשתו ובניו אין הוא רשאי לוותר, וביותר שהוא הרי צריך לחסוך לחתונת הילדים והנכדים וכו'... והעצה כשמגיע לאדם נסיון בדבר זה, להתייעץ עם אדם בר דעת ות"ח, שאין לו נגיעות, והוא יורה לו כיצד ינהג.

צד שמאל^{עד} ומוטה לצדדין, מה שנגזר טובה וברכה אליו, יגיע אליו עד לפיו ממש עם כפית של זהב... והוא מביא כסדר סיפורי קודש על צדיקי עולם שוויתרו וויתורים עצומים ומופלגים, ואף על אנשים פשוטים שוויתרו ומה שהרוויחו מזה וכד', ואם כן איך מתאים לך ההנהגה שאתה 'מחזיק במחלוקת', הכי אתה 'נאה דורש ואין נאה מקיים'? וכשמוע אותו 'מחזיק במחלוקת' הדברים האלה, הוא שתק שתיקה ארוכה של התבוננות עמוקה, ולאחר דקה וחצי אמר לידידו הטוב 'אתה צודק. שכנעת אותי לגמרי. העמדת אותי על המקום ושמת לי ראי מול הפנים שלי... ובזכות התוכחה שלך החלטתי כעת החלטה ברורה שאני מוותר ואני מפסיק לנהוג ולהחזיק במחלוקת, ואני מאמין באמונה שלמה שמה שמגיע לי, ה' ית' יזמין לידי, והוא יתן לי מטל השמים ומשמני הארץ ורוב דגן ותירוש'...

והנה ברור שבזכות זה שאותו אדם השריש בלבו בקביעות את כל דיבורי האמונה והביטחון, הוא זכה להגיע לאותו הוויתור הגדול. אבל בכל זאת יש להתבונן מדוע היה צריך להגיע שאותו ידיד יעיר לו על כך ויעמיד אותו על מקומו?

לתרגם למעשה את ההתעלות וההתרוממות של התפילה

אלא, שאכן הוא 'ידע את כל התורה', ולא היה לו שום חיסרון בידיעת דברי האמונה והביטחון, אלא רק היה חסר לו 'תרגם' את אותם הדברים שידע היטב, ולקשר אותם אליו עצמו ל'עולם המעשה' לגופם של דברים, ולגופם של אנשים. כי הרבה אנשים יכולים לחזור על סיפורים מגדולי הצדיקים, ורק קשה להם לקשר את מוסר ההשכל אליהם עצמם, לנסיונות שהם עצמם עוברים שה' מזמין להם. וברגע שחברו תירגם לו את הדברים אליו עצמו, מיד התגבר על היצר הרע ושטן המחלוקת וידע לעשות את הדבר הראוי והנכון לפני ה'.

עפ"ז ניתן לבאר את גודל עניין 'קדושת ובא לציון', שלאחר אמירת 'קדוש קדוש קדוש' אנו גם מתרגמים לכל יחיד ויחיד, ומקבלין דין מן דין ואמרין קדיש בשמי מרומא עילאה בית שכינתיה, קדיש על ארעא עובד גבורתיה, קדיש לעלם ולעלמי עלמיא' וכל יחיד ויחיד יכול וצריך לפרש לעצמו את ה'קדושה', האיך יכניס את קדושת ה' לתוך 'ארעא עובד גבורתיה'^{עה}, והאיך יעשה קידוש ה' 'לעלם ולעלמי עלמיא' ושהקידוש ה' שעושה יעלה מעלה מעלה ל'שמי מרומא' לעשות נחת רוח לבורא כל עולמים, וכן כשאומר בריך יקרא דה' מאתר בית שכינתיה, ומחדיר ללבו ונשמתו אשר הוא יכול לקדש שם שמים ולעשות השראת השכינה ממש, בכל מקום שהוא נמצא, ע"י שעושה את רצון ה' מה שרוצה ממנו שיעשה במקום שבו הוא נמצא אתה, וכמו דאיתא בספ"ק בביאור 'אל יהיה לבך חלוק על המקום', שאל יחשוב האדם ויתמרמר על המקום שבו הוא נמצא, אלא ידע אשר הוא יכול לקדש שם שמים בכל מקום שהוא נמצא, וכי המקום בו הוא נמצא, זה המקום הכי

^{עד} וזהו אחד מרמזי טעם ההסיבה בליל הסדר להשריש בלב האדם האמונה והביטחון בדברים אלו.
^{עה} שגם אם נמצא בעמקי הארץ ובשאל תחתית, אם רק מתחזק ומנסה להתרומם מעט ולעשות רצון ה' במצב שבו הוא שרוי, הרי שהוא מקדש שם שמים בכל העולמות העליונים, קדיש בשמי מרומא עילאה בית שכינתיה.

טוב בשבילי וששם הוא יכול להשיג הדברים הכי טובים ונעלים עבורו וכן לגבי שאר התרגומים של כל קדושת ובא לציון^ע. כי עיקר ירידת השפע^ע הוא לאחר שהאדם התרומם לגבהי מרומים ולפסגות עליונות ועילאיות באמירת שבח ה' בברכות השחר, בפסוקי דזמרה, בקבלת עול מלכות שמים, בשמו"ע ובכל חלקי התפילה, ואז הוא מתרגם את כל הדברים הנעלים שהרגיש והחדיר לנפשו רוחו ונשמתו, ומורידם לתוך הכלים שלו באופן שיוכל לקבל ולהוציא מהכח אל הפועל, בזה ממשיך על עצמו שפע קודש בכל העניינים, וגורם שכל מה שהתעלה בעת התפילה ישאר אצלו 'רשימו דקדושה' בפועל ממשע^ח.

עפ"ז יובנו היטב דברי הזוהר הק' שמפליג בקדושת ובא לציון, אשר היא קדושה יותר נעלית מקדושת חזרת הש"ץ, וז"ל 'קדושה אחרא איהי תוספת קדושה, בגיני כך איהי בתר צלותא, ובגין דאיהי תוספת קדושה על קדושן אחרנין, איהי לבתר צלותא, כי דווקא בגלל שהיא אחר התפילה שאז האדם מתרגם לעצמו את כל הדברים הנעלים שבתפילה להלכה ולמעשה, לכן היא יותר נעלית, כי זה עיקר המטרה ב'קדושה'. וזה ממש מה שממשיך הזוהר ואומר 'ובגין דכל חד וחד בעי לאמשכא עליה מההוא תוספת, אתתקן לכל יחיד ויחיד קדושת תרגום', שע"י שכל יחיד ומתרגם לעצמו לדברים השייכים אליו, לנסיונות שהוא עובר, למצב בו הוא שרוי, איך שיכול לקדש את ה' דייקא מהמקום בו הוא נמצא, הרי שבזה הוא ממשיך על עצמו קדושה נעלית ביותר וירידת השפע באופן מאד נעלה.

בזה יובן מדוע דווקא לאחר חורבן ביהמ"ק העולם מתקיים על 'קדושה דסידרא', כיוון שבזמן המקדש לא היה צורך להגיע ל'תרגום' וכנ"ל, כיוון שההארות הגדולות שהיו מביהמ"ק והגילוי שכינה שראו שם בפועל ממש, הציבו בפני כלל ישראל גדלות המוחין באופן שלא היו נצרכים להגיע ל'תרגום' לכל יחיד ויחיד, ורק לאחר החושך והאפילה שהיה בחורבן ביהמ"ק נתחדש עניין התרגום.

טירחא דציבורא □ מה עומק הכוונה?

והנה איתא שלכן לא אומרים בתפילת שחרית בשבת קדושה דסידרא - 'ובא לציון' משום טירחא דציבורא ותיקנוהו לומר במנחה^ע. ונשאלת השאלה, דלכאורה לפי פשוטו צריך ביאור וכי לא מצאו מה להוריד משום טירחא דציבורא רק 'ובא לציון', הרי בתפילות שבת

^ע שכשאומר 'ומקבלין דין מן דין' יכול להחדיר לנפשו כמה צריך ליטול רשות מחבירו בשפה ברורה ובנעימה, וכשאומר ה' מלכותיה קאם לעלם ולעלמי עלמאי, ימליך קוב"ה על כל אבריו בבחית 'ה' מלך ה' מך וה' ימלוך לעולם ועד' וכד'.

^ע וכמו דאיתא בספה"ק דב'קדושת ובא לציון' יש ירידת השפע.

^ע ויתכן דזה כוונת האבודרהם שכתב 'ולכך תקנו לתרגם סדר קדושה זו, כדי שיבינו עמי הארץ שאין מכירים לדבר בלשון הקודש', עכ"ד. והיינו שלאחר החורבן כולנו בבחי' 'עמי הארץ' ואנו צריכים לתרגם הדברים כדי שנקשר הדברים אלינו בעצמינו בפועל ממש.

^ע כל בו סימן מ' וש"ע או"ח סי' רצ"ג.

מאריכים כ"כ בפסוד"ז, בברכת יוצר אור, ובדיוק קדושה דסידרא - 'ובא לציון' זה מה שיעשה טירחא דציבורא...

ושמעתי מכ"ק מרן אדמו"ר מבאיאן שליט"א לתרץ על זה, כי 'טירחא דציבורא' י"ל דמרמוז על אודות הטירחא שיש לציבור, כלומר שבני ישראל טורחים ומתייגעים כל ימי השבוע וכל השנה ועיקר רצונם ומטרתם ויגיעתם לזכות לתורה ויר"ש ולגדל הבנים והבנות בדרך התורה והיראה. וזה הכונה משום 'טירחא דציבורא', שרצו חז"ל לזכותינו שנזכה לפעול ולהשפיע שפע רב על ענינים אלו שיש ע"ז 'טירחא דציבורא' גדולה, ע"כ לטובתינו ולתועלתינו תיקנו אמירת ובא לציון שיש בה בקשות גדולות ונפלאות על ענינים אלו, הלא הם □ ואני זאת בריתי אמר ה' וכו' לא ימושו מפ"ך ומפי זרעך ומפי זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם, 'זהכך לבבם אליך', 'הוא יפתח לבנו בתורתו וישם בלבנו אהבתו ויראתו וכו'' 'למען לא ניגע לריק וכו'' 'שנשמור חוקיך בעוה"ז וכו'', וכדי שנזכה לפעול יותר בתפלות אלו, לכן תיקנוהו לאומרן בזמן מנחה של שבת, שאז הוא עת רצון גדול ביותר והתפלות מתקבלות, עכת"ד. וע"פ דבריו הק' יש אולי להוסיף ולומר ע"פ דברינו, שדייקא לכן תיקנו זאת בתפילת מנחה, כי רצו שהאדם יעשה את עבודת ה'תרגום' לעצמו בתפילת המנחה בעת רעווא דרעווין, והאדם יקבל על עצמו כל מיני קבלות טובות ע"י התרגום הנ"ל לכל יחיד ויחיד, ובזכות עבודה זו, זה אכן יבטל את כל ה'טירחא דציבורא' של כל הני חבילי דמעיקין.

עוד יש לומר (קצת בדרך צחות) שחז"ל ידעו שלאחר שהאדם התרומם לגבהי מרומים בתפילת השבת לאחר ההכנה הרבה בלימוד לפני התפילה, ולאחר שמאריך בתפילה בנעימות, בפסוקי דזמרה, בנשמת ובברכת יוצר, וממילא אם יאמרו את 'קדושה דסידרא' לאחר תפילת שחרית וכל אחד יתרגם לעצמו את כל מה שהשיג בגדלות ה', באהבתו ויראתו, למה שנוגע אליו, הרי שיש סבירות גבוהה שזה יקח לו הרבה זמן ויאריך בזה הרבה מאד, ויהיה בכך באמת 'טירחא דציבורא', ולכן תיקנו את זה דווקא בתפילת המנחה בעת רעווא דרעווין, שאז זה הזמן להאריך הרבה ברעווא דרעווין בקבלות טובות ובתרגום לעצמו לכל יחיד ויחיד את כל הדברים שנוגעים לנפשו, רוחו ונשמתו של כל אחד ואחד...

אצל המלאכים אין את עבודת ה'תרגום'

בזה ניתן גם לפרש מדוע המלאכים אינם מבינים לשון ארמית כדאיתא, כי לשון ארמית הוא בעצם לשון ה'תרגום', ורוצים להדגיש אשר אצל המלאכים אשר אין להם יצר הרע, אין שייך כלל וכלל המושג של 'תרגום', כי כל המושג של תרגום הוא כדי לתת לאדם נשק להילחם עם נסיונות היצר הרע והשטן המשחית ע"י שיתרגם לעצמו את החיזוקים ששומע, אבל המלאכים שאין ביניהם יצה"ר, א"כ אין שייך אצלם עבודת ה'תרגום' ולכן אין מבינים לשון ה'תרגום' □ ארמית.

עפ"י כל זה ניתן אולי גם להוסיף ולבאר את דברי הגמ' שהעולם קיים גם על אמן יהא שמיה רבא דאגדתא, וצ"ב מהו גודל הזכות בזה, אלא שע"פ כל הנ"ל יש לומר שהכוונה היא היות שהקדיש הוא בלשון ארמית □ תרגום, וכשהאדם שומע דברי אגדה ואינו מסתפק

רק בשמיעת דברי אגדה שמושכין את הלב, אלא נשאר אח"כ עוד זמן ומתרגם הדברים ששמע לעצמו לדברים שנוגעים לפגעי לבבו ולנסיונותיו האישיים, על מנת ש'יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא' שיתקדש שמו ית' בכל מקום בעולם ובפרט ב'עולם קטן' שהאדם עצמו נמצא, הרי שאז דייקא יש את המעלה הגדולה שכל העולם כולו מתקיים בזכותו...

יה"ר שנזכה ל'קדיש על ארעא עובד גבורתיה, לעלם ולעלמי עלמיא'.

לתגובות: 8711514@gmail.com

חלקו של ידיד / הרב משה יעקב הלוי קנר, מח"ס 'שפתי מלך' על הרמב"ם, כותב 'איגרת לידיד' (טורונטו - קנדה)

האם "והיכי דמי שיכור וכו' כל שאינו יכול לדבר בפני המלך"
הוא שיעור בשכרות גרידא אלא הוא שורש האיסור עצמו

וְלַעֲבָדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם (יא, יג)

חז"ל דרשו על זה איזוהי עבודה שבלב איזו היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפילה. הנה כתב הרמב"ם פ"ד מהל' תפילה הי"ח. אי זה שכור זה שאינו יכול לדבר לפני המלך. ע"כ. הנה הדגיש הרמב"ם שהטעם לתפילתו תועבה בשיכור הוא משום שהוא מחוסר כוונה כנ"ל פ"ד הי"ז. שכור אל יתפלל מפני שאין לו כוונה ואם התפלל תפלתו תועבה. ומוכח בבירור לפ"ז שמה שכ' "שאינו יכול לדבר לפני המלך", אין זה טעם המעכב מצד עצמו, אלא שיעור הוא בשכרות וסימן הוא להבחין בין שתוי ושיכור; אכן מדברי התוס' לכאן לא משמע כן וז"ל בעירובין ס"ד. "שיכור אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה - ולא יצא כיון שאינו יכול לדבר לפני המלך עכ"ל ונמצא שמפרשים התוס' הא דאי' בגמרא שם "והיכי דמי שיכור וכו' כל שאינו יכול לדבר בפני המלך" - אינו שיעור בשכרות גרידא, אלא הוא שורש האיסור עצמו.

ויתכן לומר שענין התפלה ממעט שיכור המתפלל - מתרי גווני, האחד שכל ענינה- עבודה שבלב והכוונה עיקר בה והרי השיכור אינו בר כוונה כנ"ל, והב' שהמתפלל עומד ומבקש צרכיו מאת מלך ממ"ה הקב"ה וגנאי הוא למי שאינו יכול לדבר בפני מלך ב"ו, שיעמוד לפני ד' - ולכן תפלתו תועבה.

וי"ל שנחלקו בזה התוס' והרמב"ם, דלדעת התוס' טעם הנ"ל עיקר שאינו יכול לדבר לפני המלך □ ולכאורה מבואר כן בדברי הריטב"א בברכות ל"א. ע"פ הירושלמי נפ"ק דתרומות ה"ו] לחלק בין תפלה לבהמ"ז בשיכור וז"ל "דדוקא תפלה שהוא פכמדבר עם בוראו וכו'"פא. והרמב"ם נקט בטעם מניעת הכוונה ולכן קבע דין זה בין דיני הכוונה. וז"ל הבה"ג [ה' ברכות] היכא דאשתי ודעתי ומנדעי' עלוי' פבדקאים קמי מלכא יכול לאהדורי וכו' עכ"ל. ומוכח דס"ל שהדיבור בפני מלך ב"ו הוא שיעור והוכחה על מידת הדעת שבו וכדעת

^פ וז"ל הלבוש בסי' צ"ט ס"א לע' חילוק ק"ש ותפלה בשיכור, ויש מקילין [בק"ש] דשאני תפלה שהיא בקשת צרכיו מן המלך וצריכה להיות בישוב הדעת ובאימה, עכ"ל. ויעויין בשפ"א בעירובין בשם בפי' הגמ' כל שיכול לדבר לפני המלך.

^{פא} ובדברי הרמב"ן בליקוטים לריש ברכות, נראה, שיש כאן צירוף שני הדברים וז"ל דטעמא דתפלה משום דבעי כוונה יתירה מפני שהוא כמדבר לפני המלך.

^{פב} שכשעומד לפני המלך יכול להשיב לו.

הרמב"ם. וכן משמע בסדור רס"ג [שהוא מקור לכמה מדברי הרמב"ם בפרק זה] וז"ל והשיכור אל יתפלל אלא אם כן דעתו מיושבת עד כדי כך שהי' יכול לדבר לפני מלך עכ"ל. ובזה גופא יתכן דנחלקו התוס' והרמב"ם בפירוש כוונת הירושלמי הנ"ל לחלק בין תפלה לברהמ"ז.

ויתכן דהתוס' והרמב"ם לשיטתם, [ובזה נ"מ בחקירה זאת דהרמב"ם אינו מביא הך דירושלמי דשיכור מותר בברכהמ"ז והתוס' מביאים אותו בין בברכות בין בעירובין.

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער)

הבעל תפלה מאריך או מקצר יותר מדאי!

והיה אם שמע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את ה' אלקיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם: (י"א, י"ג). ופרש"י (ומקורו בספרי) בכל לבבכם ובכל נפשכם - והלא כבר הזהיר בכל לבבך ובכל נפשך, אלא אזהרה ליחיד אזהרה לציבור.

ביאורו של הרמב"ן וקושיית המהר"ל

והנה דברי חז"ל צ"ב כי מה לי יחיד ומה לי ציבור, ובלשון השפת אמת (ליקוטים - פרשת עקב) "וקשה, מאחר שהזהיר לכל יחיד ממילא האזהרה לציבור גם כן". ומבאר הרמב"ן שהשי"ת לא יעשה הניסים תמיד לתת מטר הארץ בכל עת ולהרבות העשב, רק על מעשה רוב העם, אבל היחיד, הוא בזכותו יחיה והוא בעונו ימות. ולפיכך אמר כי בעשותכם כל המצות מאהבה שלימה יעשה עמכם כל הניסים. ומקשה המהר"ל בגור ארי' "ונראה שאין לשון 'אזהרה ליחיד אזהרה לציבור' משמע כן, שלפי דבריו לא יבוא למצוה, רק לקבל שכר, שאם יעשו רבים המצוה יהיה להם ניסים הרבה.

הצעת ביאור חדש

ואולי יש להציע לבאר כי אע"פ שכל יחיד ויחיד מצווה ועומד לקיים תורה ומצוות, מ"מ מחויב הוא לעבדו גם כחלק מהציבור, ומכיון שמקרא שכתוב בהאי פרשתא מיירי בנוגע לתפלה וכמו שדרשו חז"ל (תענית ב.). "לאהבה את ה' אלקיכם, איזו היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה", ודבר זה נוגע מדי יום ביומו כמה פעמים, לכן נצייר הדברים על ענין התפלה, אבל הוא הדין בכמה וכמה ענינים שונים שייך ה"אזהרה ליחיד אזהרה לציבור".

הנה כאשר יתיישבו האחראים לקבוע מתי יהיו הזמני תפלה באיזה ביהמ"ד, באיזה שעה יקבעו הזמני תפלה עבור שחרית מנחה מעריב מדי יום ויום ובשבת קודש, הרי צריכים לשקול כמה וכמה ענינים שונים, אבל צריכים לזכור כי בלתי אפשרי שהזמנים יהיו עולים יפה לכל יחיד ויחיד, כי למשל אפילו אם רוב הציבור מקפידים לומר ק"ש עם ברכותיה לפני זמן ק"ש של המג"א, אבל אולי יהיו יחידים שעדיף להם להרבות בהכנה דרבה לפני התפלה בלימוד דף גפ"ת וספרי יראה, להכין הכלי ההכרחי עבור התפלה □ היא היא הלב וכפי שחז"ל מתארים התפלה "עבודה שהיא בלב". וה"ה להיפך אם רוב הציבור מעדיפים יותר מאוחר, אבל יש בתוכם איזה יחידים שעבורם יכולים לכוון ביותר כאשר משכימים.

זאת ועוד, כמה יתיישבו כמה זמן יקבעו עבור אמירת פרשיות הקרבנות שעליה נאמר בגמ' (תענית כו:): עד כמה זאת פועל עבורנו □ עד כדי שכאשר אברהם אבינו אמר "רבנו של עולם, שמא ישראל חוטאין לפניך אתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה, אמר ליה, לאו, אמר לפניו, רבנו של עולם, הודיעני במה אירשנה... תינח בזמן שבית המקדש

קיים, בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם אמר לו כבר תקנתי להם סדר קרבנות, בזמן שקוראין בהן לפני, מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני ואני מוחל להם על כל עונותיהם (!!)"

וכמו כן בנוגע לפסוקי דזמרה, הרי במשנה ברורה (נ"ג, י' □ ומקורו מהמג"א שם ס"ק ה') מבואר כי הזמן לגמור את כולה של פסוקי דזמרה הוא חצי שעה! ואפילו אם עמא דבר למעט בזה אבל אין כל המוחין שווין ולא כל הלבבות שוות, והרי אי אפשר למצוא הזמן השווה לכל תמיד. וכמו כן בנוגע לזמן של תפילת עמידה בלחש, וחזרת הש"ץ וכו' וכו' ובמיוחד בצפרא דשבתא □ הרי מה שהוא דרך הממוצע עבור ראובן, הוא קצר מדאי לשמעון וארוך מדאי עבור לוי.

ולא רק בעניני תפלה, אלא לכל ענין השייכת לציבור, ולדוגמא בענין לימוד התורה, בין בחדרים, בין בישיבות ובין בכוללים □ כאשר קובעים הזמנים עבור השיעורים וההפסקות והבין הזמנים □ הרי בלתי אפשרי למצוא הדרך הכי טוב עבור כל יחיד ויחיד, וכמו שמצינו בחז"ל (מדרש רבה במדבר כ"א, ב') "כשם שאין פרצופותיהן דומין זה לזה כך אין דעתן שוין זה לזה אלא כל אחד ואחד יש לו דעה בפני עצמו".

ובכל זאת חז"ל מפליגים בגודל כח זכות תפילת הציבור כדאיתא בברכות (סוף ז:): אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי מאי דכתיב ואני תפילתי לך ה' עת רצון אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללין.. תניא נמי הכי רבי נתן אומר מנין שאין הקדוש ברוך הוא מואס בתפלתן של רבים שנאמר הן א-ל כביר ולא ימאס.. וע"ע בלשון המאור ושמש (פ' משפטים) הנפלא והמעורר "צריך כל אדם ליזהר מאד מאד להתפלל עם הציבור יחד, ואם מתפלל עם הציבור יהיה מובטח שפרנסתו תהיה מזומנת לו בכל יום ברוחה וברכה תהיה מצויה במעשי ידיו, ועל ידי תפילת ציבור יכולים לבטל כל הגזירות קשות ורעות רחמנא ליצלן, וכבר אמרנו זאת ברוב עם הדרת מלך (משלי יד, כח) פירוש כשנאספין הציבור יחד להתפלל אזי הם מבטלים כל הגזירות קשות..".

מעתה נחזור לראש ונשובה להציע כי אולי זהו הכוונה "אזהרה ליחיד אזהרה לציבור" זאת אומרת כי אף שמוטל על היחיד לקיים תורה ומצוות בשלימות, מ"מ יש עבודה של "התבטלות וליכלל להציבור", ולכן אפילו כאשר נראה להיחיד שעבורו עדיף טפי להרבות באיכותה או בכמותה של איזה חלק של עבודת השי"ת, מ"מ כאשר מתחשב בענין "אזהרה לציבור" ונראה לו שהוא "מוותר" עבור הציבור, אבל ידע נאמנה שיעמיד לו זכות וכח הציבור, ולא יפסיד מזה. ולכן כאשר המפרשים שאלו "מאחר שהזהיר לכל יחיד ממילא האזהרה לציבור גם כן", הרי יש כמה פעמים כי עבודת היחיד מכריע ענין אחד, ואילו כאשר היחיד מתחשב עם צורך ותועלת הציבור, יכריע אחרת.

ויש בזה כמה וכמה דוגמאות הלכה למעשה ממש. וביותר, כאשר היחיד חושב לעצמו (ולפעמים יש אנשים שחושבים כן באמת) אשר כל הציבור חושבים כמותו, ורק שמתביישים להביע דעתם לאחרים, ולכן בגודל טובו מוכן להשמיע דעתו "עבור כל הציבור". ולו יכיר ויבין, כי אמנם הוא אדם בר דעת, ויש לו דיעה, אבל סוף סוף הוא יחיד

בתוך הכלל. ואז ממילא נזכור שלא למהר להגיד "תגובות" להבעל תפלה (ובמיוחד כאשר הוא יתום, מבוגר וק"ו צעיר) אודות תפילתו, כי מה שטוב עבור אחד, אינו טוב עבור השני. השי"ת יעזור שנזכה לקיים אזהרה ליחיד ואזהרה לציבור כראוי ובשלימות.

מאיר לישראל / הרב ישראל מאיר בהגר"צ פלמן, מרבני כולל 'מדרש אליהו', מח"ס קונטרס השביעית

הלכות בין הזמנים

שו"ע סי' תקנ"א סעי' יח, צריך לזהר מי"ז בתמוז עד ט' באב שלא לילך יחידי מד' שעות עד ט' שעות משום שבהם קטב מרירי שולט, (מדרש איכה). ובמ"ב (ס"ק ק"ב) היינו מסוף ארבע עד סוף תשע שעות (בערך מ-10:25 בבוקר עד 16:15 אחה"צ), עכ"ד. ודוקא בהולך חוץ לעיר אבל בתוך העיר מותר (א"א מבוטשאטש, והעתיקו בספר ארחות חיים וליקוטי מהרי"ח, וכ"כ בערוך השלחן סעי' ל"ט, וכן בדינים והנהגות חזון איש).

תלמוד תורה

בתענית דף ל' ע"ב איתא, אמר רבי שמעון בן גמליאל לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וכיום הכיפורים, ורבה ורב יוסף אמרי תרויהו דהשמחה בט"ו באב הוא משום שבאותו יום פסקו מלכרות עצים למערכה, ורש"י פי' דהשמחה על שבאותו יום היו משלמין המצוה, אמנם רבינו חננאל פירש לאידך גיסא לפי שמאותו יום לא היו צריכים לחתוך עצים והיו פנויים לילמוד התורה. הרי השמחה הגדולה על מה שיוכלו לחזור לתלמודם ביום זה, וע"כ צריך אדם לחזק את עצמו לנצל וליקר הזמן שיכול לילמוד.

והנה חיוב תלמוד תורה הוא בכל עת וזמן, וכידוע שהחזון איש השיב לבחור ישיבה ששאלהו כמה צריך לילמוד בבין הזמנים, ואמר שיש חיוב לילמוד בבין הזמנים לכה"פ כמו בעל הבית, שמבואר ברמב"ם (פ"א מהלכות ת"ת הי"ב) שלומד ט' שעות ביום. והבחור אמר לו שאינו יודע אם בזמן לומד ט' שעות, והחזו"א חייך. רבותינו בעל הקהילת יעקב והאבי עזרי במכתב שפרסמו בשנת תשל"ב כתבו, שכל אחד צריך לקבוע לעצמו וללמוד לפחות ארבע שעות ביום בימי בין הזמנים. והרב מפונביז' היה רגיל לומר שבין הזמנים הוא זמן בפני עצמו כמו זמן חורף וכדו', אלא שבזמן זה יכול לימוד מה שליבו חפץ והיכן שחפץ, מה שאין יכול לעשות בשאר ימות השנה, אך חס ושלום אין זה חופש. וכבר אמרו חז"ל אם תעזבני יום יומים אעזבך. וידוע מה שאמר מרן הקה"י זצ"ל שבבין הזמנים יכולים לזכות להצלחה בתורה יותר מכל השנה, מב' טעמים, א' מפני שיכול לילמוד במקום שליבו חפץ ומה שליבו חפץ כיון שאין משועבדים לסדרי הישיבה, ב' מפני שכמות השפע של הקדושה והלימוד יורדת מן השמים בכל יום, ובבין הזמנים שפע זה מתחלק בין קבוצה קטנה יותר של לומדים, וממילא קבוצה זו זוכה לריבוי של סייעתא דשמיא, וכבר העידו רבים שעיקר עלייתם הייתה מחמת ימי 'בין הזמנים'. המשגיח הגר"ד יפה זצ"ל שאל בילדתו את מרן החזו"א מה לעשות בבין הזמנים, והשיב: לילמוד בכפליים, ושוב שאל הרי צריכים לנוח, והשיב: מבטלה לא נחים, והוסיף החזו"א שצריכים בבין הזמנים לישון טוב ולאכול טוב. ובבית האמו"ר זצ"ל היה מושרש המושג ששנא את הבטלה, ואמו"ר היה אומר לנו שבבין הזמנים אפשר לישון טוב לאכול טוב וכמובן לילמוד טוב, אבל חס ושלום לא לשרוף את הזמן סתם בבטלה.

ובגודל החיוב לילמוד תורה בלילה, איתא באבות (פ"א מי"ג) דלא מוסיף יסף, ופירשו המפורשים דהיינו דלא מוסיף לילמוד מט"ו באב ואילך יסוף מן העולם, (דמיום ט"ו באב שהימים מתקצרים, צריך להוסיף בלימוד הלילה), וכע"ז איתא בתענית דף לא ע"א וב"ב דף קכ"א ע"ב, וביו"ד סי' רמ"ו סעי' כ"ג, ובמ"ב סי' רל"ח סק"ב.

בספר חרדים (פרק ס"ו) איתא, שבתני כנסיות ובתי מדרשות הם פרדס לצדיקים ובית סוהר לרשעים'. וזה מבחן לאדם, שמי שהוא ממחר לצאת מהישיבה והכולל לפני הזמן או לאחר לאחר תחילת הזמן, זה מעורר לחשוב עליו כי עברו הישיבה היא בית הסוהר ח"ו... וכבר אמר רבי ירוחם ממיר זצ"ל, שאף שצריך לצאת לבין הזמנים, אבל תלוי איך יוצאים, שישנם דברים שצריכים לעשות אבל צריך לעשות מכח הנסיבות ובאופן שכאילו מוליכים אותנו לכך.. ולא לעשות בשמחה אלא מאחר שצריך לצבור כוחות וכיו"ב. וידוע שהרב שך זצ"ל היה קורא לימים אלו 'זמן הביניים', ולא בין הזמנים, (וכ"ה בהקדמה לספר אבי עזרי), והיינו לפי שגם בימים אלו יש תפקיד ועבודה, לילמוד וגם לנוח כדי להוסיף כוחות בשביל עבודת ה', וגם זה חלק מהעבודה ולא ח"ו פריקת עול. וראיתי שהמשגיח הגר"ד יפה זצ"ל ביאר מה שכתוב 'יששכר חמור גרם וגו' (בראשית מ"ט, י"ד), דלכאו' מהו המעלה בחמור יותר מבסוס, וביאר דהסוס כשרוצה לנוח צריכים לפרוק מעליו את המשא, אבל חמור נח עם המשא, וזהו 'יששכר חמור גרם' שגם כשהוא נח □ זה עם המשא, ובזה מרמז הכתוב על שבט יששכר, שבט לומדי התורה, שגם כאשר הם נחים מתלמודם, אינם פורקים חלילה את משא התורה מעל כתפם □ כסוס, אלא התורה שלמדו נשאר עמם גם בשעת המנוחה. והדברים אמורים בעיקר ביחס לבין הזמנים, שגם שעתה הם ימי מנוחה מ"מ התורה צריכה להשאר עמם ולהיות ניכרת בהליכותיהם ולא לפרוק ח"ו את המשא בעת המנוחה.

ובשו"ע יו"ד סי' רמ"ו סעי' א' מבואר, שכל איש ישראל חייב לקבוע לו עיתים לתורה בין ביום ובין בלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה, ועי' במ"ב סי' קנ"ה סק"ד שביאר דהיינו שיחד עת קבוע בכל יום שלא יעבירונו בשום פעם, ובכף החיים (שם ס"ק י"ג) כתב בשם הרמ"ע מפאנו שתייהיה בשעה קבועה כל יום, ולא יחליף ללמוד היום בשעה זו ולמחר בשעה אחרת. ואם ארע לו אונס שלא היה יכול להשלים הקביעות שלו ביום יהיה עליו כמו חוב וישלימו בלילה. [וזמן הקביעות, עי' בפמ"ג (סי' קנ"ה א"א סק"א) שכתב שהוא לערך שעה וכדו', ובמג"א שם משמע שמעיקר דינא סגי בפסוק אחד או הלכה א']. ובאחרונים איתא שחיוב זה שצריך שיהיה זמן קבוע לילמוד ביום ובלילה, היינו למי שעוסק במלאכתו, אבל מי שעוסק כל היום בתלמודו פטור מחיוב זה לקבוע זמן קבוע, [ובסדרים שמקבל שכר על לימודו, י"א (ע"ש בשערי תשובה סק"א, וכף החיים סק"ד) שאין זמן זה עולה עבור קביעת עתים לתורה], ומ"מ בבין הזמנים שאין שקוע כל כולו בתורה בודאי שמחויב בדבר זה לקבוע עיתים. וכתבו האחרונים שלעולם קודם שיצא מבית המדרש שחרית, אפילו אם אירע לו אונס שלא יוכל ללמוד בקביעות, ילמד עכ"פ פסוק אחד או הלכה אחת (מ"ב שם). [וע"ש בשו"ע דבשעת הדחק אפילו לא קרא רק קריאת שמע שחרית וערבית לא ימושו מפיק קרינת ביה, מ"מ מאן לימא לן דבין הזמנים שעת הדחק קרינת ביה, מה עוד וכי בלולב ומצה ובשאר מצות נמי מניח את חיובו לשעת הדחק]. וע"ע במ"ב

בהקדמה לחלק א' שהביא מדרש שוחר טוב, בר קפרא אומר למד אדם תרי הלכות בצפרא ותרי הלכות ברמשא, קיים בזה ובתורתו יהגה יומם ולילה. ודבר זה אפשר לקיומו בנקל גם ביומי דפגרא, ללמוד ב' הלכות מיד לאחר תפילת שחרית ולאחר תפילת ערבית.

ולסיום, ראיתי מצטטים דברי התנא דבי אליהו זוטא פ"א, כל הצרות באות רק עבור פשעה של תורה, דהיינו ביטול תורה. וכתב החיד"א בספרו לב דוד פי"ג, דידע האדם נאמנה דכל המחלות וההפסדים הכספיים ושאר כל הצרות הוא עבור חטא זה.

תפילת הדרך

ברכות כ"ט ע"ב, ואמר רבי יעקב אמר רב חסדא כל היוצא לדרך צריך להתפלל תפלת הדרך... אימת מצלי אמר רבי יעקב אמר רב חסדא משעה שמהלך בדרך עד כמה אמר רבי יעקב אמר רב חסדא עד פרסה, ובה"ג פי' (הובא ברש"י) דהיינו טעמא שפחות מפרסה בקרוב לעיר אינו מקום סכנה מן הסתם אם לא שמוחזק לן באותו מקום שהוא מקום סכנה אז יש לו לברך תה"ד בכל גווני. הביה"ל (סי' ק"י סעי' ז') הסתפק בגוונא שיש לו ליסע פרסה ביחד, אך שהוא נוסע הפרסה דרך איזה עיר, או שיודע שאיזה עיר קרובה בצד דרך נסיעתו בתוך פרסה, דלכאוו' לא יאמר תה"ד בחתימה דהא ליכא מקום סכנתא. ואפשר דלא פטרו רק אם כל דרך נסיעתו היה פחות מפרסה, עכ"ד. ונראה פשוט באופן שנוסע דרך מעל ב' פרסאות, ובצידי הדרך יש ישובים, אך יש גדר בצידי הכביש ואין אפשרות לבני הישוב לבוא לשם (כמו שמצוי בכביש 6), חייב בתפילת הדרך לכו"ע. ואם בתוך אותם ב' פרסאות יש בצידי דרכים ישוב ערבי, דעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל דהואיל וכעת הם אויבים יש לראותו כלא מיושב, ויכול לברך לכו"ע.

לדינא, אין אומרים תפה"ד אלא אם יוצא פרסה מהעיר, שיעור פרסה הוא 4.640 מטר, וי"א דהיינו שני פרסאות בין העיר שיוצא ממנה לעיר שנוסע שם, דהיינו שיש מרחק בין הישובים 9.280 ק"מ. ואם הוא מוחזק לסכנה מברך אפי' פחות מפרסה, (שו"ע סי' ק"י סעי' ז', מ"ב סק"ל), ולפיכך דעת רבותינו הגרש"ז אויערבאך והגר"ח קניבסקי זצ"ל שבשטחי יהודה ושומרון יכול לאומרה אף בתוך העיר. ואין לאומרה אלא לאחר שהחזיק בדרך, דהיינו כשיצא מעיבורה של עיר (שבעים אמה ומעט יותר לאחר שכבר כלו כל הבתים, ולדעת החזו"א הוא כמו 41 מטר חוץ לעיר, כ"כ בספר 'שיעורין של תורה' למרן הגרי"י קניבסקי זצ"ל, והוא לשיטתו דאמה הוא 58 ס"מ), ובדיעבד יצא אף כשבירך בתוך העיר (מ"ב סקכ"ט). ולכתחילה יאמר אותה בפרסה ראשונה, ובדיעבד יברך כל שיש לו עוד פרסה בדרך (שם סק"ל).

היוצא לדרך ושכח לברך ונזכר באמצע נסיעותו, אם יש לפניו עוד שיעור פרסה יברך מיד כשנזכר. ואם נזכר מתי שהוא בעיר אחרת, כגון הנוסע מירושלים לכפר חסידים דרך זכרון יעקב, דעת הגר"נ קרליץ זצ"ל שיכול לברך אף כשהוא בתוך עיר, כיון שלגביו מיקרי שהוא 'בדרך', ושפיר מיקרי 'יוצא לדרך'.

תפילת הדרך, בפשוטו הוא כתפילה ולא כברכה, וכדחזינן דבגמ' הוא נקרא 'תפילת הדרך', וכן בשו"ע הביא הלכה זו בהלכות תפילה ולא בהלכות ברכות, וכן מהא דמסקינן

בברכות דף ל' ע"א דלכתחילה בעי עמידה, וכ"ה בשו"ע ס' ק"י ס"ד, וכן בתוס' בפסחים דף ק"ד ע"ב כתב בשם ר"י דתפילת הדרך מוגדרת כתפילה של בקשת רחמים. ומצינו בזה כמה נפק"מ, א', דבתפילה קי"ל בר"ס קכ"ד שעל כל אחד לבקש רחמים על עצמו, וא"כ אם היא ברכה יכול אחד להוציא לחבירו, ואם היא תפילה עדיף שכל אחד יברך לעצמו. ועב"ז באשל אברהם מבוטשאטש מהדו"ת סעי' ס"ד, ובשו"ת קנין תורה ח"ב סי' קי"ט. [ומ"מ אם אינו בקי או בספק שדינו כאינו בקי, ודאי שיכולים להוציאו, דלא מצינו אינו בקי שלא יהא אפשר לבקי להוציאו, ולהצריך ציבור לא שייך כאן שאין ענין ציבור בתה"ד]. ב', דבחולה (יולדת) שהוצרך לנסוע בשבת אם אומר תפלת הדרך, דאם הוא תפילה אינו אומר שהרי אסור לבקש צרכיו בשבת, כדמבואר במ"ב בסי' רצ"ד סק"ב, ומה"ט אין אומרים אבינו מלכנו בר"ה שחל בשבת כמש"כ הר"ן בר"ה פ"ד, וכמו שאין זועקים על חולה שאין בו סכנה בשבת כך אין לו להתפלל תפילה זו בשבת, אולם אם זה ברכה צריך לאומרו. אולם אמור"ר זצ"ל טען שלכו"ע אומר תפילת הדרך, שהרי במה שנצרך לו בשבת גופא שרי עכ"פ לו בעצמו לבקש, והלוקח תרופה בשבת אטו אסור לו לומר היה"ר שבסי' ר"ל במ"ב סק"ו. עוד שמעתי מחכ"א שטען מסיבה נוספת שמותר להתפלל זאת בשבת, די"ל דתפילת הדרך היא חלק מהליכתו בדרך, שאין אדם יוצא לדרך עד שיבקש מהי"ת שתהא דרכו צלחה, וא"כ כמו שמותר לחלל שבת לחולה שיש בו סכנה ולעשות כמה מלאכות ולצאת חוץ לתחום כדי להציל חיי חבירו, כן יכול להתפלל שתהא דרכו צלחה לבצע משימתו להציל חיי חבירו ושלא יחלל שבת בחינם.

והחזו"א אמר, שכיום גם מי שמברך 'בתוך העיר' עם שם ומלכות 'אין מזניחין אותו, דהיום יש הרבה סיבות לסכנה גם בתוך העיר, (שמעתי זאת מאמור"ר זצ"ל שמע זאת מהגאון רבי רפאל וסרמן זצ"ל ראש ישיבת אהל יעקב ששמע בעצמו מהחזו"א). ובספר כאיל תערוג (תפילה עמו' קע"ב) כתב הגר"ח קניבסקי זצ"ל, ששאל לחזו"א אם צריך לברך תפילת הדרך כשנוסעים מבני ברק לפתח תקוה, ואמר שגם בנסיעה בבני ברק אני יכול לברך, שבכל הנסיעות יש סכנה אלא שבמקום ישוב אין חיוב, אבל כשיוצאים מחוץ לעיר צריך לברך מעיקר הדין, אבל היום נדמה לי שפ"ת מחוברת ממש לב"ב ואם כן אין חיוב לברך רק רשות אם רוצה שפיר דמי. וכמדומה שאמר ששיטתו בזה הוא כט"ז סי' ק"י סק"ו, ע"כ. ובספר הליכות שלמה (פרק כ"א) הובא מעשה שסיפר הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, שפעם הציע לפניו הגרא"מ שך זצ"ל ספיקו בענין תפילת הדרך, שמנהגו להמתין קודם צאתו לדרך מבני ברק לירושלים מלברך ברכת 'אשר יצר' עד שעת הנסיעה, ואז בנסיעה מברך אשר יצר ומסמיק לה תפילת הדרך, אך אין דעתו נוחה מזה לפי שבאופן זה אין ברכת אשר יצר סמוכה לזמן חיובה (עי' מ"ב סי' ז' סק"ו שטוב ליזהר לברכו מיד). והשיבו הגרש"ז, אני איני מברך תה"ד כלל בנסיעה כגון דא. אמר לו הגרא"מ שך יש לכם על מי לסמוך בהנהגה זו, כי גם רבינו הגרי"ז זצ"ל לא היה אומר תה"ד בכהאי גוונא, אלא היה כוללה בברכת שומע תפילה שבשמו"ע. ובספר 'לולי תורתך' (פרשת ואתחנן) הובא מעשה על מרן הגרא"מ שך זצ"ל, שבשנת תשי"ב נסע באוטבוס מבני ברק לת"א, וכאשר חלף האוטבוס מעל פני וואדי מוסררה אשר נקרא לימים נחל איילון (כהיום מתחם הרכבת בכניסה לת"א) אמר תפילת

הדרך בשם ומלכות (בזמנו היה המקום בלתי מיושב והיה נחשב כגבול בין רמת גן לתל אביב), ונשאל הרי נפסק בשו"ע שרק בדרך מהלך פרסה שהם שמונת אלפים אמה (שלשיטת החזו"א הוא 4.640 מטר) חותם בברכה אבל פחות מפרסה לא יחתום בברוך, ופי' המ"ב הטעם לפי שפחות מפרסה בקרוב לעיר אינו מקום סכנה מן הסתם, א"כ דרך זו מב"ב לת"א אינה מחייבת אמירת תפילת הדרך בברכה. והשיב הגרא"מ שך ואמר: היום יש סכנות הרבה בדרכים, [ומ"מ המתין מלומר את תה"ד עד שיצא מן העיר].

מסלולי הרים, כשהולך למקום למקום ברגל יותר משיעור פרסה (4.640 מטר) חייבים להתפלל מיד כשיוצאים שבעים אמה ממקום ישוב. וליכא נפק"מ בין הולך ברגל או רוכב באופניים. וכשמטייל מחוץ לעיר שיעור פרסה, אמר הגר"ח קניבסקי זצ"ל שלא נהוג בזה לברך, ונראה הטעם דכיון שאינו הולך למקום מסוים, רק סתם טיול, לא הוי זאת יוצא לדרך.

הנוסע באוירן מברך תפילת הדרך ולאחר מכן הגומל. ויש שטענו שבשמים אין דרך, וע"כ לא יברך תפילת הדרך, מ"מ לדינא מברך. [ובשם החזו"א דמברך לפי דטיסה זה כמו לעבור בים, ואם באמת אין עוברים ים כמו בטיסה לצפת לא יברך (אא"כ כשהסכנה מרובה)]. ובנוסח הברכה 'שתוליכנו לשלום', מברך אף היחיד דסו"ס יש רבים בדרך וזכות הרבים תעמוד לכולם. □ וכשנוסע ב'רכבל' (כמו הרכבלית הנמצא היום בחיפה שהוא יותר מפרסה), לכאו' תה"ד צריך לברך, ולענין הגומל אם עובר מעל ים מברך, ואפשר דבאויר אין דרך ולפיכך גם לענין תה"ד כשאינו עובר מעל ים אינו מברך, [וברכבל - מאחר שאין זה נעשה חיי יום יום כרכב, ויש בו יותר הרגשת סכנה, אפשר דחמיר טפי, ותה"ד ודאי שצריך לברך].

[הפלגה בים שנעשה בזמנינו לילדים - לענין חיוב ברכת הגומל לאחר ההפלגה, דהנה ביורדי הים אין שיעור זמן של ד' פרסה, ומ"מ י"ל שבהפלגה כזאת אין מברכים, לפי שהברכה נתקנה רק ביורדי הים, ויורדי הים זה ההולכים ממקום למקום למטרה מסוימת (כגון מעכו לחיפה, או מטבריה למזרח הכנרת), אבל כשאין מפלגים רק נכנסים קצת לעומק לא נקרא יורדי הים ולא תיקנו ע"ז ברכה. ומנגד י"ל שמאחר שנמצאים בלב ים שיש בו גלים ובעומק גדול מאוד עם שהיית זמן, שונה מהדיון של נהרות המוזכר במ"ב ר"ס רי"ט. וגם אינו דומה לסוגיא דנדרים המבואר בהרא"ש פ"ג סוף סי' י"ב שהסתפק על ההולכים בשפת הים אם דין יורדי הים יש להם או לאו, מלבד המקום לחלק בין נדרים לניד"ד, מכל מקום לא שהינו בשפת הים, וצ"ע].

ואומרה פעם אחת ביום, וזה כולל כל הלילה עד עמוד השחר, ואפילו אם ינוח באמצע היום אינו חוזר ואומר, ואם היה ער כל הלילה יאמר בעלה"ש בלי חתימה, (שו"ע סעי' ה', מ"ב ס"ק כ"ו, וביה"ל שם). אם לן בעיר, והסיח דעתו מלנסוע עוד, ואח"כ נסע לעוד מקום צריך לברך שוב תפיה"ד, (שם). נהג מונית שנסע מחוץ לעיר ואמר תפה"ד, וחזר לעירו ואח"כ נסע שוב, אע"פ שלא ידע שיקבל עוד נסיעה מחוץ לעיר אינו מברך שוב מאחר שדעתו לנסוע כל הזמן אם יזמינוהו, (הגרי"ש אלישיב זצ"ל).

אם אפשר יעמוד מללכת בתפה"ד (שו"ע סעי' ד'), ויאמרנה בעמידה (א"ר סק"י), ואם קשה לו מותר לומר בנטיעה או בהליכה, ולכתחילה יעמיד את רכבו אם יכול (מ"ב ס"ק כ"ב כ"ג), וכשנוסע באוטובוס או ברכבת שיש בהם אפשרות לעמוד, מוטב לאומרה בעמידה תוך כדי נסיעתו (ערוך השולחן סעי' י"א).

לכתחילה יסמיכנה לברכה אחרת, שיאכל או ישתה איזה דבר ויברך ברכה אחרונה, או יאמר אשר יצר. ובדיעבד כשאינן לו ע"מ לברך מותר לומר תפילת הדרך (שו"ע סעי' ו', מ"ב סקכ"ח). ואין ראוי להמתין זמן רב עם ברכת אשר יצר עד שיחזיק בדרך כדי להסמיכה לתה"ד, דשמא ישתהה ויפסיד ברכת אשר יצר שיצטרך שוב לנקביו.

כשעבר יותר משלשים יום מאז שאמר פעם אחרונה תפילת הדרך, מן הראוי לאמרה מתוך סידור, (וכע"ז כתב המ"ב בסי' ק' לענין תפילת יו"ט).

יזהר מלומר תפה"ד נגד הערוה, ואם יושב במקום שיש ערוה לפניו יעצום עיניו או יסתובב, ולדעת החזו"א די במעלים עיניו.

ושמעתי מאמו"ר זצ"ל לדון בהולך לדבר מצוה אם צריך לומר תפילת הדרך, דאפשר דכיון דתקנת הברכה הוא משום סכנה דרכים, א"כ שלוחי מצוה דמובטח לו שלא ינזק כי המצוה מגנת עליו, ממילא אין חשש שמא יארע לו תקלה וסכנה בדרך, וא"כ לא יצטרך להתפלל בדרך תפילת הדרך, והוי כדרך שאין בו שום חשש סכנה דאין צריך לברך. נובפרט לצד שתפילת הדרך הוא מצד המלך בקונך, דהוי נטילת רשות, דמסתבר דהוה רק ביציאה לדבר הרשות אבל לא בהולך לדבר מצוה, שהרי אין לך נטילת רשות גדולה מזו שהולך לדבר מצוה]. אבל באמת זהו דבר חדש שלא מוזכר בשום מקום חילוק בין הולך לדבר מצוה או לדבר הרשות, ומשמעות הדבר היא שכל יוצא לדרך צריך לברך תפילת הדרך, ואין חילוק מחמת מה יוצא לדרך. והיינו לפי שאף שהמצווה מגינה עליו שלא ינזק, מ"מ למעשה מאחר שבפועל הוא נמצא במקום סכנה צריך להתפלל שינצל ממנה, נובפרט למבואר בפסחים ח' ע"ב דבשכיח הזיקא אפילו שלוחי מצוה יכולים להנזק, ובדרכים שכיחי הזיקא]. וכן אמר הגר"נ קרליץ זצ"ל בפשיטות שצריך להתפלל תפילת הדרך גם בהולך לדבר מצווה, ואין שום חילוק מהי מטרת הדרך שלשמה הוא הולך, אלא תפילת הדרך היא תקנה שצריך לברך בכל פעם שיוצא לדרך. ובפרט לסוברים שתקנת ברכה זו היא תקנת חז"ל ליטול רשות ולצאת לדרך, וכמו שאמרו 'המלך בקונך וצא', ולכך אפי' בדרך שאין ליסטים וחיות רעות אומרים אותה.

[בזמנינו מצוי ניירות פרסום שכתוב בהם תפילת הדרך, והנידון אם לא כתוב בהם שמות הקודש בהדיא אי טעון גניזה, ואם מותר להכניסו במקומות המטונפים. עי' מ"ב סי' של"ד ס"ק ל"ג שכתב שמטבע ברכות הותר לכתוב בזמנינו משום עת לעשות ל-ה', ועל כן טעונים גניזה בחול ומצילים בשבת מן הדליקה. ובאגרות משה (יו"ד ח"ב סי' קל"ה) כתב דזה הוי בכלל תורה שבעל פה, אף שאת ההזכרות כתב בסימן דהיינו שבמקום ה' כגון שכתב ג' יודין, וראיותו משבת (דף קט"ו) דתניא מכאן אמרו כותבי ברכות כשורפי תורה, ומשמע שאף שכתבו בלא השמות אלא בסימנים על השמות נמי הם כשורפי תורה משום דנוסח

הברכות היא גם כן תורה. ואפשר שאם כתב את ההזכרות בצורה משובשת כמו אלוקינו, זה לא חשיב כלל נוסח ברכה, וקייל טפי. ומיהו דרך בזיון אין לנהוג בהם, וכדאמרי' בשבת (שם) שאפילו מה שלא ניתן להיכתב מ"מ אסור לו להשחיתה בידיים אלא מניחה במקום התורפה והן מרקיבין מאליהן].

פרפראות בעניני ברכת תפה"ד

* הטעם שתיקנו לומר תפילת הדרך, י"א לפי שדרך היא מקום סכנה (עי' אבות פ"ג מ"ד וברע"ב שם, וכן שם בתפארת ישראל משנה ז'), והשטן מקטרג בשעת סכנה לכן יש לבקש מהקב"ה שישמרנו מהסכנה. וי"א על פי דברי חז"ל שהדרך ממעטת את האדם מן הממון ומן השם (ירושלמי ברכות פ"ד ה"ד) לכן תקנו ברכה שלא יתמעטו אלו הדברים (בראשית רבה לך לך פרשה לט).

* גודל כוחו של תפילת הדרך, מובא בספר עץ הדעת טוב למהר"ח ויטאל זצ"ל שנתגלה לו בחלום שאם אחי יוסף היו אומרים תפילת הדרך לא היה ביד יוסף להרע להם כלל, וזמ"כ (בראשית מ"ד, ד') הֵם יֵצְאוּ אֶת הָעִיר לֹא הִרְחִיקוּ וְיוֹסֵף אָמַר לְאֶשֶׁר עַל בֵּיתוֹ קוּם רְדֵף אַחֲרַי הָאֲנָשִׁים וְהִשְׁגָּתָם (מד, ד), דהכונה שעי"ז שירדפו אחריהם בטרם יספיקו להתרחק מן העיר בזה יוכלו להרע להם, כי בשו"ע (או"ח סי' ק"י סעי' ז') איתא שהיוצא מן העיר צריך לומר 'תפילת הדרך' רק אחר שהחזיק בדרך, ולפיכך הורה יוסף למנשה מהר להשיגם טרם יתרחקו מהעיר וכבר יאמרו 'תפילת הדרך', שאם יספיקו לומר תפילת הדרך א"כ לא יוכל יוסף להרע להם כלל, כי בודאי בזכות התפילה ינצלו ממנו ולא יצליח להזיקם.

* המהרש"א בברכות (כט ע"ב) מבאר דהימלך בקונך וצא, הוא לפי שכל הדרכים בחזקת סכנה הם, וגם אם יצא בדרך לשלום מי יגיד לו אם יצליח שם, ואין לו להימלך רק עם קונו. והיינו שתפילה זו נתקנה ליוצא לדרך מב' דברים, א' מפני שיש סכנה מיוחדת בדרכים, ב' כדי שיצליח בדבר שבשבילו הולך. ובאמת כך הוא בנוסח הברכה, ותצילני מכף כל אויב... ותשלח ברכה וכו'.

* בנוסח הברכה 'שתוליכנו לשלום' בלשון רבים, אף כשהולך יחידי, לפי שהתפילה מתקבלת יותר בזכות הרבים (שו"ע סי' ק"י סעי' ד' מ"ב ס"ק י"ח), ואינו שקר דבודאי יש באותו זמן עוד אנשים שהולכים בדרך (מחצית השקל שם סק"י), וכעי"ז כתב המגן אברהם בסי' תקס"ה. ומסופר על הגר"ח שמואלביץ זצ"ל, שהיה נוהג לנסוע באוטובוס ולא במונית משום דבאוטובוס יש יותר זכות הרבים.

ושמעתי מאמו"ר לבאר מהו 'שתוליכנו' לשלום, שהענין בזה שהאדם מתכנן 'ללכת' אל איזה מקום, אבל האמת היא 'שמוליכין אותו', וכדאמרינן בסוכה דף נ"ג רגלאין דבר איניש אינון ערבין ליה, והגמ' מביאה שם מעשה בשלמה המלך. והביא אמו"ר מעשה עם רבי יהונתן איבשיץ זצ"ל שהלך פעם בעיר ופגשו המלך ושאלו לאן אתה הולך, ואמר לו איני יודע, מיד כעס המלך דאיך יתכן שאינו יודע, וציוה להושיבו בבית הסוהר, וכשנתיישבה דעת המלך, חזר ושאלו איך העזתה לעשות צחוק מהמלך, וכי אינך יודע לאן אתה הולך. והשיב רבי יהונתן, אילו היית שואלני לאן אני 'רוצה' ללכת, הייתי משיבך 'שרצוני' ללכת

לבית המדרש, אבל אתה לא כך שאלת אותי, אלא לאן אני הולך, וכי יודע אדם לאן הוא הולך, הלא הוא הולך לאן 'שמוליכין אותו', הנך רואה שרציתי ללכת לביהמ"ד ולבסוף הלכתי לבית הסוהר.

* ותצלינו...ומכל חיות רעות בדרך וגו'. ראיתי בזה דבר נחמד, דהנה רש"י בפרשת וישב פי' על מה שאמר יעקב על יוסף חיה רעה אכלתהו, שנצנצה בו רוח הקודש סופו שתתגרה בו אשת פוטיפר. ומבואר מזה דענינים אשר הם היפך צניעות זה חיה רעה, א"כ זהו שמבקשים בתפילת הדרך ותצילנו מכל חיה חיות רעות בדרך, דהיינו כל עניני חטא בדברים אשר הם היפך מצניעות אשר זה מצוי בהולכי דרכים.

* בדבר סכנת הולכי דרכים, אעתיק מש"כ המהר"ל בספר 'נתיבות עולם' (נתיב גמ"ח פרק ה') בטעם מצות לויי', כי הישוב נתן ה' לבני אדם ושם אין מושלים כ"כ גזלנים לסטים רוחות ומזיקין מחריבי ומפסידי הישוב, אבל יוצא מן הישוב שם שולטים המזיקים לאדם, וצריך שם לוי' ושמירה יותר, ועוד כי האדם יש בו צלם אלקים ואז הכל יראים ממנו אף המזיקים, ולכן כאשר יוצא לדרך ובני אדם מלויים אותו ונותנים כבוד לצלמו ואז הוא ניצל, ועוד כי האדם כאשר הוא יחידי בדרך וצריך שמירה מלמעלה, וע"י שהוא מלוח אותו הוא נכנס בשמירה עליונה עד שמגיע השמירה אל השי"ת ואין קץ וסוף לשמירה זאת, וע"כ גם אין קץ לשכרו, ע"כ.

* [אגב אורחא, נעתיק כאן מש"כ המגן אברהם (או"ח סו"ס קנ"ו) דאסור לעבור במקום סכנה כגון לעלות על גשר רעוע וכדו' עם מומר או רשע, דדילמא מפקד דינא על הרשע ומתפסנא בהדיא].

* ונסיים במה שהתבטא רבינו שר התורה מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל על דבר שהתרבו הנסיעות לנופש בבין הזמנים (הנקרא בשפה הרוסית דאצ'ה, שתרגומו, בית העומד לשימוש רק בעונות נופש וכדו'), שאמר בביטול: אנשים גולים, ועוד משלמים על כך כסף רב.

קיצור הלכות תפילה ועוד

* בענין זמן קריאת שמע, החזו"א הורה שאפשר לסמוך על זמן הגר"א, וכך נהג למעשה בבחורים שישנו אצלו שהיה מעירם רק קודם סוף זמן ק"ש דהגר"א. ומ"מ אמר דכיון דמצוה מן המובחר לקרותה עם הנץ החמה כדמבואר בשו"ע סי' נ"ח סעי' ב', לכן בבין הזמנים הוא זמן טוב להדר בתפילה כותיקין שיכול לסדר עיתותיו כרצונו.

* נכון לכל יר"ש בעת יציאתו לדרך שיקח עמו הטלית והתפילין שלו, אפילו הוא נוסע למקום קרוב ודעתו לחזור היום (מ"ב סי' ק"י סק"כ). וי"א דעיקר הטעם דחוששין שמא ישאר שם, ולא יהיה מצוי לו תפילין שם ויתבטל ממצות תפילין, אולם בזמנינו ברוב המקומות מצוי שם תפילין שכשרות לכתחילה, א"כ במקומות הנ"ל אינו צריך לקחת תפילין, (הגר"נ קרליץ זצ"ל).

יש לו ברירה להתפלל במנין בלי תפילין או בתפילין בלא מנין, לדעת המ"ב (סי' ס"ו סק"מ) קריאת שמע בתפילין עדיף ויתפלל אפילו יחיד, ואם יעבור זמן התפילה יתפלל מיד ולכשישיג תפילין יניחם ויקרא קריאת שמע.

יל"ע אי שרי לו לילך למקום שיודע שלא יהיה לו מנין. עוד יל"ע באופן שיש מנין אחד, והתחיל בהיתר לאכול סעודה קטנה קודם שהגיע זמן תפילה (לדינא שחרית וערבית הוא קודם עלוה"ש וצאה"כ, ומנחה הוא סמוך לזמן מנחה קטנה), אי שרי לו להמשיך אף שעיי"ז לא יהיה לו מנין בציבור. ומצאתי בזה משנ"ב בהדיא בסי' ע' סקכ"ג ובסי' רל"ב סעי' ב' ביה"ל ד"ה ואם התחיל, שאם התחיל סעודה בהיתר, אין צריך להפסיק כדי להתפלל במנין, אפילו שאח"כ יתפלל ביחידות. אולם עדיין לא מצאנו דשרי לו אף להתחיל וללכת למקום (קודם שהגיע זמן תפילה, דחשיב כהתחיל בהיתר) שלא יהיה לו מנין. [וע"ע בסי' צ' משנ"ב סקכ"ט, דלא חייבהו להתפלל בציבור כשיש לו הפסד ממון, אך בשביל מניעת רווח חייבהו להתפלל בציבור, ולפ"ז אם מקום זה שאין מנין הוא מקום נופש יותר זול, אפשר דיש להתיר, אך מאחר שיכול להשאר בבית בלא שום חסרון דמים, א"כ אינו נידון רק כמניעת רווח, וא"כ אין היתר להפסיד תפילה בציבור בשביל זה].

והנה אף אם מותר לנסוע במקום שאין מנין, מ"מ בימים שיש בהם קריאת התורה אפשר דחמיר טפי, דיעוי' בברכת שמואל (יבמות סי' כא) שהביא בשם הגר"ח לחקור אם קרה"ת חל על עשרה בדווקא, או דהחויב חל על כל יחיד ויחיד אלא שאינה נקראת אלא בעשרה, ולצד ב' הרי אסור לו לנסוע כשיודע שלא יוכל לקרוא שם קרה"ת. ואף לצד א', יל"ע דבמקום שיש במקום הנופש עשרה אך אין להם ס"ת, אפשר דבכה"ג חמיר טפי דכיון שהו ציבור הרי נתחייבו בקרה"ת, ועל כן אסור לו להתפלל במנין שאין בו ס"ת, וצ"ע.

[ובמאמר המוסגר, ראוי להביא כאן דבריו הנוראים של רבי חיים מולאזין בספרו 'רוח חיים', בדבר הזהירות הגדולה מלהתפלל ביחידות. שביאר עמש"כ באבות ואל תהי רשע בפני עצמך, דר"ל שלא להתפלל ביחידות בפני עצמו, כי אם תתפלל ביחידות יכול להיות שתהיה נקרא רשע ח"ו, כי התפילה ביחיד צריך כוונה יתירה ובאימה ויראה, ומסירות נפש, ואם לאו תפלתו נדחית לבר, וזה אינו מצוי שיהא עם כל הפרטים האלו בעוונותינו הרבים בזמנינו, אבל עם הצבור אף שלא תיהיה כונתו בכוונה שלימה עם כל זה אינה נמאסת כמש"כ בזוהר פנה אל תפילת הערער ולא בזה את תפילתם כי ערער פי' יחידי כמו ערער בערבה ר"ל שתפילת יחיד פונים אותה על כל צד בדקדוק וחיפוש בכל עולם ועולם דרך עליות אם היא ראויה לעלות אם לאו ח"ו, אבל תפילת ציבור אף אם אינה ראויה כ"כ לעלות אין מדקדקין עליה כ"כ בזכות הציבור, ואינה נמאסת עכ"פ והיינו דאפילו אם אינה מתקבלת מ"מ אינה נמאסת, ע"ש במה שהרחיב בזה. ולפיכך אף למי שמותר להתפלל ביחידות מ"מ כדי שתתקבל תפילה זו צריך כוונה יתירה ביראה ומסירות נפש, ומי יכול לומר שהתפילה שלו היא עד כדי מס"נ ובאימה וביראה ובדקדוק כל תיבה ותיבה].

* נמצא במקום שאין שם מנין למעריב בלילה כ"א מיד לאחר פלג המנחה, יתפלל עם הציבור, ויקרא ק"ש וברכותיה ויתפלל שמו"ע עמהם ויתכוין לא לצאת מצות ק"ש, ולאחר

צאה"כ יקרא ק"ש בלא ברכות, (שו"ע סי' רל"ה סעי' א' מ"ב ס"ק ח-ט). ודוקא אם התפלל מנחה קודם פלג, דאל"כ עדיף שיתפלל מעריב ביחידות ולא לעשות תרתי דסתרי (שעה"צ שם ס"ק ט"ז).

התחיל מעריב לאחר פלג המנחה, ואוחז באמצע ברכה ראשונה, ונזכר שיש לו אפשרות להתפלל לאחר צאת הכוכבים, יגמור הברכות עד שמו"ע, ובצאה"כ יקרא ק"ש בלא ברכות ויתפלל שמו"ע עם הציבור, (מ"ב שם ס"ק ט"ו).

ק"ש של ערבית לכתחילה זמנה מצאה"כ עד חצות הלילה, ובדיעבד עד עלות השחר (שו"ע שם סעי' ג' ובמ"ב שם). תפילת שמו"ע דערבית נחלקו הפוסקים אם זמנה לכתחילה עד עלות השחר או עד חצות (מ"ב סי' ק"ח סקט"ו). ונחלקו גאוני זמנינו, אם תפילה ביחידות קודם חצות עדיפה על תפילה בציבור לאחר חצות הלילה, דעת הגר"ח קנייבסקי זצ"ל דיתפלל ביחידות קודם חצות (אישי ישראל תשובה צ"ד במהדו"ב, דעת נוטה עמו' רס"ב), ודעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שיקרא ק"ש קודם חצות ויתפלל במנין לאחר חצות (קונטרס הלכות תפילה להגר"י ישראל זון אות י"ב).

אם אין מנין כ"א קודם צאת הכוכבים, נתבאר לעיל שיתפלל עמהם ויקרא ק"ש שנית אחר צה"כ (שו"ע סי' רל"ה סעי' א' וב"ב שם וביה"ל ד"ה ואם הציבור מקדימים). מיהו אם מתחילים שמו"ע לאחר צה"כ י"א שיעמוד עמהם לתפילת העמידה ויקרא ק"ש וברכותיה לאחר שמו"ע, (עי' ביה"ל שם ד"ה ומיהו).

* מי שהוא אנוס ואינו יכול להתפלל שחרית בזמנו, יכול להתפלל מעלות השחר אף קודם הנץ החמה (שו"ע סי' נ"ח סעי' ג'), וכן בדיעבד יכול להתפלל אף אחר זמן תפילה עד חצות (שם סעי' ו', וע"ש בביה"ל). אך לכתחילה צריך להתפלל בזמנו, אף שעי"ז יתפלל ביחידות [עי' סי' צ' סעי' י', ושעה"צ שם ס"ק מ"א, ומ"ב סי' מ"ו סקל"ב. (וע"ש בביה"ל בסי' מ"ו שהסתפק לדעת הגר"א שאם מתפללים אחר זמן ק"ש אפשר דעדיף שיקרא ק"ש וברכותי ויתפלל יחידי, מאשר שיקיים מצות ק"ש בזמנה בלא ברכותיה). ולענין קודם נה"ח נחלקו בזה הפרי יצחק ח"א סי' ב', ושו"ת שאילות שמואל סי' י"ב]. ויל"ע במי שמתפלל ביחידות האם צריך לבוא למקום שמתפללין כדי לשמוע ברכו וקדיש וקדושה, ובפרט במקום שמתפללין קודם הנץ החמה אי מחויב להשכים לצורך זה.

ועי' בסי' ק"ט סעי' א' ובביה"ל שם (ד"ה הנכנס לביהכנ"ס) דמבואר דעניית אמן □ על הקל הקדוש ושומע תפילה עדיפא מתפילה בציבור, וקדושה עדיפא מענית ב' אלו האמנים, ואיש"ר עדיפא מקדושה. וכתב שם השערי תשובה (סק"א) בשם הרשב"א שדוקא המתפלל בביהכנ"ס חייב להמתין לקדושה, אבל אם יוצא להתפלל חוץ לביהכנ"ס יתפלל ואל ימתין, [ובע"כ איירי שלא שמע קדושה, דאל"כ אף בביהכנ"ס יכול להתפלל כדמבואר במ"ב סק"ה]. ומאידך מבואר בסי' צ' סעי' ט"ז שלתפילה בציבור צריך לילך אחריו עד מיל, וא"כ אמאי כתב הש"ת שאם מתפלל מחוץ לביהכנ"ס אין צריך להשתדל בשביל לשמוע קדושה. ובשו"ת שלמת חיים (סי' קל"ג) השואל רצה לומר, דחזרת מיל הצריכו רק לתפילה בציבור וקדיש וקדושה, אבל בשביל קדושה לחוד או לתפילה בציבור לחוד לא הצריכו. והגר"ח

זוננפלד זצ"ל השיב, דדין מיל הצריכו רק בשביל תפילה בציבור ולא בשביל קדיש וקדושה וברכו, [ועיקר תפילה בציבור הוא תפילת שמונה עשרה, דהיינו שיתפללו עשרה אנשים ביחד]. עכ"פ מדברי כולם מבואר שאין צריך לטרוח, בשביל קדיש וקדושה וברכו, אולם לענין קריאת התורה ודאי שמחויב, לפי דזה ענין בפני עצמו, ואינו קשור לזמן תפילה. [אולם מהדין דפורסין על השמע המבואר בסי' ס"ט סעי' א', משמע שיש ענין לחזר כדי לשמוע קדיש וקדושה וברכו, ובפרט לדעת המחבר דאיירי שכולם כבר התפללו ואפ"ה מצטרפים בשביל חזרת הש"ץ קדושה וברכו. אלא דאפשר דשם הוא חלק מהציבור שהתפללו ביחידות, וחשיב חלק מהציבור, משא"כ הכא שכולם נמצאים בדרגת חיוב אחר, ואין מצטרף עמם רק לענות על קדיש וקדושה וברכו, אפשר דלזה אינו מחויב].

* ההולך בדרך ואין לו מנין להתפלל צריך לילך עד ד' מילין לפניו ועד מיל לאחוריו (שו"ע סי' צ' סעי' ט"ז), וד' מילין הוא 72 דק', וזה תוכחת מגולה לאותן האנשים שהם בעיר ומתעצלים לילך לביהכנ"ס (מ"ב ס"ק נ"ב). ואם יש לו רכב, אם מחויב לנסוע בשיעור זה (דהיינו לפניו 72 דק', ולאחריו 18 דק'), עי' ביה"ל בסי' קס"ג ד"ה בריחוק. ואם יהיה במקום שנמצא מנין לאחר זמן צריך לחכות שם יותר מ-18 דק', ואם נוסע בבוקר למקום שיש בו מנין, יאמר מקצת ברכות לפני הנסיעה (רמ"א סי' פ"ט סעי' ג').

גם כשאין לו מנין יתפלל בבית הכנסת, (שו"ע סי' צ' סעי' ט').

כשיש מנין והוא ש"ץ, ויש עשרה שמתפללין במרוצה וסיימו תפילת לחש, יש לו להמתין שיעור זמן שהמתפלל מילה מילה יוכל לסיים ולומר קדושה עם הציבור, (מ"ב סי' קכ"ד ס"ק י"ג). ומאידך גיסא, ראיתי במ"ב דרשו (שם) שציינו לשו"ת הר"י מיגאש (סי' ק"פ) שכתב דש"ץ לא יאריך בתפילתו כדי שלא יטריח את הציבור. ופשוט שאין כוונתו ששום זה יתפלל במרוצה אלא שיתפלל במילה במילה ולא יאריך יותר מכך.

* כשנתאחר מלהתפלל שחרית מחמת אונס או שגגה עד חצות, יתפלל לאחר שמו"ע דמנחה שוב שמונה עשרה לתשלומין דתפילת שחרית. ובחצי שעה שמחצות עד זמן מנחה נחלקו הפוסקים אם יכול להתפלל אז שמו"ע דשחרית, וכן בדיעבד אם התפלל אז תפילת מנחה אם יצא יד"ח, ולדינא בשעה זו לא יתפלל שחרית, אך בדיעבד אם התפלל יצא יד"ח, (מ"ב סי' פ"ט סק"ז), ואם יתפלל אז מנחה נשאר השעה"צ (סי' רל"ג סק"ו) בצ"ע למעשה, והשונה הלכות (שם ס"א) פסק שלא יחזור להתפלל.

ותפילת השלמה הוי דוקא כשלא התפלל מחמת שגגה או אונס, אבל במזיד אין לה תשלומין, ואם רצה יתפלל אותה נדבה, וכשמתפלל נדבה - למחבר אין צריך שיחדש בו דבר ולב"ח ולהגר"א צריך, (שו"ע סי' ק"ח סעי' ז', מ"ב סקכ"ב). הבא מן הדרך, והלך לנוח מטרדת הדרך ולא התפלל, אף שעשה שלא כדין מ"מ אין זה בכלל מזיד, ויכול להתפלל תפילת תשלומין, (מ"ב שם סק"א). יצא לטיול קודם התפילה, והיה סבור שישאר לו זמן אחר שיגמור להתפלל, אף שהיה אסור לצאת קודם שהתפלל, מ"מ לא מיקרי מזיד ויש לו תשלומין (מ"ב שם ס"ק כ"ג).

* לכתחילה אין לצאת לדרך עד שיתפלל תפילת י"ח של שחרית (שו"ע סי' פט סעי' ג'), ואפי' אם במקום שיבוא יוכל להתפלל עם הציבור בזמנו (מ"ב סק"כ). ויש מתירים לצאת לדרך אם אמר ברכות השחר, וטוב להחמיר בזה (רמ"א שם). ובשעת הדחק מותר ויתפלל בדרך (מ"ב שם). וכשנוסע למקום רחוק לצורך תפילה וכגון בנסיעה לכותל או למירון יש שהתירו, (ומצינו דחפצי שמים מותר לעשות קודם התפילה, עי' מ"ב סקל"ו), אבל לצאת לטיול אחר עלות השחר אסור. [נוחצי שעה קודם עלה"ש מותר (מ"ב סקי"ז), ובתוך חצי שעה יש דעות (ע"ש במ"ב סקל"ז, ובביה"ל סי' ע' סעי' ה' ד"ה היה), ובשעת הדחק גדול - קודם הנה"ח יש מקום להקל (עי' לבושי שרד שם סק"ט). ואיסור אכילה קודם שחרית ענין אחר הוא, והוא מעה"ש, ובתוך ח"ש מותר אכילה שאינו של קבע דהיינו עד כביצה או פירות ומיני מתיקה אפילו בכמות מרובה, ואף לאכול תבשיל מחמשת מיני דגן מותר, (ועב"ז במ"ב שם סקכ"ז ובסי' רל"ב סקל"ד)].

גם קודם מנחה ומעריב, אם הגיע זמנם אין לצאת לדרך (מ"ב סקי"ט). אמנם אם אין רוצה עדיין להתפלל רק אח"כ, יש מקילין דחשיב כלא הגיע זמנו (שו"ת שבט הלוי ח"ח סי' יח). [איתא בעירובין (דף ס"ה ע"א) רבי אליעזר אומר הבא מן הדרך אל יתפלל תוך שלשה ימים, משום שזה שעה המבטלת כוונתו, אלא דלדינא קי"ל (סי' צ"ח סעי' ב') שבזמנינו שאין אנו מכוונים כך כך בתפילה אין אנו נזהרים בזה, ומ"מ כתבו הפוסקים (מ"ב שם סק"ז) דכל שאפשר לעשות עושין, ועל כן אף באופנים שמותר לצאת לדרך קודם התפילה כמו שנוסע לציון הרשב"י וכדו', כל שהוא דרך ארוכה ראוי שיתפלל קודם יציאתו לדרך].

לא יתפלל בשדה או ים וכדו' כל שהמקום פרוץ, מפני שבמקום צניעות חלה עליו אימת המלך. אבל עוברי דרכים מותרים להתפלל בשדה, ואם יש אילנות טוב יותר שיעמוד ביניהם ויתפלל, וכשאינן אילונות יצמד לקיר או לרכב ויתפלל (שו"ע סי' צ' סעי' ה', מ"ב סקי"א). ולכתחילה אם אפשר יחפש מקום הסגור בד' רוחות בכתלים. וי"א דכל זה במתפלל ביחידות, אבל אם מתפלל בעשרה אין בזה חציפות, (כף החיים שם אות ל"א). ולפיכך ראוי להתפלל לפני היציאה לים או לדרך כדי להתפלל במקום מוגדר כדינא, זאת מלבד שאין להיכנס למרחץ ולצאת לדרך משהגיע זמן מנחה קטנה.

[תפילה בים, כשלוש בבגד ים ובכובע ושאר הגוף מגולה, מבואר בשו"ע בסו"ס ע"ד דמותר בקריאת שמע ובברכות אבל לא בתפילה, לפי שבתפילה צריך לראות את עצמו כעומד לפני המלך ומדבר עמו שצריך לעמוד באימה. ולפיכך אם רק ערותו מכוסה והפלג העליון של גופו מגולה, גם אם רואה שעד שימצא את בגדיו ויתלבש יעבור השקיעה, לא יתפלל כלל. אך אם הוא עם גופיה, בשעת הדחק אם יתלבש כראוי יפסיד את זמן השקיעה יש להתיר (בשם הגריש"א זצ"ל), אך אם יפסיד בכך (שיתלבש כראוי) רק את המנין, עדיף שיתלבש כראוי ויתפלל ביחידות].

מי שאין דעתו מיושבת להתפלל בעמידה, ישב במקומו ויתפלל (שו"ע סי' צד ס"ז), ואין צריכים לחזור ולהתפלל שנית בעמידה (מ"ב סקכ"ז).

והנה לעיתים ניתן להתפלל שמו"ע במתינות במישוב ולא במעומד, כגון הטסים במטוס וכדו' (או הנוסעים באוטבוס, ואינם יכולים לעצור בדרכם ולהתפלל במתינות, ואם ימתינו עד שירדו מהאטובוס כבר יעבור זמן תפילה), אמר מרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל בשם החזו"א שעדיף להתפלל שמו"ע במתינות במישוב, מאשר שמו"ע במהירות במעומד.

ובנסיעה (אפילו כשיש אחר שנוהג) לכתחילה אין להתפלל אף כשיושב ברכב, ורק אם עד שיגיע למקומו יעבור ד' שעות (דהיינו זמן תפילה) יתפלל ק"ש ושמו"ע בדרך, (מ"ב סי' פ"ט סקמ"ב).

אין לעמוד ולהתפלל תפילת שמו"ע עם נעלי בית או סנדלים ללא גרביים (שו"ע סי' צ"א סעי' ה' מ"ב ס"ק י"ב).

בספר חסידים הובא שלא להתפלל ליד אדם רשע, כיון שהשכינה מתרחקת ממנו ומעלים עיניו מהמתפלל ליד רשע, ואוי לרשע ואוי לשכנו. וד"ז מצוי באוטובוסים וכדו'. ובהאי ענינא, כתב המג"א (סי' רכ"ה סק"כ) אסור להסתכל בצלם דמות אדם רשע.

* כשמתפלל במקום שאין בו ספר תורה, אומרים תחנון ללא נפילת אפים (רמ"א סי' קל"א סעי' ב'), והמ"ב הביא פלוגתא במקום שאין ס"ת אך יש בו ספרי קודש, והמנהג ליפול אפיים גם כשיש רק ספרי קודש לחוד (שו"ת אגרות משה), ובלבד שספרי הקודש מונחים שם בקביעות, ולא כשמתפללים באמצע טיול וכדו' והמטיילים לקחו איתם ספרים לילמוד בדרך.

* רחיצה בבריכה או שחיה בים קודם תפילה אסורים, אבל קודם עלות השחר מותר. ואם כוונתו להסיר הלכלוך קודם התפילה מותר. [ונ"ב, בגמ' בקידושין דף כ"ט ע"א איכא למ"ד שחייב אדם ללמד את בנו שחיה, ולפרש"י הטעם דשמא יפרוש בספינה ותטבע ויסתכן אם אין יודע לשוט, ולדינא נחלקו גדולי ישראל, הגר"ח קניבסקי דן לומר דשמא לא קי"ל כהאי מ"ד מאחר שהפוסקים השמיטו דין זה, והגראי"ל שטיינמן צידד שבזמנינו אין חובה ללמד כי אין כל כך סכנה, ואדרבה נכנסים לים ומכניסים עצמם בסכנת מערבולת, והגר"נ קרליץ אמר שהחיוב לא פקע מעולם, וגם בזה"ז צריך ללמד בנו לשוט].

* בשבת לענין תפילת מעין שבע, אם הוא ביהכנ"ס קבוע אומרים, ואם הוא ארעי אין אומרים. ודעת הגר"מ שטרנבוך שליט"א דבתי הארחה וכדו' שיש שם ביהכנ"ס עם ס"ת לאורחים שמתארחים שם אינו חשוב ביהכנ"ס קבוע ואין לומר שם ברכה מעין שבע בליל שבת.

* לקום בבוקר עם מוזיקה, מעיקר הדין אסור, אך אם מכבה מיד ומראה שכוונתו רק להתעורר יש שהתירו.

* הנפטר מחבירו אל יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום (שם סק"ז).

לא ימשח אדם מנעליו ביום שיוצא לדרך, (צואת רבי יהודה החסיד לט), וי"א דעיקר ההקפדה היא רק כשהולך לדרכו ברגליו ולא בנסיעה (קצות השולחן סי' ס"ח בבדה"ש

אות ט'), ולכו"ע מותר לנקות הנעלים מאבק וטיט, וכן מותר לנקות ע"י מים או ע"י ממחטות לחות, שזה לא הוי משיחה (שולחן חי סי' מ"ד או"ד, ומילי דחסידותא).

לא ילך אדם מביתו לדרך ויחזור לביתו אם שכח איזה דבר, רק יעמוד לפני הבית ויוציאו לו, (צואת רבי יהודה החסיד לח).

אנשי מעשה רגילים לתת צדקה לפני יציאתם לדרך (ספר חסידים אות תתרנ"ו, א"ר סי' ק"י), וכן יפריש צדקה כדי ליתנו במקום שרוצה להגיע (כף החיים סי' ק"י ס"ק כ"ז).

נהוג שמי שיוצא לדרך יעלה לתורה (ביה"ל סי' קל"ו ד"ה שבת). והיינו בקריאה שסמוך לנסיעתו, כגון יום שני או חמישי לפני יציאתו. [נו"ל: נוהגין לקרות למי שעתיד לצאת לדרך ולהשתהות אחר השבת, או בא מן הדרך].

טוב לילמוד קודם יציאתו לדרך (א"ר סי' ק"י סק"א, כף החיים אות כ"ד). כשאדם יוצא מן הבית יניח ידו על המזוזה ויאמר ה' ישמר צאתי ובואי וגו' (רמ"א יו"ד סי' רפ"ה סעי' ב'), וכשיוצא לדרך חוץ לעיר יניח ידו על המזוזה ויאמר בשמך ט"ל אטל"ה כי ע"ל בגימטריא כוז"ו (באה"ט שם בשם המהרי"ל).

* ביציאתו לדרך יטול עמו סידור וספר לימוד (ערוה"ש סי' ק"י סעי' ט"ו). יעסוק בתורה בדרך, וכבר אמרו חז"ל (אבות פ"ג מ"ה) המהלך בדרך ומפנה לבו לבטלה מתחייב בנפשו, ומותר רק למיגרס דהיינו לחזור ולשנן דבר שכבר ברור לו (רש"י סוכה דף כ"ח ע"ב), אבל לא יעיין בהלכה דילמא אתי לאיטרודי ויטעה בדרך, (תענית דף י' ע"ב, מ"ב סי' ק"י סק"כ). וכל זה הוא לרוכב, אבל אם נוסע ברכב ואיש אחר נוהג בו, מותר לו לעסוק בתורה אף בדבר הטעון עיון (מג"א שם).

המהלך בדרך צריך להרעיב עצמו מעט כי השביעה קשה אז למעיים מפני טורח הדרך (מ"ב שם). ומ"מ יזהר שיהיה לו פת או מיני מזונות כצידה לדרך, אפי' הולך במקום קרוב ובמקום דשכיח פת (חיי אדם).

* המטיל מים בדרך (ולא נכנס לביהכ"ס), בשם החזו"א שאמר שיכול לברך אשר יצר בלי נט"י אם לא נגע (ולא שפסף).

מצות הכנסת אורחים ולווי אורחים

* מצות עשה מדבריהם ללות אורחים, כמש"כ הרמב"ם פי"ד מהחכות אבל ה"א, מְצוֹת עֲשֵׂה שֶׁל דְּבָרֵיהֶם לְבַקֵּר חוֹלִים וְלָנֶחָם אַבְלִים וְלְהוֹצִיא הַמֵּת וְלְהַכְנִיס הַפְּלֵא וּלְלוֹת הָאוֹרְחִים... וְאֵלֹי הֵן גְּמִילוֹת חֲסָדִים שְׁבִגּוּפוֹ שְׁאִין לָהֶם שְׁעוֹר. ה"ב שְׁכַר הַלְוִיָּה מְרַבָּה מִן הַכֹּל, וְהוּא הַחֹק שֶׁחֲקָקוּ אַבְרָהָם אַבְיָנוּ וְדָרַךְ הַחֲסֵד שֶׁנֶּהֱגָ בָּהּ, מְאָכִיל עוֹבְרֵי דְרָכִים וּמְשַׁקֵּה אוֹתָן וּמְלַוֶּה אוֹתָן. וּגְדוּלָּה הַכְּנֶסֶת אוֹרְחִים מֵהַקְּבֵלַת פְּנֵי שְׂכִינָה, שְׁנֶאֱמַר (בראשית יח-ב) וַיֵּרָא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים, וְלוֹוִים יוֹתֵר מֵהַכְּנֶסֶתָן. אָמְרוּ חֲכָמִים כָּל שְׂאִינוּ מְלוֹה כְּאֵלוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים. ה"ג, כּוֹפִין לְלוֹוֶה כְּדָרַךְ שְׁכּוֹפִין לְצַדִּיקָה, וּבֵית דִּין הָיוּ מִתְקַנְיִן שְׁלוּחִין לְלוֹוֹת אָדָם הָעוֹבֵר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְאִם נִתְעַצְלוּ בְּדָבָר זֶה מֵעֲלָה עֲלֵיהֶם כְּאֵלוּ שְׁכָחוּ דָּמִים, אֶפְלוּ הַמְלוֹה אֶת חֲבָרוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת יֵשׁ לוֹ שְׁכַר הַרְבָּה. וְכַמָּה שְׁעוֹר לְוִיָּה שְׁחִיב אָדָם בָּהּ, הָרַב

לְתַלְמִיד עַד עֲבוּרָה שֶׁל עֵיר, וְהָאִישׁ לְחָבְרוֹ עַד תְּחוּם שַׁבָּת, וְהַתְּלָמִיד לָרֵב עַד פְּרָסָה, וְאִם הָיָה רַבּוֹ מִבְּהֶק עַד שְׁלֹשׁ פְּרָסָאוֹת.

ובמצות הכנסת אורחים כולל בתוכו לויית אורחים, כמו שדרשו חז"ל עה"פ (בראשית כ"א, ל"ד) ויטע אשל בבאר שבע, אשל ר"ת אכילה שתיה לוייה. ועי' במגדל עוז פי"ד מאבל, בכמה מקומות אמרו חז"ל כל שאינו מלוה כאילו שופך דמים, ומתוך העונש תלמד השכר, ע"ש.

ומה שלא מקפידים בזמנינו על שיעורים אלו שהובא ברמב"ם, כתב הסמ"ע (חו"מ סי' תכ"ז סקי"א) שהוא מטעם מחילה שחבירו או רבו מוחלין לו שלא ילוח אותם שיעור כל כך גדול, (ודבר זה מצוי שמגיע לבקר את חבירו מאוחר בלילה, שמפחד ללכת לבד שאז ודאי אינו מוחל על מצות לוייה, ואיכא חיוב מדינא ללותו לכה"פ עד תחום העיר), אבל צריך לילך עם חבירו לכל הפחות ד' אמות (והיינו ד' אמות חוץ לביתו, דבתוך ביתו לא חשיב לוייה, וכן שבתוך ביתו הכל חשיב כד' אמות). ובספר אהבת חסד לח"ח (פ"ג ה"ב) הוסיף עוד טעמים מדוע א"צ בזמנינו ללות שיעור גדול, ומ"מ כתב שלא יפטור עצמו ממצות לוייה לגמרי, כי משמע מהגמ' שהוא דבר סגולי למתלוה שלא יראה לו אסון בדרך, וגם שעל ידי הלוייה נגמר המצוה של ההכנסת אורחים בשלימות. ובספר עמק ברכה (גמ"ח שבגופו) כתב ששמע מהחזו"א שהיום אין נוהגים ללות משום שאין הולכין ברגל אלא נוסעים באוטובוס, והרי כל אחד מהנוסעים מלוה את חבירו, (אולם לא תמיד איכא להאי היתרא, בפרט היכא שהוא לבד באוטובוס והנהג הוא ערבי).

ועי' בחזקוני (דברים כ"א, ז') שהמלוה את חבירו צריך לעמוד במקומו עד שחבירו יתעלם מעיניו.

* ובמצות הכנסת אורחים, כתב מהרי"ל (ליקוטים) שזה דוקא הכנסת אורחים עשירים ומכוכבים, אבל הכנסת עניים בכלל צדקה היא. ואינו ברור כונתו, אם בעניים אינו מקיים מצות הכנסת אורחים כ"א צדקה, או שהוא מקיים בזה אף מצות צדקה, ובאהבת חסד ח"ג פ"א נקט בפשיטות כצד הב'.

ובטעם שאברהם אבינו הביא למלאכים ג' סאים קמח סלת, כתב הבן איש חי בדרושים, כדי שיהיה מהם שארית הרבה ויאכלו אח"כ מהם הוא ובני ביתו שנחשב זה לשיוורין של סעודת מצוה, שיש בהם מצוה באכילתם.

ובב"י או"ח סי' של"ג איתא דמצות הכנסת אורחים הוא רק באורחים שבאו מן השדה לביתו, ולא באורחים שזימנם לסעוד אצלו, והביא שהתרוה"ד נסתפק באורחים שנתארחו אצל אחד וזימנם אחר לסעוד סעודה בביתו. וכ"פ שם הרמ"א בסעי' א' דלא מיקרי אורחים אלא שנתארחו אצלו בביתו או שזימן אורחים שנתארחו אצל אחרים, אבל כשזימן חבירו לסעוד אצלו לא מיקרי אורחים ואינה סעודת מצוה אלא סעודת רשות. ונראה לפ"ז שאם מזמין אורח מחוץ לעירו שיבוא לשבות אצלו בבית, דלא מקיים בזה מצות הכנסת אורחים, כיון שיסוד הדברים שאם לאורח יש איפה להיות לא הוי מצוה דהכנסת אורחים במה שמביאו לביתו. אלא דאפשר שאם שובת אצלו בשבת, ואז אין בידו לחזור לביתו, דשוב

עתה חשיב כאין לו מקום לשבות דאיכא ביה מצוה דהכנסת אורחים, וצ"ע. והעירו דלפ"ז בזמנינו מצות הכנסת אורחים אין מצוי כל כך, ואולי בגוונא שמעלה את חבירו ברכבו (טראמפ), באופן שנמצא במקום שאין לו להיכן להתכסן, דבזה שמעלהו מקיים מצוה אף שאין מאכילו ומשקהו, וצ"ע.

ובהנהגת האורח שבא לבית עם בעה"ב, עי' מג"א (או"ח סי' קנ"ו) דבכניסתו בעל הבית נכנס תחילה וביציאתו האורח יוצא תחילה.

ברכת הראייה

ברכת הראייה הרי הם חובה ככל שאר הברכות, (עי' שו"ע סי' רי"ח סעי' ג').

הרואה פיל או קוף או קפוף (ינשוף) מברך בא"י משנה הבריות (ברכות דף נ"ח ע"ב), והטעם שמברך דוקא על חיות אלו, כתב המאירי (שם) לפי שהם דומים במקצת דברים לאדם (עי' רש"י ברכות דף נח ע"ב דינשוף יש לו לסתות ולחיים כאדם, וקוף דומה לאדם ופיל מבין לשון בני אדם), והמלאכת שלמה (על המשניות כלאים פ"ח מ"ו) ביאר לפי שבדור המבול נפרע הקב"ה מן האנשים שהפכו לקופים ופילים, (ועי' בסנהדרין דף ק"ט ע"א שעונשם של דור הפלגה שנהפכו לקופים רוחות ושדים), לכן דוקא עליהם תקנו לברך עליהם משנה הבריות. והכרעת פוסקי זמנינו שעל ראיית כל סוגי הקופים מברכים ולא רק על ראיית הקופים הדומים לבני אדם. ונחלקו הראשונים אם מברך ברכה זו רק בראייה ראשונה בחיו שאז השינוי גדול בעיניו (וכ"ד הראב"ד והמאירי) או כל ל' יום שרואהו (וכ"ד הטור). ולדינא, המ"ב כתב שיברך בשם ומלכות פעם אחת בחייו בלבד, ולאחר מכן אם לא ראה אותה בתוך ל' יום יברך בכל פעם ברכה זו בלא שם ומלכות, (סי' רכ"ה סעי' ט' מ"ב סק"ל), ובשם החזו"א שאחר ל' יום יכול לברך עם שם ומלכות (הגר"ח קניבסקי זצ"ל בשם החזו"א שהעיקר כהרמ"א והגר"א המובא בשעה"צ שם ס"ק ל"א), וי"א שבפיל ובקוף גם המ"ב מודה שיכול לברך כל שלשים יום עם שם ומלכות (שער העין פט"ו הערה כ"ג בשם הגר"ח קניבסקי זצ"ל, וביאר הגר"ח שכל המשונים הנזכרים בשו"ע כגון חיגר וסומא וננס וכו' הם לא מין משונה אלא שבמקרה נולדו כך, וע"ז נחלקו אם יכול לברך כל שלשים יום או לא, אבל קוף ופיל שהם מינים משונים לכו"ע יכול לברך כל שלשים יום). הרואה בעל חי ומתפעל מאוד מיופיו אומר בשם ומלכות ברוך ששכח לו בעולמו. והנכנס לגן חיות ומברך על הקופים ברכת משנה הבריות, אינו יכול לכוין לפטור את הפילים שאראה אח"כ בגן, מאחר שכל מין מחייב ברכה בפני עצמו, ואינו דומה לברכת הנהנין ששייך בהם סעודה אחת שהכל נגרר, משא"כ בברכת הראייה שצריך לראות כדי להתחייב. וכן ראיתי שפסק מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל שאי אפשר לפטור, והוסיף דאף דהובא בספר הפרדס לרבינו אשר תלמיד הרשב"א שכתב לענין הנכנס לעיר שרובן קרוביו ואוהביו מברך ברכה אחת לכולם ודיו ואין צריך לברך לכל אחד ואחד, מ"מ שאני הכא שהוא מין אחר ולפיכך א"א לכוין לפטור דבר שעדיין לא ראה. ומ"מ אם רואה פיל וקוף ביחד, הורה החזו"א (אורחות רבינו ח"ג עמו' רכ"ד) שיברך ברכה אחת, וכל דברינו הוא כשרואה בזה אחר זה.

הרואה קברי עכו"ם אומר, בושה אמכם חפרה ילדתכם הנה אחרית גויים מדבר ציה וערבה, (סי' רכ"ד סעי' י"ב). הרואה ישובים של גוים אומר, בית גאים יסח ה'. ובחורבנם אומר, אל נקומות ה' וגו', (שם סעי' י"א). הרואה צלב וכן כל ע"ז יאמר, שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא (פס"ת סי' רצ"ד אות א'). נובכל אלו יש שנהגו לאומרו אפילו בתוך שלשים כיון שאינו ברכה]. הרואה צלב (הפקר) ושברו והשמידו קיים מצות עשה מן התורה. אסור להסתכל בשברי צלמים ופסילים הנמצאים במוזיאון (שו"ע יו"ד סי' קמ"ב סעי' ט"ו). הרואה כנסייה חריבה אומר בא"י שעקר עבודה זרה מארצנו.

ההולך לקברי ישראל אחר שלשים יום שלא ראה קברי ישראל, יברך את ברכת אשר יצר אתכם בדין, (סי' רכ"ד סעי' י"ב). וכשיש רק קבר אחד לא יאמר ברכה זו, (מ"ב סקט"ז). בירך על ביה"ק אחת ובתוך שלשים ראה ביה"ק אחר, תליא בפלוגתת הפוסקים לענין ראה מלך אחר או ביה"ק אחר המבואר במ"ב סו"ס רכ"ד. ואף אם נוספו קברים חדשים בינתיים אין מברכים עוד פעם בתוך שלשים יום (שער העין בשם הגר"ח קניבסקי זצ"ל).

הרואה הר גבוה מאוד ומתפעל מגובהו, יברך עושה מעשה בראשית (סי' רכ"ח סעי' ג'). וכשאנו מתפעלים מראיית הר זה, אף שאחרים לא מתפעלים ומתפעמים מראייתו, צריך לברך ברכה זו, (הוראת רבינו הגר"ח קניבסקי זצ"ל). וסיפר רבינו הגר"ח קניבסקי זצ"ל שאביו מרן הקה"י זצ"ל כשראה את ההרים בדרך לירושלים בירך עליהם בשם ומלכות עמ"ב כיון שהתפעל מגובהם, אמנם בפעם השניה כשעבר דרך שם לא בירך כיון שלא עשו עליו רושם. ואף דבשאר דברים שקבעו חז"ל שמתפעלים מהן יש לברך אף אם הוא אינו מרגיש עתה, דהרי פשוט שהרואה ים מברך עמ"ב אף אם אינו מתפעל, מ"מ בהרים הגבוהים כיון שלא נקבע בזה שיעור ברור אמרינן דההתפעלות קובעת אם לברך. הרואה את הים התיכון יברך בא"י עושה מעשה בראשית, וכדאי שיסמך תיכף ויאמר שעשה את הים הגדול (ובזה נפקא מכל ספיקא). ברכות אלו מברך רק אם לא ראה את ההרים או את הים במשך ל' יום. לא בירך בראיה ראשונה תו אינו מברך בראיה שניה אא"כ יעברו מראיה הראשונה ל' יום כמש"כ המ"ב בסי' רי"ח סעי' א' ד"ה במקום. ול' יום הוא חוץ מיום שראה וחוץ מיום שרואה עכשיו, והיינו ל"ב יום, (מ"ב שם ס"ק י"א).

הרואה את הים צריך לברך מיד, ואם לא בירך מיד יכול לברך כל זמן שרואה את הים אפילו אחר כמה שעות (הגרי"ש אלישיב זצ"ל), וי"א שאם לא בירך מיד ועדיין רואה את הים אין צריך להסתכל עוד פעם לפני שמברך, דכיון שכבר ראה את הים והתחייב בברכה שפיר יכול לברך כל זמן שעומד במקום שיכול לראותו (שער העין בשם הגר"ח קניבסקי זצ"ל). עבר מן המקום וכבר אינו רואה את הים, אם הוא עדיין תוך כדי דיבור יכול לברך, עבר הזמן של תוכ"ד אינו יכול לברך, ואף הפסיד הברכה ולא יוכל לברך שוב עד שיעבור שלשים יום, (ביה"ל סי' רי"ח ד"ה במקום). כשנוסע לים, ורואה באמצע הדרך את הים ולא בירך, אך בהמשך היה הפסק בתים עד שמגיע לחוף שרוצה להתרחץ, נדבר זה מצוי בכביש החוף הסמוך לים], יל"ע אם בכה"ג נמי הפסיד הברכה, דאפשר דכיון שכוונתו להמשיך לראות הוה הכל ראייה אחת, ולמעשה דעת המורים שאם זה זמן קצר שעדיין התפעלות

הראשונה עליו לא הפסיד הברכה, אבל אם זה זמן רב כמו חצי שעה הפסיד הברכה, ודעת האאמור"ר זצ"ל שבכל גווני הפסיד ברכתו. וכשרואה את הים מרחוק מאוד שלא בצורה ברורה או במקום חשוך, י"א שכיון שחסר בהתפעלות הראיה אינו יכול לברך.

בירך על הים ואח"כ ראה ים אחר, אם הוא ים אחר ממש כגון ים התיכון וים כנרת, תליא בפלוגתת הפוסקים לענין ראה מלך אחר או ביה"ק אחר המבואר במ"ב סו"ס רכ"ד, אבל אם הוא אותו ים כגון מאשדוד לנתניה וכיו"ב פשוט שאינו חוזר ומברך לפי שכל ים התיכון אחד הוא.

הרואה 'מדבר' מברך עמ"ב פעם בשלשים יום (שו"ע סי' רכ"ח), ולכן יש לברך על מדבר סיני מדבר יהודה וכן שאר מדברות שבעולם עמ"ב, וכשרואה את ים המלח ומדבר יהודה כאחת יכול לברך על שניהם יחד. וגדר 'מדבר' הוא מקום שומם לחלוטין שאי אפשר לזרוע בה כלום (שער העין בשם הגר"ח קניבסקי זצ"ל).

מנהג העולם היום לברך על ראיית הים התיכון עושה מעשה בראשית, וכן מבואר במשנה ברורה (סימן רכ"ח ס"ק ב'). וכן על ים הכנרת אם לא נשתנה מששת ימי בראשית מברכין עליו עמ"ב. ועל תעלת סואץ כתב בשעה"צ (סק"ט) דאין מברכין כיון שנשתנה. ולכאורה תמוה מאוד, שהרי בירושלמי (שקלים פ"ו ה"ב) ובבראשית רבה (כג, ז) מבואר, שהים הציף את העולם בדור אנוש ודור הפלגה, ובאחת הפעמים עלה עד עכו ועד יפו. הרי להדיא שבעת הבריאה לא הגיע הים עד עכו ויפו, ואם כן איך שייך לברך על הים התיכון "עושה מעשה בראשית"? [וראייתי באחד מפוסקי זמנינו שכתב שכיון שהים אוקיינוס עצמו שהיה קיים מששת ימי בראשית התפשט, א"כ גם הים התיכון נחשב מעשה בראשית. ולפ"ד אם המשיכו ברכה מהים אפשר לברך עליו 'עושה מעשה בראשית'].

ובפרשת זאת הברכה (לד, ב) וְאֵת כָּל אֶרֶץ יְהוּדָה עַד הַיָּם הָאֲחֵרֹן, ובספר משך חכמה ביאר מה הכונה 'הים האחרון', עפ"י הירושלמי שקלים (ו, ג) וכן במדרש רבה (בראשית פכ"ג): וְהָלֹא מְקָרָא מֵלָא הוּא (עמוס ה, ח) הַקּוּרָא לְמִי הַיָּם וַיִּשְׁפְּכֶם עַל פְּנֵי הָאָרֶץ ה' שְׁמוֹ, אֶתְמָהָא, כְּזֶה שְׁהוּא שׁוּפְרָךְ מְלֻמְעָלָן לְמַטָּן, שְׁנֵי פְעָמִים כְּתִיב הַקּוּרָא לְמִי הַיָּם, כְּנֶגֶד שְׁנֵי פְעָמִים שְׁעָלָה הַיָּם וְהִצִּיף אֶת הָעוֹלָם, וְעַד הֵיכָן עָלָה בְּרֵאשׁוֹנָה, וְעַד הֵיכָן עָלָה בְּשֵׁנִיָּה, רַבִּי יוֹדֵן וְרַבִּי אַבְהוֹ וְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּשֵׁם רַבִּי חֲנִינָא בְּרֵאשׁוֹנָה (בדור אנוש) עָלָה עַד עֵכוֹ וְעַד יָפוֹ וּבְשֵׁנִיָּה (דור ההפלגה) עָלָה עַד כְּפִי בְּרַבְרִיאָה, רַבִּי חֲנִנְיָה וְרַבִּי אַחָא בְּשֵׁם רַבִּי חֲנִינָא בְּרֵאשׁוֹנָה (בדור אנוש) עַד כְּפִי בְּרַבְרִיאָה, וּבְשֵׁנִיָּה (דור הפלגה) עַד עֵכוֹ וְעַד יָפוֹ, הֵדָּא הוּא דְכְּתִיב (איוב לח, יא) וְאָמַר עַד פֶּה תְּבֹא וְלֹא תִסִּיף וּפֹא יִשִּׁית בְּגֵאוֹן גְּלִיךְ, עַד פֶּה תְּבֹא וְלֹא תִסִּיף - עַד עֵכוֹ תְּבֹא וְלֹא תִסִּיף, וּפֹא יִשִּׁית בְּגֵאוֹן גְּלִיךְ - בְּיָפוֹ יִשִּׁית בְּגֵאוֹן גְּלִיךְ. וְא"כ הִרְאֵהוּ הַשֵּׁי"ת לְמִשָּׁה שִׁוִּיתָ לֹא יוֹסִיף עוֹד לְצַאת מִמְקוֹמוֹ, וְזֶה הַיָּם הָאֲחֵרֹן □ בּוֹמֵן שִׁיחִיָּה אַחֲרוֹן. וְעַפ"ז כֵּתַב הַמֶּשֶׁךְ חֲכָמָה חִידוּשׁ דִּין, דְּמִטְעָם זֶה אָמַר ר' יְהוּדָה דְּרִוּאָה יָם הַגְּדוֹל מְבָרֵךְ שֶׁעָשָׂה לִי הַיָּם הַגְּדוֹל, מִשּׁוֹם שֶׁאֵינוֹ מַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית, שֶׁנַּעֲשָׂה כְּשֶׁחֲטָאוּ הַדּוֹרוֹת. וְלִדְבָרָיו בְּאֵמֶת אֵין לְבָרֵךְ עַל הַיָּם הַתִּיכוֹן עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית. אֵךְ כִּיּוֹן דַּאיכָא פְּלוּגְתָא רְבוּתָא אִם הוּא יָם הַגְּדוֹל, א"כ אֵינוֹ בְּרוּר שֶׁאֵפְשֵׁר לְבָרֵךְ עַל הַיָּם הַגְּדוֹל וְעוֹשֶׂה

מעשה בראשית, ע"כ נראה שיברך עושה מעשה בראשית ויסיים הים הגדול, כך שיצא ממנ"ש, ולא תהיה ברכתו לבטלה.

וכן יל"ע לענין ים המלח, דהנה המור וקציעה (סי' רכ"ח) והתפא"י (בועז פרה פ"ח מ"ד) כתבו שגם על הכנרת וים המלח מברכים עושה מעשה בראשית, ובפרשת לך לך (יד, ג) כתיב פֶּלֶא אֱלֹהֵי חֶבְרוֹן אֶל עֵמֶק הַשְּׂדֵיִם הוּא יָם הַמֶּלַח, ופרש"י הוא ים המלח - לאחר זמן נמשך הים לתוכו ונעשה ים המלח, ומדרש אגדה אומר שנתבקעו הצורים סביבותיו ונמשכו יאורים לתוכו. הרי לפירוש ראשון הכל נעשה אחר מעשה בראשית.

הלכות סעודה

מי ים אם כשרים לנט"י, בשו"ע בסי' ק"ס סעי' ט' איתא, מים מלוחים או סרוחים או מרים שאין הכלב יכול לשתות מהם פסולים לנט"י אע"פ שכשרים הם למי מקוה לטבילה, ובמ"ב סק"מ כתב דהוא הדין דמי הים כשרין לטבילת ידים דלא עדיף מטבילה. הרי שמים המתוקים כמי הכנרת כשרים הן לנטילה (בכלי) והן לטבילת הידים, (וצ"ע אם בכנרת עדיף ליטול בכלי או לטבול ידיו), ומי המלוחים כשרים רק לטבילת הידים אבל לא לנטילה. ולענין לטבול במי הים כשנתלש מן הים ואין בו מ' סאה, היכא שהמים אין כשרים לנטילה אף אין טובלים בהם, (עי' סי' ק"ס סעי' ז', ובמ"ב ס"ק ל"ד, ובביה"ל שם סעי' ט' ד"ה למי מקוה), ואם היא מחוברת אל הים ע"י שביל (רוחב 5 ס"מ ועליו רום מים כקליפת השום כיו"ד סי' ר"א סעי' נ"ד) דינה כים.

וכשמטביל ידיו נחלקו הראשונים אם מברך על נטילת ידים או על טבילת ידים, המחבר בסי' קנ"ט סעי' כ' שמברך על נטילת ידים, והרמ"א פסק שמברך על טבילת ידים, וכתב המ"ב (ס"ק צ"ז) דהאחרונים הסכימו כדעת המחבר לברך על נט"י. וכתב המג"א דכל זה כשהמים ראויים לשתיית כלב דכשרים לנטילה, אבל אם הם מלוחים שאין הכלב יכול לשתותם דפסולים לנטילה מברך על טבילת ידים, והעתיקו הח"א והמ"ב שם. ולפ"ז במי הים המלוחים מברך לכו"ע על טבילת ידים. אולם החזו"א באו"ח סו"ס כ"ג חולק על המג"א וכתב דבכל גווני מברך על נטילת ידים. ובכף החיים כתב שהעיקר כמג"א אבל מ"מ המנהג עכשיו לברך על נט"י אפילו במים שאין ראויין לשתיה.

וכשטובל ידיו במקוה או בים אין צריך לנגב ידיו תחילה, (עי' חזו"א סי' כד ס"ק כ"ג ובס"ק ל' ד"ה נטל מקצת). ולאחר הנטילה, לדעת המ"ב (סי' קנ"ח ס"ק מ"ו) לכו"ע לא בעי ניגוב, ולדעת החזו"א (או"ח סי' כ"ה סק"י) אף בזה י"א דבעי ניגוב. והיכא דסח אחר טבילת ידיו קודם הברכה, לדעת רוב הפוסקים שאין מצות ניגוב ידים בטבילת ידים, א"כ אין כאן גמר הנטילה אחר הדיבור והוי הפסק בין המצוה לברכה, וכשיטבול שנית לא יהני כיון טהורות כבר, וכשיטמא ידיו ויטבול שנית הוי גורם ברכה שאינה צריכה.

וכשיוצא מן הים ורוצה לאכול האם חייב ליטול ידיו לאכילה, המ"ב בסי' קנ"ט ס"ק ע"ה כתב דדעת רוב הראשונים שנט"י לחולין אין צריכה כונה ואין צריך שוב נטילה, וע"כ כתב שבדיעבד שאין לו מים אחרים אין צריך ליטול שנית, ובביה"ל כתב דאם יש לו מים צריך ליטול ידיו שנית אלא דלא יברך, ונראה דטוב שיטמא ידיו כדי שיתחייב ודאי בנטילה שניה

ויוכל לברך, עכ"ד. ולפ"ז ה"ה בניד"ד טוב שיחייב ידיו בנטילה. והנה בשו"ע בסי' ד' סעי' כ"א כתב שצריך ליזהר שלא לנגוע במקומות המכוסים באדם לפי שיש שם מלמולי זיעה, ויל"ע ברחץ בים וגופו נקי ואין עליו מלמולי זיעה, אי בעי נמי נטילה כשנגע במקומות המכוסים, ובספר כף החיים סי' ד' ס"ק פ"ה כתב שאין צריך נטילה, והגראי"ל שטיינמן זצ"ל אמר שכן צריך לפי דחכמים תיקנו דין נט"י בנגיעה במקומות המכוסים משום מלמולי זיעה וע"כ אף כשאין מלמולי זיעה לא פלוג רבנן. ולדעת הכף החיים לא יהני להתחייב בברכה אא"כ נגע במנעליו או במקום מטונף ממש.

ולענין הזכרת ברכה בגילוי ראש, מבואר בסי' צ"א סעי' ג' דאסור, וה"ה לומר דברי תורה בגילוי ראש אסור כדמבואר בסי' ב' מ"ב ס"ק י"ב, אבל להרהר בד"ת דשפיר דמי. נובעיקר הליכה בגילוי ראש, כתב המ"ב (בסי' ב' סקי"א ובביה"ל סי' צ"א סעי' ג') שבזמנינו איסור גמור מדינא להיות בגילוי ראש אפילו בביתו, ובשע"ת (סי' ב' סק"ג) כתב דבמרחץ מותר לילך בגילוי ראש ואפילו מדת חסידות ליכא כדמשמע ממסכת דרך ארץ פ"י, ומ"מ ראיתי מדקדקים מכסים ראשם במטפחת וכן נהגתי מעודי ע"ש במהרש"ל, והברכ"י הביאו וכתב כי הוא חומרא יתירה הרבה, ע"ש. ולענין הנחת ידו על ראשו, לענין ברכה עי' מ"ב סי' ב' ס"ק י"ב דלא מהני כיון שהוא גוף אחד, אך יד חבירו מועילה, ויש מקילים בשעת הדחק אף בידו ממש, ולענין הליכה ד' אמות ללא כיפה מועיל נתינת ידו. וכשלוש בבגד ים ובכובע ושאר הגוף מגולה, מבואר בשו"ע בסו"ס ע"ד דמותר בקריאת שמע ובברכות אבל לא בתפילה, לפי שבתפילה צריך לראות את עצמו כעומד לפני המלך ומדבר עמו שצריך לעמוד באימה. ובמ"ב שם ס"ק כ"ב כתב דגם לק"ש וברכות לכתחילה צריך שיכסה כל גופו ורק בשעת הדחק מותר לעשות כן. וע"ע במ"ב סי' צ"א ס"ק י"א. ולענין ברכת המזון עי' אורחות רבינו ח"א עמו' פ"ד.

נוכשנוגע במקומות המכוסים, לתפילה בעי נטילה. לתורה סגי בנקיון בעלמא, (וי"א דלכתחילה יטול ידיו במים), וכשרוחץ בים וגופו נקי ואין עליו מלמולי זיעה כלל, נראה דבזה לכו"ע לא בעי מידי. ואף כשאינו מנקה כלל מ"מ בהרהור מותר, (שו"ע סי' צ"ב סעי' ז' מ"ב סקכ"ט, והגהות רעק"א שם □ והעתיקו הביה"ל שם).

להשתמש במי הבריכה לצורך נטילת ידים, יש שחששו דחשיב מים שנעשו בו מלאכה דפסולים לנטילה, ולטבילה בהם יש שחששו משום מים שאובין, ויש שהתירו (וסברי דלא חשיבי שאובין לענין נט"י).

במקומות אירוח שהכיוור לנט"י הוא בתוך השירותים, ואין כיוור אחר בחוץ, הכרעת הפוסקים שיסגור האסלה קודם הנטילה, ויטול ידיו ויצא לחוץ עם ידים רטובות ויברך, ויסמוך על השיטות דבית הכסא שלנו אין להם דין ביה"כ, ועב"ז חזו"א סי' י"ז סק"ד.

תלמיד חכם יחמיר לא לנגב ידיו בבגדיו משום שקשה לשכחה ואפילו בבגדיו המונחים בארגז, (סי' קנ"ח מ"ב ס"ק מ"ה, וספר שמירת הגוף והנפש סי' נ"ז).

לא יאכל וישתה בעמידה וכ"ש בהליכה, (גיטין דף ע', רמב"ם הלכות דעות פ"ד ה"ג, א"ר סי' ק"ע סק"כ ובאה"ט שם סקט"ז).

בבתי מלון מצוי אוכל שם בשפע, ויש נוהגים לקיים שם בהידור מה שאמרו חטוף ואכול חטוף ושתה, ועי' מ"ב סי' קנ"ו סק"ד שהאוכל ושותה דרך זלילה וסביאה הרי הוא עובר בלא תאכלו על הדם, ומגונה ומכוער הדבר ביותר, ולרמב"ן נכלל זה במצות עשה דקדושים תהיו.

אכילת עוגות בתוך הסעודה אין מברכין דשמא נפטרו בברכת הפת, עי' ביה"ל סי' רסח ד"ה טעונים. אך בפת הבאה בכיסנין יש ג' שיטות, ובקבוקים וכן גליליות לכאו' לכו"ע חשיב כפת הבאה בכיסנין ומברכים עליו אפי' בתוך הסעודה.

צירוף לזימון, איתא בשו"ע סי' קצ"ג סעי' ב' ששלשה שקבעו לאכול יחדיו נתחייבו בזימון, וקביעות היינו שיושבים ואוכלים על שולחן אחד או במפה אחת אפי' שכל אחד אוכל מכברו. וע"כ במתי מלון כשכל אחד אוכל בשולחן נפרד ואין מכוונים כלל להצטרף לאכילה יחד, אין מצטרפין לזימון, אבל אם יושבים בשולחן אחת מצטרפים לזימון כי השלחן מצרפם.

הנוסעים ברכב ואוכלים תוך כדי נסיעה, אין מזמנים בעשרה בהזכרת שם אלא רק לזימון בשלושה, ולפיכך גם כשהם עשרה יזמנו בלא שם (מ"ב סי' קצ"ג ס"ק כ"ה). וכשהעגלה עומדת מצטרפים אף להזכרת שם (פמ"ג סי' קס"ז א"א ס"ק כ"ז), ודוקא כשהם יושבים מכוונסים ובכוונתם להצטרף, אבל כשהם מפורדים לעצמם בלא החלטה להצטרף וכל אחד אוכל מפתו אין מצטרפים לזימון. ולענין האוכלים בספינה, כתב המ"ב בסי' קס"ז ס"ק ס"ב שקביעות גמורה היא ומצטרפים, ולפ"ז יש שכתבו שברכבת שיש בה שולחנות ומקום מרווח לאכול הוי קביעות כספינה ומצטרפים, וכ"כ בערוך השולחן (סי' קס"ז סעי' כ"ו). ובמור וקציעה כתב שהכל תלוי בשקיטת נסיעתם, בין בים ובין ביבשה, שבעגלה המתנדנדת שקשה לכוון דעתם לשמיעה, וכן בספינה כשיש רוח סעורה אין מצטרפים לזימון, וכשאינן סערה שיושבים שקטים מצטרפים לזימון. ועפ"ז כתב הבית ברוך (על הח"א כלל מ"ח סעי' ז' אות כט) שהנוסעים ברכבת או במכונית מצטרפים לזימון, (נלקט ממ"ב דרשו).

אורח הסועד אצל בעל הבית או בשולחן אחרים, יאמר בברהמ"ז את ברכת האורח (סי' ר"א שעה"צ סקי"ד), ואם משלם דמי סעודתו כמו האוכל במסעדה או בבית מלון אין צריך לברך ברכה זו (מ"ב סק"ז). וי"א שאם בעל הבית אינו נמצא במקום הסעודה אין חיוב לברך ברכת האורח (נשמת אדם כלל מ"ו הלכה ג').

המתארח אצל בעל הבית יש לו לנהוג ככל אשר יאמר לו בעל הבית (שו"ע סי' ק"ע סעי' ו'), ודין זה נאמר גם כשמתארח אצלו רק לאכילה. אולם אדם המזמין את חברו לסעודה במלון ומשלם עבורו, אינו מחויב לשמוע מה שמצווה לו כי אין הוא בגדר בעה"ב (פמ"ג סי' קע"ט א"א סק"ג).

בבתי מלון מצוי שנותנים סעודה ביום שישי יותר ממה שאדם רגיל לאכול בביתו, איתא בשו"ע (סי' רמ"ט סעי' ג') שאם אינו רגיל בה אסור לו לאכול סעודה כזו בערב שבת.

יל"ע אי שרי לילך דרך מקום שנמצאות שם נשים שאינם לבושות בצניעות, ואיכא דרכא אחרינא, אך הוא יותר ארוך. עוד יל"ע בים כשבידו לנסוע לים אחר, אך בים זה ליכא דרכא אחרינא אי שרי לנסוע דרך ים זה.

איתא בב"ב דף נ"ז ע"ב, ועוצם עיניו מראות ברע (ישעיה לג-טו), א"ר חייא בר אבא זה שאין מסתכל (בשפת הנהר) בנשים בשעה שעומדות על הכביסה, היכי דמי אי דאיכא דרכא אחריתא רשע הוא [ואף על פי שעוצם עיניו שלא היה לו לקרב אלא להרחיק מן העבירה דקיימא לן חולין (דף מד:)] הרחק מן הכיעור, רשב"ם], אי דליכא דרכא אחריתא אנוס הוא, לעולם דליכא דרכא אחריתא ואפ"ה מיבעי ליה למינס נפשיה [להטות עיניו לצד אחר, רשב"ם]. ומבואר שאי איכא דרכא אחרינא, אע"פ שעוצם עיניו רשע, ואסור לו להכניס עצמו לכך דסחור סחור אמרינן לנזירא לכרמא לא תקרב. עוד משמע בסוגיא שאם הוא 'רואה' אף שאינו מתכוין להסתכל ולהנות אסור, ואף היכא שהוא אנוס על ההליכה (היכא דליכא דרכא אחרינא) מ"מ מבואר שצריך להטות עיניו לצד אחר שלא יראה. והקשה החפץ חיים (הלכות לשה"ר כלל ו' ס"ה) מהגמ' בפסחים דף כ"ה ע"ב דההולך למקום שיש שם ריח או נוי של עבודה זרה, אף שאפשר לו לילך בדרך אחרת, מותר לו לילך בדרך זו, אף שמריח או רואה מותר כיון שאינו מתכוין, [ואף דקי"ל דפס"ר ולא ניח"ל בכל התורה (חוץ משבת) אסור מדאורייתא, היינו דוקא כשיש מעשה שמכריח תוצאה או תכלית ולא ניחא ליה בתכלית של המעשה, אבל כאן ליכא מעשה, דמצד ההליכה לאו פסיק רישא הוא, שהרי יכול לאטום נחיריו, ומצד הנאת הריח לאו מעשה הוא]. ותי' הח"ח שם וז"ל: ועיינתי הרבה בהאי קושיא, ונ"ל דסברת הגמ' דבעריות מפני שנפשו של אדם מחמדתן צריך להחמיר יותר, דהגם שעתה חושב שלא ניחא ליה בהנאה זו, פן יתגבר עליו יצרו בעל כרחו ויבוא להרהר עי"ז, וכן מצינו בכמה ענינים שהחמירו יותר בעניני הסתכלות מכל האיסורים שבתורה אף דלא אפשר ולא מכויין, וכענין שאמרו בברכות דף ס"א אחורי ארי ולא אחורי אשה, פגע באשה בדרך רץ אחריה ומסלקה לצדדין, ומשמע מדברי האחרונים באבן העזר דאפילו לית ליה דרכא אחרינא למיזל ולא ניחא ליה בהסתכלות, אפ"ה אסרו חז"ל והכל מטעם שכתבתי כנ"ל, עכ"ל.

ומאחר שנתברר ששורש האיסור הוא שאם יכול להישמט מנסיון אסרו לו להכניס עצמו לכך, א"כ לכאו' ליכא נפקותא בין דרכא אחרינא או אופן אחרינא, ובכל אופן מחויב שלא יביא עצמו לידי נסיון. אולם עדיין יש לדון היכא שהדרך יותר ארוך, אי מחויב נמי להאריך הדרך בשביל זה וחשיב דאיכא דרכא אחרינא. וראיתי בשם הגר"נ קרליץ זצ"ל שפסק דזה לא מיקרי איכא דרכא אחרינא ומותר, [אך עדיין יל"ע היכא שאינו טורח בהליכתו כ"א נוסע באוטובוס, שמשך זמן הנסיעה היא קצת יותר מהדרך השניה, אם גם זה מיקרי ליכא דרכא אחרינא].

והנה בהיתר דהיכא דליכא דרכא אחרינא מותר, הוי במקום שיש לו צורך לילך לשם לצורך גופו או פרנסתו וכדו', אבל היכא שהוא רק לצורך תענוגות כמו טיולים אפשר

דבכה"ג ליכא להאי היתירא, ועב"ז בשו"ת אגרות משה (אבהע"ז ח"א סי' נ"ו), ובספר ההסתכלות (בהלכות פ"ד ז'), ע"ש.

ושמעתי מאחד מחכמי המוסר (הגר"ד יפה זצ"ל) שאמר, שכל ההיתר לצאת למנוחה הוא כדי לחזק את הגוף לעבודת ה', שעיי"ז יהיה לו יותר כוחות לעבוד את בוראו, והיינו שזה אמצעי לעבודת ה' ולהתקרב לבוראו. ואם בדרך שהולך יש מכשולים בשמירת העינים, א"כ יוצא שבשעת מעשה עוד לפני שהוא מגיע לשם □ הוא כבר מתרחק מעל ה', והיכן השכל והיכן החשבון...!!?

ובספר מחשבת מוסר (עמו' קל"ה) הביא דברי הגרא"מ שך זצ"ל בענין זה, ואצטט דבריו, שמעתי דבר משונה, נוסעים לרחיצה בים ויש אפשרות לנסוע לים בנתניה במקום לנסוע לתל אביב רק עם קצת יותר קושי, אולי זה יותר טירחא ונמשך יותר זמן, האם יש להתחשב בזה ולהמנע מחמת הקושי? אדרבה, אם הולכים לים לשם שמים ומפני שזה נצרך, מה המניעה מפני הקושי, מה שייך לומר שזה קל או קשה, הרי לפום צערא אגרא. וחז"ל אמרו שאם איכא דרכא אחרינא רשע הוא!

במעלת העומד בנסיון ושומר את עיניו, אצטט דברי רבינו אלעזר מגרמיזא מבעלי התוס' (בהלכות חסידות שבספרו □ ספר הרוקח), וז"ל: על כן יעצום עיניו מראות ברע שלא יתאוה אליה, שאם עוצר רוחו יזכה כיוסף השליט על הארץ, ע"כ. ובספר מעלות המדות (במעלה הט"ז) וז"ל: וכל מי שבא דבר עבירה לידו ופרש ממנה מאהבת הבורא לא מיראת אנשים, זוכה ועולה לגדולה, תדע שכן, שלא עלה יוסף הצדיק לגדולה, אלא מפני שפרש מן העבירה מאדונתו אשת פוטיפר, ע"כ.

אמרו חז"ל (עירובין דף ס"ה) אדם ניכר בג' דברים בכוסו בכיסו ובכעסו, דהיינו שאם רוצים לברר על פנימיות האדם אפשר לבדקו בדברים אלו. ואמר על כך ראש ישיבת מיר הגרנ"צ פינקל זצ"ל, אני מוסיף 'שאדם ניכר בבין הזמנים שלו', כשהאדם נמצא בלי מסגרת לראות איך אז הוא מתנהג. וכל אחד צריך שיהיה לו 'עול', עול של תורה עול של מצות, לחיות לפי תכנית ולא כפי הרחוב, בין בזמן ובין בבין הזמנים, דאותה שולחן ערוך שקיים בזמן קיים גם בבין הזמנים, ואותה הנהגה שצריכה להיות בזמן צריכה להיות גם בבין הזמנים. [נוכחיום נפרץ הדבר, שמקילים בסוגי כשרויות במקומות הנופש במה שאינם רגילים לסמוך עליהם בכל השנה, ובעוד הרבה דברים, ה"י]. והגאון רבי בונים שרייבר שליט"א אמר, שבחור מסוגל ללכת בלי חליפה בגלל שחם לו, אבל בלי חולצה אף אחד לא הולך, וההבדל ביניהם בא מהעולם החיצוני, ששם כולם הולכים עם חולצה וכולם הולכים בלי חליפה, וא"כ זה גופא סיבה מדוע ללכת עם חליפה, מאחר שאתה לא אמור להרגיש לא נעים מהסביבה אלא אדרבה אתה אמור להרגיש לא נעים רק מעצמך. וצורת המלבוש שלנו הוא להרגיש את הנכבדות האמיתית בצורה שלנו, ולא להיות בזויים פורקי עול שהולכים אחרי העדר, ולא הם יקבעו לנו איך להתנהג אלא אנחנו בשלנו □ אין לנו שיור רק התורה הזאת. והוסיף הגרב"ש שברור שבחור שאינו הולך בצורה של בן תורה אינו עושה שום עבירה, אבל יש בזה ללמד הרבה היכן הוא נמצא. והגאון רבי דוד כהן

שליט"א ראש ישיבת חברון סיפר שבעודו בחור, תוך כדי שהתעסק בשידוך של עצמו, נצרך לצאת לטלפון שהיה מטרים ספורים ליד הישיבה, ומכיון שהיה המרחק קצר יצא לשם בלי חליפה, המשגיח הגה"צ רבי מאיר חדש זצ"ל ראה אותו וקרא לעברו: 'זכי כאן זה מקוה'... הוא נענה לעומתו, והרי זה כל כך קרוב, אך המשגיח שוב הגיב: 'זכי כאן זה מקוה'...

יציאה מארץ ישראל לחוץ לארץ

לצורך טיול על מנת לחזור - לנסוע לחוץ לארץ על מנת לטייל אסור, ואף שיוצא על מנת לחזור לארץ ולא על מנת להשתקע, בכל אופן אסור וכמו שעולה מתוך דברי הרמב"ם (פ"ה דמלכים ה"ט) דאף מה שהתירו לצאת בשביל ללמוד תורה ולישא אשה או להציל מן העכו"ם הוי רק כשיוצא ע"מ לחזור לארץ, ומבואר מדבריו דלשאר דברים אף ע"מ לחזור אסור. ומקור הדברים הוא ממסכת גיטין דף ע"ו ע"ב כי הווי מיפטרי רבנן מהדדי בעכו הווי מפטרי משום שאסור לצאת מארץ לחו"ל, הרי אף לזמן מועט אסור לצאת לחו"ל.

לצורך מצוה ולקברי צדיקים - במ"ב סי' תקל"א ס"ק י"ד כתב דה"ה לצאת כדי להרויח או לראות פני חבריו חשיב כיוצא לדבר מצוה ומותר, ועב"ז ברמ"א בסי' רמ"ח סעי' ד'. ולצורך שאר מצוות עמש"כ בזה השדה חמד ח"ו, ומכל מקום לצורך קברי צדיקים כתב שם השד"ח דהוי דבר מצוה, וכ"ה בשע"ת סו"ס תקס"ח בשם הברכ"י. וע"ע בשו"ע יו"ד סי' שע"ב סעי' א' דכהן אסור ליכנס לארץ העמים משום טומאה אלא אם כן צריך לילך שם כדי לישא אשה או ללמוד תורה, ומשמע דכל האיסור הוא רק גבי כהן משום טומאת ארץ העמים, אבל גבי ישראל שרי גם בלאו הכי, וראיתי שהובא בשם הגר"נ קרליץ זצ"ל שהכונה של ישראל התירו משום כל צורך מצוה, אף ביוצא להרויח או לראות פני חבריו, אבל לכהן אסור אא"כ הוא כדי לישא אשה או ללמוד תורה, אבל כשיוצא לטייל דאין בזה צורך מצוה כלל אף לישראל אסור.

והנה במש"כ שמותר לצאת לחו"ל להרווחה בפרנסה, מבואר בריטב"א (מו"ק יד ע"ב) שת"ח או אדם חשוב יש להמנע מכך. כמו כן, ממידת חסידות לא לצאת כלל מארץ ישראל כמבואר ברמב"ם שם, והוכיח זאת ממחלון וכליון.

'אילת' - חשיב חו"ל לכו"ע, ושמעתי מאמו"ר זצ"ל שבזמן החזון איש ארגון הנוער אגודתי (צא"י) יזמו טיול לאילת, וציוה החזו"א לבטל את הטיול.

'רמת הגולן' - אינה מגבולת ארץ כנען אך היא מגבולות עבר הירדן, ודנו הפוסקים בדין היציאה לשם, ובספר משנת יוסף (שו"ת ח"א סי' נ') כתב להוכיח ששרי לצאת לשם, דאיתא בירושלמי שביעית פ"ו ה"א 'ריש לקיש אזל לבצרה אתון לגבי' א"ל חמי לך בר נש דריש (דרשן) וכו', חמי חד בבליא (עני אחד שהיה מבבל אבל היום הוא מא"י, ביאור הגר"א) אמר ליה חמית לך חד אתר טב (ראיתי עבורך מקום טוב להיות דרשן וכו' בבצרה), אתא לגבי ר' יוחנן (לשאל אם מותר לו לצאת מא"י לבצרה) א"ל מן בבל לבבל (ולא מא"י לבבל, הגר"א) וכו' סבר ר"ל מימר את בצר במדבר נדסבר דהא דכתיב (דברים ד', מ"ג) את בצר במדבר שהיא מא"י היינו בצרה ולכך הותר לילך לשם מא"י, הגר"א] שאל לר' יוחנן וא"ל בצר לאו בצרה, ע"כ. ומבואר דלבצר שהיא בעבה"י האמצעית בארץ עמון ומואב

שטהרה בסיחון [כדאיתא במכות דף ט' ע"ב שבצר מכוונת נגד חברון שביהודה] בנחלת בני ראובן היה מתיר ר' יוחנן לצאת מא"י, ולכך השיבו שבצר לאו היינו בצרה, דהגם שלבצר מותר לצאת אבל לבצרה שהיא בעבה"י הדרומית בארץ מואב שלא טהרה בסיחון [עי' רש"י פרשת וישלח, יובב בין זרח מבצרה, בצרה מערי מואב היא, וכ"כ הכפתור ופרח סוף פי"ג] אסור, ומבואר (בירושלמי לפי ביאור הגר"א) שמותר לצאת מארץ ישראל לעבר הירדן.

מקומות מסופקים - וראיתי בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל שהורה לענין מקומות המסופקים אם הם א"י, שלישאל מותר לטייל שם, ולכהן אסור משום טומאת ארץ העמים, (ואף דטומאת ארץ העמים הוי רק מדרבנן מ"מ בספיקא אזלי' לחומרא מאחר דהוי ספק שוטים שאינו נקרא ספק). וביאור דבריו ראיתי בספר אני ה' שוכן בתוכה, דשאני איסור היציאה לחו"ל דלא הוי איסור מדינא, שהרי אין דין על מי שגר בחו"ל שיבוא לדור בא"י, אלא היא מידת חסידות, לפי שא"י היא נחלת ה' ומקום שכינה, וכשיוצא יורד מדרגה בעבודת ה' ודומה כמי שאין לו א-לוה, וכבר כתב הרשב"א (משמרת הבית בית א' שער א' דף ז' ע"ב) בענין אחר, שיש חסידות שכל ישראל ראויין לאותו חסידות 'ומחוייבין בו', ע"כ, וזה גדר האיסור לצאת מא"י דהוי מידת חסידות שכולם חייבים בה, ומאחר שאינו איסור גמור לפיכך בספיקות אזלי' ביה לקולא, משא"כ האיסור לכהנים דהוי איסור גמור כדמבואר ברמב"ם פ"ג מאבל הי"ג לפיכך בספק ידיעה מחמירינן.

ונראה דכל הנ"ל הוא כשיוצא לשעה מועטת, אבל לצאת ע"מ לשכון שם בדרך קבע נראה דאף לישראל אסור, לפי שבזה טעם האיסור לפי שמפקיע עצמו מן המצוות כמש"כ רשב"ם בב"ב דף צ"א ע"א, וזהו איסור מדינא ולא רק ממידת חסידות. ובספר אורחות רבינו (ח"ב עמו' שס"ח) הובא, שדעת הקהילות יעקב שאסור לצאת למקומות המסופקים, ואמר שמה"ט החזו"א אסר לצאת לאילת. ושמעתי בשם הגר"ח קניבסקי זצ"ל, שהורה שה'חרמון' הוא ספק חו"ל, ולא כדאי ללכת לשם.

דיני תרומות ומעשרות המצויים

א. הפקר פטור מתרומות ומעשרות, ובפסחים דף ו' ע"ב תניא סופי תאנים ומשמר שדהו מפני ענבים סופי ענבים ומשמר שדהו מפני מקשאות ומפני מדלעות בזמן שבעל הבית מקפיד עליהן אסורין משום גזל וחייבין במעשר בזמן שאין בעל הבית מקפיד עליהן מותרין משום גזל ופטורין משום מעשר, ופרש"י לפי דהפקר פטור מן המעשר. וכ"פ הרמב"ם פ"א ממעשר הי"ב.

ולפ"ז כתבו הפוסקים דהוא הדין בעצי פרי הנטועים לנוי במקומות ציבוריים, שבעלי המקום נותנים רשות לכל אדם ליטול מן הפירות הגדלים שם, דינם כהפקר ופטורים מתרו"מ.

וכשהם נטועים במקומות פרטיים ואין בעה"ב מקפיד שיקחו מהפירות, כתב החת"ס (שו"ת אה"ע ח"א סי' פ"ה) שחייב בתרו"מ, לפי שלא אמרו בכל דבר שמה שאינו מקפיד הוא הפקר רק בסופי תאנים וכו', שמי שיש לו שדה מבורכת מלאה תאנים מבושלות

ולקטום והניח אלו הרעים שאינם מבושלים אפילו יש שו"פ בכל אחד, כל זמן שלא שמענוהו מקפיד אורחא דמילתא דבעת לקיטה ובצירה אפקורי מפקרי, אבל בעלמא כל שהוא שו"פ לא בטיל ממילא. ודעת החזו"א (הובא בתורת זרעים פ"ג דדמאי מ"ב) דבעי דוקא אומדנא דמוכח כסופי תאנים דאז חשיב כמפקיר בפה בפני כל העולם, אבל כשליכא אומדנא דמוכח אף אם כונתו להפקיר מ"מ חשיב כהפקר בלב.

ויש שכתבו שבגינות ציבוריים ששיכת לעירייה או לרשויות המדינה, ליכא ביה בעלים ובכל גווני חשיב כשדה הפקר.

ב. שימוש בפירות טבל, משהגיעו הפירות לעונת המעשרות אסורים באכילת קבע, ואיסור זה קודם גמר מלאכה הוי רק מדרבנן (רש"י ברכות לה ע"ב ד"ה אין), ואף אחר גמר מלאכה אינו חייב עד שיקבעו באחד מן הדברים הקובעים למעשרות, וכל זמן שלא נקבעו מותרים באכילת עראי (ברכות דף ל"ה ע"ב, ב"מ דף פ"ז ע"ב, שו"ע יו"ד סי' של"א סעי' פ"ב-פ"ג). אולם בדבר זה יש חילוק בין פירות שדעתו למוכרם לבין פירות שדעתו להביאו לביתו, שאם דעתו למוכרם ועדיין לא נגמרה מלאכתם מותרים באכילת עראי וכן להאכילה לבהמה אפילו אכילת קבע, אבל אם נגמרה מלאכתם אסור באכילת עראי. אבל אם דעתו להביאו לביתו אף שנגמרה מלאכתם מותר לאכול מהם אכילת עראי עד שיכניסם לבית או עד שיקבעו למעשר באחד מהששה דברים הקובעים למעשר (רמב"ם פ"ג ממעשר הלכה א-ב), ואלו הן החצר (הכנסת הפירות לחצר, ועי' רמב"ם פ"ד ממעשר ה"ח שהצריך בו ג' תנאים) המקח (מכירה, וזכה בפירות באחד הקניינים המועילים) האש (בישול) התרומה (הפרשת תרומה) המלח (מליחת הפירות) והשבת (פירות שייחדן לאכילה בשבת ועברה עליהן שבת), וכולם אין קובעים אלא בדבר שנגמרה מלאכתו (כדמסיק רבין א"ר יוחנן בביצה דף ל"ה ע"א, וכ"פ הרמב"ם פ"ג ממעשר ה"ג), וכן אין נחשב לגמר מלאכה אא"כ ליקט לפחות שתי פירות או פרי חשוב ויתבאר דינו בסמוך. ומאחר שאף חצר אינו קובעת למעשר אא"כ נגמרה מלאכתם, לפיכך בעל הבית שליקט כמה פירות והכניסם לביתו או לחצירו וכונתו ללקט את כל פירותיו לא נגמרה מלאכתם עד שיגמור ללקט, אבל אם כונתו ללקט רק מקצת כשגמר ללקט והכניסם לסל הוי גמר מלאכה. וכשדעתו למוכרם במקום אחר ואין בדעתו למוכרן עד שיגיעו הפירות לאותו מקום, אף שנגמרה מלאכתן בשדה לא נקבעו הפירות למעשר בגמר מלאכתם עד שיבואו לאותו מקום, (מתני' מעשרות פ"ב מ"ג, לפירוש הר"ש והריב"מ). פירות שדעתו לאוכלם בפרדס או במטע שאינו מקום הקובע למעשרות, אף שאין דעתו למוכרם אסור באכילת עראי מיד אחר שנגמרה מלאכתן (כגון שממלא את הכלי או שלקט כל צרכו) מאחר שאין דעתו להכניסם לבית אלא לאוכלם בפרדס הוי כמוליך לשוק שאסור באכילת עראי מיד אחר שנגמרה מלאכתן, (חזו"א דמאי סי' ז' סקכ"ד, מעשרות סי' ה' סק"ז).

גדר אכילת עראי וקבע, אינה נקבעת לפי כמות האכילה אלא לפי קביעותה, ולכן כל שאינו מתיישב לסעודה אלא נוטל ואוכל חשיב בגדר אכילת עראי, ולפיכך האוכל אחת אחת אפילו אכל הרבה בדרך זו הוא בכלל אכילת עראי, ואם יחד (אפילו במחשבה) פירות

אלו לסעודתו חשיב קבע ואינו אוכל מהם אפילו אחת (חזו"א מעשרות סי' ד' סק"י), וכן האוכל אפילו פרי אחד בתוך סעודת קבע נחשב לאכילת קבע ואסור לאכול עד שיעשר (שיטמ"ק ב"מ דף פ"ט ע"ב בשם הרשב"א), אבל לבהמה בכל גווני כל שלא נגמרה מלאכתם מותר להאכילה כדרכה משום שכל אכילה אצל בהמה נחשבת לאכילת עראי.

ובמתני' (פ"ג משנה ח' ט') איתא דכל שדרכו לאכול באכילה אחת מותר, ולכן בתאנה תולש אחת ואוכל אחת ואינו צריך לעשר, [אבל אם תלש וצירף שתיים חייב], ברמון פורט ממנו גרגר גרגר ואוכל, באבטיח חותך (מהפרי עצמו במחובר) חתיכות דקות ואוכל. וי"ל"ע בפרי שנאכל בפעם אחת, אך כדי לאכלו עושה כמה נגיסות כמו תפוחים בזמנינו, אי שרי אחת אחת כתאנים או דדמי לאבטיחים ואסור]. ובב"מ דף פ"ט ע"ב סמכינן אקרא כי קבצם כעמיר גרנה, ופרש"י אין גורן בלא קיבוץ ואין קיבוץ פחות משנים, מבואר הטעם דשנים חשיב כגורן קטן ומשו"ה חשיב כגמר מלאכה ומתחייב מדרבנן. ורעק"א שם ציין לתוס' שם (פ"ח ע"א) שכתב, דהכא מיירי דאין בעל הבית רוצה ללקוט יותר ומשום הכי בשנים חייב לעשר דהוי כנגמר מלאכתו, אבל אם רוצה ללקוט יותר אינו חייב, ומ"מ בשכר פועל ללקוט הרבה כיון שאינו אוכל מדינא תו דינו כלוקח, דלוקח דעתו אתאנה והוי כנגמר מלאכתו.

ובמתני' פ"ג מ"ג איתא דמקח חשיב קבע רק בשתיים, ושם מ"ח איתא נמי דחצר קובעת רק בשתיים. לפיכך לוקח אחד ואוכל אחד ואינו צריך לעשר. ובמתני' (פ"ב מ"ו) איתא, הָאוֹמֵר לְחַבְרוֹ הֵילֶךְ אֶסֶר זֶה בְּעֶשֶׂר תְּאֵנִים שְׁאֶבֶר (שְׁאֶבֶר וְאֶבְחָר) לִי בּוֹרֵר וְאוֹכֵל (תּוֹלֵשׁ אַחַת וְאוֹכֵל, אֲבָל אִם תִּלֵּשׁ וְצִרְף שְׁתֵּי חֲבִיבִים). הנה יש בגולן מקומות שבעבור תשלום 10 ש"ח נכנס לסיור במטע של דובדבנים, ובעד התשלום הם מרשים לקטוף כ-10 דובדבנים ממה שהוא בוחר. ולכאן למשנה זו, אם לוקח אחד אחת זה מותר, אבל לקטוף שתיים ולאכול זה אסור. ויש מקומות שמשלמים דמי כניסה לגנים או למטעים, והתשלום כולל אפשרות לקטוף כאות נפשם, אבל אוסרים עליהם לקטוף כדי לקחת א"כ הם משלמים. ונראה דבזה מותרים לאכול גם בלי תרו"מ, כיון שלא נעשתה קביעות למעשרות (שלא ראה פני הבית) ואין כאן מקח הקובע, שהרי התשלום היא על הכניסה וכולל בתוכו גם קטיפה ואכילה במקום, ולא לקחת הפירות לעצמו, וא"כ לא נתחייב בתרו"מ. אולם מה שמוציא עמו ומשלם חייב הוא להפריש בברכה כדין.

והנה החזו"א (סי' ז' סק"כ) נתן עיצה נפלאה להתיר בלוקח כמה פירות ולא להתחייב במעשר, שהלוקח יתכוין שלא לזכות בפירות עד שמגיע לפיו, וא"כ כשאוכל גרגיר גרגיר זוכה בהם, ואז אין זה מתחייב דהוי אחת אחת. אולם גם לעיצה זו אסור לו להכניס לפיו ב' פירות בב"א.

[ויש שדנו שהפירות יתחייבו גם באופן שאין משלמים על הפירות מדין 'חצר', דקי"ל (רמב"ם פ"ד ממעשר ה"ח) דחצר הוא מקום שהכלים נשמרים בתוכה או שלא מתביישים לאכול בה או שאם נכנס בה אדם יאמרו לו מה אתה מחפש, וא"כ שדות רבים וחממות שמוגדרים בתנאים אלו דינם כחצר, וכל שלוקט שני פירות ע"מ לאכול אותם חייב לעשר

בברכה. (ובחצר שקובעת למעשר אין תנאי שהחצר תהיה צמודה לבית, וכדחזוין שהרמב"ם והמחבר לא הזכירו תנאי זה בחצר, וכן מדויק ברמב"ם פ"ג ממעשר ה"י, וע"ש בדרך אמונה). אלא דמבואר ברמב"ם (מעשר פ"ד הי"ג, ופ"ה ה"ח) דחצר קובעת רק לבעלים ולא לאורח, לכן אם האורחים קוטפים ישר מהעץ אין הם מתחייבים במעשר, אך אם אין הבעלים מסכים שהם יקטפו מחשש שהם יקלקלו לעצים, ולכן הוא הולך בעצמו לקטוף בשביל האורחים, אם קוטף יותר מפרי אחד הרי הם מתחייבים במעשר, מאחר דהבעה"ב לא חשיב כפועל של האורחים (ובעצם נחשב שהם אלו שקטפו ובכלל לא נוצר חיוב במעשר), מאחר שאין דבר המחייב את בעה"ב לתת למבקרים גם אחרי שקטף, וא"כ הקטיפה נחשבת 'שלו' אלא שאחר כך נותן הבעה"ב לאורחים משלו].

וכתב החזו"א (דמאי סי' ז' ס"ק כ"ד) דהאי דינא דתנן במתני' לענין תאנה העומדת בחצר דתולש אחת אחת, כן הדין נמי בבעה"ב המכניס פירות מהשדה לבית הקובע למעשר, שאחת אחת מותר ואם צירף חייב. ובדרך אמונה (פ"ד ממעשר הט"ו) האריך בזה, והביא בזה פלוגתא בראשונים, דדעת הראב"ד (הובא בשיטמ"ק ב"מ דף פ"ח ע"ב) דדין זה נאמר רק בתאנה העומדת בחצר שאין כאן הכנסה לחצר, אבל המכניס פירות לבית אחר גמ"מ (כגון בפירות שנאכלים מיד אחר הקטיפה ואין בהם שום מלאכה) אפילו הכניס פרי אחד חייב במעשר, אולם התוס' בנדה (דף נ"א ע"א ד"ה אלא) מבואר כדעת החזו"א. ושורש הנידון תלוי בהיתרא דאחת אחת, החזו"א (מעשרות סי' ו' סק"ד) ביאר דמיירי לפני גמר מלאכה ולכן אין החצר קובע אבל שתיים שתיים הוי גמר מלאכה, ולפיכך גם אם מכניסה מגינה לחצר לפני גמ"מ אחת אחת מותר ושנים אסור, והוסיף הדרך אמונה דאף דכתבו הראשונים דמשנתינו מיירי באין דעתו ללקוט יותר ואז שנים חייב, ולכאן באין דעתו ללקט יותר קי"ל דהוא גמר מלאכה וא"כ מוכח דגם אם נגמר מלאכתו קודם מותר א' א', וכתב דצ"ל דבאחת לא מהני מה שאין דעתו ללקט יותר ולא הוי גמ"מ. אולם במרכבת המשנה (פ"א ממעשר ה"י) ביאר משום דהתאנה עומדת בחצר ואחד אחד לא מיקרי כניסה לחצר כי תולש מהאילן ואוכל והוי כעלה לראשה דמותר ורק כשמצטרף שנים הוי כניסה בחצר, ולדבריו מיירי בנגמרה מלאכתו אלא דחסר כאן כניסה לחצר, ולפי"ז דין זה דוקא באילן העומד בחצר אבל בהכניס פירות הגינה לחצר גם א' א' אסור, וכתב הדרך אמונה דלדבריו צריך לומר שהטעם שגם במקח א' א' מותר היינו לפי דמקח במחובר אינו מחייב וכשלוקח א' א' מהאילן הוי כלוקח במחובר שאינו קובע ורק כשמצרף שנים הוי מקח בתלוש ומחייב. והנה תויו"ט (במשנה ח') כתב שדבר שנגמרה מלאכתן גם אחת אחת אסור לאכול במקח, ורק בדבר שלא נגמרה מלאכתן יש חילוק בין אחד לשתיים. אולם שאר האחרונים חלקו על זה, שאם לא נגמרה מלאכתן מותר אפי' שתיים, ורק בדבר שנגמרה מלאכתן יש חילוק בין אחת לשתיים. ועמש"כ שם במשנה ראשונה. וברש"ש שם כתב עוד בשלוקח שלוקח כדי לאכול זה עצמו גמר מלאכה, על אף שזה היה מיועד לעשות ממנו קציעות, וכ"ה בר"ש בבסמוך פ"ג מ"א, אולם בתויו"ט מבואר לא כן, והנפק"מ אם בכה"ג מותר לאכול שתיים, דהא קי"ל שאין מקח קובע בדבר שלא נגמרה מלאכתן. וד"ז תליה במה שאמרו (פ"ב מ"ח) זה לקצוות וזה לקצות דלא חשיב גמ"ל, דלפרש"י בספ"ד דביצה שגם הלוקח כוונתו לקצות,

א"ש כפירוש הר"ש והרש"ש, אבל לפי הרמב"ם בפיהמ"ש שלוקח זאת כדי לאכול, יוכרח דזה לא חשיב גמ"מ.

ג. לקנות פירות וירקות מהשוק, לענין מעשרות, הנה בזמנינו איכשר דרא והמצב ברוב המקומות בארצינו הקדושה, שרוב רשתות השיווק עומדים תחת כשרות מהודרת, והנידון אם יכול לסמוך על רוב ולומר דכל דפריש מרובא פריש. ומ"מ דעת רבותינו שבכה"ג חייב להפריש לעצמו ובלא ברכה, ומב' טעמים, יש שהחמירו משום דבר שיש לו מתירין, ויש שאסרו מצד גזירת דמאי שלא סמכו הרוב. אולם בפירות איכא עוד חששא מצד ערלה, ועי' מה שנכתוב בזה בסמוך.

אולם בשנת השמיטה חמיר טפי, אף שאז הם פטורין ממעשר, לפי שאז הירקות שגדלו אצל ישראל ותחילת גידלן היה בשביעית אסורין משום ספיחין, ולצערנו רוב הירקות שבא"י הם מהיתר מכירה שיש עליהם איסור ספיחין. ולפיכך מי שמתארח אצל מי שאינו מדקדק במצות אסור לו לאכול שום ירק מהוגש לפניו בלא שיודע את מקורו, ואסור לו לאכול רק ממקומות שיש עליהם כשרות כדין. וגם הסירים שהתבשלו בהם ירקות אלו הם ככלים שנתבשלו בהם מאכלות אסורים, ולכן אם הביאו לו סיר שלא בישלו בו רק ירקות, אם הירקות גדלו בשנת השמיטה אסור להשתמש בסירים אלו. ורק אם ברור לו שירקות אלו גדלו אצל גוי או שהוא מחו"ל מותר לו להשתמש בהם, ומספק אסור לו לקבל או לקנות ממנו. ואיסור ספיחין הוה גם בירקות עלים ובתבואה וקטניות כגון שעועית אפונה גרעיני חמניות וכדו' ושאר גידולים חד שנתיים (שיש לזרעם מידי שנה) שצמחו בשנה השביעית.

ובחנויות ללא הכשר אסור לקנות בשמיטה גם מינים שאין בהם ספיחין, הן מצד איסור סחורה (לשיטות דהוי גם על הקונה) והן מפני לפני עיור (שמכשיר את המוכר באיסור סחורה), ואיסור למכור במידה ובמשקל (גם במקום דליכא משום סחורה), והן מפני שאין מוסרים דמי שביעית לחשוד אפילו פחות מג' סעודות (מאחר שהדמים נתפסים בקדו"ש, אא"כ נתבצעה המכירה בהקפה או בהבלעה), והן מצד שאין לוקחים ממי שהוא חשוד על השביעית כל דבר שיש בו זיקת שביעית (דהיינו שגזרו לא לקנות מהחשוד בשביעית גם דבר שלא נעשה בו האיסור, כדמבואר ברמב"ם פ"ח הי"ד ובחזו"א סי' י' סקי"ב), והן מצד מסייע ידי עובדי עבירה (וכעי"ז כתב בשו"ת כת"ס או"ח סי' נ'), והן מצד איסור שמור ונעבד (לשיטות ששמור ונעבד אסור באכילה). וכן יש פירות בחודש זה שהגיע בהם זמן הביעור, [בחודש אב במינים דלהלן: שום (טרי), שסק, דובדבן, תות שדה □ הגיע ודאי זמן הביעור. גזר, תפוח אדמה, משמש □ הרי הם בספק אם הגיע בהם זמן הביעור], וכל שלא היו ברשות ועדת השמיטה או אוצר ב"ד בזמן הביעור הרי הם נאסרו באכילה.

יצוין עוד, שמצוי ברוב א"י רשתות מזון שמוכרים בתוכו פירות וירקות ללא כשרות מהדרין, דהיינו שהם מהיתר מכירה שע"י הרבנות, ומאחר שבקופה שם יש ודאי דמי שביעית, לפיכך כשקונה משאר מוצרי המזון (דהיינו לא פירות וירקות), יש להקפיד כשמשלם במזומן לא לקבל מהם עודף מאחר שהם דמי שביעית, אלא ישלם במדויק או

בכרטיס אשראי. ובזה לא יהני שיחלל על דבר מאכל שהם דמי שביעית אסורים דהיינו ספיחין ולאחר הביעור, וכשיחללו יהיה אסור לאוכלו ולהפסידו.

וכשקונה מגוי, אף לדעות שיש קדו"ש בפירות נכרי מ"מ מותר לקנות ממנו, ואין בו משום סחורה ולא נתפס הדמים בקדו"ש. אך לכתחילה לא יקנה יותר ממזון הנצרך לו לכמה ימים, כי אז זה קנייה דדרך סחורה. אולם פירסמו ועדות הכשרות שבזמנינו הנכרים שקרנים, והרבה פעמים הם קונים או גונבים סחורה מישראל והם ספיחין ושמור ונעבד, ורק כשקונה בשטחים שלהם והם ממנינים שמצויים אצל נכרי, יכול להקל ולסמוך שזה הגיע מהם, אבל תפ"א שרובא דרובא גם בשטחים הם מבעלות ישראל יש לאסור מדין ספיחין. ואם יודע בבירור שזה של גוי כגון המתארח בצימר של דרוזים ובגינתו גדלים סברס יכול לקנות מהם לכתחילה.

דיני ערלה

א. הנוטע ברה"ר חייב בערלה (ערלה פ"א מ"ב). וכשנוטע לצורך רבים יש דעות, הב"י (סי' רצ"ד) נקט בפשיטות שחייב, וכן פסק החזו"א (דיני ערלה אות ל"ג), אולם הביא החזו"א (סי' א' ס"ק י"ט ד"ה נראה) שדעת הרמב"ם שפטור, וכ"כ הגר"א בדעת המחבר, אך הוא עצמו דחה את דבריו. וכתב החזו"א שגם השיטות הפוטרות היינו דוקא כשבני רה"ר אינם רוצים את הנטיעה והיא עומדת ליעקר, אבל אם בני רה"ר מעונינים לקיימה לצורכם חייב. וכן אילן העולה מאליו חייב בערלה (משנה שם). וכתב הב"י (שם ד"ה הנוטע ברה"ר) שמדברי הרא"ש והטור נראה שאין חילוק בין רה"ר לרה"ר, וכ"פ החזו"א (בדיני ערלה אות ל"ד בדעה הראשונה), אך הרמב"ם (מע"ש פ"י ה"ה) חילק בזה, וכן נראה בהגר"א (ס"ק ס"ה) שלמד כן בדעת המחבר. וכתב החזו"א (שם) שגם דעה הפוטרת היינו דוקא כשהרבים אינם רוצים בנטיעה זו והיא עומדת לעיקר.

ב. עצי מאכל הניטעים לנוי וניכר שלא ניטעו למאכל כגון עצי זית (מה שמצוי היום בכפרות) ותמר שניטעו בשדרות ובגנים הציבוריים, אינם חייבים בערלה, דהוי כנוטע לסייג ולקורות דתנן בריש ערלה דפטור, (הגרי"ש אלישיב זצ"ל, הובא במשפטי ארץ פ"ז הערה 8), ואם כונתו גם ליהנות מנוי הפירות (כמו שמצוי בעצי דקל) צ"ע לדינא אם יש בו חשש ערלה, מאחר שהפירות חשובים לו, אך אין צריך את הפירות למאכל ואין לו שימוש בפירות בתלוש כי אם במחובר.

ג. עצי מאכל שניטעו כדי לשמש גדר ולא לצורך הפירות אינם חייבים בערלה (ערלה פ"א מ"א), ודוקא כשהדבר ניכר שניטעו לשמש גדר כגון שניטעו בגבול החצר ומקומם מוכיח כן (חזו"א דיני ערלה אות י"ג). ואם ניטעו גם לגדר וגם לאכול הפירות חייבים בערלה (חזו"א שם אות י"א).

אילן העולה מאליו באדמת טרשים, שאינה ראויה לעיבוד פטור מערלה (רמב"ם שם ה"ו, ושו"ע שם סעי' כ"ז), ואם הטרשים סמוכים לעיר חייב בערלה (חזו"א דיני ערלה אות ל"ד

ל"ו, וסי' א' ס"ק יט). הנוטע במקום רחוק מן הישוב, והפירות אינם חשובים דים כדי לטפל בהם ולהביאם לעיר פטור מערלה (רמב"ם ושו"ע שם).

בזמנינו מצוי עץ סברס, [שדינו כאילן וחייב בערלה ומברכין עליו בורא פרי העץ כמש"כ הברכי יוסף או"ח סי' ר"ב], שבטבעו הוא מתרחב ויוצאים כל הזמן ענפים חדשים מן החלק הטמון בקרקע (דהיינו שמתרחב בהאדמה עם גידולים חדשים), והרי הם ערלה. אז אם הוא ניטע לעשית גדר (וניכר הדבר כגון שהוא עומד בין הרחוב לחצר), הרי הם מותרים ואין בהם ערלה. ואם זה גדל מעצמו בהרים, כיון שהוא אדמת טרשים אז אם הוא רחוק מהישוב הרי זה מותר. [ויש שכתבו לחלק בין הזנים, שצבר עם קוצים גדלים בגדרות מבנים וכדו' ואפשר לקנותם, לבין צבר ללא קוצים שהוא מגידול מסודר דיש לחוש לעלים הנופלים ומשתרשים ומניבים לפני תום שנות הערלה].

ד. ערלה אסור בהנאה מה"ת (פסחים כב ע"ב), ואסור ליהנות שלא כדרך הנאתם, ונחלקו הראשונים אם הוא מה"ת, [דעת התוס' בב"ק (דף ק"א ע"א ד"ה ולא יצבע) ובשבעות (דף כ"ב ע"ב ד"ה אהתירא), ריטב"א (קידושין דף נ"ו ע"ב ד"ה מתני') והר"ן (בפסחים שם) שהוא מד"ס, וכנגדם דעת התוס' בקידושין (דף נ"ו ע"ב ד"ה המקדש בערלה) ובע"ז (דף ס"ב ע"א ד"ה בדמיהן) שהוא מה"ת].

בכלל איסור הנאה הוא שאסור ליהנות מריחם (שו"ע יו"ד סי' ק"ח סעי' ז'). וכל זה כשעומדים הפירות גם לריח, אבל אם עיקרם לאכילה נחלקו הראשונים אם מותרים להריח (ויש בזה ב' תירצים בתוס' בע"ז דף י"ב ע"ב ד"ה אלא בוורד), והב"י (שם) הביא משו"ת רשב"א והאורחות חיים להיתר, וכ"פ הפר"ח (שם) והחכ"א (כלל ס"ב סעי' י'), ומאידך הפמ"ג (או"ח סי' רי"ז) הביא שבש"ך ביו"ד משמע דאסור, וכ"פ הגר"א ביו"ד שם ס"ק ל"ז. ובכל גווני דאיסורא אם עובר שם ואינו מתכוין להריח, אם אינו יכול ללכת בדרך אחרת מותר (רמ"א יו"ד סי' קמ"ב סעי' ט"ו), ואם אפשר ללכת בדרך אחרת אם אינו יכול לאטום חוטמו אסור, ואם יכול לאטום חוטמו נחלקו הפוסקים אם מותר גם כשאינו אוטם לחוטמו, דעת הש"ך (שם ס"ק לד) דמותר, וכ"כ החפץ חיים בהלכות לשון הרע (כלל ו' אות י"ד בהגהה), אולם החכ"א (כלל פ"ד סעי' ט"ז) החמיר בזה שצריך לשמור עצמו שלא יהנה מאחר דהוי פסיק רישא.

ולדעת האוסרים להריח גם בפירות שעיקרם לאכילה, אסורים גם להתכוין ליהנות מיופיים של פירות ערלה. ולדעת המתירים אסור רק בפירות שעיקרם גם לנוי, ועב"ז בשו"ע יו"ד סי' קמ"ב סעי' ט"ו.

ה. לקנות פירות מהשוק לענין ערלה, [הנה בזמנינו במדינת ישראל כל כשרות רבנות הראשית על פירות כוללת בדיקת אגרונום. יש בדצי"ם שסומכים על כל אגרונומים של הרה"ר, ויש על חלק מהם, ויש שיש להם את שלהם. הרה"ר מתירה גם דו שנתי (דהיינו פירות שנותנים תוך שנה מזריעה בגרעין), כל הבדצי"ם לא מאשרים, יש כאלו שבוודאות דו שנתי לא לוקחים אבל בתערובת כן לוקחים, ונידונינו היכא שקונה בשוק ללא תעודת כשרות כלל]. הנה אין בנמצא כלל רוב ערלה [מלבד פפאיה (שנותן פירות תוך שנה מזריעת

זרעו, וגזעו חלול והם גדלים על הגזע ולא על הענפים), לדעת החזו"א (ערלה סי' י"ב סק"ג ודיני ערלה אות ל"ח) שחייב בערלה (ולא היקל אלא בצמח שאינו נותן עוד פרי אחר ג' שנים), והנידון היכן יש לסמוך על דינא דכל דפריש מרובא פריש, ובכמה אחוזי ערלה יצטרכו לחוש בא"י לחשש ערלה. הנה בראשית נתחיל מעיקר דינא, קי"ל ספק ערלה בא"י אסור ובחו"ל מותר (מסכת ערלה פ"ג מ"ט), וה"ט לפי דקדושה שניה קידשה לשעתה ולעתיד לבוא לפיכך ד"ז נאסר בא"י מה"ת, (ועב"ז ביו"ד סי' רצ"ד סעיף ט'). פירות ערלה שנתערבו באחרים בטלים במאתים (מסכת ערלה פ"א מ"ו), וכן הדין בעץ ערלה שנאבד בין עצי היתר, שאם יש מאתים עצי היתר כנגדו מותר (רמב"ם פט"ז ממאכ"א הכ"ה). ומ"מ אף שספקא אסור מ"מ הולכים בו אחר הרוב להקל ככל איסורי תורה, אך כל זה כאשר הספק מתחיל לאחר שפרש ממקום קביעותו, אבל כאשר מתחיל הספק במקום שקבוע האיסור נחשב הדבר למחצה על מחצה ואסור ולא מועיל בזה רוב היתר.

וכעת נבאר מתי חשיב שהספק מתחיל במקום הקביעות ומתי לאחר שפירש ממקום הקביעות: אם הישראל ליקט פירות ממטע מסוים, ויש במטע הזה גם עצי ערלה שהם ידועים ומוכרים, אלא שהמלקט איננו זוכר מאיזה עצים הוא ליקט, או שזוכר מהיכן ליקט רק שהוא איננו יודע אם עץ זה הוא ערלה אם לאו, הפירות אסורים אף שרוב העצים אינם ערלה, וזאת מחמת שהספק התעורר במטע שהוא מקום הקביעות, וכל קבוע כמחצה על מחצה. יתירה מזו אסור לישראל ללקוט מכרמו של ישראל חשוד אף באיכא מאתים כיון דישראל מכיר את הערלה (ואז אינו בטל וכיון שלוקח מהמטע הוי קבוע) אף שאין האיסור ניכר לשום אדם בעיר אלא לבעלים והבעלים מעלים הדבר וגם אין לו נאמנות, (חזו"א סי' י"ב סק"ו ד"ה ואף). ויעוי' בסמוך מה שנכתוב בענין לקיטה בשביעית. וכן אם הגוי ליקט אך הישראל ראה את לקיטת הגוי, נאסרים כל הפירות, מאחר שהספק נולד במקום הקביעות בשעה שראה. אך אם הגוי לקחו שלא בפנינו ואח"כ נמצא ביד העכו"ם, אינו נחשב קבוע אלא 'פריש' והולכים אחר הרוב, דכל דפריש מרובא פריש, ואפילו כשהגוי עצמו אינו יודע ממה לקח, מאחר שהספק החל בנו לאחר שפירש מהקבוע, (שו"ע יו"ד סי' ק"י סעי' ג'). ודנו הפוסקים באופן שידוע לנו מאיזה מטע לקח הגוי, כגון שיש תעודת משלוח מבעלי המטע, אך אין אנו יודעים אם אותו מטע מותר או אסור, אי חשיב שהספק מתחיל מעת שתלשו הפירות או רק כאשר אנו מקבלים את הפירות. והנה אם הישראל ליקט פירות במטע שיש בו עצי ערלה ולא ראינוהו, למלקט אסורים הפירות מדין 'קבוע', אלא שהוא הוציאם ממקום הקביעות לחוץ והניחם שם, נחלקו הפוסקים האם אחרים הלוקחים משם דינם כלוקחים מן הקבוע, וכדין המלקט שגם לו נאסר כבר בשטח הספק והפירות אסורים באכילה, או כיון שלאחרים הספק מתעורר רק בחוץ ולא במקום הקביעות, הרי שיש לזה דין 'פריש', והולכים אחר הרוב והפירות מותרים. ומ"מ אם החקלאי הישראל מכר זאת לסיטונאי והוא מכר זאת לחניות חמיר טפי, ובזה רבו הדעות שאם כולם ישראל חשיב שהספק כבר התחילה מהראשון, ושוב דינו כקבוע, (ועב"ז חזו"א יו"ד סי' ל"ז ס"ק י"ג). ישראל חשוד שליקט פירות במטע, ויודע שיש שם עצי ערלה והיכן מקומם ואצלו לא התעורר ספק כלל, והוציא את הפירות שליקט אל מחוץ למקום הקביעות והספק מתעורר

רק ללוקח שבא לקנות מחוץ למקום הקביעות, יש לפירות דין 'פירש' והולכים אחר הרוב והפירות מותרים, (חזו"א יו"ד סי' ל"ז ס"ק י"ג ד"ה תשע), אמנם אם אחר שאינו יודע מה ערלה ומה היתר רואה כאשר הבעלים קוטף, נחשב פירש בפניו ממקום הקביעות ואסור, (חזו"א שם ס"ק י"ד ד"ה היו). וכן פירות שנמצאו ברחוב, הרי הם מותרים אף בארץ ישראל, שהרי יש רוב פירות היתר ואנו תולים לומר שמאילן המותר הגיע מדין כל דפריש מרובא פריש', מאחר שהספק לא נולד במקום הקביעות.

והנידון המצוי בזמנינו הוא לענין 'ספק קבוע', ויש בזה כמה נידונים בראשונים ואחרונים, א' היכא שידוע שיש חנות אחת בין החניות מוכרת בשר טריפה ולא ידוע איזה חנות, אי חשיב קבוע או לא. ולשיטות שצריך שהאיסור יהיה ידוע כתב הפמ"ג (יו"ד סי' ק"י ש"ד אות י"ד חקירה ג' החלק הב' ד"ה והנה) בשם הפר"ח דסגי אפילו אם ידוע האיסור רק לאחד בעולם. ונסתפק החזו"א (ערלה סי' י"ב סק"ו) באופן שהאיסור ידוע רק לחשוד אי נחשב כידוע ומימלא נחשב כקבוע או דאין זה ידיעה כיון שהחשוד אינו נאמן על איסור והיתר. ב' באופן שקוטף פירות מהמטע ויש ספק אי כלל יש שם עצי ערלה, דהיינו שלא הוחזק שיש במטע עצי ערלה אבל קיים חשש כזה, וכן אף אם יש רק מיעוט עצי ערלה, אלא שאין הם ודאי איסור אלא ספק איסור [והוחזק האיסור פיורשו שבתוך מטע זה במקום הקביעות יש ודאי איסור]. בדין זה נחלקו הפוסקים ונאמרו בו כמה חילוקים, והעיקר להלכה שכל שלא הוחזק האיסור אין למטע זה דין קבוע, אולם אם יש רגלים לדבר שיש כאן איסור נחשב לקבוע ואסור (כ"כ בפתח הדביר ח"א סי' ל"ב אות י"ג). ויש שכתבו לאסור לקנות פירות שמקורם אינו ידוע, כל שיש בכל חלקי ארץ ישראל שיעור של 0.5% המניב פירות ערלה.

אולם מעיקר הדין, כל שרוכש בשוק, מותר לו לצרוך תוצרת חקלאית של פירות ואין צריך לחוש שהם אסורים מחשש איסור ערלה, כל שאין בו רוב ערלה ואין ידוע לנו שכלל יש שם עצי ערלה. ומ"מ יש להחמיר לא לקנות ללא הכשר מחשש שמא פירות אלו נאסרו כשנלקחו במקום קביעותם. ובלא"ה כתב בדרך אמונה (הלכות מעשר שני פ"ט צי"ה אות מ"ח) שאפילו במקרים שאין לאסור משום לקח מן הקבוע, אם יש מאותו מין עשרה אחוז ערלה בשוק, הרי זה נחשב מיעוט מצוי לדעת המשכנות יעקב ולכאורה יש להחמיר, עכ"ד. ויש שחששו לשיעור של 5% שאז חששו לספק קבוע המבואר לעיל. ויש שלא הסתמכו כלל על שיעורים, וכל שיש חשש לערלה מעל 0.5% בפירות אלו ברחבי ארץ ישראל, לא אישרו ללא בדיקת השטח, וטעמם דמאחר שללוקח מקור הפרי אינו ידוע, לפיכך יש לחוש אפילו לעץ אחד בכל א"י, והכל הוא בכלל התערובת, נמתחת לשיעור זה אין לחוש שהרי הוא בטל במאתיים].

ועל כן בפירות שלא מצוי בהם אפילו מיעוט המצוי יש להקל, אך במה שיש מיעוט המצוי יש להקפיד בזה יותר. וע"פ נתונים שפרסמו בשנת תשפ"ג ע"י בית המדרש להלכה בהתיישבות ע"י ד"ר ר' משה זקס שליט"א, לחוששים למיעוט המצוי מעל 10% כמעט ולא קיים חשש ערלה כי אם באוכמניות (30%), וכן בשעוניית - פסיפלורה (לשיטת החזו"א

שהחמיר בנותן פרי בתוך שנתו - 60%), פפאיה (80%), נקטרינה מזן ארטיק אם, אר סי 338, (ציפה לבנה, אדום □ 15%). אגס רק מזן טי פי (עדן ירוק זהוב ורוד בין אירופי לאסיאתי □ 11.71%), ובשאר הזנים לא מצוי ערלה. ומאיך בכל פירות הקיץ אין מיעט המצוי בשיעור 10%. ולחוששים לשיעור של 5% מחמת ספק קבוע, אין לו לחשוש לרוב ככל הפירות להוציא את האמור, ובנוסף, חבוש (9.92%). נקטרינה מעוד 3 זנים, 'אדומה' (הכל אדום) □ 8.57%, 222, 60 (ציפה לבנה, אדום) □ 7.28%, 320 (ציפה לבנה, צבע אדום כהה) □ 8.30%. [שאר כל הזנים האחרים כ-40 במספר ללא חשש, ובשנה זו (תשפ"ג) נקטרינה סך הממוצא עומד סה"כ על 1.61%]. אפרסק מהזנים: 483 (אדום כהה, ציפה צהובה) 6.73%, ווייט לידי (ציפה לבנה, אדום) 7.53%, 1880 (ציפה לבנה, חריץ בולט, חמצמץ) 7.65%. (ובשאר מיני האפרסק הם בממוצע 1.31%). קרמבולה (7.66%). צבר (6.00%). פומלה אדומה (6.47%). וכל שאר פירות הם בשיעורים נמוכים מאלו. ניצוין שיש הרבה מינים שאין מצוי בהם ערלה בשיעור של 5%, מ"מ יש בהם ערלה למעלה משיעור של חצי אחוז (0.5%), והם הדורים (אשכולית ופומלה, לימונים, וחלק מזני התפוז), נקטרינה, אפרסק, אבוקדו, לימון, משמש, שזיף, ענבים ללא חרצנים, שקד (יש הרבה מיבוא), תפוח עץ מזן יונתן (קטן, אדום קשה) וזן פינק לידי (ורוד - צהוב) בלבד, פיטאיה, קיווי (צורת ביצה, חום-אדום), דובדבן חמוץ (חלק גדול גדל אצל נוכרים), ליצי'ן.

חשוב לציין כי לדייק בנתונים של אחוזי הערלה קשה, שהרי הגם שיש נטיעות חדשות, רוב החקלאים מורידים את פירות הערלה, הן שומרי כשרות מצד עצמם והן האחרים, לפי שהם משווקים למקומות כשרים שזה רוב ככל השווקים הסיטונאים ורשתות השיווק, ושם מחייבים אותם להסיר את פירות הערלה קודם השיווק. ועל כן אם מוצא פירות הרי החשש ערלה הם פחות מהניתונים שכתבנו, אלא שיש כמה שווקים שמוכרים פירות ישראל מהחקלאי ללא שום כשרות, ושם ניתונים אלו חשובים לאסור לכה"פ כל שיש בו מיעוט המצוי, ויש שטענו שבקיבוצים משווקים את הגידולי ערלה במקומות שאין כשרות (שהרי בשוק הסיטונאי שזה תחת כשרות אין בידם לשווקם), ולפיכך במקומות הנ"ל יתכן שהאחוזים של ערלה גדולים יותר מהמספרים הכלליים.

ולענין לקטוף בשביעית פירות בשביעית, הנה בזמנינו מצוי במטעים עצים שהם ערלה (אף שהם מועט), בעצי אתרוגים ורימונים ולימונים וסברס - מצוי סורים חדשים (המכונים חזירים) שיוצאים מהקרקע (מחלק הגזע שתחת פני האדמה או מהשורשים), וכן בכל עצי פרי מצוי יחורים חדשים שעשוי למילוי (במקום שחסר עץ), דהיינו למקומות שלא נקלט העץ או שגדל עץ פגום וכדו', (הדבר שכיח במיוחד בשנה הרביעית לנטיעת המטע שחלק מהעצים לא נקלטו ומשלימים את הנטיעות בשנה השניה, אך יתכן גם במטע ותיק שבמקום עצים שמתו נוטעים עצים חדשים. ובמטע של שנה רביעית בכל מקרה הם פירות רבעי, וצריך לציין עליו שהוא רבעי כדי לא להכשל לאכלו בלא פדיון). ובגידולי הגפן מצוי עוד שמבצעים 'הברכה' (בשיטות שונות, ביניהם, מכופפים יחור וטומנים אמצעיתו תחת פני האדמה) וכך צומחת לה נטיעה חדשה של גפן המצריכה למנות מחדש שנות ערלה, ולפעמים ההברכה אינה ניכרת. וכן מצוי שאחרי כמה שנים של גדילה, בכדי לרענן את

הצמיחה קוצצים הנטיעה עד סמוך לפני הקרקע באופן שנשאר מהגזע פחות מ'טפח', כשנטיעה זו מחדשת גידולה, וצריך למנות מחדש שנות ערלה. בוועדות הכשרות את הסורים עוקרים, ואת היחורים החדשים מסמנים בצבע או במספר (בזמנינו לעצים שבפיקוח משרד החקלאות יש מספר על כל עץ), ואז קודם הקטיפה תולשים את כל עצי הערלה ומשמידים אותם. אך בשמיטה במקומות שאין פיקוח (שאינו תחת השגחה בשמיטה) והלוקט אינו יודע מה הוא העץ של ערלה, לכאורה הוא נידון כקבוע, ולא אזלי ביה בתר הרוב. אך אם אינו בודאי שיש שם ערלה, אף שהוא מצוי שיש במטע לפחות עץ אחד של ערלה, לכאורה נידון רק כספק קבוע. ומ"מ מוטל על בעלי המטע בשנה שביעית לציין באופן הניכר על עצי הערלה כדי שהאנשים יבינו שזה ערלה, מאחר שבשנה זו מותר להם ליטול ללא רשות בעלים כדאיתא בבב"ק דף ס"ט ע"א.

ו. קנה פירות מגוי (חקלאי), אין יכול לסמוך עליו שאין זה ערלה, כדקי"ל ספק ערלה בא"י לחומרא ובחז"ל לקולא, אך לענין עבר הירדן יל"ע, ודבר זה מצוי ברמת הגולן שיש שם הרבה שדות בבעלות גויים. אולם בקונה מנכרי בלא"ה י"ל דכיון דרוב פירותיו ודאי שאינם ערלה תו סמכינן על כל דפריש מרובא פריש וכמו שנתבאר.

עוד בעניני שמיטה

א. בענין לקטוף פירות שביעית לענין חשש ערלה, וכן לקנות פ"ש בחנויות ללא כשרות, נתבאר דינם לעיל. אך נביא כאן עוד כמה פרטי דינים הנוגעים לשנה השביעית לימים אלו.
ב. כשיוצאים לשדות גינות ופרדסים כמנהג ילדי ובני ישראל ואמותיהם, מותר ליטול ידיים במקום שגדלים בו צמחים מאחר שאין מתכוין לתועלת הצמחים וניכר שעשוהו לצורך נטילה, (עי' חזו"א סי' י"ט סקי"ד ד"ה ומ"מ, דכשאינו מתכוון להעבודת הארץ, ומוכח שמכוון לדבר אחר, מותר).

'טרמפולינות מים' בשביעית מותר להשתמש בו, אף כשעומד על הדשא ונשפך מים על הדשא, מאחר שאין מתכוין לתועלת הצמחים וניכר הדבר שהוא לצורך הנאת הקופצים בו. ונראה עוד דאף לאוסרים ליטול ידיים ע"ג צמחים, מ"מ יכול לשלוח את ילדיו לשחק בו, כיון דבלא"ה נשפך בו מים, ובתוספת השקאה (שנעשה ע"י מה שנשפך מים בקפיצת ילדיו) ובלא כוונה ודאי שמותר. ובלא זה נמי כיון שהוא עומד ע"ג גינה עירונית שמושקה בו כדי צורכו, אז מה שעתה נרטב יותר לא חשיב פס"ר.

כמו כן כשחפץ לתלוש ענף גדול כדי להקל את ההליכה במים או בדרך סבוכה, אם ניכר שאינו עושה לתועלת גידול הצמחים מותר וכנ"ל, ובלא"ה כיון שהחותכים הדיוטות לענין זמירה ואין בקיאים באופן הזמירה כדי שישביח האילן לכן לא חשיב מלאכת זמירה, ואין מתכוונים גם לתועלת הזמירה, (חזו"א סי' י"ט סקט"ו ד"ה ואילני סרק), בד"א באדם רגיל שאינו יודע את כללי הגיזום, אבל היודע את כללי הגיזום צריך לשנות ולגזום שלא עפ"י הכללים (מסקנת החזו"א שם ס"ק ט"ו ט"ז). וידוע שה'חזון איש' התיר בחצרו לגזום ענפים המפריעים למעבר הולכי דרכים, [ובספרו סי' י"ט סקט"ו הוכיח ממתני' פ"ד מ"ו שר"ע

התיר לזנב גפנים כדרכם אע"פ שיש בזה תועלת לאילן, כיון שאינו מתכוין לתועלת אלא להשתמש בזמורות, וע"ש במה שביאר בכונת התוס' בסנהדרין דף כ"ו ע"א (ד"ה לעכל).

ג. פירות הגדלים בשביעית (דהיינו שחנטו אחר ר"ה של שנת השמיטה) הינם הפקר, גם אם הבעלים אינו שומר תו"מ ואינו מפקיר את הפירות שגדלו ברשותו, ויכול כל אחד להיכנס וללקוט בלא הסכמתו, ומותר לקטוף בכמות הנצרכת לו ולב"ב לכמה ימים, והפירות מותרים באכילה כדקי"ל דשמור ונעבד מותר באכילה, (הכרעת החזו"א למעשה). ומ"מ צריך ליזהר שלא להזיק לעצים ולשאר הדברים הנמצאים שם, לפי שרק הפירות הם הפקר. כמו כן אין היתר להיכנס לשדה חבירו ללא רשותו רק לצורך הקטיף, אבל סתם בשביל לראות ולטייל וכדו' אסור. וכשאפשר לו בנקל לקטוף מבחוץ, וחפץ להיכנס לשדה ולקטוף, בשנת השביעית יש להתיר, אבל בשמינית אסור, (עב"ז בפי' הרא"ש נדרים דף מ"ב ע"ב, וקה"י נדרים סי' כ"ח, ודרך אמונה פ"ז הי"ח בבהה"ל).

וכל האמור הוא בקרקע של ישראל, אבל אם הוא של גוי אף שיש בהם קדושת שביעית (לדעת רוב הפוסקים, וכהכרעת החזו"א), מ"מ אין זה הפקר, ואסור להיכנס לחצרו ולקטוף ללא רשותו.

פרדס שפירותיו הם אוצר בי"ד הרי הם הפקר, וברשות כל אחד להכנס ולקטוף הפירות ככל קרקע של הפקר. אך בזה יש שהורו שאת ההוצאות הבית דין בטיפול הפירות במחובר צריך לשלם.

ד. הלוקט משדה הפקר רשאי להודות לבעל השדה על לקיטת הפירות, (עי' מתני' פ"ד מ"ב בית הלל אומרים אוכלין בטובה ושלא בטובה, וכ"פ הרמב"ם פ"ו הט"ו). ואפשר דמותר נמי לשלם לו מעצמו מעט ממון מצד הכרת הטוב, [ועב"ז בר"ן בע"ז (כ"ד ע"א מדפי הרי"ף) שהביא דדעת הראב"ד לאיסור לפי דמיחזי כסחורה, אך דעתו להיתר לפי דדבר מועט אינו נראה כסחורה, ועי' בחזו"א (סי' י"ג ס"ק כ"ג), ולדבריו אפשר דכל דברי הראב"ד הוא שלא תקנו מעיקרא לתת את הפירות רק עבור טובת הנאה מהאי טעמא אבל מרצונו אפשר דלא מיחזי כלל כסחורה ויכול ליתן, אך בדרך אמונה (שם אות קכ"ב) כתב שהחזו"א פסק בזה לאיסור].

ה. שכר צימר, והדשא ועצי הנוי ניטעו בשביעית באיסור, האם מותר ליהנות מהדשא (ע"י שיושבים על זה וכדו'), מאחר שנעשה באיסור. והנידון בתרתי, האם יש היתר ליהנות מדבר שכולו נעשה באיסור וכדקי"ל בשבת שאם בישל באיסור אסור לכו"ע בו ביום, ועוד דכיון דיש בו דין דיעקור איך יותר לו ליהנות מזה, והכא נהנה מגוף הזריעה כמו בישיבה על הדשא ולא מדבר היוצא מזה כמו פירותיה, ולטעם זה אף בשאר שנות השבע יהיה אסור לו להנות ממנו.

ויש שטענו להיתר, דלא עדיף מפירותיה דמותרים כדקי"ל דשמור ונעבד פירותיה מותרים, ולפיכך אף אם נאמר שהעשב והנטיעות דינם להיעקר מ"מ מותר לו לישוב על הדשא, (הרב אפרתי). ויש שהוסיפו דכלל ליכא חובת עקירה בדשא ובעצי סרק כ"א בעצי פרי (הרב רוח). ויש שטענו לאיסור הן בישיבה על הדשא דחשיב שימוש, והן בהנאה

מראית נוי מדין נעבד ונורע בשביעית שיש אסורים אף בהנאה, ודבר זה חשיב הנאה כדחזינן בסוגיא בפסחים דף כ"ה ע"ב דהשוו דין ראייה לריח, וכ"פ המחבר ביו"ד סי' קמ"ב סעי' ט"ו.

ונראה דאם תשלום הצימר היה גם על הגינה שבתוכו, אסור לו להנות מזה. אך אם התשלום הוא על הצימר לחוד, הרי במה שיש שם גינה שנעשה באיסור אין זה קשור אליו, ומותר לו לשבת ולהנות מזה. ונתחיל בזה דהנה קי"ל הנוטע בשביעית בין שוגג בין מזיד יעקור (מתני' בתרומות פ"ב מ"ג), וכן שדה שנטייבה או שנדיירה לא תזרע במוצאי שביעית מתני' בשביעית פ"ד מ"ב), והיינו שקנסו שלא יהנה מעצם מעשה האיסור, והחמירו בו יותר משבת וקנסו אף על הנוטע בשוגג, ובגיטין דף נ"ג ע"ב מפרשינן טעמא שהחמירו בשביעית טפי משבת, מפני שישראל מונין לשביעית (שנות נטיעותיהן לשביעית לפי שצריכין למנות שנות הנטיעה לערלה ולרבעי) ואין מונין לשבתות, דבר אחר נחשדו ישראל על השביעית ולא נחשדו על השבתות. ואין זה דין עקירה גרידא אלא איסור הנאה, כדחזינן בסוגיא שם דדימו זאת לשבת, וּבגדר האיסור בשבת, אי הוי איסור הנאה או איסור השתמשות, עי' בשו"ת אגרות משה או"ח ח"א סי' קכו ענף ג-ד, שם ח"ד סי' סט אות ה', חוט שני ח"ב פכ"ב סק"א ובשעה"צ סק"י, שו"ת שבט הלוי ח"ד סי' ע"ו. ועי' ברמב"ם שפסק כב' הטעמים הנ"ל, דבפ"א הי"ב כתב הנוטע בשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקור מפני שישראל חשודין על השביעית, ובפ"ג הי"א כתב הנוטע פחות ממ"ד יום קודם שביעית יעקור ודבר זה מפני מראית העין שמא יאמר הרואה בשביעית נטעו. ועי' בדרך אמונה (פ"ג ס"ק פד) שהביא דבירושלמי (שביעית פ"ב ה"ד, תרומות פ"ד ה"א, שבת פ"ג ה"א) איכא ג' נפק"מ בין הטעמים, והרמב"ם פסק כב' הטעמים לחומרא, ע"ש. אלא דיש לומר דכיון דהנוטע הוא תינוק שנשבה, הן מפני שאינו יודע כלל שיש איסור זריעה בשביעית הן מפני שחושב שהיתר מכירה מתיר לזרוע, וא"כ הוא חשיב שוגג דסבור מותר הוא, ואם בשבת דבר זה מותר בו ביום (עי' מ"ב סי' שי"ח סק"ז), ורק בשביעית לחד תירוצא גזרו משום שנחשדו ישראל על השביעית, י"ל שגזרו רק שצריך עקירה אך לא שיש איסור הנאה ממנו. ובלאו הכי נראה דכיון שגזרו רק על הנוטע, אבל לאחרים מותר, ולפיכך החורש בשביעית ומת יורענה בנו לפי שלא עבירה (רמב"ם פ"א הי"ג), א"כ אם התשלום על הצימר כולל גם שיש שם גינה א"כ הבעלים מרוויח מזה ואסור לו ליהנות מהמעשה איסור, אך אם התשלום הוא על הצימר לחוד ללא הגינה (ואותו תשלום היה משלם גם בלי גינה), א"כ חשיב כמו אחר דמותר לו ליהנות. אלא דלכתחילה לא יקח כזה צימר מאחר דיש אוסרים אף לאחרים מדין נעבד, וכדבסמוך.

ואיסור ספיחין ליכא מאחר שאין בו קדו"ש, ואיסור נעבד לכאו' איכא, (ועי' בדרך אמונה פ"ד צהה"ל ס"ק קפ"ח שהביא מהחזו"א דאיסור נעבד איכא אף בדבר שאין בו קדו"ש), ובפרט היכא דנזרע בשביעית דחמיר טפי די"א דהוא אסור מה"ת, (ועי' בדרך אמונה פ"ח ס"ק פ"ו דלחוששים לדעת הראב"ד פ"ד הט"ו דאסור נעבד, בערבות שנזרעו בשביעית אף שאין בהם קדו"ש יש לחוש לזה), אלא דאפשר דהנאה מראיתם לא חשיב שימוש להאסר, ובלא"ה דעת החזו"א דשמור ונעבד מותר בדיעבד. [והראוני שנשאל מרן הגר"ח קניבסקי

זצ"ל לשיטות האוסרים נעבד, אם יש לאסור גם פרחים העומדים לנוי שנעבדו בשביעית, והשיב, שאינו יודע אם נעבד אסור בהנאה. ועב"ז בערוך לנר בסוכה דף ל"ט ע"ב (על תוס' ד"ה בד"א), ובשו"ת מנחת שלמה ח"א סי' נ"א אות כ"ג (ד"ה באות י"א), בשו"ת שבט הלוי ח"ז סי' קעט, ובשו"ת דברי יואל ח"א סי' צ"ז אות ה', ועמש"כ בזה בדרך אמונה פ"ח הי"ב בבה"ל ד"ה בד"א. ולמעשה הורה הגר"ח (הובא בספור שיח השמיטה פי"ב הערה י"ב) שלפי מה שהיקל החזו"א בנעבד דמותר אף לאוכלו, מותר נמי ליהנות מפרחים שנעבדו באיסור. ולפיכך מעצי נוי מותר להנות, אך לשבת על הדשא דהוי שימוש בגוף האיסור חמיר טפי. פג

^{פג} נעתיק כאן תשובה שקיבלתי מהגאון הרב אריאל בוקוולד שליט"א בענין זה. בנידון שהעלית - האם דין הקנס "אילן שנטע בשביעית יעקר" אוסר את מה שנשתל באיסור בהנאה כל זמן שלא עקרו. והבאת מה ששמעת להכריע בשאלה זו □ ג' דיעות שונות: (א) ויש שטענו להיתר, דלא עדיף מפירותיה דמותרים כדקי"ל דשמור ונעבד פירותיה מותרים, ולפיכך אף אם נאמר שהעשב והנטיעות דינם להיעקר מ"מ מותר לו לישב על הדשא, (הרב אפרתי). (ב) ויש שהוסיפו דכלל ליכא חובת עקירה בדשא ובעצי סרק כ"א בעצי פרי (הרב רוח). (ג) ויש שטענו לאיסור הן בישיבה על הדשא דחשיב שימוש, והן בהנאה מראית נוי מדין נעבד ונורע בשביעית שיש אסורים אף בהנאה, ודבר זה חשיב הנאה כדחזינן בסוגיא בפסחים דף כ"ה ע"ב דהשוו דין ראייה לריח, וכ"פ המחבר ביר"ד סי' קמ"ב סעי' ט"ו.

(א) נפתח בטענה של הרב רווח שלא נאמר דין "יעקר" על אילן סרק, זה בוודאי נכון בדין הנוטע מ"ד יום לפני ר"ה דשביעית שאין טעם הקנס אלא משום חשד בחשבון שנות ערלה. אבל הנוטע בשביעית עצמה, אין טעם שהקנס יהיה תלוי באילן עושה פירות. ז"ל הרמב"ם (הל' שמיטה א, יב): "הנוטע בשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקר, מפני שישראל חשודין על השביעית, אם תאמר בשוגג יקיים יאמר המזיד שוגג הייתי." מסתימת לשונו וטעמו ודאי נכלל גם נטיעת אילן סרק. וכן סתימת המשנה (תרומות ב, ג) "הנוטע בשבת שוגג יקיים מזיד יעקר ובשביעית בין שוגג בין מזיד יעקר". וכנראה סמך על הטעם הראשון בגמרא גיטין (נג): "מאי שנא שבת ומאי שנא שביעית אלא התם כדקתני טעמא א"ר מאיר מפני מה אני אומר בשבת בשוגג יקיים במזיד יעקר ובשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקר מפני שישראל מונין לשביעית ואין מונין לשבתות דבר אחר נחשדו ישראל על השביעית ולא נחשדו על השבתות." אכן הרמב"ם לא הביא אלא התירוץ השני. ואף לתירוץ הראשון י"ל שלא חולק על סתימת המשנה, אלא החמירו מאד בגדר "יעקר" בכל האילנות אטו הטעם הנוסף באילני פירות. ומלבד סתימת הדין והטעם אף באילן סרק, לא מצאתי אחרון אחד שיחלק ויאמר שאין דין יעקר באילן סרק. סוף דבר טענתו להקל תמוהה מאד לכאור.

(ב) טענת הרב אפרתי שמותר כיון שאנו מקילים בנעבד, יש מקום לסבור כן, אבל אינו מוכח כפי שנבאר. והרי יש בוודאי אוסרים מגדולי הראשונים. ולכאור אין ראייה להקל נגדם. ונבאר:

מצינו בנידון זה, אם חיוב "יעקר" אוסר את הצמח שנשתל בשביעית בהנאה שלכאור נחלקו בזה הרמב"ם והראב"ד: כתב הרמב"ם (הל' שמיטה פ"ד ה"טו): "עבר זרעו בשביעית ויצא לשמינית אם זרעו לזרע בין זרעו בין ירקו אסור במוצאי שביעית כשאר הספיחים, ואם זרעו לירק הואיל ונלקט בשמינית בין ירקו בין זרעו מותר, זרעו לזרע ולירק זרעו אסור משום ספיחים וירקו מותר". והשיג עליו הראב"ד שם: "א"א לא מצינו בזרע בשביעית שום היתר שהרי אמרו הנוטע והמבריק פחות מל' יום לפני ר"ה אסור לקיימן בשביעית והנוטע בשביעית במזיד יעקר ואין הולכין לא לחנטת פרי ולא לגמרו אלא משהשריש בשביעית יעקר". [ודעת הר"ש (שביעית ו, ד) בזה מבואר בזה להקל וכדעת הרמב"ם: "משיעשה כיוצא בו - ממה שנזרע במוצאי שביעית דתלינן בדהיתר אי נמי מפני שריבה ההיתר על האיסור ונתבטל ואף על גב דבירק אזלינן בתר לקיטה מכל מקום חיישינן שלא יהא מן הנלקט בשביעית ועוד דבירק שנגמר גידולו בשביעית לא אזלינן בתר לקיטה].

אכן על דברי הרמב"ם המקיל בדין פירות האילן, לא נחלק הראב"ד. שהרי כתב הרמב"ם (פ"ג הי"א) "שהנוטע או המבריק או המרכיב ערב שביעית קודם ר"ה במ"ד יום יקיים, פחות מכן יעקר, ואם לא עקר הפירות מותרין, ואם מת קודם שיעקרו מחייבין את היוורש לעקור". ולא נחלק על הראב"ד על זה, ואכן מקור הרמב"ם בירושלמי (שביעית פ"ב ה"ד, דף ד:) "ואם נטע או הבריק או הרכיב יעקר לא עקר פירותיו מה הן רבי בא רבי לא הווי יתבין בצור אתא עובדא קומיהון הורי רבי לא ישפכו פירותיו אמר ר' בא אני לא נמנית עמהן בעליית אמרין נצא לחוץ נלמוד נפקון ושמעון רבי יונה רבי יצחק בר טבלייא בשם רבי לעזר אין מחדשין על הגזירה רבי יוסה רבי יצחק בר טבלייא בשם רבי לעזר אין מוסיפין על הגזירה". ואפשר שקולא זו לא נאמרה אלא בנוטע לפני שנת השמיטה. אבל נראה לחלק אף בנוטע לאחר ראש השנה: הירק שהוא מעיקר הצמח, ולא פרי הצמח, נאמר עליו דין "יעקר" וממילא אסור □ כך דעת

ומ"מ נראה פשוט שבגינה ששתלו או ניטעו עצי נוי בשביעית, אסור לו להשקותו אף מה שהותר לקיומא, ואף בשאר שנות השבע יהיה אסור לו להשקותו, מאחר שיש בו דין עקירה

הראב"ד. אבל בדעת הרמב"ם י"ל ביאור אחר □ אם קנסו לעקור לא נוסף לגזירה איסור השתמשות, ונכלל בזה גם עיקר הצמח.

אמנם יש מהראשונים המחמירים אף על הפירות - הרמב"ן ודעימיה, שלדעתם מבואר להחמיר כן בסוגיא "של עזקה הם" (יבמות קכב). שנאסר ב"יעקר" אף הנאה בפירות. ולא במלאכת נטיעה בלבד, אלא בכל מלאכה [דאורייתא, כן נראה]. וצ"ל שסוגית הבבלי מחמיר כאמוראים בירושלמי המחמירים. ז"ל הרמב"ן (שם, וכן ברשב"א ובריטב"א): "פירות הללו של ערלה הן של עזקה הן... ויש לפרש עזקה מלשון מצאו יושב ועוזק תחת הזיתים שפירושו חופר או עושה לה כמין גדר למלאתו עפר ואברויי אילנא הוא ואסור, ופירות עצמן אסורין דמחמת עבודת שביעית באו וקי"ל הנוטע בשביעית יעקור, ושדה שנטייבה לא תזרע למוצאי שביעית."

זכינו לדין, שמדוקדק בדעת הראב"ד - שאף אם אנו נוקטים להקל בפירות שביעית שנעבדו שלא לאסור הפירות מחמת נעבד, אין מכאן ראייה להקל גם בצמח עצמו שנזרע בשביעית □ שעליו נאמר "יעקר". אכן אף בסוגיא של ירק שיצא לשמינית, מקיל החזו"א מעיקר הדין כהרמב"ם והר"ש, אלא שמבאר שיש גזירה שמא יטמין, עיי"ש.

ונראה לכאן, סמך לדרכו של החזו"א הנ"ל בירושלמי. כן משמע לכאן, בירושלמי שזריעה ירקות בשביעית ויצאו לשמינית, אסורים משום טעם ספיחים [שלא יזרע אדם בשביעית ויטען שהיתר הם], ולא מטעם "יעקר". ז"ל הירושלמי (פאה פ"ז ה"ג, הועתק בר"ש סירליו שביעית פ"ו מ"ד, המהר"י קורקוס הל' שמיטה ד,ז) "נכנס רבי לגנתו של ר' פדת וכו' אייתון קומיה תרין פוגלין מבין ריש שתא לצומ' רבא והוה אפוקי שמיטתא והוה בעון טעיני' דגמלא אמר לון ולית אסור ולית ספיחים אינון א"ל באיפוקי ריש שתא איזדרעין."

אמנם עדיין יש מקום לחלק, שאפשר לבאר בדרך אחרת בטעם היתר פירות האילן שנטעו בשביעית, שי"ל שלא גזרו "יעקר" אלא כל זמן שנטוע ועומד האילן, אבל לאחר שנעקר, אע"פ שלא נתבטלה תועלתו, לא קנסו יותר. אבל דשא שמתקיים ועומד, אין לנו מקור ברור להיתרו. והרי לדעת הראב"ד, הרמב"ן, הרשב"א והריטב"א ודאי נאסר משום "יעקר". ובדעתם מבורר גם שהאיסור הוא אף לאחרים. ובכה"ג לא נתברר שהרמב"ם חולק. עכ"פ לכתחילה ודאי חוששים לדעת הני רבואתא, עכ"פ ברור מה שהכרעת לדינא שלכתחילה אין שוכרים צימר כזה. ומה עוד, שבשכירתו יש גם טעם במקצת שמחזק ידי עוברי עבירה.

ג) לענין דעת המחמירים אף מליהנות ממראה הדשא, שדימו דינו לדין עבודה זרה שמבואר בשו"ע (יו"ד קמב,טו) "אסור לשמוע כלי שיר של עבודת כוכבים או להסתכל בנוי עבודת כוכבים, כיון שנהנה בראייה". נראה שלא חמיר האיסור "יעקר" יותר מגדר איסור ספיחים, שלא נאסר אלא שימוש בהם, אבל בהם אסור הנאה, כפי שדקדק החזו"א (שביעית סי' יג ס"ק טז ד"ה ויש): "ויש לעי' איך יזכה לעצמו הלא גזרו על הספיחין, וי"ל דאין ספיחין איסורי הנאה אלא אסרו אכילתן ושאר תשמישין אבל הכא שפיר זכי לתשמיש היתר לצורך העומר". ואף אם יש איסור הנאה, אין ראייה מעבודה זרה שהחמירו כן אף בקול ומראה, שעיקרם אינו אלא איסור דרבנן.

אכן בענין זה אתה כתבת "ואין זה דין עקירה גרידא אלא איסור הנאה, כדחזינן בסוגיא שם דדימו זאת לשבת, [ובגדר האיסור בשבת, אי הוי איסור הנאה או איסור השתמשות, עי' בשו"ת אגרות משה או"ח ח"א סי' קכו ענף ג-ד, שם ח"ד סי' סט אות ה', חוט שני ח"ב פכ"ב סק"א ובשעה"צ סק"י, שו"ת שבט הלוי ח"ד סי' ע"ו]. ועיינתי במקורותיך, ואסכם: אג"מ במפורש נוקט שמעשה שבת בגדר איסור הנאה, ואתה מציין סתירה לכאן, בפסקו בח"ד, ורומז בזה ששם סובר שאינו אלא איסור שימוש. ובחוט שני נוקט בתחילה בפשיטות שהוא איסור השתמשות אבל בדעת הרמב"ם כתב שמעשה שבת שאסור לעצמו לעולם הוא איסור הנאה. תשו' שבט הלוי לא מצאתי. אולי יש טעות במראה מקום.

ועדיין נראה להקל עכ"פ בספק זה בדין מראה וקול שאין עיקר האיסור אלא מדרבנן.

ד) אתה כתבת לדמות לגדרי מעשה שבת "דיש לומר דכיון דהנוטע הוא תינוק שנשבה, הן מפני שאינו יודע כלל שיש איסור זריעה בשביעית הן מפני שחושב שהיתר מכירה מתיר לזרוע, וא"כ הוא חשיב שוגג דסבור מותר הוא, ואם בשבת דבר זה מותר בו ביום (עי' מ"ב סי' שי"ח סק"ז), ורק בשביעית לחד תירוצא גזרו משום שנחשדו ישראל על השביעית, י"ל שגזרו רק שצריך עקירה אך לא שיש איסור הנאה ממנו. ובלאו הכי נראה דכיון שגזרו רק על הנוטע, אבל לאחרים מותר, ולפיכך החורש בשביעית ומת יזרענה בנו לפי שלא עבירה (רמב"ם פ"א הי"ג), א"כ אם התשלום על הצימר כולל גם שיש שם גינה א"כ הבעלים מרוויח מזה ואסור לו ליהנות מהמעשה איסור, אך אם התשלום הוא על הצימר לחוד ללא הגינה (ואותו תשלום היה משלם גם בלי גינה), א"כ חשיב כמו אחר דמותר לו ליהנות."

הנה בדברי הראב"ד, הרמב"ן, הרשב"א והריטב"א, מפורש שדין "יעקר" אסור פירות גם לאחרים, ולעולם, ולא רק בשנת השמיטה. גם לא חילקו בדין זה בין שוגגים ובין מזידים. וצ"ע לחדש כן ללא מקור. ומה שהחמירו יותר בשביעית יותר ממעשה שבת ברור לפי טעם השני של הגמרא גיטין "נחשדו ישראל על השביעית ולא נחשדו על השבתות", ונוקט הרמב"ם טעם זה, ולא על דרך ספק. ומה שמצינו שהרמב"ם לא מחמיר אלא באילן עצמו ולא בפירותיו, וכטעם הירושלמי, אינו מגלה בזה שחולק על הראשונים הנ"ל בגדרי האיסור מתי שנאסר. ועל מי אנו נסמוך להקל כן.

(כדמבואר ברמב"ם פ"א הי"ב), ואף שאינו מחויב לעקור דבר שאינו שלו, מ"מ אסור לו לסייע לבעלים ולעשות פעולות שיוסיפו לגדול, ולפיכך אסור לו להשקותו.

הלכות מזוזה

א. כששוכר בית מגוי, בארץ ישראל אף פחות משלשים יום חייב במזוזה, ובחוץ לארץ רק משלשים יום חייב. ולענין שוכר צימר או בית מלון עי' בסמוך באות ב'. וכשהוא בעבר הירדן (מצוי דבר זה ברמת הגולן) תלוי בפלוגתא אם יש שם מצות ישוב ארץ ישראל. וכשמניח מזוזה מותר לו להסירו כשיוצא משם. ואם הוא שייך לישראל שאינו שומר מצות, מסתמא הוא מזוזה פסולה, וכשמניחו אסור לו אחר כך להסירו כשיוצא משם. [ובשם החזו"א דאין לקבוע שתי מזוזות במקום שיש ספק, וכשמחליף מזוזה המנהג לברך, ועמש"כ בזה אאמו"ר בשלמי תודה סוכות סי' י"ד סק"ב בשם הקה"י].

ב. הנה בזמנינו יש ששוכרים בימי דקיטא צימר או חדר בבית מלון בבעלות גוים שאין שם מזוזה, ויש שהם שייכים לישראל שאינו שומר תו"מ שקרוב לודאי שהמזוזה שנמצאת שם היא פסולה, [עי' בתשובות והנהגות (ח"א סי' תרמ"ה) שכתב שהנוסעים בימות הקיץ לנופש ושוכרים דירה למספר שבועות מיהודי שאינו מדקדק במצוות צריכין ליזהר לבדוק המזוזות, משום שעל פי רוב הן פסולות. ואם נמצאו פסולות יש לקבוע אחרות תחתיהן, ואף כשיצא אסור לו ליטלן ויש סכנה בדבר כדמבואר בב"מ דף ק"ב ע"א, והקובע מזוזה אף בפונדק נמי אסור לו ליטול את המזוזה כדאיתא בירושלמי סוף מגילה, אף שמעיקר הדין מקום זה פטור ממזוזה, (והאופן המותרת הוא שיניח שם מזוזות שאינם שלו, דהיינו מזוזות שהשאלים מגמ"ח, שאותם אין צריך להשאירם ויכול לקחתם לאחר שיוצא משם)], והנידון אם מותר לדור שם בלא שיקבע שם מזוזה כשרה. עוד יל"ע במקומות שאין שוכרים את המקום, אלא משלמים על מקום לינה לחוד, וגובים תשלום לפי כל מזרון שמקבלים, אם בכה"ג מותר לשהות שם בלא שיש שם מזוזה. והנידונים בזה, א' אם להתחייב במזוזה בעי שיהיה 'ביתך', ב' דירה לזמן אי נתמעט נמי בהאי ענינא, ג' דירת עראי אי חייבת במזוזה. והאם יש הבדל בזה בין ארץ ישראל לחוץ לארץ.

הנה במסכת מזוזה (פ"א ה"ו) תניא, הצריפים (אנשי מקנה חונין בו חודש או חודשים עד שכלה המרעה לבהמות ונוסעין משם ונקבעין במקום אחר □ רש"י עירובין דף נה ע"ב) והבורגנין (סוכות שעושין שומרי העיר ואינן דבר קבוע □ רש"י שם דף כא ע"א) והלקטיות (מלשון קייטא תרגום קיץ, בתים העשוין מחוץ לעיר להתקרר בהן לקיץ □ ר"ש פ"ג דמעשרות) הרי אלו פטורים מן המזוזה. ובפשוטו פטורה דכולו לפי שאינם דירה קבועה, וכדאיתא במדרש תנאים (ס"פ ואתחנן) יכול שאני מרבה סוכת החג בחג והבית שבספינה והחנות ת"ל בית מה בית העשוי לדירת קבע אף כל העשוי לדירת קבע יצאו אלו שאינן עשויין לדירת קבע. וע"ע ברמב"ם (פ"ו ממזוזה ה"ט) סוכת חג בחג ובית שבספינה פטורין מן המזוזה לפי שאינן עשויין לדירת קבע, ובקה"י (ח"ג סי' ט"ו, מנחות סי' כ"ד) ביאר שבית שבספינה אין חסירנה מחמת דנדה ולפיכך לא חשיב בית דהא קי"ל דספינה חייבת בעירוב, והפטור במזוזה הוא לפי שאין דירתם שם אלא לעבור והוי כפונדק דפטור ממזוזה, ומה"ט

כלל הרמב"ם סוכה וספינה בחד טעמא, לפי דטעם הפטור בספינה הויא דומיא דסוכה, וכי היכי בסוכה אין טעם הפטור מצד החסרון בעצם הבנין שהרי יוצא אף אם עשאה בנין קבע, ה"ה בספינה אין הטעם שכיון שמטלטלת ואינה קבועה אלא לפי שהיא עשויה כדי לעבור ממקום למקום. וכתב הגר"ח קניבסקי זצ"ל (מסכת מזוזה שם אות ט"ו) שכל זה הוי רק בבית שאינו יושב בה אלא לשמירה, אבל בית שיושב בה לתענוג הוי קביעות גמורה אף שאינו נמצא שם אלא לזמן, והוכיח כן מהרמב"ם פ"ו ממזוזה ה"ג שכתב שתקרה שאין לה כתלים אלא עומדת על עמודים מיכאן ומיכאן אע"פ שהיא כתבנית בית פטורה לפי שאין לה מזוזות שאילו העמודים להעמיד התקרה הן עשויין, וברמב"ם בפ"ד ממעשר ה"ד כתב שבתי הקיץ והוא ארבעה עמודים ותקרה על גביו שנמצא בלא כתלים, ולכאוף הוא אלקטיות דמתני', וכ"כ בהדיא הראב"ד בפ"י מטו"מ ה"י שזה פירוש האלקטיות. הרי בתים שיוצאים הם בימי הקיץ להתקרר, אין פטורה משום שזה עראי לאחר שעשוי לזמן אלא לפי שאין לה כתלים, וה"ט דכיון שהם עשויים לתענוג חשיב קביעות אף שאין נמצא שם לעולם כ"א לזמן. ואפשר דדבר זה תליה בפלוגתא דחכמים ור' יוסי (מסכת מזוזה פ"א ה"י) לשכה של פרהדרין שהיתה בית דירה לכהן גדול ז' ימים בשנה חייבת במזוזה ור' יוסי פוטר, ובפשוטו ר' יוסי לשיטותיו בפ"ג דמעשרות מ"ג דירה שאינה דירת החמה ודירת גשמים אינה דירה, וביומא דף י' ע"א אמרי' עוד דטעמו לפי דבית הקיץ ובית החורץ איקרי בית סתמא לא איקרי, וגבי מזוזה בית חשוב בעינן שעשוי לימות החמה ולימות הגשמים, ובדעת רבנן מבואר (שם) דס"ל דלשכת פרהדרין חייבת מה"ת, הרי דירה שעשוי לזמן אך דר בה לגמרי חייבת מה"ת.

עוד איתא במסכת מזוזה (פ"ב הי"ב) הדר בפונדק (שלנים בו עוברים ושבבים □ רש"י במנחות דף מ"ד ע"א) 'בארץ ישראל' פטור כל שלשים יום והשוכר חייב מיד, 'ובחוץ לארץ' פטור (ר"ל הדר בפונדק לעולם) והשוכר חייב לאחר ל' יום (גירסת מהר"ם חלאוה בפסחים דף ד'). וכ"ה בתלמוד בבלי במנחות דף מ"ד ע"א ובירושלמי בסוף מסכת מגילה, וכ"ה בשו"ע יו"ד סי' רפ"ו סעי' כ"ב. ומבואר דבחול"ל פונדק פטור לעולם (ולמעשה זה נידון בירושלמי במגילה פ"ד הי"ב, ולגי' המר"ם חלאוה דעת הבבלי לפטור לעולם, וכן פסק בשו"ת בית שערים חיו"ד סי' רס"ט, ודלא כעררך השולחן סי' רפ"ו אות מ"ח) ושוכר עד שלשים יום, ובארץ ישראל פונדק חייב לאחר ל' יום ושוכר חייב מיד, ובמנחות (שם) מפרש דטעמא דשוכר בית בא"י עושה מזוזה לאלתר משום ישוב ארץ ישראל, ופרש"י לפי דלאחר שקבעה שוב אינו נוטלה אפילו יוצא ממנה, הלכך בקושי יצא ממנה מפני טורח מזוזה אחרת ואפילו יוצא ממנה ישכרנה אחר מהרה כשימצאנה מזומנת במזוזה ונמצאת א"י מיושבת. [נועי' בבית הלוי עה"ת (בקונטרס מזוזה שנדפס בסוף הספר) שכתב דהרמב"ם מפרש בע"א בחיוב מזוזה משום ישוב א"י, והיינו דמשום חשיבות המצווה של ישוב הארץ נחשב ישיבתו לקבע, והוי כמו ששבת קובעת למעשר. ונפק"מ לשוכר בית מגוי בא"י, דלרש"י אין צריך לקבוע, דסו"ס אינו משאיר שם מזוזה, ולרמב"ם צריך לקבוע דהוי חשיבות של קבע מחמת א"י. ולדינא קי"ל (שו"ע יו"ד סי' רפ"ו סעי' כ"ג) דחייב, ולדברי הבית הלוי קי"ל כדעת הרמב"ם. אולם הגר"ח קניבסקי זצ"ל (במסכת מזוזה פ"ב אות ס')

כתב לדחות דהמחבר איירי בגוונא ששכר ישראל אחר את הבית בקנין, זה נכנס וזה יוצא, דבכה"ג אסור לישראל להסיר את המזוזה ואיכא משום ישוב א"י. אך כתב דנחלקו בזה הפוסקים, דבשאלת יעבץ כתב שאף בכה"ג שישראל השני נכנס אחריו מיד מותר לו להסיר המזוזה, אולם בבית לחם יהודא (הנדפס בגליון היו"ד שם) מבואר שבכה"ג חייב להניח המזוזה. ובמה שכתב רש"י משום ישוב א"י שעל ידי זה לא ייצא ממנה מפני טורח מזוזה אחרת, ולכאו' גם אם יעבור לגור במקום אחר הוא יקיים ישוב א"י במקום אחר, וכתב הגר"ח דס"ל לרש"י שישוב א"י מקיימים רק כאשר נמצא במקום קבוע ולא עראי, דהיינו שרק ע"י שנשאר קבוע במקומו הוא מקיים ישוב א"י. ולפ"ז במקום שכל שהותם הוא עראי כמו אותם שמשכירים את ביתם לבין הזמנים, ולאחר מכן הם חוזרים לגור בבית ואין ביכולת המשכיר להאריך את השכירות לאחר שהבה"ב צריך זאת לצורכו, יש מקום לפטור. ולענין בתי מלון נבאר בסמוך]. והגר"ח קניבסקי בפירושו עמ"ס מזוזה הביא פלוגתת הראשונים בשואל ושוכר אי חייבים מה"ת, דעת רש"י (פסחים ד' ע"א, ע"ז כא ע"א, ב"מ קא ע"ב) דחייבים מה"ת, ו'ביתך' דקרא היינו דרך ביאתך, למי שנכנס ויוצא בה חיבה תורה, ולדבריו עד ל' יום פטור הוא משום דעדיין לא הוקבע בה ואפשר שלא יהא מרוצה בה ויצא ממנה ולפיכך לא מיקרי קבע עד ל' יום, ובא"י משום ישוב א"י חייבהו אף בדירת עראי כדי שלא ימהר לצאת וישאר שם להשתקע, משא"כ בפונדק דאין דרך להשתקע לא חשו חכמים בזה, ולאחר ל' יום דחזינן דדעתו להשאר כאן זמן קבוע חשו חכמים לישוב א"י כדי שיקבע וישכור הדירה. ודעת תוס' ועוד ראשונים דשוכר פטור מה"ת דכתיב 'ביתך' ואין זה ביתך, ולאחר ל' יום חייבהו חכמים משום דמחזי כשלו דאין דרך לשאול יותר מל' יום, והפטור דפונדק בחו"ל הוא משום דהו"ל דירת עראי, וכמש"כ הרמב"ם גבי ספינה דפטור משום דלא קבע שאינו עשוי אלא לפי שעה לעבור בה, ולכך פטרוהו אף לאחר ל' יום, ולא דמי לשוכר דעכ"פ דר בה דרך קבע, ועוד דפונדק חשיב ששוכרו כל יום ובידו להוציאו כל יום, לפיכך לא מיקרי ל' יום רצופים לעולם, דכל יום שכירות חדשה, וכמש"כ באו"ח סי' י"ד סעי' ג' לענין טלית שאולה אם החזירו תוך ל' וחזר ולקחו אינו מצטרף, ולפיכך חשיב לעולם עראי ולכך בחו"ל פטור לעולם ובא"י אחר ל' יום חייב משום ישוב ארץ ישראל.

הנה בדברי הגר"ח מבואר ב' חילוקי דינים בין שוכר לפונדק, א' דפונדק דר פה בתורת עראי רק בתורת חניה ממקום למקום, משא"כ שוכר דר בצורה של קביעות. נוהיינו שהכל תלוי 'בצורת הענין', דשוכר דעתו להשתקע שם, ופונדק אין דעתו להשתקע שם, ונמצא שם רק כחניה מעיר לעיר, (ואפשר דהכל תלוי בצורה ולא בדעת השוכר, ולכן אם החפצא של המקום הוא דיורי קבע כמו 'דירה' חשיב בית וחייב במזוזה, ואם הוא דיורי ארעי כמו 'צימר' אין למקום שם בית ופטור ממזוזה, ולכן אם בא לנפוש ב'דירה' אף לזמן קצר חייב במזוזה). ב' דבפונדק בידו להוציאו כל יום לפיכך חשיב כל יום כשכירות חדשה, משא"כ שוכר דהוי שלו כל ימי השכירות. ובשו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' קכ"ב) כתב דהיכא ששוכר מבעה"ב החדר עם ריהוטו וכל אשר בו אז חשיב רק אורח, שכן דרכו של אורח ואכסניה שהוא משתמש בכל החפצים והכלים של בעה"ב, דהאי שוכר לא חשיב שוכר אף ביחס

לחדר אלא רק שוכר את הזכות לישב ולישן בחדרו של בעה"ב, והוא למה הדבר דומה למי שנכנס לאיזה נרחץ ונותנים לו חדר עם אמבטיה לישב שמה שעה לרחוץ שם, אף שבאותו זמן שהוא בתוך החדר אין רשות לאחר להכנס לשם, מ"מ לא חשיב שוכר על החדר רק שיש לו רשות לישב שמה ולרחוץ ואם רוצה להוציא את כלי החדר לאותה שעה ג"כ אין לו רשות, כי באמת לא שכר את החדר אלא לענין זה שיהיה רשאי לישב שמה ולהשתמש ולרחוץ באותם כלים באותה ששכר ולא יותר, וא"כ ה"ה לשכור מבעה"ב החדר עם הכלים ואינו רשאי להוציא הכלים אין לך תפיסת יד בעה"ב יותר מזה, משא"כ שוכר בית או חצר רשאי לעשות בחצר ששכר מה שירצה, להכניס פירות ותבואה ולבשל ולכבס, אבל במקום שיכול בעה"ב לעכב עליו נמצא דהוי באמת שכירות גרוע ואין שם שכירות עליו אלא שהוא משלם בעד זכות הישיבה והשינה בבית של המשכיר, ולא שייך לומר שכירות ליומא ממכר הוא כיון דאינה שכירות בשלימות, ולא חשיב השוכר רק כאורח בבית חברו ואין עליו שם שוכר, ע"ש. ומבואר דהחילוק בין שוכר לפונדק, דשוכר יש לו קנין בגוף המקום, משא"כ פונדק אין לו שום קנין בגוף המקום כ"א רשות להשתמש דהיינו זכויות של מגורים. [והיינו שפונדק אינו שוכר את עצם הבית אלא משלם עבור זכות הדיור לדור וללון בו כפי הסכמת בעה"ב. ויש שהגדירו זאת שפונדק אין לו זכות בחדר מסוים ויכול להעבירו לחדר אחר, והמבחן בזה שבפונדק דרך בעה"ב להקפיד אם מכניס אורח נוסף, ודרך לחשב התשלום לפי המיטות. ויש שדייקו כן מסתימת הרמב"ם והמחבר שהחילוק ביניהם שזה דר וזה שוכר, וכמש"כ רש"י שלנים בו עוברים ושבים]. ודבר זה מוכרח לשיטת רש"י דשוכר חייב לאו משום דשכירות קניא אלא דמזוזה חובת הדר למי שנכנס ויוצא בבית, ואפ"ה קי"ל דהפקר פטור מן המזוזה מה"ת כדאיתא בשבת דף קל"א, והיינו דביתך אין הפירוש ביתך □ העצים והאבנים אלא ביתך כמו זכות דירותך, והזכות לדור בו הוא שלו, ופונדק אין לו קנין במקום אלא מקבל זכות לדור כפי ראות בעל הפונדק. ויש שכתבו בע"א, דפונדק זה מקום שלפי צורתו שוהים כשעוברים ממקום למקום כשצריך מקום ללון, אבל אין שוהים שם למגורים. ויש שכתבו בנוסח אחר, שפונדק זה באופן שמתאחסן יחד עם בעה"ב, ואף כשיש לו חדר מיוחד מ"מ ביד בעה"ב להכנס לשם מתי שחפץ, משא"כ שוכר שהחדר בשימושו הבלעדית.

ולפ"ז צימר ובית מלון, לכאו' לביאר א' דהגרר"ק חשיב כפונדק, שהרי גר כאן בדרך עראי, (אולם יש שטענו שפונדק היינו שמשתמש שם כאורח, ובצימר הרגשת האדם הוא כפי שכירות הדירה), ולביאור ב' חשיב כשוכר, ובמקום שמשלם על מקום הלינה לפי מזרון לכאו' ודאי דחשיב כפונדק. ולביאור המהרש"ג פשוט שבכל גווני דינו כפונדק. ולביאור הנוסף שתלוי לפי צורתו, אפשר דמלון חשיב כשוכר שיש שוהים בו תקופת ארוכות, אך אין מוכרח דאפשר שכיון שאין במקום (דהיינו בחדרו) שימושי בית כמו מטבח ומכונת כביסה וכדו' חשיב כפונדק. ולביאור הנוסף תלוי אם בעלי המלון או החברת הנקיון בידם להכנס מעצמם. [ובזמנינו מצוי יחידת אירוח, שאינה דירה רגילה אלא נבנתה בתכנון מיוחד עבור אורחים, לכאו' תלוי בהנ"ל אי דינה כפונדק הפטור ממזוזה].

והראוני בענין החילוק בין פונדק לשוכר בספרי האחרונים, במהרש"ג (שהובא לעיל) כתב לענין עירוב שישנו חילוק בין שוכר שאוסר על בני החצר לבין אורח שאינו אוסר, ומחלק המהרש"ג דשוכר מקבל דירה ריקה ומכניס לשם את כליו משא"כ אורח שמקבל דירה מרוהטת ומשתמש בכליו של בעה"ב, ולכן לא חשיב כשוכר את החדר אלא רק זכות שימוש בחדרו של בעה"ב, ועפ"ז כתב ליישב מה ששוכרין במקומות המרחץ דירה מגוי ליותר משלשים יום ואין קובעים מזוזה, דכיון ששוכרים את הבית עם הרהיטים ויש לגוי תפיסת יד חשיב השוכר כאורח וכמו לענין עירוב. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי ח"ב סו"ס קנ"ו דהחילוק דשוכר שוכר את המקום ובפונדק אינו שוכר את המקום רק זכות שימוש, ואין התשלום עבור עצם הבית, וז"ל: אינו שוכר בית הפונדק דהיינו עצם הבית אלא משלם עבור הזכות לדור בו וללון בו כפי הסכמת בעלי הפונדק, ושכירות ליומא הוא כעין מכר גם אם קי"ל שכירות לא קניא, משא"כ בפונדקאות שלכו"ע אינו כמכר ולא כעין מכר, וא"כ מי ששוכר דירה אפילו ודאי אין דעתו להשתקע שם אם זה ככל דיני שכירות גזרו חז"ל חיוב מזוזה, ע"כ. וכ"כ ב'חוט שני' דפונדק דירתו ארעי ובעה"ב יכול להעבירו מחדר לחדר והוא תלוי בדעתו של בעה"ב, משא"כ שכירות אפילו ליום אחד שהוא בעלים גמור לאותו היום ואינו תלוי בדעת בעה"ב. אולם במאירי ביומא דף י' ע"ב משמע כאידך פירושא, שכתב לעניין בתי כנסיות של כרכין שיש שם דירה קבועה לאורחים דחייבת במזוזה, וכתב שדירה זו צריכה שתהיה עשויה לדירת קבע, הא דירת ארעי פטורה אף בזמן דירתה ולכן סוכות החג בחג פטורה וכן בית שבספינה וחנויות שבשווקים וכן פונדקאות העשויות בכרכים ללון שם עוברי דרכים לפעמים באקראי. ומבואר שהפטור דפונדק הוא משום שבמהות שלו אינו דירת קבע דומיא דסוכת החג ובית שבספינה וחנויות שבשווקים שבכל אלה המהות שלהם הוא לא דירת קבע. ומבואר שיש ב' מהלכים בחילוק בין פונדק לשוכר, א' שכאן הוא קנין בגוף הבית או זכות שימוש, ב' בצורת דיורין שבפונדק הוא בצורה ארעית לעומת שוכר שהוא בצורה של דירת קבע.

ולענין מעשה, בספר מועדים וזמנים (ח"ד סי' רפ"ז בהגה"ה) כתב בשם הרב מבריסק מרן הגרי"ז זצ"ל דבבתי מלון בכל גווי פטורים מן המזוזה, ואפשר דכונתו דבמלון אין דרך להשתקע זמן רב ולהכי פטור עד ל' יום, ע"ש. [אבל לאחר ל' יום חייבים אף בחו"ל, ועב"ז עוד בתשובות והנהגות א' תרמ"ה ב' תקל"ז, ועי' ח"ד סי' רל"ט]. ובאגרות משה (יו"ד ח"א קע"ט) כתב דדירות אלו הנשכרות לנופש דינם כפונדק שהרי דירת עראי הם, אולם לאחר ל' יום ודאי שחייב במזוזה, ע"ש. ומובא שהחזו"א כשיצא לנופש בעיה"ק צפת הביא עמו מזוזות לקובעם בדירת הנופש. [אולם אפשר דהתם שהה בדירה ממש, ולפיכך גם כשלקחם לצורך מנוחה הרי היא חייבת במזוזה, לא כן צימר ובתי מלון שכל עשייתו עשוי לשימוש עראי ולא לדירה, ובפרט שבחדרם אין כל צרכי הבית דהיינו שאינו מאובזר במטבח ומכונת כביסה וכדו' על מנת לדור שם בקביעות].

[ודעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל לענין בית מלון, בקובץ שערי צדק (חלק ח' עמו' 118) כתב בשמו שהדבר תלוי בחוק הנהוג באותו מקום, אם לפי החוק בעל המלון לא רשאי להחליף לשוכר חדר בתוך תקופת השכירות, אז הדין של החדר בבית מלון כשכירות לכל הדינים.

אבל אם רשאי בעל המלון להחליף לו את החדר בתוך תקופת השכירות, אז אין לאורח כל קנין בגוף החדר אלא רק זכות דיור בעלמא, עכ"ד. וכתב שם בקובץ הנ"ל, שבירר את המציאות בזה בהנהלת התאחדות בתי המלון, ואמרו לו שהחוק אינו מונע מבעל המלון להחליף לשוכר את החדר בתוך תקופת השכירות ולהעבירו לחדר אחר בתנאי ששני החדרים הם באותה רמה, אלא שבעלי המלון לא משתמשים בזכות זו כדי לא להפסיד אורחים, יעו"ש. וכיון שיש זכות להעביר מחדר לחדר ממילא י"ל שהרי הוא פטור ממזווה. אלא דיש לעיין אם אפשר לסמוך ע"ז, א) כיון שבמציאות לא מעבירים, ב) במקומות שהכל בתפוסה מלאה ואין לאיפה להעביר, ג) במקום שהוא רק חדר אחד כגון צימר וכדו', שלכאורה י"ל שהמקומות הנ"ל חייבים במזווה. אולם בספר שבות יצחק מזווה (פרק ד' אות ד') כתב בשמו, שבית מלון שהתשלום בו על בסיס יומי ולא על בסיס חודשי הרי הוא כפונדק, כי מעצם יעודו למלון אין בו קשר בין לילה לילה, יעו"ש. ואמנם יש לפלפל בזה שלמעשה הבית מלון והצימרים ביומי דפגרא מיועדים לכמה ימים וכמה לילות, וכיון שכן קשה לפוטרם ממזווה, ולא הוי כפונדק וכמ"ש רש"י ודעימיה].

ובזמנינו יש שיוצאים לנפוש בכפרים של נוכרים (דרוזים) ולוקחים מהם דירה לשבוע וכדו'. ולכאור' אם אינו משלם לפי מיטות יש מקום לומר שהיא חייבת במזווה, כדין שוכר בית מגוי בא"י דחייב מיד, ולפיכך כשנכנס שם קובע מזווה, אך כיון שזה בבעלות גוי לפיכך כשיוצא נוטלה משם, כדמבואר בב"מ דף ק"ב ע"א ובשו"ע סי' רפ"ו סעי' כ"ג, [אך באופן שמשכירים זאת בבין הזמנים לישראל, והבית מושכר כבר לכל בין הזמנים, אינו פשוט שמותר בכה"ג להסיר המזווה כשיוצא, וכבר כתבנו לעיל שנחלקו בזה השאילת יעבץ והבית לחם יהודא]. אך דעת המורים דכשלא עשה עם הגוי חוזה (בכתב), שביד הגוי להוציאו מתי שירצה, ואף אם סיכם עמו מ"מ הם מוחזקים לרמאים, א"כ ודאי דלא חשיב בעלים על המקום ואינו אלא דירי ארעי. ויש מדקדקים מה"ט כשוכרים מהגוי, לסכם עמו שהוא רק אורח אצלו ואינו שוכר ממנו המקום, והוא משלם לו על מה שהוא מארח אותו. ויש שעשו הפקר דהיינו דלאחר השכירות הם מפקירים את הבעלות שיש להם במקום (מחמת קניני השכירות), ובית הפקר פטור מהמזווה, [וכדי שלא יהיה הערמה הניכרת, לא יפקיר כ"א מקום המזווה, דהיינו צורת הפתח - מקום שמחייב המזווה]. והפקר זה אם צריך דוקא בפני שלשה או דסגי בינו לבין עצמו, עמש"כ בזה רבי חיים פאלאג'י בספרו רוח חיים יו"ד סי' רפ"ט אות ב'. [וי"א דחיוב השואל אינו תלוי בקנינים רק ביעודו של המקום, עי' ערוך השולחן סי' רפ"ט ס"ד דחיוב מזווה מוטל גם על בני ביתו אע"פ שאין להם קנין שאלה ושכירות, וכן משמע בנחלת צבי סי' רצ"א ס"ב, ולפי דבריהם אם משתמש בו כשלו לא יהני מה שיפקירו ולא יהיה לו בו קנין, וצ"ע].

והנה בחו"ל יש מקומות ששוכרים דירות או חדרים באזורי קייט ונופש, כמו שמצוי בארה"ב שנוסעים בימות החמה להרים ושוכרים בתי קיץ (בונגאלוס) למשך זמן של חודשים. ובשו"ת באר משה (ח"ב) מצדד שאף שבחו"ל שוכר חייב במזווה לאחר ל' יום, מ"מ לראשונים שהחיוב משום דמחזי כשלו, כאן שכולם יודעים שבתי הקיץ (בונגאלוס קאלאני) אינם בבעלות השוכנים בהם ולכולם בעה"ב אחד, אין חיוב לקבוע אף לאחר ל' יום.

יום. וכנגדו בשו"ת ערוגת הבושם (סי' ר"ל) ובשו"ת להורות נתן (ח"ג סי' ע"א) כתבו לחייב לאחר ל' יום אף לראשונים הנ"ל, כי ישנם הרבה אנשים שיש להם מעון קיץ והבית שייך להם ותו מיחזי כדירה.

ולגבי פונדק, אם יש חובה על הבעה"ב לקבוע שם מזוזה, יעוי' בערוך השולחן (רפ"ו סעי' מ"ח) שכתב דהא דפטור הדר בפונדק ל' יום ממזוזה, הוא דוקא כשבעל הפונדק הוא עכו"ם, אך ישראל חייב לקבוע מזוזות בחדרי האורחים, שהרי ביתו הוא בשביל האורחים. [וע"ש עוד (שם סעי' ג')] לגבי חדר של משרתיו הנכרים דחייב בעה"ב לקבוע שם מזוזה, דכיון שהוא משמש בבית לצורך עבדיו חשיב דירת ישראל, ולא דמי לנכרי ששכר מישראל דפטור, דשאני שכירות דיש לשוכר קנין, דשכירות ליומא ממכר הוא ולכן המשכיר פטור]. וכ"כ בשו"ת קנין תורה (ח"א סי' קכ"ו אות ב'), וכתב שעיקר החיוב (אף לאחר ל' יום) מוטל על בעל הפונדק ולא על האכסנאי. ולפ"ז אמר הגרי"ש אלישיב זצ"ל (הובא בשבות יצחק פ"ה) שיש להחמיר להניח מזוזה בכל פעם שבא למקום נופש כדי שלא להשתתף במעשה העבירה של בעל המקום. [ובספרי זמנינו כתבו לבאר דבר זה שיש לחייב את בעל הפונדק אף שמזוזה היא חובת הדר וכמו שהקשנו בסמוך, שהוא מדין בית האוצר, דהוא בית העומד להחזיק שם בנ"א אף שאין לזה שם דירה, ושונה משכירות שליכא חיוב על המשכיר מדין בית האוצר, כיון ששכירות ליומא ממכר הוא, ולזמן זה אין זה דירתו, וכ"כ בנחלת צבי על שו"ע סי' רצ"א, ולפ"ז כל החיוב הוא רק בעוד שהאורחים דרים שם, אבל אם אין שם אורחים שדרים בפועל אינו חייב במזוזה, ולפ"ז יהיה אסור לאורחים לדור שם, שהרי בזה שהם דרים הם מכשילים את בעל הפונדק ואיכא לפני עיוור, ולכך אם הם רוצים להצילו מאיסור צריכים להניח שם מזוזה]. אולם דעות הנ"ל אינם מסוכמים, דיעוי' באבני נזר ח"ב סי' ש"פ שדן לענין בית חולים שאין בו חיוב מזוזה כלל, ודינו שווה לפונדק, וכן פסק בחובת הדר פ"ג סקי"ח, ומבואר דליכא חיוב על הבעל הבית להניח מזוזה בפונדק, וכן נראה מסברא מאחר דמזוזה חובת הדר, והדרים בדירה פטורים וא"כ מדוע שבעל הדירה יתחייב.

ג. מעשה באחד ששכר בית, וכשבא לשם התברר לו שאין שם מזוזה, ומפאת השעה המאוחרת לא יכול היה להשיג מזוזות, והנידון אי מותר לו לשהות כעת בבית בלא מזוזה. ובפשוטו ד"ז תליא בפלוגתת האחרונים, דהנה הפמ"ג (או"ח סי' ל"א, והו"ד בפ"ת יור"ד סי' רפ"ה סק"א) כתב שמי שנודע לו בשבת שאין מזוזה בפתח ביתו, אזי אם יש לו בית אחר לדור בו, עליו לילך לגור שם, ואם לאו יכול להישאר בביתו ללא מזוזה, דומיא דציצית, דמבואר ברמ"א (או"ח סי' י"ג סעי' ד') בשם המרדכי שאם נפסלה הציצית בשבת ולובשה מתבייש לשבת בלא טלית, דיכול ללובשה בלי ברכה מכח כבוד הבריות, והיינו דוקא בשבת דאז אסור לעשות ציציות, והוא מפני שאין איסור ללבוש בגד ללא ציצית, אלא שהלובש בגד צריך לילך עם ציציות, אך באופן שנאנס ואינו יכול להטיל בו ציצית מותר לו ללבוש את הבגד גם ללא הציציות. וה"ה במזוזה שהמצוה לדור בבית שיש בו מזוזה,

אך אם נאנס ולא קבע מזוזה, מותר לדור בבית. וכ"כ הב"ח (יור"ד סי' רפ"ח), דאם אין לו מזוזה כשרה ידור בלא מזוזה.

אמנם בשו"ת אבני נזר (יור"ד סי' שפ"א) הביא דמדברי התוס' הרא"ש ביבמות (דף צ' ע"ב) מבואר לחלק בין ציצית למזוזה ודוקא בציצית הדין כן, כיון דלא מחויב בציצית עד אחר שנתעטף בה, ד"כסותך" משמע שאתה מכוסה בה כבר, וממילא כיון דבשבת א"א לו לעשות ציצית ובשעת עיטוף ליכא עבירה, ע"כ אין גם עבירה כשנתעטף בה בלא ציצית, ומשא"כ במזוזה לא נאמר דין שכזה, ואדרבה, לא נאמר בתורה דבעי' שידור בביתו וממשמעות כמה ראשונים נראה שצריך לקבוע מזוזה עוד קודם שידור בה ושפיר אמרינן דמצות מזוזה הוא מתיר את דיורי הבית, דמתחילה אסור לדור בבית עד שיעשה בה מזוזה, ובשבת שא"א לקבוע מזוזה ממילא אסור לדור בבית, וע"ש.

ולפיכך בניד"ד, לשיטת הפמ"ג יכול הוא לדור כעת בביתו, אע"פ שאין בו מזוזות, כיון דהשתא אנוס הוא, שאין באפשרותו להשיג כעת מזוזות. ולשיטת האבני"ז עליו להימנע מלהיכנס לביתו בלא שיש שם מזוזות. ואפשר עוד שאם יש לו רכב מחויב לנסוע לביתו להביא משם המזוזות, ולא מיקרי אנוס אלא שאין בידו כלל, אלא די'ש לדון עד כמה מחויב לטרוח כדי שלא יחשב לאנוס.

ד. חדר שינה שבתוכו יש מקום לרחיצה □ כגון ג'קוזי, חייב במזוזה, מאחר שעיקר החדר עומד למגורים (עי' בסי' רפ"ו בדרישה סק"ב ובש"ך סק"ב, וכע"ז במ"ב סי' פ"ד סק"ז). ובלברך או ללמוד או להתפלל בחדר זה, ובפרט לברך כששוהה בתוך בריכה זו עם בגד ים. הנה קי"ל (שבת דף י' ע"א, שו"ע סי' פ"ד) שאסור לדבר בדברי תורה ולברך בבית המרחץ, ואפילו להרהר בד"ת אסור, וטעם האיסור משום הזוהמא והבלא דאית ביה ע"י שתשמישו בחמין, וכמש"כ הרשב"א (בתשו' ח"ז סי' תי"ח) והמאירי (ברכות דף כ"ו ע"א) והכס"מ (פ"ג מק"ש סוף ה"ג) בשם רבינו מנוח, ולפ"ז י"ל דהיינו דוקא בבית המרחץ של רבים, אבל בבית המרחץ של יחיד אין איסור דהא איתא ביומא דף י"א ע"א דמרחץ דיחיד לא נפיש זוהמיה, אך אפשר דסוף סוף שם בית המרחץ עליו ולא פלוג רבנן, ולפ"ז בניד"ד שעיקר תשמיש החדר הוא לשאר דברים, והמים נקיים, אפשר דאין שם בית המרחץ עליו בחדר זה ומותר. ומאידך יש שכתבו להחמיר בהם יותר מאמבטיות שלנו, ששם יש סברא להקל מפני שהמים נבלעים מיד בקרקע ולא מצטברים ולכן אין הבל וזיעה בחדר (עי' ציץ אליעזר ח"ז סי' ה', ותשובות והנהגות ח"א סי' ג'), אבל בג'קוזי יש הבל וזיעה בחדר, ודינו חמור יותר אפילו מבית הטבילה (עי' מג"א סי' מ"ה בק"ב, וט"ז סי' פ"ד סי' ר') מפני שכל מה שמקילים הוא בבית הטבילה צונן, אבל ג'קוזי הוא כמרחץ ממש, ואין צד להקל. ועמש"כ בזה עוד בשיעורי שבט הלוי (נדה סי' ר' סק"ח) אודות מנהג בני אשכנז לברך בתוך המקוה, ע"ש.]

ה. כשנפל כל הבית המזוזה, פשוט שאסור להחזירו בשבת אפי' באופן רפוי, שהרי בבנין קבע אסור אפי' בנין עראי. וכשנפל רק המזוזה, וכל הבית נשאר במקומו, יל"ע אי חשיב בנין, מאחר דאינו מחברו אפי' עראי, ומחזירו לתוך הקנה בלא שום חיבור. ואפשר שאף דאין בזה בונה מ"מ יש לאסור מצד איסור מתקן, שהרי אסור לדור בבית שאין בו מזוזה,

(ועב"ז בספר שדה חמד מערכת המ' אות קט"ו). ובכל גוונא נראה דהמזווה הוי מוקצה ואסור אף להרימו מהרצפה (אף דכתבי הקודש אינם מוקצה), מכמה טעמים, א' מחמת שקובע לו מקום (והוי כמוקצה דחסרון כיס), ב' כיון שעומד להחזירו למקומו תו הוי כדלתות הבית שאין להם תורת כלי כדמבואר במ"ב סי' ש"ח סקל"ה, [ועב"ז בספר 'מנחת שבת' (על קצוש"ע סי' פ"ח ס"ק ל"ח אות ז) ו'שלמי יהודה' (פ"א ס"ק י"ב)], ג' כיון שכל יועדו לקובעו בדלת וזה אסור משום בונה תו הוי ככשמל"א שאין לו שימושי היתר. ולפיכך כדי שיהיה לו מותר לדור בו בשבת (עמש"כ לעיל באות ג') צריך להפקיר את ביתו, ובית של הפקר פטור מהמזווה, וישאיר בהפקרו עד שיחזיר את המזווה.

דיני הרחקות (יו"ד סי' קצ"ה)

קלות ראש:

כתב המחבר ולא ישחוק ולא יקל ראש עמה אפלו בדברים שמא ירגיל לעברה (סעי' א'), ודין זה הוא נמי בכל העריות כדמבואר באהע"ז סי' כ"א סעי' א', והתם הוא משום הרהור, והכא הוא משום הקירוב שיש בזה שהוא מביא לידי הרגל עבירה. ובספר חוט השני כתב בזה כמה קולות, דמותר לשחק יחד במשחק כגון שחמט, אך לא באופן שמביא שחוק וקלות ראש. וכן מותר לומר לה מילי דבדיחותא, ולספר לה דברים שיש לה הנאה בהם, ורק שחוק וקלות ראש אסור.

נגיעה בגופה ובבגדיה, הושטה והנחה על בגדיה:

עוד כתב המחבר, לא יגע בה אפלו באצבע קטנה, ולא ינשיט מידו לידה שום דבר ולא יקבלנו מידה שמא יגע בבשרה, (סעי' ב'). הנה בעריות רק נגיעה דרך תאוה אסור (י"א מה"ת וי"א מד"ס), עי' ברשב"א בתשו' (ח"א סי' א'קפח) שכתב דמותר בשאר נשים הושטה ושאר דברים שאין בהן הרגל כל כך, ולא אסרו אלא באשתו נדה שלבו גס בה. [ולכן מותר לתת מטבעות לאשה זרה]. ובפשוטו אף נגיעה מיד ליד שלא בדרך חיבה מותר, [ושמעתי שהחיד"א בספר 'כסא דוד' כתב דנגיעה ממש אסור מדרבנן]. ובאשתו נדה דגס בה החמירו ביותר, דאסרו אפילו נגיעה בלא כונה באקראי בלא כונת חיבה, ואפילו באופן דאינו מתכוין ואינו פס"ר, כדחזינן שאסרו הושטה מחשש נגיעה אף בדבר ארוך מחשש שמא לא יזהר בטוב ויגע בידה כדמבואר ברבינו ירוחם (הובא בב"י בסעי' ב'), אף שזה חשש רחוק מאוד. הראשונים בכתובות דף סא ע"א הביאו דרש"י היה נזהר שלא ליתן מפתח מידו לידה, אפילו שאינו נוגע בה ממש. והוכיח כן ממה ששאל אליהו שמא הבאת את הפך ואת השמן, משמע דאסור מדרבנן אף להושיט. ובטעם דאיסור הושטה, ברמב"ן וברא"ש (בכתובות) והרשב"א (בתוה"ב, הובא בב"י כאן) דהוא מחשש שמא יגע בבשרה. וברמ"א כתב דאף ע"י זריקה מידו לידה או להיפך אסור, ושם לכאוי' ליכא חשש נגיעה ואפילו הכי אסרו, בע"כ שלמד שעצם ההושטה הוא פעולה דקירוב כמו נגיעה, וכמו שהבאנו לעיל מדברי הרשב"א בתשו' דאסרו הושטה בנדה לפי שבאשתו לבו גס בה ובקריבות מעט יבוא לידי הרגל עבירה. והתרוה"ד קורא לזה נגיעה ע"י דבר אחר (דהיינו שההושטה חשיב כנגיעה במה שמרגישים אחד את השני), ומה"ט אף זריקה אסור. [ולדעת המחבר זריקה

שרי, ויתירה מזו מצינו בט"ז סק"ח דלדעת המחבר אפי' לשפוך עליו מים שרי (אף דניצוק חיבור) ורק משום רחיצה שמביאה לידי חיבה אסור]. והנה בש"ך (סק"ג) איתא שהושטה אסור אף ע"י דבר ארוך, ובפשוטו משום דס"ל דטעם האיסור כמש"כ הרמ"א, אולם ברבינו ירוחם (הובא בב"י) שהוא מקור הדין, כתב שהחשש שמא לא תזהר בטוב ויגע בידה. ולענין הושטה ע"י שינוי, הרשב"א בתוה"ב אסר, ואזיל לשיטותי' שם שהאיסור הוא מחשש נגיעה, ולזה לא מהני שינוי, והריטב"א בכתובות (שם) התיר, ולמד כן ממה שאמרו שם שמותר למזוג את הכוס בשינוי, והיינו שלמד שהאיסור משום שבזה גופא יש קירוב דעת ויבוא לידי הרגל עבירה. [וברא"ש מצינו סתירה, דמצד אחד כתב שהאיסור הוא מצד נגיעה, ומאידך כבזה"ל: רבינו שמעיה כתב שרש"י היה נוהר שלא לקבל מפתח מיד אשתו נדה ומכאן אין ראייה דדוקא מזיגת הכוס שהוא דרך חיבה לא היתה נותנת לידו אלא דרך שינוי אבל שאר דברים אין נראה שיהא אסור, ע"כ, ומשמע דלרש"י דאיירי לענין הושטה יועיל נמי שינוי, וצ"ע]. עגלה ושאר דברים כבדים (שצריך ב' בנ"א שיחזיקו זאת), החזו"א היקל במקום הצורך שיורידו שניהם, [וסברתו או משום דדבר זה אינו הושטה ואין בו חיבה, או משום שיש בו פחות חשש שיבוא ליגע בה], והאגרות משה (יו"ד ח"ב סי' עה) אסר, ע"ש, [ויש שנתנו סימן לידע אם זה פועלה דחיבה, דאם עושה כן נמי לנשים זרות זה סימן שאין זה דרך חיבה, שהרי אם רואה אשה יורדת במדרגות או מהאוטובוס הדרך הוא שהולכים לעזור לה, ואם זה אשתו נאסר עליו לעזור לה, היתכן?]. ולענין זריקה כלפי מעלה, יש שהתירו לפי שבכה"ג מגיע לידה לא מכוחו לפיכך לא חשיב כנגיעה ע"י דבר אחר, ויש שאסרו דגם בזה איכא קירוב דעת, ועי' בפ"ת סק"ד שהביא הדעות בזה. לזרוק על בגדיה, התורת שלמים (סק"ב) והסד"ט התירו מן הדין, אלא שכתבו שלמעשה אין להקל. ומבואר שלהניח על בגדיה ודאי שאין להתיר, ולזרוק מדינא שרי רק נהגו להחמיר. ולשים בתוך תיק שהיא מחזיקה, אפשר דקיל יותר מעל בגדיה, ולפיכך ע"י זריקה ודאי דיש להקל (מאחר שמדינא גם על בגדיה ד"ז מותר), אבל ליתן לתוכה או ליקח משם יש להחמיר.

נגיעה בבגדים, הפ"ת (סק"ג) הביא תשב"ץ שלא יגע בבגדיה בעודה לבושה, אבל כשאין עליה מותר. ובערוך השולחן (אות כ') כתב דכשהם נוסעים בעגלה (אוטובוס בלע"ז) יזהרו שלא יגעו זה בזה אפילו בבגדיהם. ומקור הדברים הוא ברוקח (סי' שי"ח, והובא בדעת תורה) וז"ל: מעשה בתלמיד א' שמת ולא הלכו אחר מטתו עשרה בני אדם ובכה חבירו ואמר זו תורה וזו שכרה, פקח הקב"ה את עיניו בחלום ואמר לו חבירך לא עבר עבירה מעולם כי אם פעם א' עברה אשתו נדה לפניו ונגע בבגדיה וגבו ממנו ומיד ראהו בפרדס שבגן עדן, ע"כ. ויל"ע אם האיסור בעצם נגיעת הבגדים או במה שיושבים בסמיכות כל כך. ונוהגים להניח דבר ביניהם.

אכילה בשולחן אחד או בקערה אחת:

עוד כתב המחבר, לא יאכל עמה על השולחן, אלא אם פן יש שום שנוי שיהיה שום דבר מפסיק בין קערה שלו לקערה שלה, לחם או קנקן או שיאכל כל אחד במפה שלו, (סעי' ג'). ומקור דהאי דינא, דאיתא במתני' בשבת (דף יא ע"א) לא יאכל הזב עם הזבה מפני

הרגל עבירה, ובגמ' (דף יג ע"ב) תני דבי אליהו מעשה בתלמיד א' ששנה הרבה וקרא הרבה ושימש תלמידי חכמים הרבה ומת בחצי ימיו וכו' בימי לבוניך מהו אצלך 'אכל עמי ושתה עמי' וכו' ואמרתני לה ברוך המקום שהרגו, ומבואר שיש איסור לאכול עמה בימי נידתה. אולם בראשונים מצינו כמה דרכים באיזה אופן איירי האי דינא, דעת הרמב"ם (פי"א מאיסו"ב הי"ח) דדוקא בקערה אחת הוא דאסור, אבל כשכל אחד אוכל מקערו מותר אפילו כשהוא בשולחן אחד. והראב"ד בהשגת כתב אנו נוהגים אפי' על שולחן אחד, וכ"כ רב אחא הגאון בשאילתות. ובספר בעל הנפש להראב"ד (ריש שער הפרישה) כתב דמ"מ איכא קולא ע"י היכר, דהא התם מדמינן להו לב' בנ"א המכירים זה את זה שאסורים לאכול זה בשר וזה חלב (כדי שלא יבואו לאכול זה עם זה, אף שגם זה הוא רק מדרבנן) ומ"מ ע"י היכר שרי, כן הכא דאסרו שלא לאכול בשולחן אחד ע"י היכר שרי. והרא"ש (פ"א סי' לב) כתב שהמנהג להקל בשולחן אחד, ולא מטעם הרמב"ם, אלא לפי שדוקא בימיהם היו רגילים לאכול כל אחד לבדו על שולחן קטן, ולכן כשאוכלת עמו על השולחן איכא חיבה, אבל האידנא שכל בני הבית אוכלים בשולחן אחד אינו דרך חיבה. והרשב"א בתורת הבית כתב להחמיר בשולחן אחד, ומ"מ כתב שהמנהג הוא להקל. והריטב"א כתב שהמנהג להחמיר [וכפי הנראה שבימיו נשתנה המנהג להחמיר, שהרי הרא"ש והרשב"א כתבו שהמנהג להקל], וכ"כ הב"י שהמנהג להחמיר, ומה"ט המחבר אף שדרכו לפסוק כג' עמודי עולם שהם הרי"ף הרמב"ם והרא"ש, וכאן הרמב"ם והרא"ש מקילין (כל אחד מטעם אחר), מ"מ פסק בשו"ע להחמיר.

וכשיש עמהם אחרים על השולחן, הפ"ת (סק"ה) כתב להקל, לפי דזה עדיף מהיכר. וסברתו נראה דס"ל דאכילה בשולחן אחד הוא ענין של חיבה וכמש"כ הרא"ש, ואף דאנן ס"ל שגם בשולחן גדול יש חיבה מ"מ זה רק כשהם לבד ולא כשיושבים עמהם עוד מבני הבית. והיום אין מורים כן, לפי שהרא"ה בבדק הבית כתב להדיא שגם באופן שב"ב אוכלים עמהם לא מהני אא"כ הם יושבים ביניהם, והרשב"א במשמרת הבית השיג עליו שגם כשיושבים ביניהם לא מהני לפי שהחשש שמא יאכלו אחד מצלחתו של השני (ואז יבוא לידי חיבה, ולא שבמעשה הזה איכא חיבה) כמו שחששו בבשר וחלב. ולהלכה למעשה אם מהני מה שיושבים ביניהם, הנה אם רגילים לשבת יחדיו ועכשיו משנים, יש היתר דרבינו ירוחם (הובא בב"י כאן) שאם שינתה מקומה חשיב היכר, דהשינוי הוא ההיכר, וכל נידוננו היכא שאין רגילים לשבת יחדיו, אם אפשר להקל כדעת הרא"ה. ויש שכתבו שאם הם יושבים בכזה אופן דאיכא מרחק יד בינו לבינה שפיר חשיב הפסק גם לדעת הרשב"א, לפי דכל החשש שמא יקח מהצלחת שלה, וזה שייך רק במרחק יד, ולא כשהוא רחוק יותר. וכשיש ילד ביניהם יש שהחמירו מאחר שדרכו לישב ולירד, ואז לא חשיב הפסק, ויש שהקילו דמאחר ששם הוא מקומו חשיב הפסק גם בזמן שיורד.

לאכול מקערה אחת יחד עם בני ביתו, כתב הפ"ת (סק"ה) דאסור לפי דבודאי אוכל משיוורי מאכלה שלה וא"א ליזוהר ולדקדק בזה שיפסוק אדם אחר בינתיים, ודלא כמשאת בנימין, ע"ש. והנה למשל יש הרבה חתיכות אבטיח בצלחת, פשוט שמותר לכל אחד לקחת חתיכה ולא חשיב שיוורי מאכלה, וכל הנידון הוא כשכל אחד חותך לעצמו חתיכה

מהצלחת, דבזה יש לחוש שהבעל יקח החלק שהיא חתכה, וצ"ע בכונתו. ודבר זה נפק"מ בטיולים שיש שקית עם מגוון ממתקים עבור כל המשפחה, אם מותר הבעל והאשה לאכול יחדיו מאחר שגם בני הבית אוכלים מזה.

והנה בשו"ע איתא שהשינוי הוא שיהא שום דבר המפסיק בין קערה שלו לקערה שלה לחם או קנקן, והיינו דלעשית היכר א"צ משהו משונה כ"א דבר המפסיק, ולכן לחם או קערה סגי. מיהו בעי שלא יאכלו וישתו באותו סעודה מהאי לחם וקנקן, דא"כ לא חשיב זה להיכר (אף קודם שישתמשו בו) כדמבואר בסי' פ"ח. [והחכ"א (כלל קט"ז סעי' ג') הוסיף עוד היכר, שהבעל יניח כלי (צלחת) תחת לצלחת שלון]. ולהיכר סגי במה שלבעל הוא היכר, וכן הוא בלשון הרא"ש (בקיצור הלכות) שעשו סייג וגדר כדי 'שהוא' יזכור שהיא נדה, ולכן 'יעשה' היכר ביניהם, ומבואר שהחיוב היכר הוא עליו, ולכן סגי שהבעל ישים ביניהם כוס משומש אף שהאשה כלל לא יודעת מזה. [ויש שכתבו שכל זה הוא לדעת הרמ"א שהאיסור לאכול בשולחן אחד הוא מחשש חיבה, ולכן אם הבעל יודע לא יבוא לידי חיבה, ועל האיש גזרו ולא על האשה, כיון שהאיש מרגיל את האשה לעבירה ואין האשה מרגילה את האיש, אבל למחבר שהאיסור בזה מחשש שיבואו לאכול מהצלחת של השני, עדיין אף באשה יש חשש שתאכל מהצלחת שלו ונמצאים אוכלים בצלחת אחת. אולם מש"כ בדעת הרמ"א שהאיסור מצד חיבה, צ"ע, דהרי מה שהתיר כשרגילים לאכול בקערה אחת ועתה אוכלים כ"א מקערו, הוי מצד היכר, ולא מטעם הרמב"ם]. ובהלכות בשר בחלב (סי' פ"ח) כתב הט"ז (סק"ד) בשם ד"מ שצריך שיהיה גבוה קצת, ופעם היה מנהג שהאשה מניחה את תכשיטה כמו טבעת או שעון ביניהם, אך למבואר בד"מ דבר זה לא מהני מאחר שאינו גבוה, [ושיעור הגבוה, י"א שהוא בגובה הצלחת, וי"א שהוא קצת יותר], וכן יש מורים בזמנינו להחמיר בזה. והמנהג להקל, משום שלמעשה יש כמה צדדי קולא, א' שיטת הרמב"ם דהאיסור הוא רק מקערה אחת. ב' שיטת הרא"ש דהאיסור הוא רק בשולחן קטן שהיה בזמנם. ג' שיטת הפוסקים (פ"ת, וכן הברכ"י הביא כן בשם מהריק"ש) שאם אחרים אוכלים עמם על השולחן ליכא איסורא, אלא דאנן מחמירין בכל זה, וכמש"כ הברכ"י, וכן משמעות דעת הב"י דמחמירין בכל זה כדין בשר בחלב, אבל באופן דאיכא דבר המפסיק לא החמירו עוד, אף שלדעת הרמ"א בהלכות בב"ח דבר זה לא מהני.

והנה בטור מבואר חומרא, דאף דהיכר מהני, מ"מ זה אינו אלא בשולחן גדול, אבל בשולחן קטן (שהיה בזמנם) לא מהני היכר, וכמדומה שדבר זה מצוי בימינו במסעדות שיש שולחן קטן (שולחן אישי), דשם לא יהני אפי' היכר, וצ"ע.

בשולחן אחד כשאוכלים אכילת עראי, דעת הגרש"ז אורבאך זצ"ל שאין צריך שום היכר, (לבושי עוז).

לאכול מקערה אחת אסור, לפיכך כשיש בצלחת חתיכות שניצל וכל אחד לוקח לידו ונותן לתוך פיו אסור, ואם מוריד לצלחת שלפניו מותר דבכה"ג חשיב שכ"א אוכל מקערה שלו (ט"ז סק"ב). ולאכול משיירי מאכלה ומשיירי כוסה, הביא הב"י (סעי' ד') מהרא"ם שאסור, ולמד כן מעובדא דתנא דבי אליהו דאמרה אכל עמי ודשתה עמי וכו', ועל כל

דבריה השיב לה ברוך המקום שהרגו, והיינו שלמד שאין האיסור במה שאוכל עמו בקערה או בשולחן אחד אלא במה שאכל משיורי מאכלה. [ואחרי זה הביא בבדק הבית מאורחות חיים דבקערה לאכול זה מה שהותיר זה מותר, והיינו שלמד שלאכול מקערה אחת יחדיו אסור, אבל משיירי מאכלה מותר, ורק משיירי כוסה אסור. וכ"פ המחבר בסעי' ד' לא יִשְׁתֶּה מְשִׁוּרֵי כּוֹס שְׂשִׁתָּהּ הִיא, ולא הביא כלל לענין שיירי מאכלה, ורק הרמ"א בסעי' ג' כתב יש אומרים שְׂאָסוּר לוֹ לְאָכַל מְשִׁוּרֵי מֵאֲכָל שְׂלָה כְּמוֹ שְׂאָסוּר לְשִׁתּוֹת מְשִׁוּרֵי כּוֹס שְׂלָה. אולם הש"ך בסק"ח כתב דאכילה חמיר משתיה, וצ"ע דבב"י בבדק הבית מבואר לא כן]. אולם כתב הב"י ג' קולות, א' שאם הורק לכלי אחר מותר לאכול, [וע"כ כשרוצה לאכול משיורי מאכלה, יעביר זאת לצלחת שלו], ב' שאם הוא אינו יודע שהוא משיירי מאכלה אינה צריכה להגיד לו שאין כאן חיבה, ג' שכל האיסור הוא משיירי מאכלה אבל לה מותר לאכול משיירי מאכלו. וברמ"א כתב עוד, שכל האיסור הוא דוקא לאכול ולשתות לפניו, אבל שלא בפניה מותר, וכן שאם הפסיק אדם אחר ביניהם שרי לו לאכול. ורבי משה פיינשטיין זצ"ל חידש שאם יש בצלחת שלה ב' מנות של שניצל או ב' מיני אוכלים, והשאירה אחד, זה לא חשיב שיורי מאכלה, ושרי לו לאכול.

שתתה מהבקבוק (מצוי בטיוולים), האם מותר לו לשתות ג"כ מהבקבוק, אי חשיב שייריה, י"א דלא חשיב כל המשקה שלה ולא מיקרי שייריה, וי"א שצריך שאחד מבני המשפחה ישתה ביניהם (כמש"כ הרמ"א לענין שיורי כוסה), וצ"ע.

ישיבה במיטה שלה:

סעי' ה', לא יִשֵּׁב בְּמִטָּה הַמְּיֻחֶדֶת לָהּ, אֶפְלוּ שְׂלָה בְּפִנְיָהּ. הנה הגמ' במעשה דתנא דבי אליהו איתא שאסור לישן עמה במטתו, [וזה אסור אף במיטה שאינה מיוחדת לה, אפילו כל אחד בבגדו ואין נוגעין זה בזה, (סעי' ו')]. ובראשונים הביאו מרבינו האי גאון שאסור לישון על מטתה אפילו אינה עמו במטה מפני הרגל עבירה, ודעת הב"ח והש"ך דכל האיסור הוא השכיבה, אבל ישיבה לחודי' מותר, וגם לשכב דוקא כשפושט בגדיו (כדרך שהיו רגילים לישן אז בלא בגדים) הוא דאסור אבל כשהוא בבגדיו אין איסור (ויל"ע בזמנינו כשישנים עם בגדים, אם שכיבה בבגדים נמי אסור או דהרגל עבירה איכא רק כשהוא בלא בגדים), ודעת המחבר וכ"פ הט"ז שגם לישוב במטה המיוחדת לה אפילו שלא בפניה אסור, ובב"י ביאר דאף דהרגל עבירה איכא רק בשכיבה מ"מ יש לאסור ישיבה מצד הרהור, וכשיש הרהור יבוא לידי הרגל עבירה. והב"ח הביא שכן מבואר ברשב"א שכל האיסור הוא לשכב שם ולישן שם אבל ישיבה מותר, ובחידושי הגהות על הטור הביא שברבינו יונה (בספר היראה אות ע"ה) כתב להדיא שאף ישיבה ע"ג מטתה אסור אע"פ שאינה בבית. ולמעשה נוהגים להחמיר אף בישיבה כדעת השו"ע, אף שלא בפניה, ובפ"ת (סק"ט) כתב שאם אינה בעיר כלל מותר.

וכשנמצא בבית מלון, הוראת מורי זמנינו שקודם שישנה שם אף שיחדה אותה בשבילה לא חשיב מיטה המיוחדת לה, וכשישנה שם לילה אחת יש דעות ברבנים אי חשיב מיטה המיוחדת לה, או לא חשיב ומותר לו לשבת עליו.

ישיבה בספסל המתנדנד וספסל שאינו מתנדנד בשעת טיול:

כתב הרמ"א (שם), וְאָסוּר לֵישֵׁב עַל סְפֵסֶל אַרְךָ שֶׁמִתְנַדְדֵת וְאֵינָהּ מְחַבֵּרֶת לְכַתֵּל כְּשֶׁאֲשֶׁתוֹ נָדָה יוֹשֶׁבֶת עָלָיו, וְיֵשׁ מִתִּירִים כְּשֶׁאָדָם אַחַר מִפְסִיק וְיוֹשֵׁב בִּינֵיהֶן. וְכֵן לֹא יֵלֵךְ עִם אֲשֶׁתוֹ בְּעֶגְלָה אַחַת אוֹ בְּסִפִּינָה אַחַת, אִם הוֹלֵךְ רַק דֶּרֶךְ טֵיּוֹל כְּגוֹן לְגִנּוֹת וּפְרָדִיסִים וְכִיּוֹצֵא בָּזֶה, אָבֵל אִם הוֹלֵךְ מֵעִיר לְעִיר לְצִרְכָּיו מִתֵּר אָף עַל פִּי שֶׁהוּא וְאֲשֶׁתוֹ הֵם לְבַדָּן וּבְלִבָּד שֶׁיֵּשְׁבוּ בְּדֶרֶךְ שְׁלֵא יִגְעוּ זֶה בָּזֶה, (כָּל זֶה בַּת"ה סִימָן רנ"א). הַכִּלְלִים בִּהְיָ דִינָא, אִם מִרְגִּישִׁים זֶה זֶה בִּישִׁיבַת הַסְּפֵסֶל כְּגוֹן בַּסְּפֵסֶל הַמִּתְנַדְּנָד אֲסוּר, וְאִם אֵינֶן מִרְגִּישִׁים כְּגוֹן שֶׁהַסְּפֵסֶל מִחוּבֵר לְקִרְקַע מוֹתֵר, [נִוְמַשְׁמַע דֶּהֱכַל תְּלוּי אִם זֶה מִתְנַדְּנָד אוֹ לֹא, וְלִיכָא נִפְק"מ אִם זֶה מִחוּבֵר אוֹ לֹא]. וְד"ז שְׂכִיחַ בַּסְּפֵה, שְׂבִישִׁיבַתוֹ הַסְּפֵה שׁוֹקַע וּמִרְגִּישִׁים זֶה זֶה, וּבְכֹל גּוֹוֵנִי אִם אָדָם מִפְסִיק בִּינֵיהֶם מוֹתֵר. וּבִטְעָם הַדָּבָר שֶׁאֲסוּרוֹ בַּסְּפֵסֶל אֲרוּךְ, הַט"ז סק"ו כֵּתֵב דֶּהוּי מִשׁוּם הַרְהוּר, וּבִש"ךְ בִּנְקוּדָה"כ הַשִּׁיג שֶׁאֵין זֶה מִשׁוּם הַרְהוּר אֲלֵא מִשׁוּם דֶּהוּי כְּנִגְיַעָה, דְּבִזָּה שֶׁמִתְנַדְּדֵת הוּי כְּנִגְיַעָה ע"י דָּבָר אַחֵר, וְעוֹד כֵּתֵב דֶּהוּי כִּישָׁן עִמָּה בַּמַּטָּה דֶּאֲסוּר אַע"פ שֶׁאֵין נוֹגְעִים זֶב"ז, וְכוֹנְתוֹ שֶׁדָּבָר זֶה עֲצֻמוֹ הוּא גּוֹרֵם לְחִיבָה. נִמְצָא שִׁישׁ ג' טַעֲמִים לֶאֱסוּר בַּסְּפֵסֶל הַמִּתְנַדְּנָד, א' הַרְהוּר, ב' נִגְיַעָה ע"י דָּבָר אַחֵר, ג' חִיבָה. וּבְעֵרוּךְ הַשׁוּלְחָן (סַעִי' יט) כֵּתֵב טַעַם אַחֵר, לְפִי שֶׁע"י הַנְּדָנֹד יִבּוֹאוּ לְגַעַת זֶה בָּזֶה, וְלִפ"ז כֵּתֵב שֶׁאִם צְרִיכִים לְנִסּוּעַ בְּעֶגְלָה לְצִרְכֵיהֶם מוֹתֵר אַע"פ שֶׁמִתְנַדְּנָד מִשׁוּם דֶּאֵין זֶה כְּנִגְיַעָה מִמֶּשׁ.

וְהֵנָּה יֵשׁ כִּמָּה אֲוִפְנִים דִּמְרְגִישִׁים זֶה אֵת זֶה בְּנִדְנוּד, א' סְפֵסֶל, ב' בְּהַעֲגֵלָה שְׁלֵהֶם (שֶׁאֵינוֹ יִצּוֹק כְּמוֹ כְּלֵי תַחְבוּרָה בְּזִמְנֵינוֹ) וּבַסְּפִינָה (סִירָה) קִטְנָה, (שׁוּזָה מִתְנַדְּנָד ע"י מִשְׁקַל שְׁנֵיהֶם). וּמִקּוֹר לְהֵאֵי דִינָא שֶׁאֲסוּר לֵישֵׁב בַּסְּפֵסֶל אֲרוּךְ הוּבָא בְּמִרְדְּכֵי בִשְׁם רִש"י, וְהַתְרוּה"ד כֵּתֵב עַל זֶה דֶּהוּרָאָה זֶו חוֹמְרָא בְּעֵלְמָא הִיא, אִוְלָם לְמַעֲשָׂה הִיקַל רַק בְּעֶגְלָה דְּלֹא דֶרֶךְ חִיבָה הִיא, וְז"ל: לֵילֵךְ בְּעֶגְלָה עִם אֲשֶׁתוֹ נָדָה מוֹתֵר אֲפִילוֹ אֵין בְּעֶגְלָה אֲלֵא הֵאִישׁ וְאֲשֶׁתוֹ וְגַם הַעֲגֵלָה שְׁלֵהֶם דְּלֹא דֶרֶךְ חִיבָה הוּא כְּמוֹ יִשִׁיבַת סְפֵסֶל, דְּשֶׁאֵנִי הֵתֵם שְׁדֶרֶךְ אִוְהֵבִים לְהַתְקַבֵּץ יַחַד וְלִהְתּוֹעֵד בְּכֵהֵאֵי גּוֹוֵנָא אֲבֵל עֲגֵלָה כִּיוֹן דְּדֶרֶךְ בְּנֵי אָדָם נִכְרִים לְהַתְקַבֵּץ וְלִשְׁכּוֹר עֲגֵלָה לֵילֵךְ בְּהַ מֵעִיר לְעִיר תּוֹ לֹא הוּי דֶּרֶךְ חִיבָה, אִמְנָם לְלַכְתָּ עִם אֲשֶׁתוֹ נָדָה בְּעֶגְלָה דֶּרֶךְ טֵיּוֹל לְגִנּוֹת וְלִכְרַמִּים וְכֵה"ג לֹא בְּרִירָא לְהַתִּיר, עכ"ל. וּמִבּוֹאֵר בְּדַבְרֵיו דְּעֶגְלָה חִשִּׁיבַת כַּסְּפֵסֶל צִיבּוּרֵי דֶאֵין זֶה צוּרָה שֶׁל חִיבָה, וְאִף כְּשֶׁהֵם לְבַד כִּיוֹן שְׁדֶרֶךְ עֲגֵלוֹת שֶׁאֵנִשִׁים מִתְקַבְּצִים יַחַדִּיו תּוֹ אֵין זֶה דֶּרֶךְ חִיבָה. וּבִפְשׁוּטוֹ הַכּוֹנֵה דְּכִיוֹן דְּזֶה חוֹמְרָא יִתִּירָה לְכַךְ כְּדֵי לֶאֱסוּר צְרִיךְ ב' תְּנָאִים, א' מִתְנַדְּנָד, ב' דֶּרֶךְ חִיבָה, אֲבֵל כְּשֶׁלִּיכָא אַחַד מִב' הַתְּנָאִים אֵין לֶאֱסוּר. (אִוְלָם יֵשׁ שְׁלֵמְדוֹ לֵאִידֶךְ גִּיסָא שְׁבַעֲגֵלָה אִיירֵי בְּלֹא סְפֵסֶל אַחַד וְאֵינוֹ מִתְנַדְּנָד, וְאִפ"ה בְּדֶרֶךְ טֵיּוֹל גַּם זֶה אֲסוּר). אִוְלָם כֵּתֵב הַתְרוּה"ד שְׁבַדְרֶךְ טֵיּוֹל יֵשׁ לֶאֱסוּר בְּעֶגְלָה אַחַת, וּבִשְׁם הַאֲגָרוֹת מִשָּׁה דְּבִרְכַב פְּרֻטֵי בְּזִמְנֵינוֹ שׁוּזָה לֹא מִתְנַדְּנָד (וְאֵין מִרְגִּישִׁים נְדָנֹד ע"י הַכְּסָאוֹת) וְהַכְּסָאוֹת הֵם נִפְרָדִים יֵשׁ לְהַקֵּל לְשַׁבַּת אָף אַחַד לִיד הַשְּׁנִי. וְלֵאמֹר לְכֹאֵו' אָף בַּסְּפֵסֶל אַחַד יֵשׁ לְהַתִּיר מֵאַחַר שֶׁאֵין זֶה מִתְנַדְּנָד, וְיֵשׁ שְׁטַעֲנוֹ שְׁבַדְרֶךְ טֵיּוֹל חֲמִיר טַפִּי, וְסָגִי בְּדָבָר אַחַד דֶּהֵיִינוֹ סְפֵסֶל אַחַד אָף שֶׁאֵינוֹ מִתְנַדְּנָד, וְצ"ע. [וּפְלֵא מָה שְׁרֵאִיתִי בַּסְּפֵר טֵהֲרַת בַּת יִשְׂרָאֵל פ"ב סִי"א שְׁבַדְרֶךְ טֵיּוֹל לְשַׁבַּת בְּעֶגְלָה אוֹ בְּאוּטוֹ, מוֹתֵר רַק כְּשֶׁאֲחַד מִפְסִיק בִּינֵיהֶם אוֹ שִׁוּשְׁבִים עַל שְׁנֵי סְפֵסֵלִים, וְאֵינוֹ מוּבָן מִמֶּנֶפ"ש דְּבַמְקוֹם דֶּאֵיכָא נְדָנֹד מָה יִהְיֵי ב' סְפֵסֵלִים כְּמוֹ שֶׁהוֹכַחְנוּ

מהדרכי משה, ואם אין נדנוד למה צריך ב' ספסלים. ואפשר דבמקום שרגילים לשבת האיש והאשה באותו ספסל, אז כשיושבים בב' ספסלים חשיב היכר כמו שאחד מפסיק ביניהם, וצ"ע].

האמור מכל הנ"ל, דברכב כשהמושבים נפרדים (כמושבים הקדמיים) יש להקל אף בדרך טיול, אף שיושבים אחד ליד השני. וכשהמושב אחד (כמושב האחורי) אינו ברור דינו. ובעגלה או בסירה קטנה בדרך טיול אסור, ומבואר בדר"מ שזה אפילו כשכל אחד יושב בספסל אחר, ובסתם נסיעה מותר. ומשמעות התרוה"ד שכל האיסור בדרך טיול כשהם נמצאים לבדם בעגלה, אולם גבי ספסל כתב האגודה (הובא בב"י) שאם יפסיק אדם ביניהם או תיבה או שום דבר אחר מותר, ולגבי טיול כתב ג"כ החכ"א (כלל קט"ז ס"ה) שאם יש מי שיושב ביניהם מותר, ומבואר שבוזה שיש שם עוד אנשים אינם מתיר האיסור כ"א כשיושב אדם ביניהם, אף שבדרך טיול האיסור אף כשאינם יושבים בספסל אחד כדמבואר בדר"מ, אפ"ה כשיושב אדם ביניהם חשיב היכר ושרי. ומ"מ מסתימת המחבר משמע שבדרך טיול כל האיסור הוא כשהם בעגלה, דאיכא אז חיבה טפי, אבל לטיל בפרדסים בלא ספסל לכאו' משמע דמותר. אולם הערוך השולחן (סעי' כ') כתב דגם זה אסור. והנה בזמנינו אין איש יושב ליד אשה זרה, וא"כ אפשר דכשיושב לידה חשיב דרך חיבה ואסור, וא"כ לנסוע בעגלה אף שלא בדרך טיול יהיה אסור, ואפשר דאף כשזה לא מתנדנד נמי יש לאסור וצ"ע.

ולדינא, המחבר השמיט דינא דספסל, ועי' בב"י שסיים בהאי לישנא, וחומרא זו דישיבת ספסל שמעתי שנוהגים בה האשכנזים אבל הספרדים לא נהגו בה, ע"כ. מיהו כתב הברכ"י שחומרא דדרך טיול נהגו להחמיר. [ובבן איש חי (פרשת צו ב' סעי' כג) כתב שהמנהג היום בעירנו להקפיד אפילו בספסל אחד]. והנה המנהג בזמנינו כשיושב ליד אשתו באוטובוס מניחים שקית ביניהם, ובפשוטו ד"ז הוא כמש"כ האגודה שגם בספסל המתנדנד מ"מ אם יפסיק אדם ביניהם או תיבה או 'שום דבר אחר' מותר, אולם אינו ברור אם שקית קטנה יהיה סגי לזה, אולם נראה דאף בעגלה דשרי כתב הד"מ דלא התיר אלא 'כשאינם נוגעים זה בזה' אלא אחד יושב לפניו ואחד יושב לאחור, ולפיכך שמים חפץ ביניהם כדי שלא יבואו לידי נגיעה. [והנה הרמ"א כתב דינא דספסל בסעי' ה', ולכאו' שם אין זה מקומו, שהרי שם איירי לענין לישוב במיטה המיוחדת לה אפי' שלא בפניה, ויותר שייך לסעי' ו' דלא ישן עמה במטה. ואפשר דה"ט דסעי' ו' הוא איסור מדינא דגמ', כדמבואר בשבת דף יג ע"א, וסעי' ה' הוא חומרא דרב האי גאון, לפי דהאי ישיבה מביא לידי הרהור והרגל עבירה (כמש"כ הב"י), ומה"ט החמיר הרמ"א גם לענין ספסל המתנדנד].

ובמש"כ לאסור בעגלה דרך טיול, דעת המורים שרק בנסיעה דטיול הוי חיבה, אבל נסיעה לשמחה או למלון שרי. ויתירה מזו יש שכתבו שרק כשעצם הנסיעה בעגלה הוא טיול (כנסיעה בשי"פים) הוא דאסור, אבל אם אחרי שיגיעו למחוז חפצם אז יטילו לא חשיב הנסיעה לדרך טיול.

וראיתי מי שכתב דהוא הדין לענין להתנדנד בנדנדה עם אשתו, שלבני אשכנז אסור אא"כ יש מי שמפסיק ביניהם, ובני ספרד שאין מקפידים בכך על דינא דספסל המתנדנד שרי בכל

גווני. ואיני יודע מקורם, דמנין שלישיב בכוונה כדי להתנדנד יהיה נמי האי דינא, ואפשר שבזה אסור לכו"ע, ואפשר יותר שבזה לא יהני אף שאחד יישב ביניהם.

קול זמר:

הפ"ת (סק"י) דן לענין אם מותר לשמוע קול זמר שלה, דאפשר דאסור כמו באשת רעהו דאמרו בברכות דף כד ע"א דקול באשה ערוה. וברמב"ם פכ"א מאיסו"ב ה"ב כתב וְהַמְסַתֵּיכַל אֶפְלוּ בְּאַצְבָּע קִטְנָה שֶׁל אִשָּׁה וְנִתְכַּוֵּן לְהַנּוֹת כְּמִי שֶׁנִּסְתַּכַּל בְּמִקוֹם הַתְּרָף, וְאֶפְלוּ לְשִׁמְעַ קוֹל הָעֵרֶוּה אוֹ לְרֵאוֹת שְׁעָרָה אָסוּר, ע"כ. ומבואר דהאיסור לשמוע קול ערוה הוא בכלל להסתכל במקומות הגלויים כדי להנות ממנה, ולפ"ז בנדה דשרי אף להסתכל כדי להנות כ"ש דמותר לשמוע קולה. ולמעשה, כתב האגרות משה (יו"ד ח"ב סי' עה) דמאחר שהפ"ת נשאר בזה בצ"ע לכן מהראוי להחמיר, והערוך השולחן כתב דאסור מטעם אחר לפי דמגרה יצה"ר בקרבו.

לשמוע זמר אשה (לא אשתו), אם היא אשת איש וכן בתולות שהגיעו לזמן וסתן (שהוא מגיל 11-12) וכן שאר האסורות עליו מהלכות עריות (כגון אחות אשתו וכדו') אסור לשמוע את קולם, ובתולות קודם שהגיעו לזמן וסתן מותר, אך אם מכויין ליהנות מזה אסור כדי שלא יבוא לידי הרהור, (מ"ב סי' ע"ה ס"ק י"ז). וכתבו הפוסקים שאף אחיות ליד אחים לא ישירו (קובץ תשובות ח"ג סי' י').

בכותל המערבי ובקברי צדיקים:

באו"ח סי' פ"ח הביא הרמ"א שיטה שאין לנדה ליכנס לבית הכנסת בימי ראייתה, (אבל בימי ליבונה מותר). ולמעשה כתב החיי אדם (ח"א כלל ג' סעי' לח, והעתיקו המ"ב שם) שנוהגין היתר, רק לא יסתכלו בספר תורה בשעה שמגביהים אותו להראות לעם.

ולענין להכנס לבית הקברות, כתב הפ"ת (יו"ד סי' קצ"ה ס"ק יט) שנהגו הנשים שלא לילך לביה"ק להתפלל בימי נדתה, וכ"ה בחיי אדם (שם) שלא יכנסו עד שיטבלו, וחמיר מביהכנ"ס שהביא הרמ"א שיש אוסרים להכנס לשם רק בימי ראיותה, והעתיקו המ"ב שם סק"ז, ולפיכך כשהיא בביה"ק תעמוד בריחוק ד' אמות. ובשם החיד"א (הובא בספר סוגה בשושנים פרק מ' בשם ליקוטי כת"י של החיד"א) שבזמן ראיותה אינה הולכת על ציון הרשב"י במירון בל"ג בעומר. וכן אדם שאינו טהור ולא טבל יזהר שלא להכנס לבית הקברות כי החיצונים נדבקים בו (מג"א סי' תקנ"ט ס"ק ט"ו, ח"א כלל קל"ח סעי' ה', כף החיים סי' תקפ"א סק"צ). וכן יש לזהר לכל אדם לא לילך על קברי רשעים כי הם המזיקין (ח"א שם).

ולהתפלל בכותל מערבי, יש שהחמירו שלא תילך לשם כלל, דחששו לדעת הרדב"ז (ח"ב סי' תר"צ) והחכ"א (בשערי צדק שער משפטי הארץ סי' ח') שהכותל המערבי הוא כותל העזרה, ובמתני' דכלים פ"א מ"ח איתא שהר הבית מקודש ממנו שאין זבים וזבות נדות ויולדות נכנסים לשם, אבל דעת רוב האחרונים (אבני נזר יו"ד סי' ת"נ, תפארת צבי לרבי צדוק הכהן מלובלין חיו"ד סי' כז אות יב) שאינו אלא חומת הר הבית, ולדבריהם אינם

אסורים ליכנס לשם. אולם אף הנוהגים להקל לגעת באבני הכותל מ"מ כשהיא נדה תיזוהר שלא ליגע בהן (אחרונים).

קברים

רבי יהודה החסיד (בסי' שע"ט) הביא מעשה שהיה בעיר אחת שתושביה היהודים ביקשו לעבור משם, ונגלה מת אחד בחלום והזהיר שהמתים מקפידים אם ילכו, כי יש להמתים הנאה כשבאים על ציונם. והמשך המעשה היה שלא חששו לאזהרת המת ונהרגו כולם, ל"ע. ור"י החסיד למד מזה (צוואה סי' ע'. דפוס סביונטא סי' י') לענין תפילה על הקברים, שאם הולכים להתפלל בעיר אחרת על הקברים, מתי עירו מקפידים.

ובפשוטו כונת הדברים, הוא עפמש"כ בדרושי הר"ן (דרוש הרביעי) שיעקר השראת השכינה בגלות, היא בקברי הצדיקים. [ובספר קריינא דאגרתא למרן בעל הקה"י זצ"ל שמיום שחרב ביהמ"ק אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על קברי צדיקים, ובנו רבינו הגר"ח ציין שדבר זה מובא בפי' הגר"א לתיקוני הזוהר (עי' בלש"ו כרך הכללים ח"א דף ט"ז בהגה"ה) וכן הביא החיד"א בשם מדרש]. ומעתה אפשר דכמו שמצינו בברכות דף ח' ע"א לענין בית הכנסת, שכל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס להתפלל שם נקרא שכן רע, וגורם רע לעצמו ולבניו אחריו וגלות, כי הוא מחסיר את השראת השכינה הראויה להיות במקום הזה, [ובלבב או"ח סי' צ' סקי"א הביא מהמטה משה שאפילו אם אין מנין בביהכנ"ס נאמר זה], כך נמי בבית הקברות יש חסרון במה שאינו פוקד את קברי הצדיקים מה"ט.

וע"ע בדרוש הר"ן (הדרוש השמיני) וז"ל: שאין ספק שראוי שנאמין שכמו שבזמן שבית המקדש קיים, היה המעון ההוא המקדש, מקום מוכן לחול עליו שפע הנבואה והחכמה, עד שבאמצעות המקום ההוא היה שופע על כל ישראל □ כן ראוי שיהיו הנביאים והחכמים מוכנים לקבל החכמה והנבואה, עד שבאמצעותם ישפע השפע ההוא על המוכנים מבני דורם, גם אם לא ישתתפו עמם, אבל מצד המצאם בדורם □ שהם עצמם כמו המקדש המקודש. והרמב"ן ז"ל כתב בסוף סדר 'והיה עקב' (דברים י"א, כ"ב): ויתכן באנשי זאת המעלה, תשהיה נפשם, גם בחייהם, צרורה בצרור החיים, כי הם בעצמם מעון לשכינה, כאשר רמזו בעל ספר הכוזרי (ג, א), עד כאן. ואפשר שנתכוין גם לזה, ולפיכך בהמצא החכמים והחסידים בדורות, יהיה השפע שופע עליהם, ובאמצעותם אפשר שיהיה שופע על כל המוכנים מבני דורם, וכל שכן לאותם שהם מתקרבים אליהם ומשתתפים עמהם. ולא בחייהם בלבד, כי גם אחרי מותם, מקומות קברותיהם ראויים להימצא השפע שם בצד מן הצדדים, כי עצמותיהם אשר כבר היו כלים לחול עליהם השפע האלקי, עדיין נשאר בהם מן המעלה והכבוד שיספיק לכיוצא בזה. ומפני זה אמרו רז"ל (סוטה דף ל"ד ע"ב, תענית דף כ"ג ע"ב) שראוי להשתטח על קברי הצדיקים ולהתפלל שם, כי התפילה במקום ההוא תהיה רצויה יותר, להמצא שם גופות אשר חל עליהן כבר השפע האלקי, ע"כ. [ולכאורה לפי דבריו כ"ש בחיי הצדיק יש להתפלל קרוב לצדיק, כי שם התפילה מתקבלת יותר, דאם אחרי מותם כ"ש בחייהם].

ובספר קב הישר (סי' עא) כתב, שמי שחפץ להשתטח על קבר אחד ברחוק, ואינו יכול להגיע, שיוכל לילך אצל אחד מצדיקי מתי עירו, איזה שיהיה, וליתן שם פרוטה לצדקה לע"נ הנשמות, ונחשב כמו שעלה לקבר ההוא, דסדנא דארעא חד הוא.

מצינו בתשו' הרי"ף (הובא בקובץ המועדים עמו' ג') שמה שנגזר בראש השנה אי אפשר לבטל כ"א על ידי תפילת הנשמות, ובזה ביאר שמהאי טעמא הקב"ה דן בכל יום כדי שיבואו הנשמות וישמעו את הגזירות ויתפללו על החיים, ע"כ. ואפשר דמה"ט הולכים בעת צרה להתפלל דוקא בקברי צדיקים, לפי שרק הם יכולים לשנות הגזירה, אך בר"ה הדבר הוא בכוח כל אחד ואחד מהחיים, ואין צריך אז לעזרת המתים.

מקור להשטחות על הקברים, מצינו (סוטה לד, א) בכלב שהלך לבקש רחמים בקברי אבות, וזה היה בערב ר"ח תמוז. מצינו במדרש (בראשית רבה פרשת פב אות י) שרחל נקברה בבית לחם כדי שיעברו ישראל שם בגלות תבקש רחמים עליהם. ובשם החזו"א (הובא בספר האילת השחר עה"ת פרשת שלח) דההליכה להתפלל על קברי צדיקים הוא משום שיש שם השראת השכינה (עי' דרשת הר"ן תחילת דרוש ח'), ולפיכך בקברים של אנשים פשוטים (אפילו בקברי ההורים) אין ענין להתפלל. ובזוהר (שמות דט"ז ע"ב) שאם לא תפילת המתים עבור החיים, לא היו החיים מתקיימים אפילו חצי יום. ובטעם שמתפללים בקברים, עי' מג"א סי' תקפ"א סק"ז בשם מהרי"ל דבמקום מנוחת צדיקים הוא מקום קדוש והתפילה מתקבלת שם ביותר, נפשוט לפ"ז שאין להתפלל רק בקברי צדיקים, ולא סתם בקברי אבותיון, ואל ישים מגמתו נגד המתים רק יבקש מהשי"ת שיתן עליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר, ובמ"ב שם ס"ק כ"ז הוסיף עוד שיקיף הקברות, ויתן צדקה קודם שיאמר התחנון, ואין לילך על קבר אחד שני פעמים ביום אחד, ע"כ. ובסי' תקנ"ט סעי' י' כתב הרמ"א שהולכים על הקברות בט"ב כדי שיבקשו עלינו רחמים, ובמ"ב שם ס"ק מ"א כתב עוד, שלא ילך על הקברות ממש כ"א בריחוק ד' אמות כי יש לחוש שיתדבקו בו החיצונים, ובמג"א שם ס"ק ט"ו הביא מכתבי האר"י שאין לילך על הקברות אלא לצורך הלויית המת, ובפרט אם לא תיקן עוון קרי שמתדבקים בו החיצונים, ע"כ.

וראיתי מובא בשם הגראי"ל שטיינמן זצ"ל שאמר, שתפילה אצל קברי הקדמונים אינה מועלת לנו, כיון שאנו רחוקים ממדרגתם העליונה והקדושה עד מאד. והדברים יתבארו עפמש"כ הפמ"ג (או"ח סי' תקפ"א) דאנו מתפללים אצל קברי הצדיקים כדי שימליצו טוב בעדנו, ולפ"ז יש לומר דצדיקים וקדמונים אלו לא ימליצו כל כך בעדנו, כיון שאנו הקטנים רחוקים כרחוק מזרח ומערב מהשגותיהם והם לא הורגלו בקטנות בקשותינו ודרגתינו, אשר לא היתה כמותה בבני דורם. וכידוע כשחלה מרן הגרי"ז מבריסק זצ"ל שלח מנין ת"ח להתפלל עליו בקבר הרשב"י ובקבר הבית יוסף, ואמר מרן הגרי"ז שאביו מרן הגר"ח הלוי זצוק"ל המליץ בעדו לעלות על קבר הרשב"י וקבר מרן הבית יוסף, כיון שהוא רבן של ישראל וכל ישראל הולכים לאורו הגדול בחיבוריו 'בית יוסף' ו'שלחן ערוך', ועל כן התפילה בקברים אלו מתקבלת היטב. ובספר שלהי דקייטא סי' ס"ד הביא עדות מהגר"מ טורק שהיה מבני ביתו דמרן החזון איש, שגם החזו"א שלח לקבר הבית יוסף משום שהוא רבן של

ישראל וכל ישראל מקושרים אליו. עוד הביא שם שגם מרן הגרא"מ שך זצ"ל היה מורה לבחורים להתפלל על קשייהם וצרותיהם בקברו של המשגיח מרן הגר"י לוינשטיין זצוק"ל. לועג לרעש, בברכות דף יח ע"א תניא לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וספר תורה בזרועו וקורא ואם עושה כן עובר משום (משלי יז-ה) לועג לרש חרף עושהו, ומה"ט אסור לעשות שום מצוה ליד הקבר משום לועג לרעש בזה שהמת אינו יכול לקיים המצות (מ"ב סי' כג סק"א). ועי' במ"ב סי' מה סק"ב שהביא פלוגתא אם צריך להרחיק ד"א מהמת או מהחדר שהוא שם, וד"ז נפק"מ בקבר שהוא בתוך אהל. מיהו בביה"ק לכו"ע צריך להרחיק ד' אמות מהקבר, אף שהוא רחוק מהמת עצמו יותר מד' אמות, עי' סי' ע"א סעי' ז'.

וכתב השו"ע (סי' כג סעי' א') דמה"ט אין לגלות הציצית בביה"ק, וצריך להכניסן בבגדו, ודין זה נאמר בציצית יותר משאר המצות משום שמצות ציצית שקולה כנגד כל המצות. ועי' בסי' ע"א סעי' ז' שאף בדיעבד אם קרא ק"ש ליד מת או קבר לא יצא, וכן תפילת שמו"ע אסור, ובדיעבד ע"ש במ"ב, והמנהג לאסור אף בקברי צדיקים, ורק בקברי אבות וכן בקבר הרשב"י שהם גנוזים במערה הרי זה רשות אחרת ואין לועג לרעש, (עי' גשר החיים פכ"ט ס"ק י"א). נוהפלא במה שמתפללין וקוראים ק"ש בקבר רחל בתוך ד"א מהקבר, ועי' מ"ב סי' כ"ג סק"ה שמותר ללבוש ציצית תוך ד"א של קבר אשה, כיון שאף בחייה היתה פטורה ממצוה זו, ולפ"ז י"א דרחל אימנו שהיתה קודם קבלת התורה שאף בחייה היתה פטורה מתפילה, ליכא לועג לרש]. ולענין אמירת תהילים ליד הקבר (היינו בתוך ד"א) יש שהתירו משום שעושה זאת משום חשיבות המת דהיינו שמחשבים זאת למקום קדוש (גשר החיים כט ביקורי קברים י, שדה חמד אבילות אות קט"ו), והחזו"א החמיר בזאת שלא לומר בתוך ד"א אפי' ביאר"צ. אולם קדיש המנהג להקל עפ"ד המעבר יבוק (חלק שפת אמת פכ"ט) שקדיש חשיב דבריו של מת שהם מתפללים עליהם, ויש נוהרים אף בזה (מ"ב סי' עא ס"ק טו, וכן נראה מהביה"ל בסי' מ"ה). ובקבר אשה במצות שבחיה לא היתה חייבת אין לועג לרעש, (פמ"ג סי' כג א"א סק"ב מ"ב סק"ה, ועי' צל"ח ברכות דף ג'), ויש מחמירים אף בקבר אשה (כף החיים שם סק"ג).

אין אוכלים ושותים בביה"ק (רמ"א יו"ד סי' שס"ח). אין לקרוא כתב שע"ג הציון משום שקשה לשכחה מ"ב סי' ב' סק"ב), ודוקא שהכתב בולט אבל בשוקע מותר (כף החיים שם סק"ג), וכתב שאינו בולט ואינו שוקע הסתפק הגר"ח קנייבסקי זצ"ל (ספר זכרון ח"ב אות כו) אם יש להחמיר בו. לשבת על המצבה או להניח עליו דבר, עי' יו"ד שס"ד סעי' א' שיש דעות שהמצבה אסורה בהנאה, ע"ש בט"ז סק"א ובש"ך סק"ב, ועל כן צריך ליזהר שלא על הקברות, ואם א"א ליזהר והוא בדרך אקראי יש להקל. ונהגו לבקש מחילה מהמתים על מה שלא כיבדו כראוי.

קודם שיתפלל על הקברות יטול ידיו ג"פ (מ"ב סי' ד' סקמ"ב), וכן כשיוצא מביה"ק יטול ג"פ. וכשחוזר מלוית המת יטול ג"כ ג"פ, ולא ינגב כדי שיהיה ניכר שאינו מסיח דעת מן המת (שו"ע שם סעי' י"ח, כף החיים שם ס"ק ע"ח).

הברכה שאומרים על בית הקברות, דעת הגראי"ל שטיינמן זצ"ל שאומרים אותו רק כשנכנסים לבית הקברות, אבל כשרואה מהכביש לא. ודעת הגר"נ קרליץ והגר"ח קניבסקי זצ"ל שמברכים גם על ראית קברים מרחוק, ולכן אמר שבכניסה לירושלים שרואים את הר המנוחות צריך לברך. עוד אמר הגר"ק שבקברים עתקים, שאינם מסומנים במצבה ככל הקברות, מאחר שאין מרגישים בראייתם כראיית קברים, אינם נחשבים כקבר לענין ברכה. וברכה זה הוא רק כשנראה הקרקע שמתחתיו קבור המתים או שרואה את המצבה שמונח על הקבר, אך לא את האהל שמעליה (שו"ת אגרות משה ח"ה סי' ל"ז אות י'). וברכה זו מברכים גם בשבת, לפי שהברכה אינה נחשבת ל'צידוק הדין' שלא אומרים בשבת, (דינים והנהגות לחזו"א ז' ז', דעת תורה סי' רכ"ד ס"ק י"ב).

ענינים שונים

רחיצה אב ובן: לאב ובן מותרים לרחוץ יחדיו בים, מאחר שלבושים בבגדי ים, אבל במקוה אסורים, עב"ז באהע"ז סו"ס כ"ג סעי' ו', ובספר תולדות אדם פרק ו' עמו' כ"ו.

עקיפת תור: מצוי בכניסות לפארק תור ארוך, ולפתע מגיעים אנשים שלא עמדו בתור ועוקפים אותו, ושאלו את הגראי"ל שטיינמן זצ"ל איזה איסור עוברים אלו שעקפו את התור, והשיב בשם החזו"א שאמר 'שהוא פורץ בגדרו של עולם'. (ולא מצאנו בפוסקים דברים מפורשים בזה, ועי' שו"ע יו"ד סי' שנ"ד שאם יש שני מתים בעיר אחת, דינן להוציא קודם את המת שמת ראשון).

והנה מצינו מושג של תור גבי דין, בסנהדרין דף ח' ע"א שדרשו עה"פ 'לא תכירו פני במשפט כקטן כגדול תשמעון' שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה, שאם קדם ובא לפניך לא תסלקנו לאחריו, ועב"ז בתוס' בשבועות דף ל' ע"א ד"ה למישרי, וכן פסק בשו"ע חו"מ סי' ט"ו סעי' א' צריך הדיין להקדים לדון לדין שבא לפניו תחילה, ומ"מ אם הוא תלמיד חכם צריך להקדימו אפילו שבא לבסוף, וביאר הסמ"ע (סק"ג) לפי דת"ח יש עשה דאת ה' אלוקיך תירא דדרשו חז"ל (פסחים דף כ"ב ע"ב) 'את' לרבות תלמידי חכמים, ולמוקדם יש עשה דקטן כגדול תשמעון, ועשה של כבוד התורה עדיף. עוד מצינו את המושג של תור לענין זכות קדימה במקום שרק אחד יכול לעבור, בסנהדרין דף ל"ב ע"ב לגבי שתי ספינות שהגיעו משני כיווני הנהר למקום צר שרק אחת מהן יכולה לעבור באותו מקום, למי מהן זכות קדימה למעבר ובאותו עת השניה תמתין עד שהראשונה תשלים מעברה, ואמרי' שאם שניהם הגיעו לאותו מקום באותו זמן הטל פשרה ביניהן ומעלות שכר זו לזו, כלומר העוברת ראשונה תפצה את השניה על המתנתה, ועל זה נאמר צדק צדק תרדוף (דברים טז, כ) נהג בהגינות. ומבואר שאם אחת הקדימה את חברתה, לה משפט הקדימה ואף אין לה צורך לפצות את השניה, כי הזכות שלה מאחר שהיא באה ראשונה. וע"ש במאירי שיש מקרים שעל הראשון לתת זכות קדימה לבא אחריו, כגון שהבא אחריו הוא חולה או זקן, שאז מצוה להקדימו. וכבר כתבנו בשם החזו"ן איש, שאף אם ע"פ דיני חו"מ אין איסור בעקיפת תור, מ"מ בודאי שיש בזה מצד תקנת הציבור, כדי למנוע אנדרלמוסיה.

צילום: אין לצלם את החמה (שמש) בשלמותה לפני שקיעתה, דהוי כמו שמצייר צורת החמה ואסור, ורק לאחר שהתחילה שקיעותה שאין כאן צורה שלימה מותר, (שו"ע יו"ד סי' קמ"א סעי' ב', והגר"נ קרליץ זצ"ל). ושמעתי מהגרש"ב גנוט ששמע מרבינו הגר"ח קניבסקי זצ"ל שבימינו אפשר לצלם שמש, כיון שאין בימינו עובדי ע"ז לשמש.

לצלם בנין מרשים של כנסייה, הנה בברכ"י (יו"ד סי' קמ"ב ס"ק ט"ז) כתב דבכלל איסור הנאה מע"ז, הוא ליכנס לבית עכו"ם לראות בנוייהם, (וכן להיכנס לשם לצורך שירותים אסור כדמבואר בש"ך), וכיון שבנין הכנסיה מיוחד לע"ז הרי הוא בכלל משמשיה האסורים בהנאה כדמבואר בשו"ע סי' קמ"ה סעי' ג', הכניס ע"ז לתוך הבית כל זמן שהוא שם הבית אסור בהנאה. וכעת יש לדון אם מותר להנות מהיופי שאחרי בית הע"ז דהיינו מראית הבית החיצוני, ויש שהוכיחו דמותר ממש"כ השו"ע בסי' קמ"ב סעי' י' דמותר ליהנות מהצל שאחורי בית הע"ז, (כמו גן הבהאים בחיפה, ומנזר השתקנים סמוך לטלז-סטון, שיש בהם גינות שנעבדו לשם עבודה זרה), אך דחו ראייה זו, דדוקא צל הותר כיון שהוא הנאה שלא כדרך משום 'שהיכל לתוכו עביד' ונעשה כדי להציל בתוכו ולא מחוץ לבנין כמש"כ רש"י בפסחים דף כ"ו ע"א, אך הנאה מיופיה החיצוני כיון שמטרתם בכך להראות יופיו החיצוני של הבנין אסור. אולם אחר שכבר צילם אפשר דכיון דהתמונה עצמה אינה בית ע"ז ולא משמשיה לפיכך אינה נאסרת בהנאה. אך מטעם אחר יש לדון שאינו ראוי לשמור תמונה זו ולהנות מיופיה, לפי המבואר בשו"ע סי' קנ"א סעי' י"ד שאסור לאדם לומר כמה נאה עובד כוכבים זה, והוא בכלל איסור ד'לא תחנם', וא"כ כ"ש שלא לשבח את יופי בית העבודה זרה, אך אפשר דהאיסור הוא דוקא על האדם שלא לשבח את הגוי ולא את ממונו וביתו, וצ"ע. [והנה כל הנ"ל הוא בכנסיה, אך למנזר או למיסגד יש דעות בפוסקים].

ויש לעורר בזאת, במקומות נופש אצל גויים שמצוי ליכשל באיסור זה דלא תחנם, וכדמבואר ברמב"ם פ"י מהלכות עבודת כוכבים ה"ד, וז"ל: וְכֵן אִסוּר לְסַפֵּר בְּשִׁבְחָן וְאֶפְלוּ לֹמֵר כְּמָה נָאָה עוֹבֵד כּוֹכָבִים זֶה בְּצוּרָתוֹ, קַל וְחֹמֶר שְׂיִסְפֵּר בְּשִׁבְחַ מַעֲשָׂיו אוּ שְׂיִחַבֵּב דְּבַר מַדְבְּרֵיהֶם שְׁנֵאמַר וְלֹא תִחַנְּם לֹא יִהְיֶה לָהֶם חֵן בְּעֵינֶיךָ, מִפְּנֵי שְׁגוּרָם לְהַדְבִּק עִמּוֹ וּלְלַמֵּד מִמַּעֲשָׂיו הָרָעִים.

לתפוס מקום באוטבוס עבור חבירו: אי שרי לתפוס מקום לחבירו, בראשית השאלה אי הוי תופס לבע"ח במקום שחב לאחריני. אולם במקום שחבירו עוד לא שילם, יתכן שחבירו לא נידון אפי' כבע"ח ואין לו שום זכות באוטבוס זה.

והנה בזמנינו מצוי בנסיעות ארוכות, שצריכים להזמין מקומות מראש, והוא כדי שהחברה ידעו כמה אנשים ינסעו, כדי לדעת כמה אוטובוסים לשלוח, והנידון, אם אנשים שלא הזמינו יכולים לעלות ועי"ז ישארו אנשים שהזמינו בחוץ ללא מקום באוטובוס. והנידון בתרתי, אם מי שהזמין חשיב כעני המהפך בחררה ובא אחר ונטלו, [אולם כל זה כשיש בידו לנסוע למקום חפצו באוטבוס שנמצא במקום אחר, אבל אם אין לו אוטבוס אחר אין בו משום עני המהפך בחררה, דקי"ל (רמ"א חו"מ סי' רל"ז סעי' א') כדעת התוס' (קידושין דף נ"ט ע"א) דאם לא ימצא אחר מותר להקדימו]. ב' שכיון שמי שהזמין יש להם

חיוב לדאוג שיהיה מספר נוסעים זה, שהרי החברה מוציאה הוצאות על פיו, ותו יש לו בזה שום קנין שצריכים לתת להם להיות שם.

ובספר 'מראה כהן' ראיתי שהג"ר צבי כהן זצ"ל הרחיב בענין זה, ונביא כאן את דבריו. הנה בכתובות דף פ"ד ע"ב איתא, התופס לבעל חוב במקום שחב לאחריני לא קנה, וכן פסק בשו"ע חו"מ סי' ק"ה סעי' א', ושם בסעי' ב' שאם הלוח חייב גם לתופס זכה בתפיסתו דמיגו דאי בעי זכי לנפשיה זכי נמי לחבריה. ולתפוס יותר מכדי חובו, הסמ"ע (סק"ג) אוסר, והש"ך (סק"ב) מתיר, וכ"פ בקצה"ח (סק"ב), ולפי דבריהם מותר לאדם לתפוס מקום בשבילו ובשביל חבירו, כמו שמותר לו לתפוס חוב עבירו ועבור חבירו אף ביותר מהחוב של עצמו.

עוד איתא בב"מ דף י' ע"א המגביה מציאה לחבירו, לדעת רב נחמן ורב חסדא לא קנה חבירו מה"ט דהוי תופס במקום שחב לאחריני, ולרבי יוחנן מועיל התפיסה, וכ"פ המחבר בחו"מ סי' רס"ט סעי' א', ובטעמו, לתוס' (שם) משום מיגו דאי בעי זכי לנפשיה זכי נמי לחבריה, ולרמב"ן לפי שדוקא בבע"ח שממונו של אדם משועבד לכל בעלי החובות שלו, ולפיכך כשבא אחד ומזכה לאחד מהמשועבדים הרי הוא מפקיע בזה את השיעבוד מאחרים, משא"כ מציאה אינה משועבדת לאף אחד, ולפיכך יכול לזכות בו עבור אחרים, דאין זה חב לאחריני אלא רק מניעת רווח.

ולפ"ז כשיש עוד מקומות באוטבוס רשאי לתפוס עבור חבירו, כי בזה לא חב לאחרינא, כי הנוסעים יכולים לשבת בכל אחד מן המקומות הפנויים, אבל כשאין עוד מקום אין היתר לתפוס למי שעדיין לא עלה, מאחר שהמקומות משועבדים לכל מי שעלה לאוטובוס ושילם עבור הנסיעה, ובכך הוא חב לאחריני. אולם את המקום שלו רשאי ליתן למי שירצה מטעם מיגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה. אך אם שילם מראש עבור אותו מקום שתופס ש"ד, שאז המקום משועבד לו, ושכירות מטלטלין נקנה בכסף (חו"מ סי' קצ"ח סעי' ו'). אך בנסיעה ללא תשלום, תלוי הדבר בפלוגתת תוס' והרמב"ן אם בכה"ג יכול לזכות לחבירו, כי אדם לא רשאי לתפוס עבור עצמו מקום נוסף, אך מאידך הדבר אינו משועבד לאף אחד, ולדינא קי"ל (שו"ע חו"מ סי' ק"ה סעי' א-ב) כדעת התוס', וא"כ לא מהני תפיסה.

וכשחבירו ביקשו שיתפוס עבורו, נחלקו בזה רש"י ותוס' בב"מ דף י' ע"א אם יש בזה חסרון דתופס לבע"ח במקום שחב לאחריני, וקי"ל (חו"מ סי' ק"ה סעי' א') כדעת התוס' שלא מהני. ואפילו כשחבירו משלם למי שתופס שכר ועשוהו לפועלו, לא אמרי' דיד פועל כיד בעל הבית ותועיל התפיסה, כדקי"ל כדעת הנתיה"מ (שם סק"ב) ודלא כש"ך (שם סק"א).

אך אף אם נמצא היתר לתפוס מקום עבור חבירו, מ"מ מצד הנהגת בין אדם לחבירו אין זה ראוי, וכמו שאמרו חז"ל (שבת דף ל"א ע"א) מאן דעלך סני לחברך לא תעביד, עכ"ד.

והגרמ"ה שוורצבורד שליט"א כתב בזה, דבח"מ סי' ק"ה איתא דהתופס לבעה"ח במקום שחב לאחריני לא קנה, ורק אם חייב הלווה גם לתופס מועילה תפיסתו עבור הבע"ח השני, ונחלקו הפוסקים האם יכול לתפוס רק כפי הסכום שהלווה חייב לו [כן דעת הב"ח והסמ"ע והנתיבות] או גם יותר ממה שחייבים לו [כן דעת הב"י וש"ך וקצוה"ח], ולפ"ז יל"ע אם

הנוסע יכול לתפוס שני מקומות עבורו ועבור חבירו, כאשר ע"י תפיסתו מונע מנוסע אחר לקבל מקום. אך באמת נראה דהכא לכו"ע אין לו זכות לתפוס, לפי דתפיסה מועלת רק במציאה ובהפקר שיש זכות לכולם לקחת מזה, או כשתופס מנכסי הלווה עבור אדם שהלווה חייב לו ונכסיו משעובדים לו, אך מקום באוטבוס ששייך לחברת הנסיעות והיא משכירה זאת לנוסעים עבור תשלום, פשוט שאין זכות לאדם לתפוס מקום ולמנוע ממי ששילם לקבל את זכותו, ואף שתופס עבור חבירו שעתיד לעלות ולשלם, מ"מ כל זמן שאותו חבר לא שילם אין לו זכות במקום ואין לו רשות למנוע מנוסע אחר לשבת במקום זה. אמנם אם כבר שילם עבור חבירו, ושומר לו מקום כדי שיעלה, יתכן שמועיל לתפוס עבורו מקום גם ע"ח אחרים שלא ישאר להם מקום, ואף לפוסקים שאין בע"ח יכול לתפוס יותר מחובו, כאן עדיף, כיון שהוא קנה זכות של שני מקומות ורשאי לזכות בהם עבורו ועבור חבירו, עכ"ד.

נסיעה באוטובוס: כתיב מפני שיבה תקום והדרת פני זקן, ובמסכת קידושין דף ל"ב ע"ב דרשו חז"ל זקן □ זה שקנה חכמה אפילו צעיר, ושיבה □ זה זקן בשנים, וע"כ אדם היושב באוטובוס ועובר לידו ת"ח או זקן (שאינו רשע) חייב לקום מפניו, (שו"ע יו"ד סי' רמד סעי' א'). וכן צריך לקום מפני אשה זקנה, (ספר חסידים סי' תקע"ח). ובספק לו אם הזקן הגיע לגיל שבעים או אם הוא ת"ח, הוי ככל ספק דאורייתא דאזלי' לחומרא. ומ"מ ליכא מדינא שום חיוב לפנות את מקומו לזקן ות"ח, ובפרט כשלא יהיה לו מקום אחר. נובודאי שילד שעולה לאוטבוס כדי לתפוס מקום שיהיה לאמו היכן לשבת, דאסור לו לתת את מקומו לאדם זקן, מאחר שמחויב בכבוד ובמורא דאביו ואמו מה"ת].

הנה בפסחים דף קי"א איתא דאסור לאיש לעבור בין ב' נשים, וכן אסור לאשה לעבור בין ב' אנשים, ובאוטובוס מצוי שיושבים מב' הצדדים נשים, ומ"מ דבר זה קייל טפי כי יש מתירים כשיושבות.

איחסון במקרה מרכזי: המתגוררים בבית מלון או אכסניה, ולרשות כל המתארחים מקרר או מקפיא משותף, ויתכן שמשתמשים ג"כ לאיחסון מזון שאינו כשר, חובה עליהם לעטוף את מאכליהם בשני סימונים כגון באריזה מוכרת, ובנוסף בקשר או בנייר דבק, שניכר מיד אם נפתחו, לשלול החלפה, ובפרט מחשש איסור בשר שנתעלם מן העין. ועמש"כ בזה החכמת אדם כלל נ"ו הלכה ע'.

אכילה ברה"ר: המטיילים במקום פתוחים וכן הנוסעים ברכבת או באוטבוס, יש להקפיד שלא לאכול בפני ההמון כי בכך הוא נכנס לחשש פסול עדות, אולם אם יש שם רק מעט אנשים אינו נפסל בכך (שו"ע סי' ל"ד סעי' י"ח, וסמ"ע ס"ק מ"ד, וע"ע במסכת כלה פרק י'), ובשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל שהאוכל בדרכים באוטובוס אינו נחשב כאוכל בשוק (הגרש"ב גנוט), וכן הובא בשם הגר"ח קניבסקי זצ"ל דבעת נסיעה באוטובוס אין זה כאוכל בשוק אבל בן תורה אינו צריך לנהוג כך, אבל למי שאינו בן תורה העניין יותר קל (דרך שיחה ח"א עמו' תקכ"ז). אולם במקומות המיעודים לכך כמו בים וכן מסעודות שיש שלחנות המדרכות הפתוחות לרה"ר, וכן בחצרות הפתוחים שעושים שם חתונות מותר. ושו"מ

בספר 'שיח חיים' (סי' קנ"ד קנ"ו) שהביא שהגר"ח קניבסקי זצ"ל סיפר, שבילדותו נסע לים עם החזו"א ומכרו שם תירס ומנעו החזו"א מאכילה על שפת הים משום דחשיב כאוכל בשוק, ואין נכון הטענה שכהיום זה הדרך ואין נחשב בזיון (שם סי' קס"ב). ומצינו פלוגתא בגדר הפסול עדות דאוכל בשוק, דעת הגר"ד לנדו שליט"א דהוא מצד שהוא מן המבוזין ומצד עצמו אינו שומר על כבודו, ולפיכך דן לומר שגם מי שעמד לאכול בשוק ולבסוף לא אכל כי אמרו לו שאסור שנפסל לעדות, אולם כנגדו טען הגר"ח קניבסקי זצ"ל דהאיסור הוא רק כשיודע ועובר ואוכל שקל דעת הוא, אבל כשאינו יודע אינו אשם בזה, (שלמי חיים אות נ"ז).

שתית מים: השותה מים לצמאו מברך שהכל ניהיה בדברו, אבל אם אינו לצמאו אינו מברך, וע"כ אותם שבהליכה שותים כדי לא להתייבש א"צ ברכה. וכששותה מים קרים בימים החמים שלא לצמאו, י"א שכיון שנהנה מהקרירות מברך. כששותה במסלול הליכה, אין צריך לברך אלא על השתיה הראשונה משום דנחשב כהולכי דרכים, כדמבואר בסי' קע"ח סעי' ד'. וכן הדין בבירך באוטו על דבר מאכל או משקה מהדברים שאין טעונים ברכה אחרונה במקומה, ובמהלך הנסיעה ירד מהאוטו ורוצה לאכול ממנו עוד בחוץ דאין צריך לחזור ולברך כיון שנידון כהולכי דרכים. אולם אם אוכל באכסניא, הנה בסי' קע"ח סעי' א' איתא דשינוי מקום מחייב ברכה מחדש, ולדעת המחבר דין זה הוי אף בפת, ולדעת הרמ"א דין זה הוי רק בדברים שאין טעונים ברכה במקומם בפירוות וכדו', אבל אם זה באותו חדר לא חשיב שינוי מקום אף אם אינו רואה את המקום שאכל (מ"ב סק"ט), ומחדר לחדר לכתחילה בעי שיראה את מקומו הראשון או שיהיה דעתו בשעת הברכה גם על מקום זה, ובדיעבד בכל גווני א"צ לחזור ולברך. וכשאוכל בגינה או ביער וכדו', איתא בשו"ע (שם סעי' ב') ובמ"ב שאם המקום מוקף מחיצות אין דין שינוי מקום בכל שטח הגינה אף כשאינו רואה את המקום שאכל, ואם אינו מוקף מחיצות אז אם רואים את המקום שאכל או שהיה בדעתו ללכת למקום אחר אין זה נחשב לשינוי מקום. ואם אכל בגינה והלך לגינה אחרת, עי' שו"ע (שם סעי' ג' ומ"ב) דחשיב בכל גווני שינוי מקום אף שגם הגינה הראשונה לא היתה מוקפת מחיצות, ואף כשרואה את המקום הראשון שאכל או שהיה דעתו לכך.

חילול שבת: יזהר לא לתכנן הנסיעה בשבת (שו"ע סי' ש"ז). להתקשר במוצ"ש למכון המטראולוגי לברר את מזג האויר הצוי ביום המחרת, יש אוסרים בכדי שיעשו מאחר שהמדידות וההקלטה נעשו באיסור שבת (עי' מש"כ בספר מאור השבת ח"א סי' י"ח הערה ס"ה), ויש שאסרו עולמית עפמ"ש"כ הכתב סופר באו"ח סי' נ' דהיכא שנעשו בקביעות אסור גם לאחרים שנתבשו בשבילם. מונית במוצ"ש, אם הוא מחלל שבת שבודאי לא הבדיל, יש אומרים שצריך לומר לו שבוע טוב כדי שיחשב להבדלה, ואם יצא בשבת כדי להיות כאן כעת, (ד"ז מצוי בנהגי אוטובוסים), י"א שכיון שלאחרים מותר מיד תו אין צורך להמתין בכדי שיעשו, וי"א דמאחר שמומר לחלל שבת דינו כגוי ואסור כמבואר בפמ"ג תו יש לאסור בכדי שיעשו. ועי' בכ"ז בספר שלהי דקייטא סי' כ"ח.

בישוב קטן שיש בו רק בית הכנסת אחד, נמשכים כולם אחר ביהכנ"ס וברגע שקיבלו שבת בביהכנ"ס אסור לו לעשות מלאכה גם אם זה חצי שעה לפני השקיעה (שו"ע סי' רס"ג סעי' י"ב). מיהו אם בקבלת שבת אין נמצאים בביהכנ"ס אלא מיעוט מהקהל, אין נגררין אחריהם (מ"ב שם סקנ"א). בישוב קטן שיש בו בית מלון, ושם יש ביהכנ"ס לאורחים, אין הם נגררים אחר הביהכנ"ס הקבוע, וכל זמן שהם לא קיבלו שבת יכול לעשות מלאכה.

פתח ברו החמים בשוגג בשבת אי מותר לסגרו: הנה בשבת אסור לפתוח ברו החמים בשבת, לפי שעל ידו נכנסים מים קרים ומתבשלים. ובזמנינו מצוי ברו בעל ידית אחת (ברזי פרח) ומצוי שבטעות פותח את ברו החמים, והנידון אי צריך לסגור מיד כיון שעל ידו המים שנכנסים מתבשלים, ובפרט באופן שהמים שם רתחים שכל כניסת מים מתבשלים מיד. או לאידך אסור לסגרו לפי שעי"ז יכנסו מים חדשים וימנעו מהמים הצוננים שנכנסו להתבשל וינצל מאיסור בישול, ואף אם יתחממו בשיוור יס"ב מ"מ לא יבואו לידי רתיחה ולא הוי כ"א חצי שיעור. ובפשוטו אם זה זרימה חזקה של מים הרי ע"י שלא יסגור למים גורם שלא יתבשלו, נוכל זה בבית, אבל בבתי מלון שיש מערכת חימום מרכזית, אז אף שהצינור אחד יהיה דלוק כל הזמן המים ימשיכו להתחמם], אך בזרימה חלשה יתכן שהכל יגיע לכלל בישול. אך יל"ע דאפשר דהמים השניים הנכנסים לתוך הדוד נידונים ככח שני ותו הוי גרמא, ובמקום הפסד שרי. ואם המים נתבשלו ע"י החמה תו אינו אסור אלא מדרבנן (דהוי תולדות חמה), וי"ל דהוי פ"ר בדרבנן ובגרמא. [והנה כל הנ"ל הוא במקום שהמים מתחממים ע"י מערכת חימום חשמלי (בוילר או דוד שמש), אך כשהמים מחוברים לגז (כמו שמצוי בבתי הארחה, שרוצים שיהיה מים חמים למשתמש מיד ללא המתנה) חמיר טפי, דמיד בפתיחת הברז מדליק מבער של גז, ונמצא בידיים מבעיר ומבשל].

יש ישובים שהבית כנסת שלהם בנוי בצורה ארעית, כאשר יש צינור שחור על פני הקרקע עד שמגיע לחיבור המים בברז הראשי, ובימים החמים המים שבצינור מתחממים בשמש בשיעור דיש סולדת. והנידון להשתמש במים אלו בשבת, כאשר פס"ר שהמים הנכנסים יתבשלו, וכן כשפותח את הברז מתערבים בחמים מים שלא נתבשלו, ומתבשלים מחום המים והצינור. והנה המים שיתבשלו מחום השמש מותר לכתחילה, דקי"ל בישול בחמה מותר, אך מה שיתבשלו מחום הצינור והמים הוי תולדת חמה ואסור מדרבנן. אך מאחר דהוי פס"ר דלא ניחא ליה ובדרבנן קיל טפי, ונחלקו בזה הפוסקים, עי' סי' ש"כ סעי' י"ח, ומ"ב סי' רנ"ג שעה"צ ס"ק מ"ג, והיכא דהוי תרי דרבנן הכרעת המ"ב בסי' שט"ז ס"ק י"ח לקולא, והכא הוי תולדת חמה דהוי מד"ס, ומלאכה שאינה צריכה לגופה, ושלא כדרך בישול, ואפשר דחשיב אף מתעסק דשרי לכתחילה. ויש להוסיף שיטת הבית מאיר שהובא בביה"ל סי' שי"ח סעי' י"ב שחם לתוך צונן אף שהצונן הם מים מועטים דעת הטור להקל, אלא שכתב הביה"ל שבבישול דאורייתא נקטי לחומרא, אבל בניד"ד דהוי מדרבנן יש להקל.

ובאופן שניקוז המים של מי הנטילה, נשפכים לגינה במקום צמחים. לכאו' כשאנו יודע שהם נשפכים לשם הוי מתעסק, ודעת האחרונים דמתעסק קייל טפי, ובפרט בשבת כשלא

נתכוין כלל לעשית המלאכה דליכא מלאכת מחשבת, הרי זה מותר לכו"ע, (ועב"ז בנתיבות בספרו מקור חיים על הלכות פסח בהקדמה לסי' תל"א אות א', ורעק"א בתשו' קמא סי' ח'), וא"כ אין צריכים להודיע להם שהמים נשפכים לשם. אבל אם כבר נודע, א"כ אסור להשתמש בו בשבת. וכנשפך למקום שאין צמחים אך אין בו עירוב, ונשפך ישירות מהצינור לכרמלית, למחבר (סי' שנ"ז סעי' ג') מותר, ולרמ"א כשהכרמלית בתוך העיר אסור (דצינורות שלנו הם כסילון של עץ) אבל כשהוא מחוץ לעיר או חצר שאינה מעורבת מותר, ולחזו"א (סי' ק"ג ס"ק כ"ח) לעולם אסור מלבד מחצר שאינה מעורבת. ואם אינו יודע אם המים נשפכים בחצר או בכרמלית לכאו' יש להתיר לכו"ע.

ערסל שמחובר על עץ: אם הוא תלוי על העץ עצמו אסור לעלות עליו בשבת דהוי שימוש בצדדי העץ, ואם הוא מחובר ביתידות על העץ, ותולה את מושב הערסל על גבי היתידות, אז לתלות הערסל בשבת אסור (דחשיב שימוש בצדדי העץ), אבל אם התקינו כבר מערב שבת מותר לעלות עליו בשבת. ואם האילן זו כשעולה על הערסל, בכל גווני יש לאסור דחשיב שמשתמש באילן. כמו כן להשען על אילן בשבת, אם מנידו □ אסור, ואם אינו מנידו אז אם סומך עליו בכל כוחו אסור אפילו אינו מנידו לפי דחשיב זה גופא לשימוש באילן, אבל נשען עליו סתם □ מותר. עוד איתא שאם תש כוחו חשיב שסומך עליו בכל כוחו ואסור. וע' בכל זה בשו"ע סי' של"ו סעי' י"ג ובמ"ב ובביה"ל שם.

מותר ללכת על הדשא בשבת, אך אסור לרוץ בו (אף באופנים שמותר לרוץ בשבת), כיון דהוי פסיק רישא שיתלשו עשבים ((מ"ב סי' של"ו ס"ק כה, וביה"ל שם). וטוב להחמיר שלא לאכול על הדשא כיון שיש חשש שישפכו לו מים והוי תולדת זורע (רמ"א שם סעי' ג').

תאורת חירום ופנס אי הוי מוקצה: קי"ל דנר הדולק הוי מוקצה, ומפרש בגמ' (דף מז ע"א) לפי דהנר והשמן והפתילה הוו בסיס לשלהבת דהיא עיקרו של נר, ומתוך שהיא מוקצה נעשה הנר בסיס לדבר האסור. ובטעם שהשלהבת מוקצה, יעוי' בחזו"א (סי' מא ס"ק ט"ז) שכיון שבשבת אין רגילים לטלטל כלל את הנר שמא יכבה, א"נ לפי שדרך השתמשות הנר אף בחול הוא במקומו ואין דרך לטלטלו, לכן חשיב שקבע שימוש למקום זה. ולטעם זה פנס שכל מהותו להשתמש בו ממקום למקום, לא הוי מוקצה. עוד ביאר החזו"א עפמ"ש"כ רעק"א דמוקצה דשלהבת הוא משום נולד, דכל הזמן יש בנר תוספת, ובצל"ח (שבת דף מ"ד ע"א ד"ה מטה) ביאר לפי דשלהבת לאו כלי הוא כלל, דהשלהבת אין בה ממש ואינה בר טלטול, ולפיכך אסור אף לצורך גו"מ. ור"ל, דשלהבת כיון שהולך ומתחלף כל הזמן מעמוד ראשון לשני ומשני לשלישי וכו', א"כ אין בו ממש ולא בר טילטול, ומאחר שהוא עיקרו של נר לכן דנים אותה כדבר בפני עצמו ולא כחלק מהנר ויש עליו שם מוקצה. ולפ"ז בנורת לאד שאין בו כלל שלהבת, ואפי' במנורת חירום שיש בו בתחילה רגע אחת ניצוץ מ"מ עיקרו הוא האור שעתה מאיר בלא האש, ולא הוי דבר המתחדש ומתחלף א"כ לא הוי מוקצה. ואפשר שאפי' כשמל"א לא חשיב כיון שעיקר הכלי שבו הוא האור שהוא פעולת היתר, אף שבתחילה צריכים להדליקו והוי בונה, [אלא די"א שכל דבר שהשימוש בקביעות הוא ע"י מלאכה ובפרט פנס שיש בו הצתה הוי ככשמל"א, וי"א שכל דבר

שעבודתם הוא ע"י זרם חשמלי דינם ככשמל"א]. ולמעשה רבו בזה הדעות בין מורי זמנינו, ויש שכתב לחלק בזה בין יו"ט לשבת, וביו"ט מאחר שהשלהבת לא הוי מוקצה קייל טפי.

להליך במנורת לד בביה"ש: שכחה להדליק נרות, האם יכולה בבין השמשות להדליק מנורת לד, שאין בו מבעיר, לשיטות דלא חשו לחזו"א שיש בו משום בונה. ואף שמדרבנן זה אסור מ"מ בביה"ש שרי שבות לצורך מצוה, [ובפרט כשבבית חושך דאיכא חיוב הדלקה מדינא], וצ"ע. ולמעשה דעת רבותינו דבכל הדלקת תאורה (אף במנורת לד) איכא איסור דאורייתא, או מצד בונה או מצד מכה בפטיש, ואין להתיר בבין השמשות כ"א על ידי גוי.

מחללי שבת שנוסעים ברכבם ר"ל בשבת בכביש, יש שסוברים שההולכי רגל אינם צריכים לעצור מלכתם או לעלות למדרכה בשביל אותם מחללי שבת, וע"כ ימשיך ללכת כדרכו ואין תפקידו לדאוג מה שיעשה הרכב המחלל שבת. ויש שסוברים שעדיף לעלות למדרכה, משום שבכך הוא גורם לאותו אדם לעשות עוד חילול שבת (בעצירה ובהפעלה מחדש). והיה מעשה בהגרבי"צ אבא שאול זצ"ל שראה רכב ברמזור, ונעצר ונתן לרכב לעבור, והעירו לו האם עליך לדאוג למחללי שבת, אמר: האיך אוכל לסמוך על אותו מחלל שבת שיעצור ויתן לי לעבור, האם מי שחשוד על חילול שבת, לא יהיה חשוד גם על שפיכות דמים?!

מלבד כל האמור, המכשולות היותר מצויים בישובים ובאתרי הנופש בשבת, הוא בעירוב □ הן בהיקף המחיצות □ הן בגוים ומומרים האוסרים, [ובפרט שהאורחים אינם מכירים היכן עובר חוט העירוב, ואם יצא מתחום העירוב צריך להניח שם חפציו ואסורים בטלטול, (והדבר מצוי באזור החוף כמו בנתניה, שהחוט הוא הרבה לפני הכניסה לחוף, וכשיורד לחוף עם עגלה הוא הוצאה מרה"י לכרמלית, ומשם כל טלטול ד' אמות הוא איסור. ולטבול בים בלא"ה אסור משום טלטול ד"א בכרמלית מצד המים שעליו, ע"י שו"ע סי' שכ"ו סעי' ז' מ"ב ס"ק כ"ב)]. וכן מצוי בתוך הישוב שטח שהוא יותר מבית סאתיים (שהוא כשיעור ע' אמה ושיריים, 40.7 מטר לחזו"א) שלא הוקף לדירה, שהוא פוסל לעירוב אם אין מחיצות מסביב לאותו שטח כדמבואר בסי' שנ"ח סעי' ט', (ושטח זה הוא מקום שמגדלים שם זרעים או ירקות ואסור לדרוך עליו, או שהוא מלא קוצים ושיחים וא"א לטייל שם, או שטח סלעי שצומחים בו שיחים ועצים נמוכים ואינו ראוי לשימוש דירה ולא להילוך רגלי אלא ע"י הדחק. אולם במקום שהישוב מוקף מסביב בגדר גבוה עשרה טפחים ולא ע"י צורת הפתח לחוד נוהגים להקל, ועב"ז בביה"ל שם ד"ה אבל). ולפעמים העירוב הוא בעייתי מאוד מפני שנעשה מעיקרא בלא המומחים בתחום, והרי הוא קרוב לודאי שאינו כשר. וכל כהאי גוונא מלבד ממה שאסור לטלטל בישוב אסור ג"כ להוציא חפצים מהבית לגינה הסמוכה (אף בגינה הפרטית שלו אם אינה מוקפת חומה), ואם יש כמה דיירים בבנין צריכים עירוב חצרות להתיר לטלטל בבנין, ובלא זה אסור להוציא חפץ מתוך הדירה לחדר המדרגות ולא מחדר המדרגות לדירה, (ובבתים שיש הול (מסדרון) בכניסה לבית והוא מקום שאין אוכלין בו, אז כלים ששבתו בחדר זה מאחר שהוא מקום שאין אוכל בו י"א שנידון כחצר ומותר להוציא מחצר לחצר אף בלא עירובי חצרות כדמבואר בר"ס שס"ו, וי"א דמאחר

שיש בבית חדר שאוכלים בו נידון הכל לבית, ולדינא דעת המ"ב (סי' שנ"ה ס"ק ל"ד) שאסור להוציא בכה"ג מהבית בלא עירוב חצרות לחדר מדרגות, ולחזו"א (סי' צ' ס"ק מ"א ומ"ב) כשהוא פתוח לחצר מותר וכשהוא פתוח לחדר מדרגות מאחר שהבית פתוח לחצר והחצר פתוח לחדר מדרגות חמיר טפי דחשיב שמוציא מחצר לחצר השותפים דנחשבת כמבוי וצריך בו שיתופי מבואות ולא סגי בעירובי חצרות). ובבתי מלון אם כולם אוכלים באותו חדר אוכל קילה טפי (עי' סי' ש"ע סעי' ה' דמקום פיתא עיקר ונמצא דכולם דרים בבית אחד, ואפילו אם אוכלין בחדרם אכילת עראי כמזונות □ ערוך השולחן שם סי"ז, אך לפעמים יש עוד חדר אוכל לאורחים מיוחדים המשמש לאירועים ושמחות תו יש כאן חילוקי דיורים ותו אסור לטלטל מהחדר אוכל ללובי ולחדרים, אולם יל"ע אם נמצאים שם רק שבת אחת אפשר דנידון כשיירא, ועב"ז בס' שס"ו סעי' ב' ובמ"ב שם. ובאופן דכולן נמצאים שם פחות משלשים יום ויש שם בעל הבית אחד קבוע שם הרי כולם בטלים לגבי הבעל הבית ואין צריכין ליתן עירוב, ועב"ז בס' ש"ע סעי' ח'), אך לפעמים יש עובד או מישהו אחר שאינו קשור אליהם שמצריך עירוב, וגם כשעושים עירוב לפעמים יש שם עובד גוי שמתגורר שם או בעה"ב חילוני, ולפעמים אוסר את העירוב. ועל כן 'במחנה נופש' צריך ליזהר שיהא גדר מסביב לכל השטח או צורת הפתח, וכן לעשות עירוב חצירות עם פת ולזכות לכל הדריים בשטח, כדי שיהיה מותר לטלטל בתוכו. ויש להקפיד ביתר שאת לעשות שם עירובי חצרות ושיתופי מבואות, וכן עירובי תחומין ליוצאים לטייל מחוץ למושב [מרחק הליכה של אלפיים אמה בלבד, (לחזו"א שיעור מיל הוא 1160 מטר, וקרפף 41 מטר, ולהגר"ח נאה שיעור מיל הוא 960 מטר, וקרפף 33 מטר, נמצא דלחזו"א אסור לצאת מחוץ למושב 1201 מטר, ולהגר"ח נאה 993 מטר). ולפעמים הנקודה של אלפיים אמה מסתיים באמצע הישוב, במקום שאין הישוב מוגדר כהלכתו □ והמרחק בין הבתים הוא מקום של שיעור כ-3 בתים (שבעים אמה ושיריים מכל צד), או שיש מתנ"ס בין ב' בנינים, שאז אין לו מעלה של עיר וצריך למדוד את הליכתו ממקומו, כלומר מהבית עצמו אסור לו ללכת מרחק של קצת יותר מקילומטר. וצריך לדעת דגם דכאשר מניחים עירוב תחומין צריך לדעת את ההלכות היכן להניח]. וצריך לידע שבעירובין העירוניים הרגילים שברוב רחבי הארץ, רמת כשרותם ירודה מאוד, וקשה מאוד לסמוך על זה, וגם במקומות שעשייתם נעשה ע"י מומחים מ"מ אין תקציב לתחזוקתם השותף.⁷⁹

⁷⁹ [נציין כאן גרגיר אחד שהיה אשתקד במלון באחד ההרים בשויץ, שיש שם דירות ארחה למשפחות, שבימי החופשה כל המתחם הוא משפחות שומרי מצוות והאוכל הוא מכשרות רב מזדמן, ויש מלצר שמביא ומכניס את האוכל לכל חדר או דירה, והשאלה שנתערה בשבת מאחר שמקום זה לא מוקף במחיצות וכן לא נעשה שם עירובי חצרות א"כ אסור שם בטלטול. וכשטענו זאת לבעל המלון אמר שאינו מבין מה הנידון, מאחר שהמלצר שמטלטל את האוכל הוא גוי. ופשוט שהוא טועה בדבר משנה, בראשית אמירה לנכרי אסור אף במילי דרבנן, וכן המאכל שהובא על ידו אסור לאכול בו ביום כדמבואר בסי' שכ"ה סעי' ח' דלמי שהובא בשבילו אסור בו ביום. אלא דיש לדון להתיר המאכל מאחר שיש בידם ללכת למטבח ולאכול שם (אף שאין שם מקום מסודר כדי לשבת ולאכול) ותו אין זה נאסר, ומצינו בזה פלוגתא בין המחבר לרמ"א שם סעי' י' לענין גוי שהביא לישראל מים מרה"ר או כרמלית אם מותר לישראל לשתותם מאחר שהישראל היה יכול לשתות אותו מים ע"י שילך לשם, ולפיכך לא חשיב כל כך נהנה ממלאכת האיני

עוד מצוי בדירות נופש, שלפעמים יש גינה עם זרעים דהיינו גידולי ירקות או תבואה, דבזה אף אם הוא של אדם אחד והוא מוקף חומה (דהיינו גינה שבבית שסגורה מכל צד) ג"כ לדעת המחבר אסור להוציא מהבית לגינה, ועב"ז בסי' שנ"ח סעי' י', ובביה"ל סי' שע"ב סעי' א' ד"ה או לגג.

וכן יש להקפיד לברר בבתי נופש, על המקררים (תרמוסטט, הדלקת אור, הפעלת חיישנים). בזמנינו ישנה סוגי מקררים שכל פתיחה מפעילה רישום וכדו', אם יש לו מקרר כזה יכול לשים שעון של שבת שיכבה אותו מפעם לפעם ורק בשעה שמכובה מחמת השעון יוכל לפתחו), המזגנים (בזמנינו יש מזגנים חדשים שיש בהם חיישנים שמשנים מיידית את מצב הקור כשאדם עובר לידם או פותח דלת וכדו', ולעיתים נדלקת גם נורה), מייחם חשמלי למים חמים (אם יש בו תרמוסטט שהשימוש במיחם משפיע על הפעלת המיחם, ועל המדיד דהיינו בצינורית שהמים נכנסים לתוכה ועל פיה אפשר לידע כמה מים יש במיחם, וכשמוזג מים לכוס נכנס מים מהמדיד למיחם ומבשלם), מיני בר ביתי (שישנם כאלו שהמנוע נדלק או נורה כשנכנסים מים אחרים, ובזמנינו ניתן להשתמש רק כשיש עליהם כשרות העה"ח). כמ"כ יש לבדוק אם מדי המים הם דיגיטלים (בזמנינו ברוב רחבי הארץ מדי המים הוא דיגיטלים, שמעדכן את הצריכה מיידית למערכת הממוחשבת, ויש כמה יחידים שמושבת בהם הפעילות בשבת ובפיקוח משמרת השבת, וכל השאר הפעלת הספירה החשמלית בפנים פועל בשבת כבחול, ובכל שימוש בבית משתנה הרישומים במערכת), וכן בבנינים הגבוהים שמעל חמש קומות שנבנה בעשור האחרון אם יש בו משאבה חשמלית (שלוקחת מים מן המאגר שבבנין, וכל פתיחת ברז משפיעה תוך שניות על שינוי תדר המשאבה, ולפעמים מופעלת לגמרי מחדש. ויש לזה פתרון ע"י התקן של משמרת השבת שיעבוד בתדר קבוע, והמים המיותרים חוזרים למאגר. ובבנינים שהדבר לא מסודר אין להשתמש כלל במים, מאחר שבשימוש עצמו יש בו חילול שבת).

יהודי בשבת מאחר שאותו הנאה היה יכול לעשותו בלא חילול שבת, וא"כ למחבר ודאי שאסור להנות ולרמ"א יש להתיר, אלא שכתב שם המ"ב (ס"ק ס"ב) דמ"מ אין להקל אלא בשכר וכיוצא בזה מהדברים הצריכים בשבת שאי אפשר להיות בלעדם אלא בדוחק קצת, אבל דברים שאין צריכין כל כך כגון פירות וכיו"ב אין להקל. עוד יש לידע דכל ההיתר של הרמ"א הוא באופן שיכול להנות מאותו דבר במקום אחר כמו התם שיכול להנות מאותו מים באופן המותר ולפיכך במה שהגוי קירב הדבר אליו לא חשיב הנאה כל כך, אבל אם יכול להנות מדבר אחר, הרי באותו הדבר שהגוי מביאו חשיב שנעשה בעבירה, ולפיכך בגוי שהדליק נר בבית ישראל אסור הישראל להנות ממנו, אף שהיה יכול ללכת לאור הנר במקום אחר מ"מ מאותו נר אין בידו להנות בהיתר, ולפיכך אם אין בידו לאכול במטבח כי אם במקום אחר (דהיינו מאוכל אחר) אסור גם לרמ"א להנות מזה. וע"ע במחבר בסי' רע"ו סעי' ד' לענין נר בבית ישראל ובא אינו יהודי והדליק נר אחר מותר להשתמש לאורו בעוד נר ראשון דולק, אף שהישראל נהנה מהנר שהודלק בשבילו מ"מ כיון שיכול עכ"פ במקום הזה להנות קצת מהנר הראשון מותר, ולכא"ו למחבר דס"ל שאע"פ שהיה בידו להנות בהיתר מ"מ במה שנהנה כעת חשיב שנהנה ממעשה נכרי וא"כ מ"ש בנר דהתיר. וצ"ל דהכא חמיר כיון שבמקום זה אינו יכול לאכול חשיב כאן שכל הנאתו מהנכרי, משא"כ בנר שכאן יכול להשתמש לאור הנר הראשון, אלא שזה באור פחות, לפיכך במה שהרבה הנכרי האור לא חשיב כל כך להנאה.

כמ"כ יש להקפיד בחדרי נופש ובבתי מלון שאין שם עין אלקטרונית שגורמת להורדת המים בשירותים, מצלמות אבטחה, גלאי נפח - כרטיס חכם בכניסה לחדרים שמדליק ומכבה את האור או את המזגן בכניסה וביציאה מהחדר ובמסדרונות - הפעלת מאורר או אור בכניסה לשירותים, חיישן הגורם לפתיחת הברז, כמ"כ יש מלונות שיש בהם רישום מסודר של כל פתיחה וסגירה של דלת החדר (מנגנון בדלת שנרשם בקבלה אם הוא בחדר), ויש לבדוק כל זה קודם השבת. כמ"כ יש להוציא קודם השבת מהניאגרה (המתקן העליון שמעל האסלה) את הצבע שמונח בתוכה (חומר שצובע את המים).

טבילת והגעלת כלים: 'מנגל' הרשת חייב בטבילה בברכה, ואף אם היא רשת חד פעמי כיון שיש ראיות לכך שכלי חד פעמי נחשב לכלי גמור (הוראת גדולי ההוראה). ואסור להשתמש בכלי שאינו טבול אפילו פעם אחת בדרך עראי כדמבואר ברמ"א בסי' ק"כ סעי' ח'.

כלי אכילה שאינם טבולים אסור להשתמש בו אפילו באופן עראי, (רמ"א סי' ק"כ סעי' י'). ובכלי אכילה של בתי מלון שאינם טבולים, יש אוסרים^{פה} (עי' יו"ד סי' ק"כ ט"ז סק"י

---

^{פה} והפתרון הידוע שעושים מערכת הכשרות, שמקנים את הכלים לגוי ושוב שואלים ממנו אותם לעולם, וכלי של נכרי ששאל ביד הישראל אינו צריך טבילה, ועי' בשו"ע או"ח סי' שכ"ג סעי' ז' שכתב פתרון זה לענין מי שהוא אנוס מלטבול כמו בשבת שיש אוסרים לטבול ורוצה להשתמש בו בשבת שיקנה אותו לנכרי וכנ"ל. אולם הט"ז ביו"ד סי' ק"כ סק"ח כתב, דכל זה אם לא נשתקע ביד הישראל, אבל בגוונא שהכלי נשתקע ביד הישראל הרי הוא חייב בטבילה, והעתיקו המ"ב בסי' שכ"ג ס"ק ל"ה. ולדבריו בבתי מלון שהכלי נשקע ביד ישראל אף שהם שואלים חייבים בטבילה. אולם הכנה"ג חולק וס"ל דכיון דסוף סוף הכלי שאול מנכרי, שרי להשתמש בו בלא טבילה, נובשו"ע באו"ח סי' שכ"ג היקל בעת הצורך (כמו בשבת שיש אוסרים לטבול) להשתמש בו, ובתוספת שבת סי' רס"א סק"ה כתב שהקילו רק משום כבוד שבת, ובמחזיק ברכה (שם סק"ב) כתב שכל מה דאסר הט"ז זה רק היכא דניכר שרצון הגוי לשקעו ביד ישראל, וכיון שיום השבת הוא היום הראשון שקיבלו הישראל בחזרה מהנכרי עדיין אין ניכר שרצונו לשקעו ביד ישראל וא"צ טבילה, ולפ"ד ליכא כלל היתר לדעת הט"ז במקום הצורך אף לכבוד שבת, ועי' בהגהות רעק"א על השו"ע ריש סי' ק"כ שהביא דברי הכנה"ג לענין כלים גדולים של יין שאי אפשר לקחתם לטבילה, שיתנם לגוי במתנה ויחזור וישאלם ממנו, ובפשוטו משמע שהיו עושים כן לעולם. ובט"ז ביאר דהטעם דלא מהני לשאול את הכלי מהנכרי לעולם, הוא משום דדמי למשכנתא, דאיתא בסעי' ט' שנכרי שמשכן כלי ביד ישראל ודעתו שישתקע הכלי בידו טעון טבילה, אף שהבעלות הממונית היא של הנכרי. והחולקים טענו דהתם מיירי בציור שהנכרי חייב כסף לישראל, ולפיכך כשדעתו להחליט את החפץ בידו מחשיב ליה ככלי שהוא ברשות ישראל, משא"כ שאין הנכרי חייב לו מאומה י"ל דחשיב הנכרי בעלים גמור אף שהשאלו לו לעולם. ובבהגר"א ביאר טעמא דמשכנתא, לפי דגבי טבילת כלים לא בעינן שהכלי יהיה קנוי לישראל אלא חלוט ברשותו דומיא דמעשה מדין שלקחו את הכלים בביות המלחמה, ועפ"ז ביאר הגר"א דמה"ט כלי שכור פטור מהטבילה אף ששכירות ליומא הוי ממכר, מ"מ כיון שאין הכלי חלוט בידו, שהבעלים יכול לקחתו בסוף זמן השכירות, לכן לא חשיב כלי של ישראל. ולדבריו בניד"ד שהכלי חלוט ביד המלון פשוט שהכלי חייב בטבילה. ויש שנתנו עיצה אחרת שיקנה חלק מהכלי לגוי ותו הוי כלי שהוא בשותפות נכרי וישראל דפטור מטבילה, אולם להנ"ל אף שהכלי כולו בבעלות הנכרי מ"מ כל שהוא חלוט ביד הישראל לעולם ואין לנכרי נפק"מ בו חייב בטבילה, ורק באופן שהנכרי יקבל דמי שכירות קבועים מידי שנה חשיב ככלי נכרי ופטור מטבילה. ויש שנתנו עוד עיצה שהבעלים יפקיר את הכלי, ויחזור ויטלנו בלי כוונה לזכות בו, נובשו"ת מהרי"ל דיסקין בקו"א אות קל"ו כתב דמדלא נתנו הפוסקים עיצה זו חזינן דבאופן זה לא פקע חיוב הבעלים ממנו, ויש שהוסיפו דעדיף שהבעלים בתחילה בשעת הקנין לא יתכוין לזכות בכלי, ותו חשיב ככלי של נכרי. אולם לדעת הט"ז והגר"א לא יהני עיצה זו, מאחר שהוא חלוט בידו ומשתמש בו כדרך בעלים.

וש"ך סקט"ז, שו"ת מהרי"ל דיסקין זצ"ל קו"א סי' ה' ס"ק קל"ו ד"ה גוף החקירות, שו"ת לבושי מרדכי יו"ד סי' פ"ג, אורחות רבינו ח"ג. והובא הדברים בספר טבילת כלים פ"ג הערה כ"ד), [ומ"מ במקום ספק אם הכלים טבולים, יש מקילים להשתמש שם בסוגי הכלים שחיוב טבילתם הוא רק מדרבנן כגון כלי זכוכית]. ויש מתירים, והוא מב' טעמים, א' שהשתמש דינו כשואל שאינו חייב בטבילה (אם השאילו ממי שאינו חייב בטבילה), והבעה"ב כיון שאינו מתכוין להשתמש בו לאכילה ושתיה אלא לצורך סחורה (לצורך עסקיו) לא חשיב לגביו ככלי שתיה, ועב"ז בב"י (שם) ובט"ז (שם סק"י) ובדרכי תשובה (סק"ע), ב' דמאחר שאינו קונה כלים אלו ע"ד להשתמש בו בעצמו לצרכי מאכל ומשקה אלא כדי להגיש בהם דברי אוכל ללקוחות שלו, לא חייבתו תורה טבילה דהוי כקונה סכין לחתוך בו קלף (המובא בשו"ע שם בסעי' ח'), ועב"ז בשו"ת טוב טעם ודעת להגר"ש קלוגר (מהדו"תל ח"ג). ויש אוסרים לפי דלא דמי כלל לכלי סחורה ולסכין שעומד לחתוך בה קלפים, דשאני בתי הארחה ומסעדות שגם אצל בעלי המסעדות חשיבי כלי סעודה דמה לי אוכל בהם בעצמו מי לי מאכיל בהם את אורחיו, סו"ס שם כלי סעודה עליהם. וכשאינן בידו להטבילם יש שהתירו בכל גווני להשתמש בו, מאחר שהאיסור שימוש בכלי שאינו טבול נובע ממצות הטבילה, (יעו"ב במעדני ארץ שביעית סי' ט"ז סוס"ק י' דאיסור השתמשות בכלי שאינו טבול אינו אלא מדרבנן כדי לזרז את האדם להטביל, דאמרי' לו אל תשתמש בכלי אלא תטבילו תחילה), וכל היכי שהאדם מנוע מלטבול את הכלי אין עליו איסור השתמשות.

וכשהמלון בבעלות גוים לכו"ע אין צריך טבילה, כי רק כשעוברים לרשות ישראל מתחייבים בטבילה. ובכל גווני כשהבעל הבית בישראל בכלים הצריכים טבילה, מותר לו לאכול שם אם עתה אינו משתמש בכלים שאינם טבולים כדמבואר בסי' ק"כ סעי' ט"ז.

ואם הוא מתארח במלון שאינו סומך על כשרותם, ורוצה לאכול בכלים דבר שאין בו חשש כשרות כמו ירקות (שמעשר בעצמו) או קורנפלקס עם חלב ורואה את האריזה שהם בהכשר טוב, יכול להשתמש בצלחות של המלון כיון שמנקים אותם היטב, ומתארחים רק לכמה ימים חשיב שמשתמש בו שימוש עראי, וכעין שכתב הרמ"א יו"ד סי' קכ"א, וע"ע בט"ז סי' צ"א סק"ב ובפמ"ג שם. אולם כל זה בכלים שאפשר להגעילם, אבל בכלים שאי

ולענין מוצרי חשמל (קומקום וכדו'), יש שנתנו עיצה ע"י שיעשה קלקול בכלי ושוב יתקנו. ומקור הדברים הוא בפ"ת (סק"א) בשם החכמת אדם (כלל ע"ג סעי' י"ג) שנתן עיצה לפטור יורות גדולות מטבילת כלים ע"י שיעשה נקב גדול באופן שיתבטל מתורת כלי ויחזור הישראל ויתקן את היורה, ותו חשיב שהישראל עושה את הכלי וממילא פטור מהטבילה. ומקור דבריו כתב בבית אדם (אות ס"ו) שהוא ע"פ דברי מהר"ם מרוטנברג שכתב שאם היתה לישראל מחבת ונעשה בה נקב ותיקנה אומן נכרי חייבת המחבת בטבילה, דכיון שהיה בה נקב שמטהר אותה מטומאה א"כ בטלה מתורת כלי ופנים חדשות באו לכאן. ולמד החכמ"א גם לאידך גיסא שאם כלי של נכרי ניקב נקב המטהרו בטל ממנו של כלי, וכאשר הישראל מחברו ומתקנו חשיב דנעשה כלי על ידו ופטור מטבילה. ולפ"ז גם כאשר הקלקול הוא בחיבורי החשמל המפעילים את הכלי ואין הכלי יכול לפעול, תו קלקול זה מבטל את הכלי משמו, מאחר שבמצב זה אין לכלי שום שימוש וחשיב ככלי שבור, וכאשר מתקנו שוב חשיב שנעשה הכלי על ידי ישראל. [ולפ"ז גם לאידך גיסא, אף בכלי שהטבילו אותו, כל שהתקלקל המיחם ונתקן ע"י נכרי יתחייב שוב בטבילה]. אולם לא מהני שיקלקל את החוט החיצוני המחברו לרשת החשמל, דזה אינו מהכלי עצמו.

אפשר להגעילים (כגון חרסינה, שיש אבן קיסר, פלסטיק, טפלון) אסור להשתמש בהם אפי' בעראי ואפילו לצונן כדמבואר בש"ך בסי' צ"א סק"ג בסופו, וע"ש במש"כ הפמ"ג בשם המנחת יעקב, וכן יש להקל להשתמש לצונן בסכ"ם של בית המלון, אך אסור לחתוך בו דברים חריפים מאחר שלא היה בו נעימה, (עי' שו"ע סי' קכ"א סעי' ז' ובש"ך שם דנעימה מועלת גם לדבר חריף, והפ"ת בסק"ט הביא שדעת הבכור שור להחמיר בזה), ובפרט דאיכא דוחקא דסכינא, ואף שאינו בין יומו מ"מ דבר חריף מחליא ליה לשבח, ואף בלא דברים חריפים יש לחוש שנשאר בו שומננית, (ולענין נעימה במקום קינוח, עי' ב"י סי' פ"ט סעי' ג' ד"ה וכתוב בתשובות להרמב"ן), ואף דסכינים שלנו רחוצים היטב מ"מ במזלגות דרך כלל נשאר משהו בין השיניים, ובדרכי תשובה סי' צ"ו כתב שגם במזלג איכא דוחקא כמו בסכין. ולהניח בצלחות אלו דבר גוש חם אסור לפי די"א שדבר גוש נידון ככלי ראשון.

וכשמחליף דירה עם אחד שהוא 'דתי', והמחליף אינו סומך על ההכשרים שהשני סומך עליו, הנה להשתמש בסירים שלו, כיון שאינו אלא ספק איסור באינו בן יומו, הוי ספיקא דרבנן ומותר וכמש"כ הפמ"ג סי' ס"ג במשב"ז סוסק"ב, וכן מצד מה שהכלי צריך טבילה אין לחוש דמסתמא טבל, נוי"א דכיון שהוא בודאי משתמש בשמיטה בירקות של היתר מכירה דהווי ספיחין, תו כליו אסורים ככל בליעות דאיסור דרבנן, אבל אם הוא חילוני שכליו ודאי נתבשלו באיסור (טבל בשר וחלב וכו'), אסור לכתחילה לבשל בכלי שאינו בן יומו, וכן אסור להשתמש אפילו בצונן בכלים הצריכים טבילה, ולפיכך אסור להשתמש בקומקום חשמלי שנמצא בצימרים, מאחר שבדרך כלל הכלים אינם טבולים. וולהשתמש בסכין חמור טפי, ובעיקר אם חותך מאכלים חריפים שיכול בכך להיכשל במאכלות אסורות ממש, כי החריף מפליט בליעות ישנות מאוד ומשביחם, ולכתחילה לא ישתמש בו בכלל, אלא אם כן יערה עליהם מים רותחים. וכן בקוצץ ירקות, סלייסר וכדו' אפילו שחותך מאכל קר יש לחוש שהחילוני חתך בו ירקות חריפים או פירות חמוצים של טבל או פירות ערלה]. ובפלטה חשמלית או כיריים של גז, אם הם נקיים מותר להשתמש בהם לחימום מאכל בתוך כלי, מאחר שהבלוע אינו עובר לקדירה בלא רוטב, וגם אם נשפך רוטב אינו נאסר כדקי"ל סתם כלים אינם בני יומם ומותר בדיעבד. 'מנגל' אסור להשתמש ברשת בלי ליבון חמור דהיינו שיהיו ניצוצות ניתזין ממנו או שהברזל יאדים מהחום, וזה דבר שקשה לעשותו.

בישולי עכו"ם: לרכוש דבר מאכל במסעדות ותחנת עצירה, לענין 'קפה', לרוב הפוסקים אין בו משום בישולי עכו"ם, ואם המכונה מוציאה רק מים חמים ואין בו בישול של דברים נוספים מותר לקנות מהם, ובתנאי שרואה שהוא לוקח את המים ממכונה זו, ולענין החלב לכתחילה צריך כשרות. [ניצויין עוד שלענין חלב נכרי, שונה הדבר בא"י מבחו"ל, שבא"י רק כאשר יש רכיבים של חלב נכרי מציינים זאת על המוצר, ובחו"ל המצב להיפך, דרק כאשר זה חלב ישראל זה מצוין, ולכן כאשר מופיעה תוספת האות D ליד חותם הכשרות זה אומר שזה חלבי והוא חלב נכרי או אבקת חלב נכרי, שלכתחילה צריך להחמיר בון]. וכשרוכש שם 'בורקס' וכדומה שכבר מוכן לאכילה עם הכשר, ומבקשים מהגוי שיחמם במיקרוגל, אין בכך משום בישולי עכו"ם, אך יש לחוש לבליעות של מאכלים אסורים,

ולפיכך יש לעטוף בתוך נילון או ניר כסף ויכניסו בתוך כלי סגור, ואז כשהוא בב' כלים סגורים יש להקל בשעת הדחק, (ועב"ז בשו"ע ורמ"א יו"ד סי' ק"ח סעי' א', אגרות משה יו"ד ח"א סי' מ' נ"ט). ולגבי 'פיצות' מוכנות אלא שהם לא אפויזות, אם המחמם הוא ישראל והחשש רק לבליעות, יש להתיר כשהוא בב' כלים סגורים וכנ"ל, ואם המחמם הוא גוי (וי"א גם מחלל שבת) יש לחוש משום בישולי עכו"ם.

מיטה ארמית: בברכות דף ח' ע"ב איתא דחכמים אסרו לישב על מטת ארמית ומשום מעשה דרב פפא, דרב פפא אזל לגבי ארמית הוציאה לו מטה אמרה לו שב אמר לה איני יושב עד שתגביהי את המטה הגביהה את המטה ומצאו שם תינוק מת מכאן אמרו חכמים אסור לישב על מטת ארמית. והנה הרמב"ם והשו"ע השמיטו דין זה, אך בספרי ההלכה של הראשונים (כמו הראבי"ה והכלבו) פסקו דבר זה לדינא. ולפ"ז יל"ע איך מותר להזכיר בחו"ל חדרי אירוח ונופש מהנכרים ואינם חוששים לאיסור זה. והשיב רבינו הגר"ח קניבסקי זצ"ל (הובא בספר שלהי דקייטא), שכל האיסור הוא דוקא לשבת על מיטת גויה השייכת כעת לגויה, אך כששוכרים חדר מהנכרים, הרי השכירות מחשיבה את החדר ותכולתו כשייכים לנו, כרכוש יהודי, ובכך אין איסור.

מדורות העכו"ם גזרו עליהם חכמים טומאה משום שהעכו"ם קוברים שם את הנפלים שלהם, ולפיכך יש שכתבו שגם בזה"ז אסור לכהן להיכנס לביתו של גוי, מאחר דלא שמענו שבטלה הגזירה.

כיבוד אב ואם: הנה בבין הזמנים נמצאים הרבה זמן בבית וחייבים במצות כיבוד אב ואם, והובא בשם מרן החזון איש זצוק"ל שאמר, כי כמו שקודם החג איכא חיוב לילמוד את הלכות החג שלשים יום, כך גם יש חיוב לבחור קודם ששב לביתו לבין הזמנים לילמוד ולשנן את הלכות כיבוד אב ואם, ולהיות מוכן לקיים המצוה כהלכתה. ובאמת מצוה זו היא מצוה קשה מאוד לעשותו בשלימות, עד שאחד מן האמוראים אמר 'אשרי מי שלא חמאן' (קידושין דף ל"א ע"ב). והנה במצוה זו איכא ב' חלקים, א' כבוד ב' מורא, וכדכתוב איש אמו ואביו תיראו, והיינו דאיכא מצוה לכבד את ההרים ולהסתכל עליהם בכבוד, ואיכא מצוה ליראה מהם ולנהוג בהם יראת כבוד. ולפיכך פסק המחבר (יו"ד סי' ר"מ סעי' ב') לא יישב במקומו ולא סותר 'ומכריע' את דבריו, ומצוי שלפעמים הבן רוצה לכבד את אביו, ואומר לאביו אבא אתה צודק, וד"ז זילזול שכביכול אביו צריך להסכמת בנו. וכ"ש שצריך ליזהר שלא לצערם, שהרי לכל אדם אסור לצער כ"ש את אביו שמחויב בכבודם, והמצער את אביו כתב רבינו יונה (בסוף אגרת התשובה) גדול עווננו מנשוא. וד"ז מצוי בבין הזמנים שהילדים הגדולים הולכים לטיול וההורים מפחדים, וכן שהבחורים קמים בבוקר מאד מאוחר וההורים מאד מצטערים מכך. וצריך לדעת שמי שלא מכבד את הוריו חסר לו בצלם אנוש, לא רק בצורת יהודי אלא גם בצורת אדם, וכמו שהוכיח זאת הגאון רבי יעקב פרידמן שליט"א (ראש ישיבת תפרח) מהגמ' בקידושין דף ל"א ע"א, שלכך הגמ' מביאה דוגמאות על גויים שכיבדו מאד את הוריהם.

ומחויב הבן להאכילו ולהשקותו, וד"ז מצוי לפעמים ביומא דפגרא, שהבן צריך להכין אוכל להורים ולא להיפך. וכן כשקורא לו אביו או אמו מחוייב לענות מיד ולהישמע להוראותיהם, (ובקידושין דף ל"א ע"ב משמע שיש ענין לרוץ לעשות רצון אביו). ולפ"ז יש שטענו שאם מדבר בטלפון ויש לו שיחה ממתינה מהוריו, אם מתקשרים מהטלפון שלהם (דהיינו שברור לו שזה הם ולא אחד מבני המשפחה) מחויב להרים לו מיד, דהוי ממש כקורא לו והוא בא. [ואולם יש שטענו דהתם כשקורא לו ואינו בא איכא משום בזיון לאביו ולכך מחויב לבוא מיד משא"כ בפלאפון, אלא דבפשוטו התם הוא מדין כבוד גרידא ללא דררא דבזיון. עוד יש שטענו שאביו מתקשר לא חשיב כמו שקורא לו אלא כמו שמודיעו שהוא צריך אותו, אלא דבפשוטו הוא יותר דומה להיכא שקורא לו ולא סתם מודיעו, וצ"ע. אולם פשוט דלאידך גיסא כשמדבר הבן עם אחד מההורים בטלפון, דאסור לו בשום אופן לעבור תוך כדי השיחה לשיחה חדשה שנתקבלה, דהוי כמזלזל בכבודם, ורק במקום שביקש מהם רשות יש לדון להיתר]. ונסיים בדברי הסבא מקלם וצ"ל, אף שמצות כיבוד היא להאכיל ולהשקות את אביו, אבל עיקר הכיבוד הוא כשהבן מתנהג עפ"י דרכי החכמה, והכל אומרים עליו 'אשרי יולדתו', וזהו הכבוד הגדול של אביו ואמו, ובכל מעשה טוב שהבן עושה הוא מכבד בכך את הוריו שגידלוהו בחכמה ובחינוך טוב.

יחוד: הנה כדי שיחשב ליחוד צריך ג' תנאים, א' שיהיו נמצאים בקריבת מקום, דהיינו ששניהם קרובים זה לזה (שב יעקב אה"ע סי' י"ט), ב' שאדם זר לא יוכל לראות מעשיהם שם במקום היחוד (רדב"ז ח"א סי' קכ"א), ג' שהם בטוחים שלא יבוא אדם לשם באמצע מעשיהם, ויש להם אפשרות לעשות מעשיהם ללא הפרעה (רשב"א בתשו' סי' תרנ"א). ולפיכך מקום סתר שאינו מצוי שיכנסו אליו אנשים והוא ראוי לביאה חשיב כמקום יחוד, ולפיכך שנינו בברכות דף ג' ע"א דבחורבה אף שאין בו דלתות איכא ביה איסור יחוד מאחר שהוא מקום שמוכשר לעבירה, וברדב"ז (שם) איתא שאפילו במקום פתוח אם נמצאים שם יחד ללא מפריע כגון שהוא מקום חשוך או מקום שומם שאין בו איש חשיב יחוד אף ביום, וכן בשדה שמחוץ לעיר שאין אנשים עוברים בה וגם אי אפשר לראות היחוד מן העיר או מן הדרך נחשב למקום יחוד אף ביום, ואם אפשר לראות מקום היחוד מהישוב ביום לא הוי יחוד אבל בלילה משעה שחשכה חשיב מקום יחוד, ובבנין ציון סי' קל"ח כתב להוכיח ממגילה דף י"ד ע"א דתחת אילן שענפיו מרובין ויש לו צל הוי יחוד. ובקידושין דף פ' ע"ב איתא עוד, דבבית הקברות שנמצא במקום שאינו סמוך לעיר הרי זה מקום יחוד, וכ"פ בשו"ע יו"ד סי' שנ"ג סעי' ד'.

נסיעה במונית אשה עם נהג, אם אפשר לראות מה שנעשה בתוך המונית והוא במקום שעוברים שם מכוניות כל הזמן מותר (דהוי כפתח פתוח לרה"ר), אבל אם החלונות כהים או בלילה שא"א לראות מה שבתוכו או במקום שלא עוברים שם מוכניות הוה מצב של יחוד ואסור, ולא סגי במה שיכולים לבוא שם מכונית, אלא א"כ הוא מקום שהוחזק שעוברים שם כל הזמן והיינו דבעי שיעור כזה שמרגישים שאפשר לראות מה שעושים, ולפיכך לא סגי במה שבמקרה עובר מכונית. ודבר זה מצוי אף באוטובוס בלילה במקומות שלא מצויים בשעות אלו בני אדם, (בתחנה האחרונה, שלפעמים נשאר שם רק הנהג ואחת

הנוסעות), וכן בספינת קיטור שנוסע עם נהג שמתרחק הרבה מהחוף עד שלא רואים אותם כלל מהחוף, וכן כל מקום ששייך בהם יחוד.

דעת השו"ע (אבה"ע סי' כ"ב סעי' ה') דאסור לאשה אחת להתייחד אפילו עם אנשים הרבה אא"כ אשתו של אחד מהם שם, וכן אסור לאיש אחד להתייחד אפילו עם נשים הרבה אא"כ אשתו נמצאת שם, ורק כשיש הרבה גברים ונשים אין זה יחוד. וכמה זה הרבה, לדעת רוב הפוסקים כשיש ג' גברים עם ג' נשים (כ"כ הברכ"י שם, והובא בפ"ת שם סק"ה) ויש מקילים בשני גברים עם ג' נשים (חכ"א כלל קכ"ו הלכה ג').

והרמ"א הביא דיש אומרים דאשה אחת מותר להתייחד עם שני אנשים כשרים אם זה בעיר, ורק ממידת חסידות יש להחמיר, אבל בדרך או בשדה במקום בודד צריכים להיות ג' גברים, ויסודי הדברים הוא מהסוגיא בקידושין דף פ"א דחיישינן שמא יצטרך אחד מהם להשתין, [ומהו שיעור דרך, הסתפק בעזר מקודש (כאן בסעי' ה')] אם הוא שיעור מיל (18 דק') או פרסה (72 דק'), ולא הכריע. ודעת פוסקי זמנינו שרק נסיעות ארוכות שמצוי שמפסיקים באמצע הנסיעה חשיב דרך שחששו שמא יתפנה], וכן בלילה משעה שרגלים לישון צריך ג' גברים, [ויש שכתבו שכל זה הוי בבית או במקום שהדרך הוא שהולכים לישון, ועל כן צריך ב' שומרים שמא ירדם האחד. אך בנסיעה באוטובוס שהאדם השני הוא הנהג, ואין חשש שירדם תוך כדי נסיעה אף בלילה, ואף לגבי שאר הנוסעים לא שייך דין לילה מאחר ואינו מקום שינה כדרך הישנים, אלא שינת עראי בישיבה, ועל כן אין צריך ג', דאפילו ירדם לרגע הוא שינת עראי ועומד לקום כל רגע, ושייך טעמא דמירתת. ועב"ז באוצר היחוד עמו' ריט'], ודוקא עם אנשים כשרים אבל עם אנשים פרוצים אסור להתייחד גם כשהם הרבה. [ומהו פרוץ, בפוסקים איתא שצריך שיהיה בו פריצותא דעריות, אבל סתם רשע לא הוי פרוץ לענין יחוד, ולפיכך רק מי שחשוד בדבר דהיינו אדם המתייחד עם הנשים וכ"ש מי שעבר על קריבה דעריות נחשב לפרוץ. ובחזו"א (אגרות ח"ב סי' קנ"ט) איתא שאף אותם המתגדלים עם דעות כפרניות ואינם בדרכי הציבור הישראלי, הם בכלל המוחזקים בפריצות בעריות. והגרי"ש אלישיב זצ"ל (תורת היחוד פ"ג סוף הערה ד') כתב שמי שיודע חומר האיסור ועושה קריבה דעריות. ובשבט הלוי (סי' ר"ב סק"א) שאנשים שמזלזלים בראיה בטלוויזיה או שקוראים בעיתונות המלאים דברי תועבה וכל שכן ההולכים בקולנוע הם בגדר פרוצים בזה"ז דנלקה אצלם הרגש של יצרא דעריות, והוסיף עוד שהוא הדין מחלל שבת בפרהסיא וכדו' חשוב פרוץ אפילו שלא ראינו בו ריעותא בעניני עריות מאחר שאינו כפוף לדיני התורה אין מה שימנעו מלחטוא אם יתקפהו יצרו. ובאגרות משה (ח"ד סי' ס"ה אות י"ז) כתב דכל שאינו בטוח בעצמו שיעמוד נגד כפית היצר הרי זה נידון כפרוץ אע"פ שהוא כשר ולא עבר מעולם על איסור]. ואיש אחד אסור לעולם להתייחד עם ב' נשים, ועם ג' נשים אם אין עסקו עם הנשים כגון רופא כתב הרמ"א דיש מתירים אם הוא אדם כשר, ובדרך (ובשדה) או בלילה - לדעת הב"ח (אות ט') והפנ"י (קידושין דף פ' ע"ב ד"ה תוס') אסור, וי"א (אג"מ אה"ע ח"ד סי' ס"ה אות כ') דסגי בג' נשים, ויש שצריכו אחת יותר דהיינו ד' נשים. ועם עסקו עם הנשים והיינו שאומנתו נעשית לנשים ונשים צריכות לו כגון רופא אסור אפילו עם נשים הרבה לפי שלבו גס בהן וכולם מחפות

עליהם. ואם הוא פרוץ נחלקו הפוסקים, דעת המקנה (קידושין פ"ב ע"א ד"ה בתוד"ה) והמהרש"ם (בתשו' ח"ב סי' קנ"ב) דאסור לפי שהפרוץ בעריות חמור יותר ממי שעסקו עם הנשים, ויש מתירים שאין לחוש בג' נשים שכולן תתפתינה, אלא שבעסקו עם הנשים חמיר טפי שאף אותן שלא תתפתינה מ"מ תחפינה עליו. ואם הנשים הם פרוצות נחלקו פוסקי זמנינו אי שרי לו להתייחד עם נשים הרבה. ולגבי עסקו עם הנשים היינו כל שעסקו עם נשים לצורך פרנסתו והנשים צריכות לו, ובגמ' בקידושין דף פ"ב ע"א איתא כמה דוגמאות לזה, הצורפים בזהב ומכינים תכשיטים לנשים, הסורקים בגדים לנשים, המכינים תכשיטים לנשים, המוכרי מוצרי עיפור ובשמים לנשים, אורגי בגדי נשים, והספרים שהנשים מוליכות את ילדיהם אליהם והכובסים והמקיז דם. ויש שאמרו לפ"ז דהוא הדין שהנהג או המדריך טיולים או האיש בטחון שעסקו עם הנשים שנוסעות עימו, דאסור בכה"ג לכו"ע להתייחד אפילו עם נשים הרבה, ודהרי כל אדם שעבודתו עם נשים ומשתהים עם הנשים בביצוע ממילא נחשב עסקו עם הנשים אפילו אם עבודתו היא גם עם גברים, כדחזינן ממה שאמרו בגמ' 'ספרים' ופרש"י שמספרין לבניהן, הרי גם שהם ספר לגברים אפ"ה כיון שיש לה עסק עמו להגיד לו איך רוצה שיספר את הילד חשיב עסקו עם הנשים]. ובשו"ת מהרי"א הלוי (ח"א סי' טז) כתב עוד, דהעוסק עם הנשים בדברי קלות ראש ומשחק עמהן נחשב עיסקו עם הנשים.

ולדינא נשים הרבה עם גבר אחד, השו"ע אוסר, והרמ"א הביא דיש מתירים, והוא דעת רש"י. וכתב הגר"נ קרליץ זצ"ל דהרמ"א לא בא להכריע כדעת המתירין, מאחר שלא כתב וכן עיקר או וכן נוהגין, אלא דהביא דעת המקילין לצרפם להקל במקום הצורך. ולכן קבוצה של בנות צריכים ליזהר שלא לנסוע באוטבוס עם נהג למקום בודד ושקט. וכן מצוי כשהולכים עם מדריך או אנשי בטחון במקום חשוך כגון מנהרה שאז אסור אפילו ביום. והוסיף הגר"נ קרליץ זצ"ל דאף לדעת רש"י דמתיר יחוד עם נשים הרבה, כתב הרמ"א שההיתר הוא אם אין עסקו של האיש עם הנשים, ולפעמים שהנהג או המדריך טיולים או האיש בטחון עסקו עם הנשים שנוסעות עימו, ואז אסור לכו"ע להתייחד אפילו עם נשים הרבה. והעצה לזה, הוא ליסוע בצירוף 'שומר', כגון, זוג נשוי, אשה משומרת כגון כלה וחמותה או שתי גיסות או אשה ובת בעלה או אשה ובת חמותה (מפני ששונאות זו את זו ואין מחפות זו על זו, סעי' י'), אמו או בתו, או שבעלה או אביה או אחיה או בנה נמצאים עמה, שהואיל והן שומרות זו על זו הרי הן יכולות לשמור על השאר, וכן ילד או ילדה המצילים מיחוד [בילדה הוא מגיל 6-5 (כ"א לפי פקחותה) עד גיל 9 (ב"ח אות ז' ד"ה והא, חכ"א כלל קט"ו סעי' ט'), ויש שהקילו על גיל 12 (שו"ת פנים מאירות ח"ב סי' קל"א). ובילד הוא מגיל 8-7 (כ"א לפי פקחותו) עד גיל 9 שנים (סד"ט יו"ד סי' קצ"ב סעי' י"ג, חכ"א סעי' ט'), ויש הקילו עד גיל 12 (כו"פ יו"ד סי' קצ"ב, חפץ חיים בנדחי ישראל פרק כ"ד)], ולדעת הרמ"א נמי כשיש עמהם ב' אנשים כשרים. ובליילה וכן בדרך לעולם צריך ב' שומרים.

המורם מכל הנ"ל, דברכב שחלונותיו כאים או שנוסע במקום שאין אנשים יש בו משום יחוד, וכן היוצא לשדות ופרדסים במקום שאין בו אנשים יש בו משום יחוד. לאיש לצאת עם כמה נשים, למחבר אסור, ולרמ"א במקום הצורך יש להקל כשיוצא ביום עם ג' נשים

ובלילה עם ד' נשים. ואשה עם כמה אנשים, למחבר אסור ולרמ"א בעת הצורך יש להקל ביום עם ב' אנשים ובלילה עם ג' אנשים. [ובאוטובוס שנשאר רק הנהג ועוד איש ואשה, לרמ"א יש להקל, ולמחבר האיש צריך לרדת. ויש שטענו שכיון שע"י שירד יבוא הנהג לידי יחוד דאורייתא, וכן לרמ"א בדרך או בלילה נמי כיון שע"י שירד יבוא לידי איסור דאורייתא, לפיכך י"ל דמוטב שלא ירד, וצ"ע]. אם עסקו עם נשים, יש לאסור אף לרמ"א עם כמה נשים. ואם הוא פרוץ נחלקו הפוסקים בדינו. שומר להציל מיחוד, ביום סגי באחד, ובלילה וכן ביום כשהוא בדרך (בנסיעה מחוץ לעיר) בעי ב' שומרים.

כמ"כ יש עוד אופן בנופש משפחתי שהדבר אפשרי לבא לידי איסור יחוד, כאשר נוסעים יחד כמה משפחות, שהגיסות נמצאים בבית אחד, וחלק מהבעלים יוצאים מוקדם בבוקר להתפלל או לטייל, או חוזרים מאוחר בלילה, ויש לשים לב להיזהר מיחוד, באופן שהבעל נמצא (שנשאר לישון או ללמוד או לשמור על הילדים) והאשה יצאה לקניות או לטיול. ודבר זה חמיר טפי כי לבו גס בה, וליכא בהא היתרה דבעלה בעיר (שו"ע סי' כ"ב סעי' ח'), ולכמה פוסקים ליכא להיתר דפתח פתוח [בית שמואל וחלקת מחוקק (סקי"ג), נודבי"ת (הובא בפ"ת קעח, י) והברכ"י (יו"ד רמה, ו)] ואין מקילין בזה רק כשהדלת פתוחה מעט (שבט הלוי ה, יג אות ז). [אולם גם בכה"ג שהדלת פתוחה אינו ברור אם מהני לענין אשה שליבו גס בה, ונחלקו בזה הפוסקים, דעת התוס' (שבת יג ע"א) הברכ"י (אה"ע סי' כ"ס סק"ו) שו"ת אור שמח (סס"ד) ט"ז (סק"ח) ושבט הלוי (הנ"ל) להתיר (ודווקא שהדלת פתוחה או שיש חלון). אבל החלקת מחוקק (סק"ק י"ג) והב"ש (סק"ק י"ג) הנודב"י (תניי' סי' י"ח) קיצוש"ע (סי' קנ"ב) ערוה"ש (סעי' ו') לאסור. ובגיסתו שהיא ערוה דאורייתא, היחוד אסור מהתורה, והוא ספק דאורייתא להחמיר].

ויש מקרים בכה"ג שאפשר להקל, א' כשאשתו עמו (אף שהיא יושנת). ב' בחדר לפנים מחדר, והדלת ביניהם סגורה, דאז אפילו שנמצא בחדר החיצון והם בחדרים הפנימיים אפשר להקל, דכידוע דנחלקו הראשונים אם יש בכה"ג משום יחוד, ובסי' כ"ב סעי' ו' פסק המחבר כדעת הרמב"ם שאין בו משום יחוד, ודלא כרש"י (קידושין פ"א ע"א) שאסר, והחזו"א (סי' ל"ד) מחמיר בזה, והחכ"א (סי' קכ"ו סעי' ז', ובבינת אדם סקכ"ח) הכריע שביחוד דאורייתא יש להחמיר בזה, ובדרבנן יש להקל, וא"כ אם נשאר גיס אחד בחדר החיצון יש להקל. ג' באופן שהנשים שנשארו הם גיסות הנישאות לב' אחיו, דאף שאסור להתייחד עם ב' נשים מ"מ גיסות הנשאות לשני אחים אמרו חז"ל (יבמות דף קי"ז ע"א) ששונאת זו את זו ואין מחפות זו על זו ומותר להתייחד עמהם, וכ"פ בשו"ע (סי' כב סעי' י'). ד' כשאחת מהקרובות המותרות ביחוד נמצאת עמה כגון אמו בתו או אחותו, דידוע דהאחרונים נחלקו אם הם מצילות מיחוד, והכרעת החזו"א (דבר הלכה ח', ד') להקל, אולם דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל דבליבו גס בה אין מועיל זה מ"מ כתבו הכרעת המורים דבמקם שהיחוד דרבנן יש להקל במקום הצורך. ה' כאשר יש ילדים באזור, וילד מגיל 7 וילדה מגיל 5 נחשבים כידועים טעם ביאה, והם מצילים מפני היחוד (ראה שו"ע סעי' י', ובמשנה"ע ס"ק קכ"ט).

[עוד אופן מצוי שצריך לחוש ליחוד, כששני אורחים (גברים) מתארחים בבתינו, והבעל הולך להתפלל מוקדם לתפילת ותיקין, ושני האורחים לבד בבית כשהם ישנים בחדרם, והאשה ישנה בחדרה, דיש בזה משום יחוד, מאחר שבלילה צריכים ג' שומרים, ולילה היינו בזמן שרגילים לישון, ובזמנינו קודם ותיקין הוא זמן שרוב העולם ישן ולפיכך חשיב לילה דלא מירתת אולי חבירו יקום. ועל כן לא תנעל את פתח הבית באופן שהבעל יוכל לפתוח הדלת יכול ליכנס, או שלא תנעל לפתח הבית כלל או שתנעל באופן שהבעל יוכל לפתוח הדלת מבחוץ ושיהיה לו ג"כ מפתח לפתוח הבית מבחוץ, דבלא"ה אף שבעלה בעיר מ"מ לא מרתת מאחר שהבעל יודע ומסכים לעצם היחוד וכדמבואר בחכ"א כלל קכ"ו ס"ו, הובא בפתחי תשובה אהע"ז סי' כ"ב סק"ז. ואיסור זה לכאור' תליא בפלוגתת רש"י והרמב"ם לענין אנשים בפנימי ונשים בחיצון או איפכא הוי יחוד, די"א דחיישנין שמא יכנס אחד אצל השני, והחכ"א (כלל קכ"ו ס"ז ובבינת אדם אות י"ח) הכריע שביחוד דרבנן יש להקל, ולכן כשיש ב' אנשים דהוי רק מדרבנן יש להקל וכשיש רק איש אחד יש להחמיר, והחזו"א נוטה להחמיר כרש"י. וי"א שהאשה תנעל את חדרה מבפנים אחרי שילך בעלה לתפילה, ובכה"ג ליכא יחוד, ועי' במ"ב סי' רל"ט שעה"צ ס"ק י"ז שאם האיש נועל לחדר לית ביה משום יחוד, ועב"ז בשו"ת שלמת חיים אבה"ע סי' צ"ב, והחזו"א (הובא בדבר הלכה סי' י"א ה"י) אסר כיון שיכול לצאת ולהתייחד, אך אם המפתח ביד האשה כתב החזו"א (סי' ל"ד סק"ב) להתיר כיון שאשה אינה חשודה שתלך מעצמה לקלקל].

עניני חו"מ: מותר להשתמש בדירה או בחפציה בשימוש המקובל בשכירות, ושימושים שאינם מקובלים יש להתנות מראש עליהם או לקבל רשות מפורשת מהמשכיר. ועל כן אסור להשתמש בטלפון של הדירה ללא רשות הבעלים, וכן לא ישתמש בחפצים שמקפיד עליהם שלא יטלנו כגון מגבות וכדו' (אא"כ סיכם על כך מראש). ומספק שאינו יודע אם מקפיד אסור ליטול ללא רשות. וחפצים קטנים שאין מקפידים עליו מותר לקחת ללא רשות ע"מ לשלם או להחזיר (כדמבואר בשו"ע חו"מ סי' שנ"ט סעי' א' ובפ"ת שם סק"ג), ולכן יכול ליקח משם מלח שמן סוכר ע"מ לשלם או להחזיר. ומחויב השוכר לשמור על חפצי הדירה שלא ינזקו, ונזק שאירע לדירה או חפציה מחויב השוכר לשלמו אא"כ סוכם מראש שפטור או שמתה מחמת מלאכה שלא ע"י פשיעה. [ובדבר המחובר לקרקע קי"ל דליכא חיובא שמירה, ולפיכך אם השכירות נעשה ללא חוזה אינו חייב אלא בהיזק שנעשה בידיים, ואם נעשה חוזה חייב בכול הנזקים כמפורט בחוזה מלבד ממתה מחמת מלאכה]. ובתשלום השכירות, מצינו פלוגתא רבוותא אם בשכירות קרקע יש ביומו תתן שכרו ולא דבל תלין, והחפץ חיים (באהבת חסד ח"א פ"ט סעי' ה') מצדד להחמיר בזה.

הטענת מחשב בבית הכנסת ובית המדרש, הנה מצד קדושת ביהכנ"ס, אם יש לו עתה צורך בו לכתוב בו חיד"ת או לצורך שמיעת שיעור או לשער צורך דחוף מותר להטעין בביהכנ"ס ואין בזה שום חסרון בקדושת ביהכנ"ס. ומצד שימוש בחשמל נמי יש להתיר עפמש"כ הש"ך (חו"מ סי' שנ"ח סק"א) שמותר להשתמש בחפץ של חבירו, שאם ידע חבירו יתרצה ויסכים, וכן מבואר במחנה אפרים (הל' גזילה סי' ב') שהוכיח מדברי הרמב"ם בפ"י מעדות ה"ח לגבי אריס שיכול לקחת כיון שמסתמא אינו מקפיד יעו"ש.

כניסה לבית הכסא של בית הכנסת או קופת חולים ללא רשות, הנה בביהכנ"ס מותר להכנס לבית הכסא אם משאיר את המקום אחריו כשהוא נקי, וטוב שיתרום שקל לקופת בית הכנסת, אך אם יודע שהגבאים מקפידים ע"ז אסור. ובקופת חולים אפשר להכנס אף אם אינו חבר באותה קופה. ומקור הדברים, בשו"ע חו"מ סי' שנ"ט ס"א כתב, אסור לגזול או לעשוק אפילו כל שהוא בין מישראל בין מגוי, ואם הוא דבר דליכא מאן דקפיד ביה שרי כגון ליטול מהחבילה או מהגדר לחצות בו שיניו, ואף זה אוסר בירושלמי ממדת חסידות, עכ"ל. ובסמ"ע (שם סק"ד) כתב שהטעם שאסר בירושלמי כתב בב"י שאם כל אחד עושה כן נמצא החבילה כלה והגדר נהרס יעו"ש. ובשימוש בבית הכסא מצד אחד אינו הורס את השירותים וא"כ אף מצד מידת חסידות אין לאסור בזה, ומאידך גיסא ריבוי השימוש יגרום לליכלוך רב ולהוצאות רבות על השימוש במים וכדו'. ואף דיתכן שמקפידים שלא יכנסו זרים כדי שלא יתלכלך, מ"מ יש להתיר ע"פ הש"ך דלעיל, שאם ישאל רשות יתרצה ויסכים אז מותר אף ללא קבלת רשות. מיהו במקום שדורשים על השימוש תשלום בודאי שמחוייבים לשלם. אולם שימוש בקופ"ח קיילי טפי, מאחר שאינו ברור שיש בעלות על הקופ"ח, ובפרט בקופה שהוא חבר בה, שזכאי לכל שירותיו. וצ"ע בכל זה.

נסיעה באוירון סביב א"י: קי"ל דאהל זרוק לאו שמיה אהל, לפיכך אוירון אינו חוצץ על תוכו, לפיכך לעשות סיורים באוירון מעל שמי הארץ, לכהן אסור ליסע בו בשעה שעובר על בית הקברות, וכן לישראל אסור אם הוא נוסע מעל מקום המקדש.

*****

נ"ב, בכתיבת מאמר זה נעזרתי בכתבי אאמו"ר זצ"ל, ובקונטרס 'בין הזמנים' של הגר"י שכטר, ובספר 'שלהי דקייטא' של הגרש"ב גנוט.

מי הדעת / הרב יוסף קסלר, מח"ס 'משנת ברכה', מודיעין עילית

מצות תלמוד תורה במנין המצוות לדעת הרמב"ם

וְלַמְדֵתֶם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם (יא, יט)

הנה הרמב"ם בספר המצוות כתב (מצוה י"א) וז"ל שציוונו ללמוד חכמת התורה וללמדה וזה הוא שנקרא תלמוד תורה והוא אמרו ושננתם לבניך, ולשון ספרי לבניך אלו תלמידך וכן אתה מוצא בכל מקום שהתלמידים קרויים בנים וכו' ושם נאמר ושננתם שיהו מחודדים בתוך פיך כשאדם שואלך דבר לא תהא מגמגם לו אלא אמור לו מיד, וכבר נכפל הציווי הזה פעמים רבות ולימדתם ועשיתם למען ילמדון וכו'.

הנה גדר המצוה מבואר שצונו ללמוד חכמת התורה וללמדה, וזה הוא שנקרא תלמוד תורה.

יש להעיר מה הרמב"ם משמיענו "וזה הוא שנקרא תלמוד תורה", וכי לא ידענו עד עתה מה נקרא ת"ת, גם יש להעיר מהו הלשון "חכמת התורה" ולא דברי תורה או תלמוד תורה וכמש"כ הרמב"ם בכל מקום.

והנה מקור המצוה כתב הרמב"ם שהוא בפסוק "ושננתם לבניך" והביא בזה הרמב"ם שני דרשות שלמדו בספרי א. "לבניך" אלו תלמידיך ומזה למדנו המצוה ללמד אחרים ב. "ושננתם" שיהו מחודדין בתוך פיך כשאדם שואלך דבר לא תגמגם ותאמר לו אלא אמור לו מיד, ובזה למדנו שיש מצוה על כל אדם ללמוד תורה.

הרמב"ם השמיט עשה דולמדתם את בניכם ממנין המצוות

ויש להתבונן טובא שהרי מצאנו שלשה מצוות עיקריות בענין תלמוד תורה וכמבואר ברמב"ם בהלכות ת"ת

א. חיוב ללמד את הבנים תורה שנאמר "ולמדתם אותם את בניכם".

ב. חיוב ללמד את התלמידים תורה שנא' "ושננתם לבניך" אלו תלמידיך.

ג. חיוב ללמוד בעצמו שנא' "ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם", וכן "ושננתם" דקאי אף על לימוד לעצמו וכו'.

[מלבד זה יש מצוה מדברי קבלה לקבוע זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה שנא' "והגית בו יומם ולילה", ומצוה זו הולכת על הזמן ולא שייך למצוות הנ"ל שהם על ידיעת התורה ללמוד וללמד את התורה.]

ויש ראשונים שחילקו את מצות ת"ת לכמה מצוות, עי' בבה"ג וביראים ובסמ"ק, וקשה טובא מדוע הרמב"ם לא מנה במנין המצוות מצוה ללמד את בניו שהיא מצוה בפנ"ע כדילפינן מהפסוק ולמדתם אותם את בניכם.

וביותר קשה שאף הרמב"ם לא הזכיר כלל ענין זה כשמפרש את המצוה ומפרש דוקא על לימוד בעצמו ולימוד לאחרים שאינם בניו ומדוע השמיט המצוה ללמד לבניו, וביותר שהרמב"ם בהל' ת"ת פתח ההלכות במצוה זו ללמד את בניו וכאן בסה"מ השמיטו.

ואין לומר שזה נכלל בפשטיה דקרא ושננתם לבניך שהובא ברמב"ם, שהרי מבואר בגמ' בקידושין וכמש"כ הרמב"ם דילפינן לימוד הבנים מקרא דולמדתם אותם וכו' [ו, וכבר פירשו האחרונים (עי' פנ"י (קידושין כ"ט): וחזי' מרן רי"ז הלוי עה"ת (פר' ואתחנן) ואגרות משה (יו"ד ח"ב ק"י) מדוע ושננתם קאי דוקא על לימוד לאחרים וקרא דולמדתם קאי על לימוד הבנים יעוי"ש]

עוד יש להבין שאף לגבי המצוה ללמוד בעצמו נקט כאן הרמב"ם דוקא את מצות ושננתם ובהלכות ת"ת (פ"א ה"ג) כתב מצוה זו מהפסוק ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם ומדוע בסה"מ נקט למצות ושננתם.

וראוי להתבונן בדברי הרמב"ם שם כשכתב ההלכה ללמוד בעצמו וז"ל מי שלא למדו אביו חייב ללמד את עצמו כשיכיר שנא' ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם, וכן אתה מוצא בכל מקום שהתלמוד קודם למעשה מפני שהתלמוד מביא לידי מעשה ואין המעשה מביא לידי תלמוד עכ"ל.

ויש להבין הלשון דמי שלא למדו אביו חייב ללמד את עצמו, ומשמע שכל ענין זה שייך במי שלא למדו אביו אך הלכתחילה צריך להיות שאביו ילמדו כל זה, וקשה וכי אביו לימדו כל התורה כולה עד סוף ימיו, ורק מי שלא לימדו אביו מחוייב בזה.

גדר חיוב האב ללמד את בנו

ובאמת דצריך לדון במצוה שהאב חייב ללמד את בנו עד היכן חיוב זה ומה צריך ללמדו, והנה הכסף משנה (פ"א ה"ז) כתב דחייב ללמדו רק מקרא וכ"מ ברש"י בקידושין (ל). אך הלחם משנה (שם ה"ב) כתב דבחנם חייב ללמדו אף משנה הלכות ואגדות ודייק כן מלשון הרמב"ם, וכ"כ בשו"ע רמ"ה ס"ו ובשו"ע הוסיף דבאפשר לו חייב אפילו בשכר ללמדו משנה הלכות ואגדות.

ונתבאר לעיל מדברי השו"ע הרב (קונטרס תלמוד תורה פ"א ה"ד) כתב שחייב ללמדו כל התורה שבכתב ושבעל פה כולה דהיינו תנ"ך וכל הלכות פסוקות של כל התורה עם הטעמים כי הן הן פירוש התרי"ג מצוות שבתורה ודקדוקיהם וכו', וגם ללמוד כל דברי חכמים וכו'. ושם בה"ה כתב ואל יאמר האדם איך אפשר ללמוד כל התורה שבע"פ כולה הרי התורה אין לה קץ ותכלית וכו', כי באמת ההלכות הנגלות לנו ולבנינו יש להן קץ ותכלית ומספר וכן המדרשים שנתגלו לנו רק שהתורה מצד עצמה אין קץ ותכלית אפילו לפשטי דרשותיה הצפונים בה ורע"ק היה דורש על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות ולא הגיע לתכלית דרשותיה עדיין, וכן אין קץ ותכלית לעומק טעמי ההלכות והפלפול בטעמיהן ובדרשותיהן במדות שהתורה נדרשת ועי"ז יתחדשו ג"כ חידושי הלכות

לאין קץ ותכלית למי שזוכה לזה אחר שגמר תחילה כל התושבע"פ המסורה לנו ונגלות לעין כל כמו שאמרו חכמים ליגמר אינש והדר ליסבר שהוא עיון בעומק הטעמים עכ"ל. ומתבאר שהחיוב ללמד את הבן כל תושבע"פ קאי על כל ההלכות הנגלות לנו בטעמיהן, אך מלבד זה יש את עומק הטעמים והפלפול שאין לו סוף וזה ימשיך הבן לבדו אחר שגמר כל התושבע"פ הנגלית לעין כל.

עוד מצאנו חילוק זה בדברי השו"ע הרב לענין ההלכה שילמד תורה ואח"כ ישא אשה וצ"ב עד היכן יעסוק בתורה קודם שישא אשה והרי אין גבול לתורה, וכתב (פ"ג ה"א) שילמוד תחילה תושבע"פ כולה שהן כל ההלכות בטעמיהן בדרך קצרה שהן פירוש כל התרי"ג מצוות בתנאיהן ודקדוקי סופרים ואח"כ ישא אשה וימשיך אח"כ כפי הפנאי שלא בעיון ופלפול כל ימיו כפי כחו עכ"ל

ומתבאר בדבריו שיש שני דרגות של ידיעת התורה ויש ידיעת כל התושבע"פ שהן כל ההלכות הנגלות לנו בטעמיהן ומלבד זה ימשיך כל ימיו לעסוק בפלפול ובעומק טעמי ההלכות וחידושי הדינים היוצאים מזה.

נמצא דיש שני מצוות המחייבות תלמוד תורה שילמד האדם לדעת את התורה א. "ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם" שהוא מצד שמירת המצוות והוא לידע ההלכות בטעמיהם שזה ע"י לימוד תושבע"פ כמתבאר ב. "ושננתם" שהוא להעמיק בטעמי ההלכות ולחקור ולפלפל בכל התורה שאין לה קץ ותכלית.

גדר המצוה דולמדתם אותם את בניכם

ונראה דאף מצות "ולמדתם אותם את בניכם" שהוא לימוד הבנים יסודה מכח שמירת המצוות וכמתבאר בשו"ע הרב דמה שהאב צריך ללמד את בניו היינו ללמד כל תושבע"פ שהם ההלכות בטעמיהן וכו', אך אינו כולל עומק הטעמים והפלפול, וכמשנ"ת בחיוב ללמוד מכח "ולמדתם וכו' לעשותם" שהוא מכח שמירת המצוות שהוא לימוד תושבע"פ ורק מצד "ושננתם" יש חיוב להעמיק ולהמשיך עד אין תכלית, וה"נ הוא גדר החיוב לענין לימוד האב את בנו.

ובזה יתבארו דברי הרמב"ם שכתב מי שלא למדו אביו חייב ללמד את עצמו שנא' ולמדתם וכו' לעשותם וכו' שהתלמוד קודם למעשה וכו', והיינו שלכתחילה הרי צריך האב ללמד את הבן כל לימוד זה של תושבע"פ כולה המביא לשמירת המצוות ורק מי שלא למדו אביו חייב ללמוד בעצמו כל זה מצד המצוה "ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם" שהוא חיוב על האדם עצמו ללמוד כל תושבע"פ, אך עדיין יש מלבד זה מצות "ושננתם" שהוא מש"כ הרמב"ם בהי"א להשכיל אחרית דבר מראשיתו ולהבין דבר מתוך דבר וכו'.

דברי הרמב"ם בשורשים שאין למנות מצוה הכוללת כל התורה

והשתא נחזור לדברי הרמב"ם בסה"מ שמנה רק למצות "ושננתם" לענין תלמוד תורה, דהנה מצאנו בכללי מנין המצוות לדעת הרמב"ם שכתב בשורש הרביעי "שאיין ראוי למנות

הציוויים הכוללים התורה כולה" והשיג על הבה"ג שמנה מצות "קדושים תהיו" אף שהמצוה באה להזהיר לקיים כל התורה כולה.

ונתבאר לעיל מה שמצאנו ברש"י בסוטה (לז.) על דברי הגמרא שם לענין מנין מ"ח בריתות שנכרתו על כל התורה ואמרינן שם ללמוד וללמד לשמור ולעשות הרי ארבע ופרש"י שם כל המצוות כולן טעונות ארבעה אלה ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם וכתוב ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם וכתוב ולמדתם אותם את בניכם הרי כאן ארבע מצוות לכל מצווה וכו' עכ"ל.

ומתבאר בדברי רש"י דיסוד שני המצוות "ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם" "ולמדתם אותם את בניכם" שהם מתחייבים מכח כל המצוות שבתורה שכל המצוות טעונות מצוות אלו, וחזינן עוד דמצות ושננתם לא הוזכר שם בגמ' בסוטה, והוא כפי המתבאר דיש לחלק בין מצות "ושננתם" שהיא מצות תלמוד תורה מצד עצמה ולא בשביל קיום המצוות משא"כ המצוות "ולמדתם וכו' לעשותם" "ולמדתם וכו' בניכם" הרי הם מחוייבות בשביל קיום המצוות כמש"כ רש"י כל המצוות כולן טעונות ארבעה אלה.

וממילא מתבאר בס"ד כמין חומר שהרמב"ם במנין המצוות מנה רק את מצות "ושננתם" למצות תלמוד תורה שרק מצות "ושננתם" היא מצוה מצד עצמה ואינה כוללת כל המצוות אבל מצות "ולמדתם" של לימוד הבנים ומצות "ולמדתם" של לימוד בעצמו הם מצוות הכוללים כל התורה שבאים כדי לקיים כל המצוות ובמנין המצוות אין ראוי למנותם, וא"ש שאף שהרמב"ם פתח הלכות ת"ת במצות לימוד הבנים מ"מ בסה"מ השמיט מצוה זו כיון שאינה שייכת למנין המצוות ודוקא מצות "ושננתם" שהיא מצות תלמוד תורה מצד עצמה ואין יסודה בשמירת המצוות ראוי למנותה במנין המצוות.

והשתא יתבאר היטב דברי הרמב"ם שכתב בראש המצוה "ללמוד חכמת התורה וללמדה וזה הוא הנקרא תלמוד תורה" ובפשוטו תמוה מה בא לפרש מה נקרא תלמוד תורה, ולהמתבאר הרי מתקו דברי הרמב"ם שבא לפרש מנין המצוות דדוקא מצות ושננתם שהיא מצות תלמוד תורה לעצמה אותה ראוי למנות משא"כ מצות ולמדתם אינה ת"ת מצד עצמה אלא באה מחמת כל המצוות וממילא אין שייכת למנין המצוות.

ויש לבאר בזה מש"כ הרמב"ם ללמוד חכמת התורה, ולכאו' בשאר מקומות לא מצאנו לשון חכמת התורה, אלא דבזה מגדיר הרמב"ם שהמצוה היא ללמוד את התורה בשביל חכמת התורה ואף באופן שאינו מביא לקיום המצוות.

ויובן בזה מה שמצאנו שהבה"ג מנה שלשה מצוות א. תלמוד תורה ב. ללמוד ג. ללמד, ולכאו' מצות ת"ת ומצות ללמוד כפולות הם, אלא שהבה"ג לשיטתו מונה אף מצוה הכוללת כל התורה וא"כ מנה את מצות "ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם" שהיא מחמת קיום המצוות וגם מצות "ושננתם" שהיא מצות ת"ת מצד עצמה.

מנחת שמואל / הרב שמואל מנחם קליין

ברכת כהנים בלילה

בַּעַת הַהוּא הַבְּדִיל ה' אֶת שֵׁבֶט הַלְוִי לְשֵׂאת אֶת אַרְוֹן בְּרִית ה' לְעֹמֵד לִפְנֵי ה' לְשֵׂרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בְּשֵׁמוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה (י, ח)

הרא"ש בפרק יום הכיפורים^פ הביא את דברי הירושלמי שברכת כהנים אינה אלא ביום משום שהוקשה לשירות, שנאמר 'לשרתו ולברך בשמו', מה שירות אינו אלא ביום אף ברכה אינה אלא ביום.

ויש לעיין שהרי מצאנו עבודות שכשרות בלילה כגון הקטרת אימורים, ואם כן, מנין שברכת כהנים הוקשה דוקא לשירות כזה שאינו כשר אלא ביום?

ויש לומר שמה שהקטרת אימורים כשרה בלילה זהו רק משום שהיא גמר עבודת הקרבן שקרב ביום, וכיון שהתחלת ההקרבה היתה ביום, הכשירה התורה גם לסיימה בלילה והגמר נגרר אחר ההתחלה, אך ברכת כהנים שהיא דבר בפני עצמו אינה כשרה אלא ביום.

אמנם יש לעיין ממנחת נסכים של קרבן שכשרה גם היא בלילה כמבואר בדברי הגמרא שדורשת מהפסוק: "ומנחתם ונסכיהם" שמנחת נסכים שהתקדשה בשחיטה עם הזבח אינה קריבה אלא ביום, אך אם היא באה בנפרד יכולה לבוא גם בלילה^פ, ואם כן מנין שברכת כהנים לא הוקשה למנחת נסכים זו?

ויש לומר שגם מנחת נסכים הבאה בפני עצמה היא מחיובי ומדיני הקרבן, והיא טפילה להקרבת הקרבן, וכיון שעיקר הקרבן קרב ביום, כשרה אף היא אף בלילה, אך ברכת כהנים שאינה נטפלת לקרבן ולהקרבה אינה כשרה בלילה.

אך עדיין יש לעיין ממנחת נסכים הבאה בנדבה בלא שום קרבן שלכאורה כשרה אף היא בלילה, ואם כן מוכח שגם בלא היטפלות והיגררות לשום קרבן היא כשרה גם בלילה, ומנין שברכת כהנים לא הוקשה לעבודה זו?

ובאמת שלא נאמר בגמרא דבר מפורש בדין מנחת נסכים הבאה בנדבה האם היא קריבה בלילה או לא, וראיתי בספר חידושי הגאון רבי דב לנדו שליט"א למסכת זבחים^פ שעמד בדין זה וציין לדברי השטמ"ק בזבחים (דף ח אות ח) שכתב שמנחה כזו אינה קריבה בלילה, ולפי זה מיושבת היטב שאלתנו, אך הראני ת"ח אחד^פ את דברי הגמרא (בתמורה יד, ב) שאומרת: "אמר רב פפא: השתא דאמרת נסכים הבאין בפני עצמן קריבין אפי' בלילה, נזדמנו נסכים בלילה - מקדישין בלילה ומקריבין", ולכאורה 'נזדמנו נסכים בלילה' משמע שמביאם בנדבה, וכן ראיתי בספר 'חלב חטים'^פ שם, אם נאמר שמנחת נסכים של נדבה

^פ יומא פ"ז סימן כ.

^פ תענית ב, ב; זבחים ח, א ובעוד כמה מקומות.

^פ חידושי מורנו הגרד"ל זבחים כה, א על תוס' ד"ה ואימא.

^פ הגאון ר' חיים הלי שליט"א.

^פ להגאון בדורו רבי חי טייב זצ"ל מגדולי חכמי תוניס לפני כמאה ושמונים שנה.

אינה קרבה בלילה מיושבים דברי הירושלמי לגבי ברכת כהנים שאינה בלילה, אך אם נאמר שהיא [מנחת נסכים של נדבה] קרבה בלילה, קשה מדוע ברכת כהנים אינה בלילה וכנ"ל.

כמו כן יש לעיין ממה שניסוך המים כשר בלילה^א אף שהוא עבודה לכאורה, ואם כן, מנין להשוות ברכת כהנים לעבודות הפסולות בלילה ולא לעבודה זו הכשרה בלילה.

ויש לבאר בזה שמה שכשרים נסכים ומנחת נסכים בלילה הוא משום שנסכים הם דבר הנטפל להקרבה, ואף נסכים הבאים בנדבה בפני עצמם נחשבים כדבר הנטפל לעיקר ההקרבה על המזבח שזהו הקרבנות, וכן מנחת הנסכים שבאה כדבר הנלוו לנסכים נחשב כדבר הנטפל לעיקר ההקרבה, ולכן הם כשרים בלילה, אך ברכת כהנים שהיא דבר בפני עצמו, אינה כשרה אלא ביום ככל שאר עבודות הקרבנות שאינם כשרות אלא ביום.

והנה המהרי"ל (הלכות יום כיפור אות י) ועוד פוסקים רבים סוברים שיש נשיאת כפים בלילה, וכן פסק המגן אברהם (סימן תרכ"ג סק"ג), ולכאורה זהו משום שבתלמוד בבלי לא הוזכר דין זה שאין ברכת כהנים בלילה, ולא הוזכר ההיקש לשירות לענין זה^ב, אך יש לעיין שהרי לענין עמידה בברכת כהנים הוזכר ההיקש לשירות, ומדוע לענין לילה לא נקיש, ויש לומר שזהו משום שיש עבודות שכשרות בלילה כהקטרת אימורים והקרבת נסכים ומנחת נסכים, והם אינם סוברים את מה שכתבנו שדוקא דברים שנחשבים טפלים לקרבן כשרים בלילה, או שהם סוברים שברכת כהנים נחשבת כגמר וחלק מהתפילה, וכן משמע בדברי המהרי"ל שם שכתב לדמות ברכת כהנים להקטרת אברים ופדרים שכיון שעיקר הקרבן קרב ביום קרבים הם גם בלילה, ומשמע שמה שיש ברכת כהנים בלילה הוא רק באופן שהתפילה נעשתה ביום ומשום שברכת הכהנים נחשבת כחלק מהתפילה ונטפלת אליה.

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

העוצמה שיש בכל ברכה שהאדם מברך

דברים פרק ז (יב) וְהָיָה עִקְבֵי תִשְׁמְעוּן אֶת הַמִּשְׁפָּטִים וְגו' (יג) וְאֶהְבֶּךָ וּבִרְכֶךָ וְהִרְבֶּךָ וְגו'. ובפרק ח פסוק (י) וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבִרְכַתְּ אֶת-יְקוֹק אֱלֹהֶיךָ עַל-הָאָרֶץ הַטְּבָה אֲשֶׁר נָתַן-לְךָ; ופרש"י (יב) והיה עקב תשמעון, אם המצות הקלות שאדם דשא בעקביו תשמעון:

^א עיין גמרא תענית ב,ב ובתוספות שם ד"ה איבעיא.

^ב וגם לגירסתינו בירושלמי בברכות אין מוזכר היקש זה לענין ברכת כהנים בלילה.

שאלות:

א} עלינו להבין מדוע כתוב "עקב" ולא נכתב אם תשמעון? ודרשו חז"ל לרמז לדברים שאדם דש בעקביו, והשאלה עלינו להתבונן במה דברים אמורים ומהן הדברים שמתכוונת התורה שאדם דש בעקביו? ב} ועוד איך יתכן שכל הטובה והברכה תלויה בדברים שאדם דש בעקביו? ג} ומה המסר בשם הפרשה "עקב"?

מנהג העולם:

הנה אם נתבונן באורח חיי האנושות אחד הדברים שהאדם נפגש איתם בכל יום עשרות פעמים ואינו מייחס מספיק חשיבות להן הן ברכותיו של האדם כיצד מברך, ובהיות שהאדם אמור לברך מאה ברכות בכל יום ואולי יותר וממילא צא וחשוב שבכל חודש נכפיל בשלושים נגיע לשלושת אלפים ובשנה לשלושים ושיש אלף נכפיל פי שבעים כי ימי שנות האדם שבעים שנה יוצא איפה שמברך שני מליון חמש מאות ועשרים ברכות בחייו או יותר, ומתוך כך אין לאדם מספיק תשומת לב לברכותיו כיצד נעשות, אלא עודו בכפו יבלענו, ובקושי יודע שמברך, ואין מה לדבר על השקעה באמירתה או בכוונתה של הברכה, ולא למי מברך, וכך האדם עוברים שנותיו וימי חייו ומעט מאוד מברכותיו שהצליח לחשוב על ברכותיו ומכוון בהן, ולו האדם היה יודע מה כוחה עוצמתה וסגולתה של כל ברכה אין ספק שהיו ברכותיו נראות אחרת, ולזאת התורה מלמדת אותנו על אחד הדברים שאדם דש בעקביו ומה סגולתה וכוחה של הברכה כאשר נבאר.

סיפור הזוי אוכל בשפע בגטו אצל הנאצים בזכות ברכת המזון:

בספר נוטרי אמן. מביא סיפור בשם יוסף זייבלד שהיה מתפלל בבית הכנסת הר צבי ובשכנותו התגורר אדם בשם רב שמעון אשר בימי חג הסוכות שכולם עושים בחצר והיה נשמע מה קורה אצל השכן היה שומע את ברכת המזון של הרב שמעון בצורה מיוחדת ומאוד עניין אותו מה המיוחד בזה, ואז סיפר לו כשהיה בגיל אחד עשרה ולמד בתלמוד תורה פעם הגיע הרב מלובלין לבחון ולבסוף אמר להם שהוא רוצה לגלות להם סוד גדול והוא שכל מי שיברך ברכת המזון בכונה ובמחה מובטח לו שמזונותיו יהיו מצויים לו ולא יחסר לו כל ימיו, התלהב מהדבר והחליט לקבל על עצמו הדבר, והנה בשואה כאשר נלקחו כולם אנשים נשים וטף היו שני רכבות משמאל שלו למשרפות והרכב מימין שלחו כל מי שכשיר לעבודה והתפלל שיזכה לחיות וללכת לרכבת מימין והנה בהיותו גבוה מבני גילו למרות ציערותו היה נראה גדול ולכן שלחו אותו לימין, אבל הבעיה שאח"כ הם שואלים כל אחד איזה מקצוע יודע ולפי זה שלחו אותם לעבודה והוא בהיותו צעיר לא יודע כלום מה יענה כשישאל, היה זקן שעמד לידו ויעץ לו שיגיע שהוא טבח והוא העוזר שלו, ואכן אזר אומץ וכך השיב ובאמת שלחו אותם למטבח וראה איך ההבטחה אפילו בשואה היו מזונותיו מצויים לו, והנה פעם היה איזה מפקד אכזרי ראה אותו במטבח לא מצא חן בעיניו שבחור צעיר כזה אוכל טוב ונראה בריא החליט להתעלל בו ולכן קרא לו מיד לקח אותו למקום מרוחק והוריד אותו במקום סלעי ונתן לו פטיש אמר לו אנחנו צריכים כאן שתחפור שני מטר על שני מטר בעומק שני מטר אם תצליח עד הבוקר אחזיר אותך למטבח ואם לא

אתה לא חוזר, התחיל להתפלל לבורא עולם הרי מי שמברך ברכת המזון בכוונה מזוונותיו מצויים לו כל חייו וכאן הרי אין לו מה לאכול וימות מרעב איפה ההבטחה, ולאחר כמה זמן עברו שם ברכב גרמנים שראו אותו עומד ומכה בפטיש התלוצצו ממנו וזרקו עליו כמויות של כל מיני ירקות והמשיכו בנסיעתם, והנה רואה פתאום שיש לו אוכל בשפע, אבל אח"כ התפלל מה יעזור הרי הוא לא מסוגל בפטיש לחצוב כזה בור וישאירו אותו כאן למות אנא השם תעזור לי, אחרי כמה זמן עברה משאית של פולנים וראו שיש לו ערימות של ירקות חשבו אותו שהוא אחראי מטעם הגרמנים התחננו אליו שיתן להם, הבריק רעיון במוחו אמר להם מי המפקד שלכם ניגש אליו ואמר לו אם אתם מוכנים לחפור בור של שני מטר על שני מטר יתן להם את כל הירקות, שמחו ומיד ירדו כולם עם כלים וחפרו את הבור ונתן להם את הירקות, למחרת הגיע הקצין הגרמני וראה שחפר את הבור כמו שביקש ולכן החזיר אותו למטבח ומזוונתיו שוב היו לו מצויים ולבסוף ניצל מהשואה. אמר לחברו עכשיו אתה מבין למה אני מברך ברכת המזון בשמחה ובכוונה שזה מה שהציל את חיי וגם עד היום ברוך השם חיי בשפע.

רמז מהפרשה שצריך לכוון בהזכרת שם השם:

ובזה נבא לביאור הרמז בפסוקים לדברי חז"ל, שכוונת התורה לרמז "והיה עקב" וכו' על עבירות שאדם דש בעקביו הן בעכרו של האדם כמאמר דוד "עוון עקבי יסובני" כי כל עבירה אפילו הקלה שלא נזהר בה נהפכת לקשה, בהיות ואין האדם מייחס מספיק חשיבות לדברים הקטנים עד שמצטרפים לעבותות של עגלה, ואחד הדברים שניתן לתת עליהן את הדעת הן הברכות שיש חוסר תשומת לב. ולענ"ד יש לכך רמז בפסוק הראשון "והיה עקב תשמעון" "והיה" אותיות שם השם, לרמז שהזכרת שם השם היא אחת העבירות שדש האדם בעקביו ואינו נזהר בכונתו. ולזאת המסר של שם הפרשה להיות זהיר ונזהר בדברים שאדם מזלזל והם הברכות.

דברי הזוהר במעלת המכוון בברכותיו ועי"ז מוריד שפע:

וכתב בזוהר [מתורגם] רעיא מהימנא כרך ג (דברים) פרשת עקב [דף רע ע"ב] ומי שְׁמַבְרֵךְ אֶת הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא - מִתְבַּרֵךְ, וְלוֹקֵחַ חֶלְקוֹ מֵאוֹתָן הַבְּרָכוֹת, בְּתַחֲלָה שֶׁל כָּל הָעוֹלָם שְׁלֵמֻטָּה. כִּיִּן שֶׁשָּׂמוּ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִתְבַּרֵךְ מִשָּׁם, יוֹרֵד וְשׁוֹרֵה עַל רֵאשׁוֹ הַחֶלֶק הָרֵאשׁוֹן. וְהָרִי בְּאַרְנוֹ שְׁפָתוֹב, (שמות כ) בְּכָל הַמְּקוֹם אֲשֶׁר אֶזְכִּיר אֶת שְׁמִי אָבָא אֵלֶיךָ וּבִרְכָתֶיךָ. וכו' כְּשֶׁעוֹלוֹת אוֹתָן הַבְּרָכוֹת מִלְמַטָּה, אֵין פֶּתַח וּפֶתַח לְמַעְלָה, וְאֵין מְמַנָּה לְמַעְלָה שֶׁלֹּא פוֹתַח אֶת כָּל אוֹתָם הַפְּתָחִים. וּמְכַרְיִזִים וְאוֹמְרִים בְּכָל אוֹתָם הַרְקִיעִים: זֶהוּ דוֹרוֹן שֶׁל הַמֶּלֶךְ שֶׁשָּׁלַח פְּלוֹנִי, זֶהוּ דוֹרוֹן בְּקִיּוֹם כְּרָאוּי. וּמִי הוּא? הַבְּרָכָה שֶׁהִשִּׁיבוּ עָלֶיהָ אָמֵן. שֶׁכָּל בְּרָכָה שֶׁהִשִּׁיבוּ עָלֶיהָ אָמֵן, זֶהוּ בְּקִיּוֹם כְּרָאוּי.

עיקר השגת רוח הקודש תלוי בכוונת הברכות:

וכתב המהרח"ו בשער רוח הקודש דף ח ע"ב וז"ל גם א"ל מורי ז"ל. כי עיקר השגת האדם אל רוח הקדש. תלויה ע"י כונת האדם וזהירות בכל ברכת הנהנין. לפי שעל ידם מתבטל כח אותם הקליפות. הנאחזות במאכלים החומרניים. ומתדבקים בהם באדם. האוכל אותם.

וע"י הברכות שעליהם. הנאמרות בכונה. הוא מסיר מהם הקליפות ההם. ומוזכר החומר שלו. ונעשה זך. ומוכן לקבל קדושה. והזהירני מאד בזה עכ"ל. והובא בכה"ח סימן רב ס"ק א.

דברי בעל יסוד שורש העבודה, ברכה בלי שם ומלכות אינה ברכה:

ומבואר במסכת ברכות דף מ ע"ב כל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה וכן פסק הרמב"ם הלכות ברכות פ"א ה"ה. וכן שו"ע או"ח סימן ריד סעיף א: וכתב לבאר דברי חז"ל בספר יסוד ושורש העבודה בשער השני בשער האשמורת שאין כוונת חז"ל שלא מזכיר את שם השם אלא אפילו אומר בפיו אבל אינו חושב בליבו למי מברך ועל מלכותו וגדולתו של בורא עולם זה עצמו נחשב שאין שם ומלכות כי לא חשב והתבונן בברכתו שמברך ומודה לבורא עולם.

דברי הבן איש חי ברכה בכוונה מתקנת הנשמות המגולגלות במאכל:

וכתב מרן הבן איש חי בספרו בן איש חיל ג' תשובה א'. צריך להזהר שהברכות שיהיו בכוונה גדולה והטעם שתיקנו את הברכות על כל מאכל הוא מפני שכל מאכל יש בו ניצוץ קדוש המעורב ומגולגל בו ועל ידי הברכה הוא מעלה הניצוץ הקדוש מן המאכל ההוא, ולכן כל מי שאינו מברך בכונה מזיק לאותו ניצוץ שנאכל בלי תיקון, ובזה פירשו את הפסוק בתהילים קיז-ה. רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף. רוצה לומר שטעם שברא הקב"ה את טבע בני האדם שיהיו רעבים גם צמאים ולא ברא אותם שיהיו קיימים בעולם בלא אכילה ושתיה ולא ירעבו ולא יצמאו כמו מלאכים? לזה אמר נפשם בהם תתעטף, פירוש בגלל נפשם של בני האדם בהם באוכלים תתעטף דהיינו תתלבש, ותפקידו לתקן אותם בברכותיו. ופירש לפי זה למה נזיר התורה כותבת שצריך לכפר אשר חטא בנפש על שהזיר עצמו מהיין, ומבאר כיון שלכל אדם יש לו את התפקיד לתקן במאכלו ושתייטו את הניצוצות הקשורים לנשמתו ובזה שלא שותה מפסיד את תיקונם.

מעשה שהיה על סגולת ברכת אשר יצר ובורא נפשות בכוונה:

ונביא כמה מעשיות מספר אין עוד מלבדו עד כמה גדולה ומסוגלת הברכה בכוונה להציל ולהגן על האדם. ברכה בכוונה מורידה שפע ובריאות ומספר אחד האברכים בדידי אנא הוה האי עובדא אשר חשתי ברע והלכתי לבית רפואה ובהיותי ממתין לחוות דעת של הרופאים קראתי בחוברת המדברת במעלת ברכת אשר יצר ובאותו זמן עברה שם אשה אחת עם בתה וראתה כי אני מעיין בחוברת המדברת על ברכת אשר יצר ביאוריה מעלותיה וסגולותיה, שאלה אותי אוכל לספר לך סיפור אישי שקרה איתי אמרתי לה בבקשה, וכך סיפורא אני אשה שבעבר הייתי רחוקה מן היהדות מכל וכל והנה לא מזמן נסעתי בירושלים באוטובוס קו החוזר מן הכותל וכידוע לך שהיה לפני כמה שבועות אוטובוס שהתפוצץ על ידי מחבל מבני עוולה ימ"ש והיה זה אותו אוטובוס שבו נסעתי ובעוונתי הרבים גם אני נפגעת בו והגעתי למצב של מוות קליני רחמנא ליצלן הובלתי לבית החולים, ושם לפני שהתעוררתי לחיים ראיתי את האדמו"ר מבעלזא שבא אלי ואמר לי דעי לך שישנם שני ברכות שאנשים מזלזלים בהם והם ברכת בורא נפשות רבות וברכת

אשר יצר ושני ברכות הללו הם כנגד בריאות הגוף וכנגד בריאות הנפש, ברכת בורא נפשות רבות היא כנגד בריאות הנפש, וברכת אשר יצר היא כנגד בריאת הגוף, אם תקבלי על עצמך לברך שני ברכות הללו בכוונת הלב תראי ישועות, וכך מתוך דבריו אלו התעוררתי לחיים רק שעדיין המצב הבריאותי היה מדורדר והוצרכתי לעבור איזה ניתוח ואני בנתיים גמרתי בליבי אומר להתחזק בשני ברכות הללו, ולילה לפני הניתוח הייתי קוראת תהילים מעומק ליבי כדי שהכל יעבור בשלום, וראה זה פלא למחרת הכניסו אותי לבדיקות קודם הניתוח הרופא יצא ואמר אני לא יודע מי אמר שאת צריכה ניתוח בעזרת ה' תצליחי להתגבר עם הבעיה בלי ניתוח, ובאמת כך היה המצב הבריאותי השתפר בחסדי ה' והנה אני ב"ה נצבת לפניך, ואני עמדתי כמשתומם למשמע אוזני ואני בעצמי נתעוררתי ונתחזקתי מדבריה וקבלתי על עצמי לכוון בברכות האלו ובחסדי ה' המרובים עלי התוצאות של הבדיקה שעשו לי הרופאים יצאו מוצלחים וחזרתי לביתי בשלום תודות לאל יתברך.

סיפור פלאי תרופה להרטבה ברכת אשר יצר:

אל אחד מרופאי בית החולים תל השומר שבמרכז הארץ הגיע בחור כבן שמונה עשרה, על סף גיוס, שלא עלינו סבל מבעיה קשה ונדירה וזה תקופה ארוכה שהוא מחפש אחרי פתרונה. הוא סבל למרות גילו הבוגר מבעיית הרטבה נדירה ומוזרה שכל ניסיונותיו עד עתה לפותרה התגלו כניסיונות שווא ועלו בתוהו. הרופא אותו ביקר, בדק אותו והמליץ בפניו את המלצותיו, אך יחד עם זאת פנה אליו בהמלצה אישית ואמר: "תשמע בחור יקר, חבל על זמנך היקר, יש לי בשבילך רעיון הרבה יותר מוצלח." "מה הוא?" שאל הבחור בסקרנות, מתרגש לשמוע על משהו שיקדם אותו לתוצאה הרצויה. "תקפיד לברך ברכת אשר יצר". אמר לו הרופא באופן מפתיע. למשמע העצה החל הבחור להקפיד על הברכה ואכן הישועה לא איחרה להגיע. מאז, מספר הרופא את הסיפור הפלאי לכל מי שמעוניין בבריאות וישועה.

סיפורו של הקשיש בן התשעים ואשר יצר:

לבית חולים קטן במרכז הארץ הגיע אדם בן תשעים שהיה נתון במצב קשה תוך סכנה מיידית לחייו, בשל סתימה קטנה אך מאוד משמעותית שארעה באחד מנקביו. טובי הרופאים הוזעקו למיטתו בניסיון להביא מזור למחלתו, אך גם אותם פתרונות המוצעים דרך כלל לסובלים מבעיה הדומה לשלו, לא יכלו להועיל במקרה זה עקב גילו המופלג של החולה. לאחר כמה שעות ודיונים קראו הרופאים לבני הזקן ואמרו להם: "לנו אין מה לעשות. עליכם להתפלל ולקוות לנס. אם יש לכם סגולות לישועה לעשות, זה הזמן." הבנים יצאו בלב כבד מהמקום ולא ידעו מה ניתן לעשות. אחד מגדולי הרבנים ששמע מהבן הגדול על מחלת האב, המליץ לו להקפיד על ברכת אשר יצר בכוונה כדי לקרוע את רוע הגזירה. הבן, שארגן יום למחרת סיור בכותל המערבי לבני נוער וחיילים, פנה אליהם בבקשה ואמר: "אבי נמצא כעת בסכנת חיים, אשמח מאוד אם כל אחד מכם יקבל על עצמו לברך ברכת אשר יצר לרפואתו ולזכותו." לא עברו כמה שעות והבן קיבל צלצול טלפון

מפתיע מרופא המחלקה: "בדקנו את אביך ואין לי איך להסביר זאת, אבל הסתיימה בנקביו נעלמה כלא הייתה."

סיפורו של עובד ההייטק על אשר יצר:

אחד העובדים בחברה כלשהיא בצפון הארץ סבל למרות גילו הצעיר ומצב בריאותו הכללי המצוין, מעצירות כרוניות מתמשכת שלא נמצא לה כל מזור ופתרון. כל אחד מחבריו הטובים או בני משפחתו ששמע על הבעיה, ניסה בכל כוחו לעזור במציאת מומחה או פתרון, אך ללא הועיל. ביום בהיר אחד הבעיה נעלמה כלא הייתה. כשנשאל העובד על העניין, הייתה בפיו רק תשובה אחת ברכת "אשר יצר."

מעשה שהיה ברכת אשר יצר בכוונה:

ומעשה שסיפר לי השכן ר' אברהם להב הי"ו משכונת אור החיים בבני ברק שהיה לו חבר חולה דיאליזה ב"מ והמתין לתרומת כליה אחיו הסכים לתרום רק לאחר שיוליד ילדים וכך המתין במשך שלוש עשרה שנה שלא היה עושה שתן לבד ולא היה מברך אשר יצר, לאחר שלוש עשרה שנה תרם אחיו את הכליה ועשו ניתוח וב"ה הצליח, באותו יום שהחלים מהניתוח היה פעם ראשונה אחרי שלוש עשרה שנה שעשה שתן בכוחות עצמו, וכאשר יצא בירך אשר יצר בקולי קולות ובהתרגשות עד שכל הבית חולים שמעו את ברכתו מרוב שמחה שרצה להודות להשי"ת. לצערנו רק אז האדם מעריך את הברכה, אבל האמת שכל ברכה יש בה עוצמה וסגולה לשפע ברכה והצלחה.

מעשה עם אחד מגדולי טונים שניצל בזכות ברכת שהכל בכוונה:

אחד מגדוליה של העיר תוניס שבספרד הלך עם שניים מתלמידיו לפתע הגיע מולם שווד ערבי גיבור וחזק חסם את דרכם ואיים בכל תוקף להרוג את הרב, ניסו שני התלמידים לגונן על רבם הנערץ מפני הערבי המתפרע וביקשו לשכנעו ולדבר על ליבו שיסיר מחשבתו הרעה אך הוא בשלו רוצה הוא בכל מחיר להרוג את הרב ואם יפריעו לו התלמידים בדרכו יהרוג גם אותם, כשראה הרב כי כלתה אליו הרעה הפציר בתלמידיו להתרחק בלב דואב ובעיניים דומעות התרחקו התלמידים אך צפו ממרחק לדעת איך ייפול דבר, בטרם התנפל הערבי על הרב נתן לרב אפשרות לבקש את בקשתו האחרונה קודם שיהרגהו הרב ביקש להגיש לו כוס מים ומיד החל לברך בהתלהבות קודש בקול ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שהכל נהיה בדברו, בטרם כילה הרב לשתות מן המים התרחש נס פתאום עבר לידם בדהירה שייח ערבי שונא יהודים אף הוא, אולם ראו זה פלא משראה את הערבי המתכוון לעשות מעשה שפל ולהרוג את הרב צעק לעברו את כל היהודים אתה יכול להרוג אך את רבם השאר בחיים, כששמע זאת הערבי שחרר מיד את הרב וקם לחפש את שני התלמידים שהספיקו לברוח מהמקום, לאחר שנפגשו התלמידים עם רבם שאלוהו למה ביקש בבקשה אחרונה כוס מים, נענה הרב ואמר כלום סבורים אתם שלכוס מים הייתי זקוק ודאי שלא, אלא רצוני היה לברך עוד פעם אחת ברכת שהכל נהיה בדברו שכך מקובלני שעל ידי ברכת שהכל בכוונה ניתן לקרע גזרות רעות ואין שום בריה יכולה להזיק

ולשלוט במי שמאמין בוודאות כי אין עוד מלבדו והכל נהיה בדברו כדברי הגר"ח מוואלוז'ין בנפש החיים בסגולתו הנפלאה.

כיצד ניצל האדמו"ר מסלונים זצ"ל בזכות ברכת שהכל בכוונה:

סיפור דומה מסופר על האדמו"ר מסלונים זצ"ל במלחמת העולם הראשונה נכנסו החיילים לעיר והעמידו את כל המשפחה ליד הקיר בכוונה לירות בהם ולהרגם, החיילים אפשרו לאדמו"ר לבקש בקשה אחרונה, האדמו"ר ביקש מבנו שיביא לו כוס מים הוא התחיל לברך במתינות ובכונה ברוך אתה ה' שהכל נהיה בדברו, עוד לא סיים את ברכתו נשמעה מהרחוב קריאתו של המפקד לחיילים, מיד רצו החיילים החוצה כך ניצלו כל בני המשפחה בזכות הברכה. שי עולמות ברכה.

כיצד ניצלו במלחמת יו"כ בזכות ברכת שהכל נהיה בדברו:

בעל תשובה אחד החליט לקרב את חבריו ליהדות הוא הזמינם לערב הרצאות בביתו והגיש להם פלחי אבטיח בתור כיבוד כאשר יצא מהחדר שמע אותם מתווכחים ביניהם, הוא הטה אוזן ושמע כי הם מתלבטים מהי ברכתו של האבטיח כנראה מפני הכבוד שרחשו לו לא רצו לאכול בביתו ללא ברכה, על כן ניסה כל אחד לגלות את ידיעותיו ביהדות ולומר מהי הברכה אבטיח, הוא פרי אמר אחד לכן מברכים עליו בורא פרי העץ, תלוי היכן מגדלים אותו הניף אחר את ידו בביטול אבטיח גדל באדמה ולכן מברכים עליו בורא פרי האדמה, ואני אומר קם הנמרץ מכולם שמברכים עליו שהכל נהיה בדברו, שאר החברים שתקו והמתינו לבעל הבית שבוודאי יוכל לפתור את החידה, בשובו לחדר סיפרו לו מה הנידון והוא הורה להם לברך על אבטיח בורא פרי האדמה, בשלב זה נראה כי העניינים שקטו, אך להפתעתם קם הבחור הנמרץ ואמר מברכים שהכל נהיה בדברו, ואני אומר לכם שזה עובד הכל הביטו בו בחוסר הבנה והצעיר המשיך ברכת שהכל פועלת על טילים מניסיון ואספר לכם עובדות, גויסתי לצבא במלחמת יום הכיפורים הייתי בקבוצת טנקים שנלחמה במדבר סיני הפלוגה מנתה עשרות טנקים ועלינו הוטל להתקיף מוצב מצרי, המשימה לא נראתה קשה מדי אך משמים רצו אחרת המצרים ירו ופגעו פגיעות מדויקות ורוב הטנקים של הפלוגה שלנו הושמדו, כשראה מפקד הטנק שלי את המצב צעק בייאוש אם מישהו יודע איזו תפילה להתפלל לבורא העולם שיושיע אתנו, אף אחד מאיתנו לא ידע להוציא חייל אחד שענה בהיסוס כי מכיר הוא תפילה אחת אך אינו בטוח שהיא מתאימה לזמן זה והיא ברכת שהכל נהיה בדברו, למדנו את נוסח הברכה וכשהיינו מוכנים ודרוכים לירות את הפגז צעקנו יחד את הברכה אבל חיכינו לנס שיתרחש הפגז פגע במיכל הדלק של הטנק המצרי והטנק עלה בלהבות, טנק מצרי מכוון אלינו את הקנה זעק אחד החיילים עמדנו לירות לעברו פגז נוסף ושוב צעקנו ברוך אתה ה' שהכל נהיה בדברו נס נוסף התרחש עוד טנק מצרי נפגע והחל עולה בלהבות, כך השמדנו טנק אחר טנק לפני כל ירייה צעקנו שהכל נהיה בדברו ובכל פעם נדהמנו מחדש מהפגיעה המדויקת המשכנו כך עד שהשלמנו את המשימה בהצלחה.

מוסר השכל:

עלה בידנו עד כמה העוצמה שיש בכל ברכה ויש ביד האדם בנקל סגולה גדולה ועצומה אשר ביכולתה להגן ולהציל מכל גזירה רעה ולרפא כל חולי ומכאוב ואף לזכות לילדים מוצלחים כדברי הגאון רבי יעקב ישראל קניבסקי זצ"ל הסטייפלר באגרתו לאמהות שכאשר האמא מברכת כל ברכה לאט ובנחת יש לילדים מידות טובות יותר ופחות חוצפה, וכאשר הברכה היא בקול היא יותר טובה מכל קלטת חינוכית שבעולם, כי כל ברכה פועלת הרבה בשמים, ומה גם שכל ברכה בכוונה סגולה היא לרפאות כל חולי ולמניעת מחלות חלילה. ואף גם זאת סגולה בדוקה לפרנסה טובה כדכתיב ברכת ה' היא תעשיר משלי י כב, בפרט ברכת המזון אשר היא ברכת השם המחוייבת מהתורה כאשר יברך אותה בכוונה מתוך הסידור היא תעשיר, וכמו שסיפרנו, ולזאת החי יתן אל ליבו להשתדל לקבל על עצמו לכוון לפחות בשלושת הברכות אשר יצר רפואת הגוף, ובורא נפשות רפואת הנפש, ושהכל הפוטרת הכל ומרפא הכל ועל ידי זה נזכה לכל השפע והברכה בבריאות איתנא ונהורא מעליא אמן ואמן.

החותם בברכת שבת שלום ומבורך.

הצב"י מרדכי מלכא עיה"ק אלעד

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית

ערב רב בימינו

וְהָיָה אִם שָׁכַח תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ וְהִלַּכְתָּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְעַבַדְתָּם (י, יט)
ובאמת □ שכחנו.

והיה חורבן. חורבן נורא ואיום.

הדברים דלהלן נכתבים בתשעה באב, ובהשראת החורבן שארע בו.

חז"ל הקדושים מתארים לנו את קורות עם ישראל באותו הזמן.

והיה שם □ דם. הרבה מאוד דם.

חורבן ביתר למשל. נהרות של דם, כפשוטו ממש. הסוס היה שוקע עד חוטמו בדם יהודי.

□ דם יהודי!

והוא אינו הפקר. כך ברור.

□ אפילו שהוא נראה כמו הכי הפקר שיש. כך כבר אלפי שנים.

קשה מאוד להסביר את זה.

קשה מאוד להסביר למה תינוק רך נהרג באכזריות נוראה, וכשכל חטאו שהוא נולד לאם

יהודיה; וזה לא 'תינוק', אלא 'תינוקות'; ולא 'מיעוט רבים שנים' □ אלא אלפי רבבות.

למה אדם שלא עשה לאף אחד מאומה, צריך להיקרע איברים איברים. למה!

ושוב, היו מליונים כאלו במשך הדורות.

העולם שלנו הוא מסך שחור. רב מימדים, ורב יכולות.

וביכולתו □ להסתיר, ולהחשיך, ואפילו להעלים לחלוטין, את התנועות הטקטוניות

האדירות המתרחשות מתחת לפני השטח הכאילו 'רגוע'.

ובחושך הנורא הזה, אנחנו רואים בקושי צלליות נעות. מה הם עושים שם □ אף אחד לא

יודע.

ובצלליות הללו □ יש הרבה מאוד דם יהודי. ומה הוא 'עושה', קשה מאוד לדעת. קשה

מאוד להסביר.

אבל יש לנו 'משקפים'. מיוחדות כאלו, שמאירות את המציאות. מאירות את החושך.

□ התורה הקדושה.

היא זו שיכולה לגלות לנו, מה 'מונח' במציאות השחורה משחור שלפנינו.

גם התורה עצמה □ עדיין אינה 'מוארת'. היא עמוקה מיני ים, ואנחנו רק 'מגרדים' משהו, מ'למעלה'; אבל עדיין □ זו אותה התורה ממש. גם ה'גירוד' הקל שלנו. וכל כולה □ אור. והיא מגלה לנו, שכל מה שאתה רואה בעינים שלך, זה לא אמת. זהו רובד מאוד חיצוני, ומאוד מטעה.

ובאמת □ יש התייחסות לכל טיפת דם יהודי. לכל מכה, ולו ה'קטנה' ביותר. אפילו אם יהודי שולח יד לכיסו ואינו מוצא שם איזו פרוטה שהוא חשב למצוא שם, זה 'יסורים'. הכל נרשם. הכל מתועד.

□ מי אמר?

יש על זה 'תיעוד' בתורה הקדושה. המקור □ 'אם כל הגלויות': מצרים.

כבר אז, דם יהודי (אז היה זה 'דם עברי') היה נראה כהפקר מוחלט. המצרים ניסו בכל כוחם לאבד את ה'גזע' היהודי, ולא הצליחו.

□ כפי שכל ממשיכי דרכם ניסו. וכפי שגם הם לא הצליחו.

וכשהגיעה הגאולה, אז כל טיפת דם □ נזכרה. כל מכה הכי 'קטנה' □ קיבלה התייחסות. כך זה היה בים, כפי שמלמדים אותנו רבותינו.

אז על הדם שנשפך □ ישלמו. על כל טיפה. ולא בזהב טהור, אלא בהרבה יותר מכך.

כי כל טיפה כזו □ חשובה. מאוד חשובה. ומכריעה. והופכת עולמות אדירים.

□ אפילו שאנחנו לא רואים את זה.

□ ומהי אותה חשיבות?

יש סיבות לרוב. חלק מהם נידונו במסגרת זו במאמרים קודמים.

□ אבל להבין 'עד הסוף', שגם 'נרגיש' את זה □ זה יהיה רק כשאור התורה יתגלה. במהרה בימינו.

רק זה צריך להיות ברור לנו:

□ יש סיבה. ויש ערך עצום □ לכל טיפת דם יהודי.

לוע הארי

לאחר אלפי שנים, בהם דם יהודי נשפך הרבה יותר מאשר 'כמים', הגענו לארץ ישראל.

ובארץ ישראל, הארץ הקדושה, נבנתה □ 'מדינה'. והיא מבוססת על □ 'דמוקרטיה'. לפחות כך הם טוענים.

ולמדינה הדמוקרטית הזו, יש 'צבא'. והיו לו הצלחות בלתי מובנות. אחד רדף אלף, שנים הניסו רבבה.

ומי הוא זה שיאמר בפה מלא, שאינו 'נרגע' □ כשהוא רואה יהודי הנושא נשק, וגם יודע להשתמש בו.

יש למדינה הזו גם 'הסכמי שלום'. וחיבורים עם מדינות העולם ה'נאורות'. ושיתופי פעולה איתם. באימוני צבא, בהיטק, ביצוא, במסחר. יש גם ביקורים הדדיים של ראשי המדינות השונות, ושל צוותי עבודה שונים מטעמם. 'ככל הגויים בית ישראל'.

□ אז הכל טוב!

זו ממש 'גאולה!' פתרנו את כל הבעיות. כבר אין נהרות של דם.

□ בעצם יש קצת, אבל מיד מיד 'נגיב' בעוצמה □ והכל ישתפר.

היה נראה, שהגענו אל המנוחה והנחלה. וגם אצלנו □ ציבור היראים □ זה נכנס קצת. בעומק תחושת הלב.

אנחנו לא מספיק מודעים למציאות האמיתית. חשבנו שנכנסנו למקום ה'מנוחה'. שברחנו מאותם זוללי דם יהודי לתיאבון.

□ והאמת היא, שנכנסנו לשם עמוק. אל תוככי לוע הארי הפעור.

מישהו שפוי כאן?...

ננסה להביט סביב.

□ גויים כחול הים. מינים ותרבויות שונות ומשונות.

ואת כל ה'שונות' הללו, בעיקר את ה'משונות', הכניסו מקימי המדינה אל תוככי הארץ הקדושה הזו.

ערך ה'שוויון', למשל.

אין הבדל. בין איש לאשה. בין יהודי לגוי. בין אדם לבהמה. בין אריה למקק. בין חרדי לחילוני. בעצם זה דוקא כן יש, אבל גם לפי השוויון, יש כאלו שאינם שווים באותו שוויון. מה לעשות.

ואגב, אם כבר שוויון □ אז בבקשה, גם לבעלי החיים מגיע.

המצב הנוכחי מהווה חתירה קשה ובלתי מתקבלת על הדעת תחת אושיות הליבראליות הדמוקרטית הנאורה. יש להעמיד בהקדם כמה בעלי חיים בתפקידי 'שרים'. ואולי אף בראשות הממשלה.

ומה שבאמת חשוב, זה שיהיה 'שופט' מה'מגדר' ההוא. אולי אפילו 'נשיא בית המשפט'. כנראה שזה באמת יהיה טוב יותר למדינה הזו. אם 'פני הדור כפני הכלב', אז בואו ונלך ישר למקור.

העין מטעה אותנו. העולם הזה כולו □ מסך שחור. כבר אמרנו.

האנטישמיות, ה'שנאה לישראל' □ לא שוקטת על שמריה.

אבל היה נראה שיש כאן משהו שונה. אנחנו לא אותו עדר כבשים נרדף ושנוא, אלא עם □ ככל העמים. וגם 'מעורבב' עם כל העמים. חלילה.

בתקופה האחרונה משהו מתערער כאן. מבפנים. יש סוג של 'גיס חמישי' פנימי שחותר תחת כל ה'אידיליה' הזו.

ראשי ה'מדינה' מהעבר, גנרלים בדימוס, ועוד 'אחמי"ם' כאלו ואחרים, מוציאים את דיבתה של מדינתם באזני הגויים. מפרסמים שהצבא 'לא בכושר'. שבעת מלחמה כולם יסרבו פקודה.

אויבינו שומעים, וליבם מתרונון. הנה, זה אפשרי. סוף כל סוף.

וה'זה' ההוא, שנהיה 'אפשרי', זה מה שהיה נראה בכל דור ודור 'אפשרי'. ולא ה'צבא' מצילנו מידם. ממש לא.

אותם 'אחמי"ם' גם משתדלים בכל כוחם 'להבעיר' את המדינה הזו שלהם. להרוס אותה לגמרי. את הכלכלה, את ההיטק. את ההשקעות הרבות. את כל מה שנבנה כאן בעמל וביזע.

מה קורה כאן. איך זה יכול להיות.

איזה אדם שפוי, כורת ברגע אחד את הענף שעליו הוא, וילדיו, וכל משפחתו ש □ יושבים 'לבטח'.

ועוד כשהם מתעקשים על משהו □ שהם עצמם כבר ויתרו עליו מזה עידן ועידנים!

□ ואולי הם באמת בלתי שפויים?...

שני עמים

מתרחש כאן תהליך עומק.

ועלינו ללמוד את ה'תורה' שיש בתהליך הזה. מה באמת קורה כאן.

אז □ שני עמים חיים כאן.

אפילו 'הם' עצמם אומרים את זה היום.

שני העמים הללו, הם שני הקצוות שבבריאה. שב'צורת אדם'.

העם האחד הוא האדם הנבחר. הנעלה ביותר. זה שכל העמים חשובים כבעלי חיים כנגדו. והפעם זה לגמרי באמת, לתשומת לב שבויי דגל השוויון.

זה העם שה' בחר בו לנחלה לו. למקום עבורו. למקום, שבו יתרחש הדבר הכי גדול שיכול להיות □ יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה.

□ העם היהודי.

ומצד שני, עומד ה'יצד השני'. העם הכי שפל שיש. הכי 'ריק', והכי מלא □ ב'נחשים ועקרבים'.

□ עמלק.

הם 'התערבו' בתוכנו. בתוככי העם הנבחר. היהודי. בתוך נחלת ה' יתברך.

ולאחר שהם התערבו, קוראים להם □ 'ערב רב'.

(עי' בביאודה"ג לתיקו"ז דף נב ע"ב ד"ה דא קולמוס. וע"ע בזוה"ק רע"מ ח"ג דף רעט ע"א. וכן בז"ח יתרו נח ע"ב. ועי' ביאודה"ג על תיקו"ז, תקון יא מתיקונים אחרונים, ד"ה השפחות וילדיהן. וע"ע זוה"ק ח"ב קיד ע"ב. וע"ע לש"ו ספר הקדו"ש ש"ו פ"ה).

והם בתוכנו. עמוק.

הם אלו, שאבותיהם □ בזמן השואה □ הפקירו את היהודים ששם, 'לגורלם'. הם אפילו סייעו במלאכת ההשתקה של הנאצים ימ"ש (יש עדויות לכך).

הם אלו, שהתנקמו בחמת זעם בכל חרדי □ ובכל 'חרדיות' □ עוד לפני קום מדינתם. ראה ערך גזיזת פאות; גזילת ילדים; ילדי טהרן; וכן על זה הדרך.

המקום בו הם 'נאחזים', זו ה'דעת'. הדעת הקלוקלת. הדעת של אותו 'אשר קרך' הנורא, המכלה □ מאז ועד היום ממש □ כל חלקה טובה. לפחות זו שאיפתם.

□ צא ולמד על מה הם נלחמים:

'עילת הסבירות'.

□ הסבירות! ה'סברא'!

□ ה'דעת'!

הדעת שלהם □ אמורה לשלוט כאן. לנהל. להנהיג. רק היא!

וכשדעת אחרת, השייכת לעם ישראל □ אף שהם עדיין בגדר 'תינוקות שנשבו', מנסה 'להתגבר' על אותה 'עילה' מומצאת □ הם מחריבים את המדינה שהם בנו. לגמרי.

הרס. חורבן. דם. שכול. אלו תמיד היו מושא תאוותם. עיין ערך אותו עמלק נאצי, אשר בסוף המלחמה, כשלא 'הלך' לו להחריב לגמרי את כל אירופה, ציווה להחריב לכל הפחות □ את ארצו שלו (הדברים מתועדים).

המטרד שיש לסלקו

חשוב לעצור לרגע, ולהגדיר לעצמנו ברור:

□ אין אנו יודעים באמת מיהו ערב רב ומי לא.

כי כל אלו שעושים את כל זה בגלל 'מידות'; בגלל בורות עמוקה; בגלל 'כסא' שחסר להם, או בגלל שמישהו חטף מהם את ה'שמנת' המתוקה שלהם □ יתכן שאינם ערב רב.

הערב רב נלחמים, מתוך תיעוב עמוק לכל דבר שבקדושה.

וגם אם נראה לנו שיש למישהו מהם את אותו התיעוב □ עדיין אין לנו אפשרות להגדיר, אם לא על פי נביא, או חכם העדיף מהנביא.

נשוב אל 'תולדות הערב רב'.

בכל שנות מדינתם הם היו השליטים האמיתיים.

□ אם לא דרך ה'ממשלה' □ אז דרך מערכת המשפט; האקדמיה; הצבא; ועדי העובדים □ ה'הסתדרות'. הם שתלו את אנשיהם בכל 'עמדת מפתח'. כדי שתמיד הם יהיו המנהיגים בפועל.

'מדינה דמוקרטית', זו מזמן אפילו לא בדיחה עצובה.

□ אותם ערב רב, אינם רק 'ככל הגויים'; הם גרועים מהם. הם זוהמת הנחש, כשהנחש □ הוא הגויים (עי' זוה"ק בראשית דף כח ע"ב).

אז אם היה 'צד' שדם יהודי לא ישפך, שיהיה כאן איזה 'כח' שיגן עליו □ אז כעת הכח הזה עצמו, הורס את עצמו □ מבפנים.

כל עוד זוהמת הנחש שלטה כאן, אז זה היה 'מתאים' לנחש. היו שיתופי פעולה פוריים בין הנחש □ הגויים □ לזוהמא שלו, הערב רב.

בתקופה האחרונה, עם ישראל האמיתי □ מנסה להפוך את הקערה על פיה.

נכון ש'עם ישראל' הזה עדיין אינו שומר תורה ומצוות; אבל ליבו 'חם' לתורה, לקדושה. לתפילין. למסורת ישראל.

וכמו אותו חילוני 'למהדרין', שאכן היה 'מהדר' □ בריבוי 'קעקועים', ועגילים, ושאר מרעין, על כל מקום פנוי בגופו.

והוא עצר טרמפ □ לאדם חרדי. והחרדי, החל לדבר על ה'חדשות'.

□ חידושי תורה, הלכה. אגדה.

הנהג, שלף כיפה מכיסו □ והניח על ראשו המסופר 'בהידור'. איך הכיפה הצליחה לעמוד שם, איננו יודעים; אבל היא הצליחה.

החרדי תמה. מה זה עושה בכיס שלך. על הראש שלך.

הנהג הסביר:

□ אני רוצה, שכשמשיח יבוא □ הוא לא 'יתפוס' אותי בלי כיפה...

זה יהודי!

יש רבים רבים כאלו. סוג של תינוקות שנשבו, או שלא; אבל יש בהם 'לחלוחית' של יהדות בפנים. והם לא מתכחשים אליה.

וכל אלו, הם לצנינים בעיני הערב רב.

בעיני אלו □ שמוכנים לשרוף כל דבר, אפילו את המדינה שהם עצמם הקימו; את הצבא, את בתי החולים, את העסקים הפורחים, לוותר על כל ה'שומן' שנשפך להם מהעיניים (עי' תהלים עג, ז) □ ובלבד שחלילה לא יישמע כאן דבר ה'.

כעת, אפשר לנו להבין קצת יותר מדוע הם 'משדרים' את חולשת המדינה, והצבא, והממשלה □ אל ה'חוץ', אל האויבים הגלויים שלנו. מדוע הם 'משחירים' את פני המדינה.

קשה לומר זאת בפה מלא. אבל נראה □ שהם מאותה ה'משפחה'.

□ ומשכך, הם 'ערבים זה לזה'.

וכשהמדינה מנסה להפוך להיות לא 'שלהם', אז אין להם כל חפץ בה.

□ כעת היא בגדר מטרד. ויש לסלקו בהקדם.

דג ענק

על המדינה הזו, לכאורה, כבר מתואר בחז"ל (ב"ב עג:).

רבה בר בר חנה מספר לנו על 'ספינה' בה הם שטו. ותוך כדי שיט בים הגדול, אותו ים

שאנחנו תמיד בחזקת 'עוד רגע טובעים' בו, מישהו 'זיהה' □ יבשה.

והיא היתה נראית 'מתאימה' □ ליישוב.

אז הם עלו על הקרקע הזו. בנו. הפריחו את השממה. יבשו ביצות. זרעו, קצרו. אפו, בישלו, ואכלו ושתו.

ואז ה'אדמה' הזו, החלה לזוע. לרעוד.

□ מתברר, שהיה זה דג ענק.

ובכל אותה העת □ הוא 'נח' שם, בתוך הים. עד כדי כך, שעוד לפני שהם 'עלו' עליו □ כבר החלו לגדול על גבו צמחים.

וזה לא היה הדג של 'יוסף מוקיר שבת'. ממש לא.

זהו אותו 'ים' ישן. מלא בדגי ענק טורפים.

□ אין באמת 'יבשה'. אין חלומות כאלו, עד הגאולה האמיתית.

המדינה הזו היתה דמיון אחד גדול.

ארץ הקודש עצמה, היא ממש לא דמיון. גדולי הדורות היו מנשקים את עפרה (עי'

כתובות קיב.). היא ארמון המלך, מלכו של עולם. מלכם של עם ישראל.

ולדור כאן □ זו זכות עצומה. כל המעשים שלנו כאן, מקבלים משמעות אחרת לגמרי.

המלך כאן, ואנחנו עובדים אותו. לא כמו בחוצה לארץ, שם עובדים עבור העולם הבא

שלנו בלבד □ וכדי 'להתאמן' כיצד עובדים את ה' בארצו (עי' רמב"ן ויקרא יז, כה).

אבל ה'מדינה' הזו, היא כן דמיון.

□ וזה דמיון מסוכן.

כי מי שמסתמך עליה □ הוא בצרות. מי שמסתמך על הגרועים שבאויבינו, כדאי לו מאוד

לחפש לעצמו 'משענת' אחרת.

□ ואיזו משענת כבר אפשר למצוא?

להתנתק

עלינו לשוב □ לספינה.

'לרדת' מאותו דג, ובהקדם. לרדת □ מהתודעה הזו, שיש כאן מדינה 'יהודית'.

לרדת מהתודעה □ שכולנו 'עם אחד'.

אמרנו. כוחו של הערב רב □ הוא ב'דעת' הקלוקלת שלהם. אותה הם מנסים □ בכל כוחם □ להכניס אל תוכנו.

וזוהו סוד כוחם. ה'יניקה' הזו מאיתנו. מהשורש החזק ביותר שבבריאה. היניקה □ מה'דעת' שלנו.

□ וכדי לנתק אותם מהשורש הזה, עלינו להתנתק מהם □ ב'דעת' שלנו.

להבין מי הם באמת. להבין □ מהו שורשה של ה'מדינה' הזו שהם בנו.

ולהבין, ולהפנים, ולדעת ברורות □ שאין לנו חלק בהם!

גדולי ישראל שלחו לשם את שלוחיהם. הם עושים את עבודתם, כדי להציל מתוך אותה זוהמא את מה שאפשר להציל.

אבל להיות חלק מהם?

□ זה מעולם לא עלה על דעתם של מנהיגי העדה.

ובאמת, את ה'עבודה' הזו □ 'הם' כבר עושים.

זהו חסד ה', שהם עצמם אינם מודעים לשורש שלהם. למי שהם באמת. אחרת □ הם היו נאחזים בנו. בכל כוחם. כטובע ביד מי שמציל אותו ממוות ודאי.

וכשהם מגדירים את עצמם כ'עם אחר', הם מנתקים את עצמם מהשורש שלהם.

אנחנו, באמת לא זקוקים להם. הם באמת מטרד, ולא רק מטרד; הם 'פצצה' תוצרת בית להשמדה עצמית. חגורת נפץ הכרוכה על גופו של מתאבד.

כך הם היו תמיד.

על כל הצרות שלנו, מאז מעולם, יש 'חותמת' □ שלהם. הם הגורמים. כך מובא בחז"ל.

אז שוב: עלינו להתנתק מהם □ ב'דעת' שלנו. כך נוכל להתנתק מהם □ באמת.

□ כך נוכל לצאת מתוככי 'לוע הארי' הנורא הזה; כך ננתק את החיבור □ הכל כך אבסורדי □ אל שותפיהם של זוללי הדם היהודי שבכל הדורות.

וכך נוכל באמת להיטהר לפניו יתברך. להתחבר אליו, כפי שהוא רוצה להתחבר אלינו. לקרוא בשמו הגדול, ו'לחיות' את הקשר הנפלא שבינינו לבינו.

הקשר, שהערב רב □ מנסים בכל כוחם לקעקע.

□ או אז, נהרות הדם הללו □ יוכלו להיפסק.

אז נוכל לזכות באמת □ להיות נחלת ה' יתברך. בגופנו ממש. ובבית מקדשנו, במהרה בימינו.

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

הבדלת הלוויים מישראל לשיר, לזמן, וכהנים לברך, לעולם

פרק י פסוק ח. **בַּעַת הַהוּא הַבְּדִיל ה' אֶת שִׁבְט הַלְוִי לְשֵׂאת אֶת אֲרוֹן בְּרִית ה' לְעַמְד לְפָנָי ה' לְשָׂרְתוֹ וּלְבָרֶךְ בְּשֵׁמוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה:**

הנה הכתוב פתח בלשון 'בעת ההיא', שמשמעו לזמן קצוב^צ, וסיים בלשון 'עד היום הזה', שמשמעו לעולם (כדלהלן).

מבאר רבינו הרוגוצ'ובער זצ"ל, שבאותו הזמן שנעשו ישראל נזופין [משום חטא העגל] וניטל מהם העדי שקבלו בסיני שזהו (ע"ד דרוש) השירה שהיא פלפול התורה - טעמי תורה - תורה שבע"פ [נכמו שמציין רבינו (בכ"מ) לדברי הרא"ש ז"ל שכל החכמה והשכל רמוזים בכתב התורה בצורת האותיות. ורבינו כותב שהמכוון לטעמי תורה]. ואז הובדלו שבט לוי מישראל להיות משוררים - עפ"י הגמ' בערכין דף י"א ע"ב **דשירות בשמו** זהו שירה, ונעשו הלוויים משוררים דמשה שהיה לוי זכה בפלפול כדאיתא בנדרים דף ל"ח ע"א ונעשה משורר (כדאיתא בערכין דף י"א ע"א ברש"י). והכהנים הובדלו לברך בשמו.

והנה הקב"ה נשבע שיחזיר לישראל את השירה, דאיתא בספרי עה"פ "ואשר חרב גאותיך" (ברכה פיסקא שנו) שעתיד הקב"ה להחזיר לנו את החרב שהכונה לעדי - תורה שבע"פ המכונה 'חרב' (שבת דף ס"ג ועוד) שניטל מהם בחורב בחטא העגל. וביאר בזה רבינו את הפסוק בהפטרה "חי אני נאום ה' כי כולם כעדי תלבשי ותקשרים ככלה". היינו שכל ישראל יהיו משוררים. וזהו הא דאיתא בסנהדרין דף צ"א ע"ב, ואמר רחב"א אמר ר' יוחנן עתידין כל הנביאים כולן אומרים שירה בקול אחד שנאמר קול צופיך נשאו קול יחדיו ירננו.

לכן כתיב **'בעת ההיא'** דהובדלו הלוויים לענין זה רק לזמן קצוב. וכמו שמצאנו ביבמות דף פ"ו שהשוטרים מתחילה היו מן הלוויים ואח"כ מישראל.^{צד}

^צ כנראה כונת רבינו מדלא כתיב מן העת ההיא.

^{צד} והנה מדברי רבינו שתחילת הכתוב מדבר על לויים וסופו על כהנים, מבואר דלא כמו שנקט מרן הגרי"ז זצ"ל (בחי על הרמב"ם עמו' 154) דכל המקרא מדבר על הכהנים ולשאת את ארון ברית ה' מדובר על נשיאת הארון לדורות ששית הרמב"ם שהיא בכהנים. אלא סובר רבינו דרישא דקרא דכתיב 'בעת ההיא' קאי על נשיאת הלוויים את הארון וכהרמב"ם ז"ל דזו מצוה בלוויים רק לאותו הדור. [ואולי גם כהרמב"ן ז"ל (בסה"מ שורש ג') דהוא גם לדורות. אבל לעת"ל ישתנה וצ"ע]. והמשך חכמה אם אמנם כתב לפרש כרבינו (ודלא כמוש"כ רש"י) דלשרתו היינו השיר וכן פירש דמיירי בנשיאת ארון ע"י הלוויים, מ"מ ביאר דקרא זה הוא לדורות (וכהרמב"ן ז"ל הנ"ל). וראה בהגהות הרש"ש ז"ל על מדרש רבה (במדבר נשא פרשה י"א (אות י"ג)) שנקט דכולי קרא בלוויים מיירי, דהכהנים כבר הובדלו קודם לכן אליבא דרבי בובחים (דף קט"ז ע"ב) ע"ש. וראה בחבצלת השרון (מעמו' תפ"ה ואילך) מ"ש בענין זה.

אמנם לברך בשמו איתא בסוטה דף ל"ח ע"א דהיינו ברכת כהנים, וזה לא בטל מן הכהנים לעולם, ולכן אמר על זה 'ער היום הזה' שמשמעו לעולם כדאיתא ביומא דף נ"ד ע"א וברש"י סוטה דף מ"ו ע"ב (עיין בצ"פ עה"ת מה שהעירו וציינו בזה). [מקורות: צ"פ עה"ת ועל ההפטרה]

לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים או תמונות הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוגוצ'ובער זצ"ל:

tp089744873@gmail.com

נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, מח"ס יאמר ישראל (רחובות)

השינויים בין הפרשיות

וְאֶהְבֶּתְּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ (ו),
(ה)

דקדוק בשינויים בין הפרשיות בקריאת שמע

במצוות קריאת שמע ישנן ג' פרשיות □ 'שמע' 'והיה אם שמוע' ופרשת ציצית שהוזכרה בה יציאת מצרים. בפרשת ואתחנן נכתבה פרשת 'שמע' (פרק ו פס' ד □ ט), ובפרשתנו נכתבה פרשת 'והיה אם שמוע' (יא יג □ כא). וכשנדקדק בין הפרשיות נמצא כמה הבדלים. ראשית, בפרשת 'שמע' נאמר "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאורך", ואילו בפרשת 'והיה אם שמוע' נאמר "לאהבה את ה' אלקיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם", ולא נאמר "ובכל מאודכם".

ובשתי הפרשיות נשנו חובת לימוד תורה ומצוות תפילין. אולם בפרשת 'שמע' נאמרה קודם מצוות לימוד תורה "ושננתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך", ורק אחר כך נאמרה מצוות תפילין "וקשרתם לאות על ירך והיו לטוטפות בין עיניך". ואילו בפרשת 'והיה אם שמוע' נאמרה קודם מצוות תפילין "וקשרתם אותם לאות על ידכם והיו לטוטפות בין עיניכם", ואחר כך נאמרה מצוות לימוד תורה - "ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך". והבדל נוסף מצינו בלשון הציווי על לימוד התורה, שבפרשת 'שמע' נאמר "ושננתם לבניך ודברת בם", ואילו בפרשת 'והיה' נאמר "ולמדתם אותם את בניכם", ויש להבין פשר השינויים.

הפרשה הראשונה עוסקת ביחידים והשניה בכלל

והביאור בזה, שנחלקו תנאים (ברכות לה ב) מהי דרך ההנהגה הראויה. שיטת רבי ישמעאל שיש לנהוג מידת דרך ארץ, כלומר שיחד עם לימוד התורה יש לעסוק גם בפרנסה. אולם רשב"י סובר שאין היהודי צריך לדאוג לפרנסתו, אלא עליו להשקיע עצמו בעמל התורה מבלי להתעסק בעניין הפרנסה. ומסיימת הגמ' "הרבה עשו כרבי ישמעאל [שנהגו מנהג דרך ארץ עם דברי תורה] - ועלתה בידן [שהצליחו להתפרנס וגם לעסוק בדברי תורה], כרבי שמעון בן יוחי [שעסקו רק בדברי תורה] - ולא עלתה בידן [אלא היו טרודין בפרנסתם והתבטלו מדברי תורה]". והנה לשון זו הרבה עשו כך וכו' אינה מצויה בגמ', ולא נתבאר מפורש הלכה כמי. וכתבו הנפש החיים (שער א פ"ח) ובמשנ"ב (קנו א ביאור הלכה ד"ה סופה), שהלכה כדברי שניהם. אלא שדברי רשב"י שיש לאדם לפנות את כולו לדברי תורה בלי לעסוק בפרנסה כלל עוסקת בהנהגה ליחיד סגולה, והם הזוכים לפרנסה בלא עמל [כמבואר ברמב"ם (סוף הלכות שמיטה ויובל) "כל איש ואיש מכל באי העולם

אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' וגו' ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללוים"ן, ודברי רבי ישמעאל עוסקים בהנהגה לכלל הציבור שיש להם לנהוג מנהג דרך ארץ ולעמול לפרנסתם במקביל ללימוד התורה.

ביאור החילוקים לפי המתבאר

ועל פי זה כתב הנפש החיים (שם בהג"ה) שפרשת 'שמע' נכתבה בלשון יחיד, שעוסקת היא באותם יחידים שאינם עוסקים לפרנסתם אלא מפנים כל ליבם לעבודת ה', ובהם נאמר "ובכל מאודך" שביאורו □ בכל ממונך (ברכות סא ב), שאינם רודפים כלל אחר הממון. אולם פרשת 'והיה' נאמרה בלשון רבים, שעוסקת בכלל הציבור העוסקים לפרנסתם, ולכן לא נאמר בהם "ובכל מאודכם" שאינם מפקירים ממונם בעבור עסק התורה, אלא מלבד עיסוקם בתורה עוסקים גם בעמל פרנסתם (ויעויין שם במהרש"א ד"ה שנאמר), ויש להוסיף שלשון פרשת 'והיה' מורה כן □ "ואספת דגנך וגו' ונתתי עשב בשדך וגו'" כפי שהוכיחה הגמ' (ברכות לה ב).

ועל פי זה מבאר בס' 'מילי דאבות' (להגרי"מ מושקין פ"ב מי"ג בהערה) את שאר החילוקים בין הפרשיות. שהטעם שבפרשת 'שמע' נאמר "ושננתם לבניך" ובפרשת 'והיה' אמר שמוע' נאמר "ולמדתם אותם וגו'". שאמרו חז"ל (קידושין ל א) "ושננתם לבניך □ שיהיו דברי תורה מחודדין בפיר, שאם ישאלך אדם דבר אל תגמגם, אלא אמור לו מיד". והסברא נותנת, שלא כל אדם זוכה לכך, רק אם יעזוב כל ענייני העולם ויעסוק רק בתורה, אז יגיע לדרגה זו. ולכן פרשת 'שמע' שמדברת ביחידים העמלים בתורה בלבד בכל כוחם, נאמר בה "ושננתם", אבל פרשת 'והיה' העוסקת בהנהגת הרבים המשלבים תורה עם דרך ארץ, לא נאמר בה "ושננתם", כי לרבים לא מסתבר לחייב דרגה שכזו שיהיו דברי התורה מחודדין בפיהם, אלא כל אחד לפי ערכו ודרגתו, ולכן נאמר בה רק "ולמדתם".

ובכך מתבאר הטעם שבפרשת 'שמע' הוקדמה מצוות לימוד תורה לתפילין, ובפרשת 'והיה' הוקדמה מצוות תפילין לתורה. לפי שהחיוב של תפילין הוא מזמן קריאת שמע, וזהו זמן קימה לרוב העולם, נמצא שבעת שהאדם קם, כבר מוטל עליו חיוב תפילין עוד קודם שמחויב לעסוק בתורה. ולכן בפרשה זו שמדברת לרבים הסדר הוא תפילין ואח"כ תורה. לא כן פרשת "שמע" שכאמור עוסקת ביחידים, והם יחידי סגולה אשר משימים לילות כימים לעסוק בתורה, וכדברי הרמב"ם (תלמוד תורה ג יג) "אמרו חכמים אין רינה של תורה אלא בלילה שנאמר קומי רני בלילה", וכיון שעוסקים בתורה עוד קודם זמן תפילין, נאמרה תחילת מצוות תלמוד תורה ואח"כ מצוות תפילין.

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

סגולה להסרת חולי ונוזק □ הקפדה על מצוות שאדם דש בעקיביו

וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמָעוּן אֶת הַמְשַׁפְּטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרָתֶם וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם וְשָׁמַר ד' אֶלְקֶיךָ לְךָ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֹסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְתָּיִךְ... וְהִסִּיר ד' מִמֶּךָ כָּל חָלִי וְכָל מַדְוֵי מִצְרִים הָרָעִים אֲשֶׁר יִדְעֶתָ לֹא יִשִּׁימֶם בְּךָ וּנְתַנֶּם בְּכָל שְׁנְאֵיֶךָ.

וברש"י, והיה עקב תשמעון - אם המצוות קלות שאדם דש בעקיביו תשמעון. ויש להבין מה הפירוש מצוות קלות, וכי יש מצוה שהיא קלה מחברתה, והלא אמרו הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאי אתה יודע מתן שכרן של מצוות.

ונראה שהכוונה היא מצוות שהן קלות אצל האדם, והוא עלול לזלזל בהם בשל כך. והוא מפני שאדם דש בעקיביו, כלומר שהזהירות והעירנות נשחקת עם הזמן, ועל ידי זה נעשות הן קלות בעיניו.

ונשאלת השאלה כיצד מונעים שחיקה? ונראה שהתורה נותנת עצה לכך. עקב - תשמעון. - על ידי שמיעה מונעים שחיקה, של המצוות שאדם דש בעקיביו.

אמנם מה הפירוש שמיעה? כידוע שמיעה יש לה שלושה פירושים. הקשבה, הבנה, וקבלה. ואם מפעילים את שלושת הכוחות הללו, התוצאה תהיה □ זהירות.

וזהו שאמר רבי פנחס בן יאיר במסכת עבודה זרה דף כ' ע"ב, ואשר על זה יסד הרמח"ל את ספרו הנודע - בכל תפוצות ישראל - מסילת ישרים: תורה מביאה לידי זהירות, זהירות מביאה לידי זריזות, וכו'.

וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמָעוּן - אֶת הַמְשַׁפְּטִים הָאֵלֶּה - וְשִׁמְרָתֶם - וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם. ונראה לפרש הפסוק לאור דברי הגמרא: שאם תשמעו - כלומר תקשיבו תבינו ותקבלו דברי התורה - ושמרתם - בזהירות - ועשיתם □ בזריזות.

ונראה שענין השמירה בהמצוות שאדם דש בעקיביו, הוא מבחן לכמה האדם נזהר ונשמר בכל מצוות התורה, ולכן הדגישה התורה בלשון עקב, להורות דבר זה, שלא להקל ראש בשום דבר. ובימי בין הזמנים, משנה זהירות יש ליזהר, כי לפתח חטאת רובץ. אמנם זכור נזכור כי השכר בימים הללו גדול הרבה יותר כי לפום צערא אגרא.

ועי' רמב"ן שכתב על דברי רש"י הנ"ל, אולי יזהיר במשפטים הקלים כדיני ממונות שלא יבזו אותם. נראה שהיה קשה להרמב"ן, מה הפירוש מצוות קלות, ולכן פירש, דהיינו משפטים הקלים כדיני ממונות שלא יבזו אותם. ואמנם ענין זה שדיני ממונות נראין לבני אדם

קלין, ועלולים ח"ו לבזות אותם, הוא דבר שצריך להבין, מדוע זה קורה? ונראה שהוא משום שנפשו של אדם מחמדתן, ולכן עלול להורות לעצמו היתר. וכך מצינו כמה פעמים בגמ' לשונות כגון, בבבא מציעא דף ב' ע"ב, דמורי ואמר חבראי לאו מידי חסר בה איזל אתפיס ואתפליג בהדיה. ועוד כהנה. וכל זה משום שהאדם מחבב ממון שאינו שלו רחמ"ל. והכי קל ליצר הרע, לדוש הדברים בעקב, מבלי לדון באופן רציני. ונראה שדקדוק הרמב"ן הוא ממאי דכתיב **את המשפטים האלה**, משפטים דייקא.

וגם בזה צריך להזהר במשנה זהירות בבין הזמנים, כאשר נוסעים מהכא להתם, שלא להכשל בשום ענין בין אדם לחבירו ובין אדם למקום.

ובזכות השמירה נזכה שהקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו יסיר מאתנו כל חולי וכל מדוי מצרים הרעים. לנו ולכל ישראל אמן.

*

עבודה שבלב - זו תפלה - מדוע עבודה ומדוע בלב...

לְאַהֲבָה אֶת ד' אֱלֹקֵיכֶם וּלְעֲבֹדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. הנה במסכת תענית ד"ב ע"א אמרינן, איזו היא עבודה שבלב הוי אומר זו תפלה. ויש להבין את פירוש הדברים, כי במחשבה ראשונה נראה לנו שהתפלה היא בפה, ומדוע אמרו שהיא עבודה שבלב.

וכבר עמד בזה בספר אמת ליעקב לרבי יעקב מליסא בעל ה**נתיבות המשפט** שם. וכתב שבעצם צריך להבין מדוע תפלה נחשבת עבודה, הלא האדם דואג לצרכיו ולכן מתפלל ומדוע זה נחשב לעבודת המלך ולא לעבודת עצמו.

וביאר שם שאף שיהודי מתפלל על הדברים הנצרכים לו, אבל המטרה שלו הסופית היא לא מילוי משאלות לבו, כי אם כדי לעבוד עבודת המלך מלכו של עולם לאהבתו אותו, וכאשר יש לו סיבות המונעות אותו מלעבוד עבודתו, הרי הוא מתפלל ומבקש מהמלך להסיר ממנו הסיבות המונעות אותו בכדי שיהי' יכול לעבוד עבודתו, כי חולת אהבה עבודת המלך בוערת בו, ולזה ראוי להקרא התפלה **עבודה שבלב**. והרי זה כמ"ש דוד המלך ע"ה "לא אמות כי אחיה - ואספר מעשי קה" דהיינו שדוד המלך התפלל לחיות כדי לספר מעשי השם (תהלים קיח, יז). לזה, ראוי להקרא התפלה עבודה שבלב, כיון שכל עיקר התפלה הוא בשביל שמתאוה **בלבו לעבוד עבודת השם**. עד כאן תמצית דבריו בקוצר, ונאים הדברים למי שאמרם.

ובספר חכמה ומוסר להגרש"ז מקלם ח"ב מאמר א' בענין עבודה - זו תפלה, האריך בענין זה על פי דרכו, ושם הקשה במה שקראו חז"ל לתפלה עבודה (תענית ב ע"א), מה זה עבודה אם מבקש צרכיו. ובפרט שאמרו "עבודה צורך גבוה".

וכתב שיש להטעים הענין כך. כי באמת קשה מה הוא ענין התפלה, הלא כלל גדול הוא בידינו כי האדם צריך לעבוד את הבורא בין בצער בין שלא בצער... א"כ אין מקום להתפלל

על צרותיו. ועוד הלא ודאי הקדוש ברוך הוא מרחם על האדם הרבה והרבה יותר ממנו בעצמו... ולמה נחוץ להתפלל כלל? ואשר על כן באמת כל ענין התפלה הוא רק עבודה.

והוא כי כל עיקר עבודת השי"ת עומדת על אמונת ההשגחה... ע"כ באמת ענין התפלה הוא כדי לצייר לפניו שהכל מהשי"ת, ומשום זה צריך להיות מבקש רחמים ותחנונים כו' ממש כעני המבקש בפתח, לקרב הציור. וע"כ ניחא הא שתפלה נקראת עבודה. ומה שמבקש צרכיו אינו אלא להזכיר את עצמו □ כלומר לעצמו - שהוא כל רגע ורגע בידו ית'. ועוד כתב שם הערה נפלאה, שהאמת מה שהוא טוב עבורו אינו יודע, וצריך לבטוח בהקב"ה שהוא יעשה לו מה שטוב לו. ע"כ אמר דוד המלך ע"ה (תהלים קלא) "כגמול עלי אמו כגמול עלי וגו'". ומשום זה אז"ל (עיינן ב"ב קס"ד ע"ב) שכל מי שאומר שתפלתו תקובל אינה מקובלת. כי החכם הלא אינו רוצה דוקא שיקובל. וע"כ אמרו (סנהדרין מד ע"ב) "לעולם יקדים אדם תפלה לצרה". כי בעת הצרה קשה לו להתפלל על זה האופן. כי בעת מרגיש צערו אז מבקש הוא בעד צערו ולא צורך גבוה. ועי' שם באורך דברים נפלאים בזה. ומדבריו למדנו שמה שתפלה נקראת עבודה, שבלב, הוא מפני שכל מטרת התפלה היא כדי להשריש בלבו אמונת ההשגחה.

ובספר החינוך פרשת עקב מצוה תל"ג כתב: משרשי המצוה... כי הטובות והברכות יחולו על בני אדם כפי פעולותם וטוב לבבם וכושר מחשבותם, ואדון הכל שבראם חפץ בטובתם והדריכם והצליחם במצוותיו היקרות שיזכו בהן, והודיעם גם כן ופתח להם פתח באשר ישיגו כל משאלותיהם לטוב, והוא שיבקשו ממנו ברוך הוא אשר בידו ההסתפקות והיכולת כל חסרונו, כי הוא יענה את השמים לכל אשר יקראוהו באמת.

ומלבד ההודעה להם בזאת המדה **ציום** שישתמשו בה ויבקשו ממנו תמיד כל צרכיהם וכל חפצת לבם, ומלבד השגת חפצי לבנו יש לנו זכות בדבר בהתעורר רוחנו וקבענו כל מחשבתנו כי הוא האדון הטוב והמטיב לנו, וכי עיניו פקוחות על כל דרכינו. ובכל עת ובכל רגע ישמע זעקתנו אליו לא ינום ולא יישן שומר ישראל, והאמיננו במלכותו ויכלתו מבלי שום צד פקפוק, וכי אין לפניו מונע ומעכב בכל אשר יחפוץ. עי' שם עוד.

ולמדנו ג' דרכים במה שתפלה נחשבת עבודה שבלב:

דרך בעל הנתיבות המשפט בספר אמת ליעקב: מפני שכל המטרה שלנו להשיג חפצינו הוא בשביל עבודת השם.

דרך הגרש"ז מקלם בספר חכמה ומוסר ח"ב מאמר א': שמטרת התפלה איננה כדי להשיג את התוצאה, כי אם בכדי להשריש בליבינו אמונת ההשגחה על ידי מעשה התפלה.

דרך בעל ספר החינוך במצוה תל"ג: שעל ידי שנשיג חפצינו בעקבות התפלה, נתעורר לדעת ויקבע בליבינו השגחתו יתברך.

אגב, בספר החינוך שם בסוף דיני המצוה כתב, ועובר על זה ועמד יום ולילה בלא תפלה כלל, ביטל עשה זה כדעת הרמב"ם ז"ל, ומי שצר לו ולא קרא אל ה' להושיעו, ביטל עשה זה כדעת הרמב"ן ז"ל, ועונשו גדול מאד שהוא כמסיר השגחת השם מעליו.

ובזמנינו זו סיבה טובה להתעורר לתפלה בימים כה מתוחים כהללו.

ובספר רבינו בחיי על התורה דברים פרק י"א פסוק י"ג: וצריך אתה לדעת כי כח התפלה גדול, אפילו לשנות הטבע, ולהנצל מן הסכנה, ולבטל הנגזר.

וזו סיבה נוספת להתעורר לתפלה.

ויהי רצון שנזכה להתפלל מעומקא דליבא, והשם הטוב ימלא משאלות לבינו לטובה.

אמן

פרחים לתורה - כיצד מחנכין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

הדרך לחנך □ רק באמצעות דוגמא אישית! | לריח שמניך טובים... | הרועה בשושנים

וְלַמִּדְתָּם אֲתֵם אֶת בְּנֵיכֶם (יא, יט)

על הפסוק וְשִׁנַּנְתָּם לְבִנְיָךְ (ו, ז) כותב רש"י: אלו התלמידים, מצינו בכל מקום שהתלמידים קרויים בנים, שנאמר בנים אתם לה' אלקיכם (דברים יד, א), ואומר בני הנביאים אשר בבית א-ל (מלכים-ב ב, יב), וכן בחזקיהו שלימד תורה לכל ישראל וקראם בנים, שנאמר בני עתה אל תשלו (דברי הימים-ב כט, יא), וכשם שהתלמידים קרויים בנים, שנאמר בנים אתם לה' אלקיכם, כך הרב קרוי אב, שנאמר אבי אבי רכב ישראל וגו' (מלכים-ב ב, יב).

בספר אהל משה, מביא כאן דברי רש"י בפרשת במדבר שכותב על הפסוק "ואלה תולדות אהרן ומשה" (במדבר ג, א) וזו לשונו: ואינו מזכיר אלא בני אהרן, ונקראו תולדות משה לפי שלמדן תורה, מלמד שכל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו.

ומביא שביאר הגר"א שרב המלמד תורה לתלמידיו, תפקידו אינו רק מסירת תוכן הדברים, אלא מהות הענין היא שהרב מכניס מרוחו ומציאותו לתלמידים ובונה את קומתם הרוחנית, והתלמיד נהיה בבואה של רבו כמו שהבן הוא בבואה של אביו. וכמו שהולדת בן צריכה להיות בשמחה ומתוך אהבה, ואילו העושה זאת מתוך שנאה, יוצאים לו בנים פגומים (כמבואר בגמרא, נדרים כ ב), כמו כן העמדת תלמידים צריכה להיות מתוך אהבה ושמחה, ואילו המלמד מתוך כעס וקפידא, נעשה התלמיד בבחינת פגום. לכן אמרו (אבות ב ו) לא הקפדן מלמד. עצם מסירת התורה צריכה להיות מתוך אהבה, ורק כך נבנים התלמידים בשלימות!

ומסיים שם שהגר"א עצמו כותב שיסוד מצות 'כבוד רבו' היא מאותו יסוד של מצות 'כיבוד אב ואם', שצריך הבן או התלמיד לכבד את מקור שורשו. מכיון שהרב מכניס את רוחו בתלמיד ובונה את קומתו הרוחנית, נמצא שהוא המקור והשורש שלו, ולכן צריך התלמיד לכבדו. (מקור הדברים בספר עיני ישראל להגה"צ רבי ישראל אליהו וויינטרויב זצ"ל)

***

כדי להבין משמעותה ואופן פעולתה של השפעה זו, נציץ באותו ספר, אהל משה, בפרשתנו (עמוד תקלוז הערה 81) מה שמביא בשם הרב משה סולוביצ'יק זצ"ל מציריך, כדלהלן:

על הפסוק למנצח על שושנים וכו' (תהלים מה א) כותב רש"י: לכבוד תלמידי חכמים יסדו השיר הזה שהם רכים כשושנים ומרטיבים מעשים טובים כשושנים.

השושנים נודפים ריח מבושם וחזק. כשקמים בבוקר ויורדים לגינת שושנים חשים בנקל את ריחם החזק והטוב והנעים. כמה שהשושנה סופגת כמות גדולה יותר של טל, ריחה מתחזק יותר ויותר. והיא המידה אצל הצדיקים □ צדיק שלומד את תורתנו הקדושה המשולה לטל, וקולט אותה לתוך תוכו, ככל שקולט יותר טל של תורה, כך הוא יותר מתיישר ויותר נבנה. מיד כל סביבותיו מושפעים ממנו ונמשכים אחריו, ונהנים ממנו עצה ותושיה וזוכים להיות מודרכים על ידו.

תלמיד חכם המנהיג את צאן מרעיתו באמצעות הריח הטוב המתפשט ממנו, אינו זקוק למקל חובלים, אינו נצרך להרמת הקול, ואף לא לכלבי שמירה. הריח הטוב מושך אליו כל אחד ואחד, וכולם שואפים ללכת בעקבותיו ולהיות מושפעים ממנו!

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער

שלמה המלך והסכנה גדולה של A.I. "בינה מלאכותית"

כתיב בפרשה (דברים פר' ט) "שמע ישראל אתם עובר היום את הירדן לבוא לרשת גוים גדולים ועצומים ממך, ערים גדולות ובצורות בשמים וכו'. וידעת היום כי ה' אלקיך הוא עובר לפניך וכו' הוא יכניעם לפניך".

הרי שהתורה הק' מספר לנו שיש לפעמים שבא למול עינינו דברים שהם גדולים ועצומים ממנו, והדרך להינצל מהם היא כאשר אנו מתדבקים בהשי"ת ובאים לידיעה ברורה וחזקה שהשי"ת עמנו והוא יכניעם לפניך.

והנה לומדי דף יומי למדו אחרונה בגמרא גיטין (סח.) סיפור מופלאה ופליאה, שהיא מן האגדות המופלאות ביותר בש"ס ושהיא כולה למעלה מכל השגותינו. והגם שיש הרבה אגדות בש"ס שהם למעלה מהשגותינו, אבל גם כלפי האגדות ההם, סיפור זה היא מופלאה ביותר.

וכאשר האדם לומד אגדה זו הוא חושב לעצמו האם יש בכלל איזה לימוד שיכול הוא להוציא מסיפור הזה, הלא אין לנו שום קשר ושייכות והבנה עם כל הנאמר בסיפור זה והוא כולו מסוד ה' ליראיו, ואין אנו מתחילים להבין כלל מה רצו חז"ל להגיד ולהודיע לנו בסיפור מופלאה זו. אבל כפי שנראה לקמן אפשר לנו להוציא מאגדה זו לימוד גדול ונורא הנוגע לכל אחד ואחד מאתנו עם מה שקורא בעולם לעת הזאת ואין זה במקרא ח"ו שדייקא בימים אלו למדנו מעשה זה.

בשנים האחרונות כבר התרגלנו לשמוע שמדי פעם בפעם יוצא לעולם עוד המצאה חדשה בעולם בטכניולוגא, זה כה וזה בכה, ובדרך כלל אין שמים לב להמצאות אלו ומסתכלים עליהם שהם בלאו הכי מחוץ לתחום, ואין דברים אלו נוגעים לנו כלל, דמי שנמצא במסגרת עולם התורה בלאו הכי אין הוא משתמש בכלים אלו.

אבל בחדשים האחרונים שמענו שיש בעולם טכניולוגא חדשה, וכפי הנראה אף אחד עדיין לא יודע עד היכן ועד כמה זה ישפיע לטוב או לרע ח"ו על חיי כל העולם, שהמציאו פרוגראם הנקרא "בינה מלאכותית" "Artificial Intelligence" והיא מחשב חדשה שיכולה כאילו "לחשוב" לעצמה, והמחשב עושה כן על ידי ששמו בה עשרות מליוני ספרים, עיתונים, עלונים, מאמרים, ודברי מחקר מכל הלשונות ומכל החוגים, והמחשב יכולה להשיב על כל שאלה ששואלים אותה בכל תחום שהיא, ברגע כממירא.

והיינו שעד השתא המחשב לא היתה יכול להשיב שום תשובה על שאלות, ורק היתה יכולה להצביע באופן כללי על איזה מראה מקום שאתה תעיין שם, אבל פרוגראם חדשה זו אינה רק מצביע על מראה מקום, אלא היא בעצמה "יודעת" איך לקרוא ולעיין במליוני מאמרים על כל נושא שאתה שואל אותה, ולכתוב לך תשובה גדולה וברורה המיוסדת על

כל מאמרים אלו, והיא כותבת תשובה חדשה על מה ששאלו אותה מה לעשות ואיך לנהוג וכו' וכו'. ואומרים חכמי הטכניולוגא שפרוגראם זה תשנה בשינוי גמור כל תהליכי העולם, והרבה דברים שהיו נעשים עד כה בידי אדם יהיו נעשים מכאן ולהלן על ידי פרוגראם זה, שפרוגראם זה יכול להשיב ביותר בהירות וביותר מהירות מכל אדם.

ומחשב זה יכולה להשיב לא רק בכתב אלא גם בקול, שיכולה לדבר כמו בשר ודם וכלשון בני אדם, עד שאם המחשב שומע קול של אדם מסויים, יכולה היא לחקות קולו ודרכי תנועותיו וסגנון דיבורו עד שאין מכירים שאין זה אותו האדם המדבר אלא המחשב שמחקה קול של אדם זה. וכבר התקינו מספר טלפון בשביל אותם שרוצים לשאול "פה אל פה" להמחשב, שאתה שואל שאלתך והמחשב משיבה לך בקול ובדיבור בדיוק מה עליך לעשות והתשובה על שאלתך.

והנה לית מידי דלא רמיזא באורייתא, והגמרא שלמדנו לאחרונה יש בה אזהרה גדולה וחמורה לנו מה עלול לקרות כאשר אנו נותנים כח יותר מדי לכוחות שאינם בידי אדם והסכנה הגדולה הטמונה בזה.

הגמ' גיטין (סח.) מספר לנו באריכות, כשבא שלמה המלך לבנות בית המקדש לא היה מותר לו להשתמש בכלי ברזל כדי לחתוך האבנים, ולצורך כך הוצרך לחפש תולעת השמיר אשר בכוחה לשבר ולחצוב כל אבן ודבר קשה. וביקש שלמה המלך מבניהו בן יהוידע שיביא לפניו מלך השדים שיגלה לו איפה נמצא תולעת השמיר. (הגם שהגמרא מזכיר שמו של מלך השדים לא הזכרנו שמו, כי בכמה ספרים הביאו בשם האר"י ז"ל (שער המצות פר' שמות) שהיה נזהר לא להזכיר שמות של השדים אלא יאמר ש"ד, וכן כתב הבן איש חי (שנה א' פקודי ס' י) "יזהר שלא יזכיר בפיו שם ס"מ אפילו ביום וכל שכן בלילה שאז הוא זמן שליטתו ונס שמות השדים שיש בלשון לע"ז לא יזכיר האדם בפיו שגם השדים הם בחלקו של ס"מ ומגביר כח כאשר זוכרים אותם וכנזכר בשער הכונות").

לא היה זה דבר קל בכלל לבניהו בן יהוידע לשבות מלך השדים ולהביאו לשלמה המלך. לקח בניהו שלשלת ששם השי"ת חקוק עליה, ובחכמה גדולה עשה שמלך השדים ישתה יין בטעות וישתכר, ואז כשהיה ישן בשינה עמוקה הצליח בניהו בן יהוידע לזרוק השלשלת סביב צוארו של הש"ד. כשהתעורר משינתו ורצה לשבר השלשלת סביב צוארו כדי לברוח הזהיר אותו בניהו "שמו של הקב"ה עליך" ואסור לו לשבר השלשלת עליו כדי לא לעבור על מחיקת שמו של השי"ת.

וממשיך הגמרא שבניהו הביא מלך השדים לשלמה המלך וסיפר לו איך למצוא השמיר, ואחר שגמר שלמה המלך לבנות בית המקדש עוד עיכב שלמה את מלך השדים אצלו. ויום אחד שאלו שלמה המלך הלא יש מלאכים בשמים וגם שדים, ומהו גדלות ועדיפות השדים יותר מבני אדם.

והשיב לו מלך השדים "הסר השלשלת מעלי ותן לי חותמך ואראה לך כוחי". הסיר שלמה המלך השלשלת ממנו ומיד בלעו הש"ד לשלמה המלך "ופתקיה ד' מאות פרסה", וזרק הש"ד את שלמה המלך ד' מאות פרסה עד לחוץ לארץ, והש"ד השיב את עצמו למלך על

כסא שלמה המלך, ונתלבש הש"ד בצורתו ובקולו של שלמה המלך עד שאף אחד לא הכיר ולא הבחין שאין זה שלמה המלך.

"על ההיא שעתא אמר שלמה מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש" (קהלת א, ג) שזה קאי על אותה שעה שהושלך שלמה המלך ממלכותו, ולא נשאר לו שום דבר חוץ ממקלו ולבושו שהיה בידו בשעה שהושלך.

וכשבא שלמה המלך בחזרה לארץ ישראל והכריז שהוא הוא שלמה המלך, לא האמינו אותו, כי כולם חשבו ששלמה המלך עדיין יושב על כסא מלכותו ולא ידעו ולא הכירו שאין דמות זה דמות שלמה אלא דמות ש"ד המתלבש בלבושו ונראה כמותו ומדבר בקולו של שלמה המלך.

"כי מטא גבי הסנהדרין אמרו רבנן מכדי שוטה בחדא מילתא לא פריך", אמרו הסנהדרין שאפילו שוטה אינו חוזר על עצמו לומר כל הזמן רק אותו דבר שטות, ואם כן מאי האי שאיש זה אומר כל הזמן שהוא היה מלך ואינו אומר שום דבר שטות אחר, אולי יש ממש בדבריו.

ושאלו הסנהדרין את נשי שלמה אם הם הבחינו איזה שינוי בהנהגתו אליהם, וכאשר הנשים סיפרו לסנהדרין שפתאום אינו מקפיד עוד על דיני טהרת ישראל ותובע אותם גם בשעת טומאתם, אז ידעו והבינו שאכן צורה ודמות זה שיושב על כסא שלמה אינו שלמה המלך ואינו בשר ודם אלא ש"ד המתלבש בדמותו של בשר ודם.

ומסיים הגמרא שעשו לשלמה המלך טבעת חדשה עם שם ה' חקוק עליה, ואז כאשר מלך השדים ראה שלמה המלך נכנס לארמונו בשם הוי"ה עליו ברח מפניו, ואפילו הכי היה לשלמה המלך פחד ממנו והיינו דכתיב (שה"ש ג, ו) הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל כולם אחוזי חרב מלומדי מלחמה איש חרבו על יריכו מפחד בלילות, ע"כ הסיפור המופלא מדברי הגמרא.

אמנם עדיין צריכים אנו להבין איך קרה זה ששלמה המלך החכם מכל האדם לא היה זהיר שלא להסיר השלשלת מעל צוואר הש"ד, והרי הוא היה מכיר בודאי שיש סכנה גדולה לשחרר הש"ד שהיה שבוי ברשותו, ולמה סיכן את עצמו וחשב שהש"ד יציית לו גם אחר ששיחרר אותו מכבלי השלשלת סביב צווארו.

וכנראה שהיה למהרש"א קושיא זו וז"ל "ובתרגום יונתן מפורש בע"א על שעבר מימרא דה' וכנש סוסין כו' שדר לויתיה מלכא דשידים וטרד יתיה מן כורסיא כו' ע"ש" עכ"ל המהרש"א. כלומר שזה ששלמה המלך עשה טעות זה היה כעונש ולכן בא לידו מכשול זה וז"ל התרגום יונתן (קהלת א, יב) במלואו: "כד הוה שלמה מלכא יתיב על כורסי מלכותיה אתגבה לביה לחדא על עתריה ועבר על גזירת ממירא דה' וכנש סוסון ופרשין סגיאין וצבר כספין ודהבא לחדא ואתחתן בעממין נוכראין מן יד תקיף רוגזא דה' עלוהי ושדר לותיה מלכא דשידי וטרד יתיה מן כורסי מלכותיה ונטל גופשנקיה מן ידיה. בגין דיהך מטלטל

וגלי בעלמא לאוכיחותיה והוה מחזר על כרכי פלכי וכרכי ארעא דישראל בכא ופגן ואמר אנא קהלת דהוה שמיה שלמה מתקרי מן דקמת דנא הויתי מלכא על ישראל בירושלים".

והנה מסיפור זה אנו יכולים להוציא יסוד גדול ואזהרה חמורה לפרוגראם החדשה הזו הנקרא A.I. שלמה המלך היה החכם מכל אדם ומי ידע והבין יותר ממנו גודל הסכנה כאשר נותנים לשדים רשות לעשות מה שהם שרוצים, וש"ד זה היה תחת רשותו של שלמה המלך רק כל הזמן שהיה קשור בשלשלת ששם השי"ת חקוק עליה, אבל ברגע שהסיר שלמה המלך את השלשלת ממנו, זרק את שלמה המלך ד' מאות פרסה, ולפי דעה אחת בגמרא לא חזר שלמה המלך למלכותו השלימה כמקדם, שאבד שליטתו בעולמות העליונים ומלך רק על התחתונים.

ואין אנו יודעים כמה זמן היה זה שהש"ד ישב על כסא שלמה אבל במהרש"א שם כתב "נראה דודאי כל אותן השנים שחזר שלמה על הפתחים ארבע מאות פרסה היה מלך השדים משתמש בעבדי שלמה ולא היו מרגישיין בו" הרי שמדובר בשנים רבות שהיה שלמה מחזיר כעני על הפתחים והיה אומר שהוא שלמה המלך ואף אחד לא האמין אותו וחשבוהו לשוטה עד שהסנהדרין החליטו לבדוק את דבריו.

ובחי' מהר"ל מבאר דזה שביקש הש"ד משלמה המלך שיתן לו טבעתו אין הכוונה לטבעת גשמי אלא לצורת האדם שהיתה בשלמה המלך, וז"ל "והב לי עזקתך הוא חותם צורה שיש לאדם ומצד שני דברים אלו היה שלמה מושל בעליונים ובתחתונים, מצד אשר האדם יש לו דביקות בו יתברך, ומצד חותם צורתו שהוא מלך בתחתונים, וכדכתיב בקרא (בראשית א') נעשה אדם בצלמנו וירדו וגו', ולאלו שני דברים יש סלוק.

וכאשר רצה שלמה לדעת כח השדים, ואין השדים בכח שלהם רק אם יסולק הכח מן האדם אשר הוא דבק בו יתברך כי בזה הוא מלך על השד, וגם יסולק ממנו צורתו שהאדם נברא בצלם אלקים ובזה הוא מושל אף על השדים. ואלו שני מעלות היו לשלמה כי היה לו הצורה השלימה, שהרי מצד הצורה האדם מושל כדכתיב וירדו בדגת הים ובעוף השמים, ודבר זה היה לשלמה עד שהיה מושל אף בעליונים, ולכך אמר שקול אלו שני דברים ממני, ר"ל מצד אשר אין אלו שני דברים עם האדם אז ממשלת הרוחנים האלו הם השדים גדול מאוד. וזה שאמר דבלעיה שבלע לצורתו, כי כוחות אלו מתנגדים לצורה זאת ובולעים כח צורתו בצד בחינה מה, ודבר זה מבואר למי שיוודע בסתרי חכמה" עכ"ל המהר"ל:

הרי שמפלתו של שלמה המלך באה מזה שנתן "צורתו של אדם" להש"ד, וכאשר הש"ד קיבל צורה זאת, על ידי כן היה יכול להתלבש לגמרי בצורה של בשר ודם, והמראה והדיבור של הש"ד היה כל כך בשלימות עד שאף אחד לא היה יכול להבחין שאין זה שלמה המלך בעצמו שיושב על כסאו, דהלא "הקול קול שלמה והידיים ידי שלמה", שנראה ומדבר ומתנהג כשלמה המלך, ואיך יעלה בלבם מחשבה שאין זה שלמה המלך בעצמו אלא ש"ד היושב במקומו ומחקה אותו.

והדרך היחיד להבריא את הש"ד היה כאשר שלמה המלך לבש עליו הטבעת בשם ה' חקוק עליו, אז ברח הש"ד מפניו, וגם אז לא היה שלמה המלך בטוח בנפשו וכל ימי חייו הוצרך לששים גבורים סביב לו לשמור עליו.

הרי שחז"ל לימד אותנו במעשה זה שהדרך היחיד להכניע כוחות הגדולים שיש בעולם היא לקשרם בשלשלת ששם ה' חקוק עליה, ואז כאשר הכל מתנהל לפי דיני וקדושת התורה אנו יכולים להתגבר עליהם, אבל ברגע שמסירים קדושת התורה ומנתקים שלשלת התורה מעל צוארינו, יכולה להיות סכנה גדולה לנו בגשמיות וברוחניות ולטהרת ישראל. ואין לאדם להטעות את עצמו שאין לו ממה לפחוד דבטוח הוא בנפשו ושלומו יהיה לי, דהלא אנו רואים שאפילו שלמה המלך החכם מכל אדם היה לו מפלה גדולה כאשר נתן מצורתו למי שאינו בשר ודם.

ומאחר שאנו שומעים שכבר יצאה פרוגראם זה בעולם ויכולה היא לכתוב תשובות שלימות ומאמרים גדולים כאילו שנכתבו בידי בשר ודם, אין לנו עצה אחרת אלא "צאי לך בעקבי הצאן" ולעשות כמו שעשה שלמה המלך בשעתו שהעמיד סביבו "ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל כולם אחוזי חרב מלומדי מלחמה איש חרבו על יריכו" וכתב רש"י (סנהדרין ז:): **"ששים גבורים - תלמידי חכמים, מלומדי מלחמה - מלחמתה של תורה"**: ובמדרש רבה (במדבר יא, ג) איתא "כולם אחוזי חרב כמה דתימא (תהלים קמט) וחרב פיפיות בידם **מלומדי מלחמה זו מלחמתה של תורה כמה דתימא (במדבר כא) בספר מלחמות ה'.**"

וביחד עם קדושת התורה צריכים אנו להיות דבוקים בהשי"ת בשלשלת ששם ה' חקוק עליה וכמ"ש שם במדרש: "ששים גבורים סביב לה אלו ששים אותיות שבברכת כהנים מגבורי ישראל **שהם מגברים את ישראל**, א"ר עזריה דברים שהם נזכרים בגבורה **ששמו של הקב"ה נזכר בכל אחת ואחת יברכך ה' וישמרך יאר ה' ישא ה'.**"

ואז נזכה להבטחת התורה "שמע ישראל אתם עובר היום את הירדן לבוא לרשת גוים גדולים ועצומים ממך, ערים גדולות ובצורות בשמים וכו'. וידעת היום כי ה' אלקיך הוא עובר לפניך וכו' הוא יכניעם לפניך".

שמחת אלעזר / בעקבות הגאון רבי שמחה (בן הגה"ק רבי אלחנן הי"ד) וסרמן זצ"ל, ראש ישיבת אור אלחנן, מגדולי דורו וממעוררי תנועת התשובה.

ברכת המזון

וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ (ח, י)

נודה לך!

בברכת המזון אנחנו לא מבקשים ברכה למזוננו, אלא מודים לה: "נודה לך ה'... יהודי מודה לה' על מזונו, ולא מבקש ח"ו מה' לשרת אותו. הוא מבין שעליו להכיר בטובתו של הקב"ה על מה שנתן והעניק לו מחסדו ומטובו.

הנאות ותכליתן

כאשר אדם יתבונן כי כל מה שיש לו, מגיע מהבורא, הוא יחפש וימצא את היעוד והמטרה האמתיים של כל דבר ודבר, ועל ידי כך לא יבוא להשחית אותם. הדבר כולל לא רק את פרנסתו ואת צרכיו הגשמיים, אלא גם את כישוריו, כגון מישכל ויכולת-הבנה. הכל מגיע מרבוננו-של-עולם.

הטבע הוא מכונה אחת, הפועלת בהרמוניה, וכל חלקיה של המכונה קשורים זה לזה. כאשר נוצר צורך במטרה מסויימת, הרבה ערוצים בטבע פועלים במשותף למלא את החסר.

חוש הטעם ותזונה נכונה

הדרך בה אנו מתייחסים לאוכל, הינה דוגמא לתהליך של שיתוף הפעולה בין כוחות הטבע השונים. יעודו של האוכל הוא לספק את האנרגיה הנדרשת לתיפקודנו. למען מטרה זו יצר הבורא כוחות ואברים רבים בגופנו, הפועלים במשותף. מאכלים במיגוון רחב של טעמים, מטרתם להפוך את האכילה להנאה. גם הרגשת רעבון ניתנה לנו כדי שנחפוץ באוכל ונעמול להשיג אותו. חוש הטעם מקל על האכילה ועל העיכול, והוא גם עוזר לנו להבחין בין מאכלים טובים למקולקלים. כוחות אלו מובאים כדוגמא למערכת המורכבת שברא ה' כדי לסייע לנו להשיג את צרכינו השונים.

כאשר האדם משתמש בכל הערוצים הטבעיים הללו עבור יעודם האמיתי, להיות בריא, הוא מקיים בכך את היעוד של ענין זה, וזה אכן מביא בריאות בדרך הטבע. לעומת זאת, אם הוא שוכח את היעוד האמיתי של האוכל, ונמשך רק אחר התאוה, הוא גורם לעצמו נזק גופני בסופו של דבר, מלבד החמצה של מטרתה הרוחנית של הבריאה. וכאן רואים אנו את העקרון של שימוש נכון בדברים עבור יעודם הטבעי.

תכלית הדיבור

כמו כן, ניתנה יכולת לאדם לדבר ולבטא את עצמו. הדבר ניתן לו לצורך יעוד מסויים. אולי המטרה היא, כדי שמחשבותיו תהיינה גלויות ויוכל לחלוק אותן עם אחרים כדי שלא שלא ירדו עמו לקבר. סיבה נוספת היא, כדי לאפשר תקשורת בין בני-אדם. אולם אם האדם משתמש בדיבור לדיבורי רכילות ודברי שקר, זהו שימוש לא-נכון בטבע, שימוש שיביא גם לנזק.

👁️ הדרך אל האושר

לא ניתן להשיג אושר על ידי רדיפה אחר האושר. כאשר אדם רודף אחרי ההנאה של טעם האוכל כמטרה בפני עצמה, לבסוף הוא יאבד כל הנאה מהטעם, וכן בשאר הנאות החיים.

הוכחה לצדקת דברנו היא העובדה שהיות והחיים המודרניים הזניחו לחלוטין את חיי הקדושה, התפתחו כל מיני מחלות בחברה. כמו כן, אנשים עם כישורים גדולים לא השיגו תוצאות חשובות מחמת שחיו חיי הפקרות. איבדו את המטרה האמיתית, ובמקומה צצו ועלו בעיות חברתיות רבות מאוד.

מאידך, כאשר המטרה נכונה, בהכרח שהדרך להשגתה תהיה גם כן נעימה: "דְרָכֶיךָ דְרָכֵי נֵעִם וְכָל נְתִיבֶיךָ שְׁלוֹם" (משלי ג, יז).

תאיר נרי / הרב חיים מאיר נריה

מדוע אומרים בזמן הזה 'והיה אם שמוע'

הַשְׁמֵרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וְעַבְדֶתֶם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם (יא, טז)

א. שמעתי מתלמיד חכם מקורי שאלה מעניינת, ותשובה מעניינת עוד יותר. וכדלהלן: הנה לדעת ה'שאגת אריה' ועוד פוסקים, החיוב לומר בכל יום, עם פרשה ראשונה של קריאת שמע, גם פרשת 'והיה אם שמוע' הוא מדרבנן.

והנה, בדרך כלל, התקנות מדרבנן הם מתקנת אנשי כנסת הגדולה, והדורות שאחריהם. וצריך ביאור מדוע תקנו לנו אנשי כנסת הגדולה לקרוא את פרשת 'והיה אם שמוע', הלא בפרשה זו נצטוונו (באופן כללי) בג' עניינים: לאהבה את ה' ולעבדו בכל לבב ונפש, להשמר שלא לעבוד עבודה זרה, ולכתוב דברים אלו בתפילין ובמזוזות וכו'. ובזמן הזה הלא אין נסיון כלל שלא לעבוד עבודה זרה, כיון שבטל היצר של עבודה זרה על ידי אנשי כנסת הגדולה. ואם תקנו חכמים לקרוא פרשה זו דווקא, כנראה שכל ענייניה נוגעים לנו, ויש לזכרם בכל יום ולהתחזק בהם. ולכאורה אחד מעיקרי הפרשה אין בו נסיון כלל בזמן הזה. ויישב השואל, שבאמת בזה"ז בשעת קריאת פרשת 'והיה אם שמוע' אין המכוון בתקנת חכמים להתחזק בשמירה שלא לעבוד ע"ז ממש, אלא יש להתחזק בדברי החובת הלבבות בשער הבטחון (בפתיחה):

"אם איננו בוטח באלהים בוטח בזולתו, ומי שבוטח בזולת ה' וכו' יהיה כמי שנאמר בו כי שתים רעות עשה עמי עזבו מקור מים חיים לחצב להם בארות בארות נשברים וגו', ואמר: וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב", ומבואר בדבריו שמי שבוטח בכל דבר, אדם או דבר מה אחר, שאינו הקב"ה, הרי הוא בבחינת עובד עבודה זרה. ועל כן יש להתעורר בשעת אמירת פרשת 'והיה אם שמוע' לדעת ולהרגיש שכל דברינו אינם תלויים בשום דבר אחר, חוץ מהבורא יתברך.

ב. והנה עיקר שאלתו של אותו ת"ח אינה מוכרחת. אמנם נראה שרוב תקנות חכמים הגיעו מאנשי כנסת הגדולה והדורות שאחריהם, ואכן אנשי כנה"ג היו רגילים לומר "ועשו סייג לתורה", נאה דרשו ונאה קיימו. אבל מצינו כמה וכמה תקנות קדומות לאנשי כנה"ג, וכגזירת מוקצה שהייתה כבר בזמן דוד המלך, ושלמה גזר על שניות לעריות, ותיקן עירובין ונט"י, ובעירובין קד: מבואר שהתקנה שלא למלא מים מן הבור בגלגל בשבת הייתה כבר בזמן בית המקדש הראשון. וא"כ אין כלל מקור לומר שתקנת קריאת 'והיה אם שמוע' הייתה לאחר שבטל יצרא דע"ז.

אמנם, בדברי הח"ח נמצא שאכן עיקר הכוונה בפרשה זו אינו שלא לעבוד ע"ז. וכפל הח"ח דבריו בספר שמירת הלשון (ח"א, שער התורה פ"י) ובספר נדחי ישראל (פ"ו). ומחיבת הקודש אביא את כל לשונו:

ובזה פירשתי מה שאנו אומרים בכל יום בפרשה ב' דקריאת שמע והיה אם שמוע וגו' לאהבה וגו' השמרו לכם וגו' ועבדתם אלהים אחרים וגו'. דלכאורה הלא הדרך הוא כשאדם מצוה לבנו שיתנהג בדרך הישר, מצוה לו לפי ענינו. אם הוא הולך בדרך תמים, מצוהו שיוסיף אומץ ולא יסור מזו הדרך. ואם הוא הולך שובב בדרך לבו ורוצה לנסוע מאתו, הוא מצוהו שעכ"פ לא יסור מדרך השם לגמרי ח"ו. ואם יחליף הענינים, שיצוה לבנו ההולך בדרך הישר שלא יסור מדרך ה' להמיר דתו ח"ו, לא לכבוד יהיה לו וגם לבנו בצווי הזה. והכא הלא ראש פרשת והיה מדברת באנשים יראי ה' ואוהבי שמו בכל לב ונפש כמו דכתיב לאהבה וגו'. ומה שייך בזה הסמיכות פן יפתה ועבדתם וגו', ותו תיבת וסרתם לכאורה יתר היא.

אבל האמת הוא כפשוטו, דמתחלה כתיב בפרשה ולעבדו בכל לבבכם ואמרו חז"ל איזה עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה. ולזה אמר הכתוב השמרו לכם פן יפתה לבבכם, היינו שהיצר יפתה לבבכם לאמר למה לי תו ללמוד תורה מאחר שיש לי אהבת ה', וב"ה אני מתפלל בכל יום, די בכך, ומה בכך אפילו אם אסור מעתה לגמרי מן התורה, או שאסיר את בני מהתורה הלא הוא מתפלל בכל יום. ולזה בא הכתוב והודיע לנו שסוף דבר יהיה ע"י הסרה מהתורה ועבדתם אלהים אחרים, וכמו שכתבנו בתחלה שדבר זה דומה לדג שנלקח מן המים, שתעקר עצם חיותו בזמן קצר. כן הוא איש ישראלי הסר מן התורה לגמרי, ומטה את עצמו מדרך המוסר לדרך אחר, לא רחוק הוא מעבודת אלהים אחרים. (וב"ה שכן נמצא בספרי על זה הפסוק, פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם. כיון שהאדם פורש מן התורה מיד נדבק בעבודה זרה).

אספקלריא לפרשת עקב תשפ"ג

ולזה אמר הכתוב אח"כ, ושמתם את דברי אלה על לבבכם. היינו שיכנסו דברי בעומק לבכם מה שאמרתי לכם, שבסור האדם מן התורה יבוא ח"ו לבסוף לעבודה זרה, ועל כן ולמדתם אותם את בניכם וגו' ולא תספקו עצמיכם במה שהבן מקיים מצות תפלה. ועל זה מסיים הכתוב לבסוף למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה וגו', כמאמרם ז"ל בפ' חלק, אין הגליות מתכנסין אלא בזכות התורה.

ונמצא ע"פ דברי הח"ח שבאמת עיקר הציווי בפסוק "השמרו לכם פן יפתה לבבכם" היא שלא לסור מלימוד התורה, והזהירה התורה שכל מי שפורש מן התורה פורש מעיקר חיותו הרוחנית, וקרוב הוא למיתה רוחנית.

וע"פ דברי הח"ח, אף בזמן הזה הזהרה זו מעשית מאד, ויש לנו להתחזק בה בכל יום ויום.

לתגובות: c053312259@gmail.com

תבונות שורש □ הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד

התנערי מעפר קומי

המהות של כל עניני התקומה הקומה המקום היקום הקיום וההקמה \ כיצד מקימים את סוכת דוד הנופלת \ כיצד מבחינים בתקומות שקר שסופם נפילה \ דוד מלך ישראל חי וקיים וזכרת את ה' אל-היך כי הוא הנתן לך פח לעשות חיל למען הקים את בריתו אשר נשבע לאבתך פיוס הזה (ח, יח). ואשר עשה לדתן ולאבירם בני אליאב בן ראובן אשר פצתה הארץ את פיה ותבלעם ואת בתיהם ואת אהליהם ואת כל היקום אשר ברגליהם בקרב כל ישראל: (יא, ו). כל המקום אשר תדרך פה רגלכם בו לכם יהיה (יא, כד).

ויהי חלף דתקבלון ית דיניא האלין ותטרון ותעבדון יתהון ויטר ה' אלקך לך ית קימא וית חסדא דקיים לאבהתך: (תרגום 'והיה עקב תשמעון וגו')

השורש שנדבר עליו בס"ד הוא שורש 'קום', בפסוקים שהעתקנו מהפרשה מוצאים את השורש הזה לגבי העוז להחיל-להעמיד-לתקף הנהגה או מצב חדש, וזהו 'הקים את בריתו', ובתרגום שהעתקנו רואים שבארמית עצם התואר של 'ברית' או 'שבועה' מתואר כ'קיום', והנה התואר הזה לגבי העמדת מצב חדש מצוי הרבה מאד בכתובים, והיינו שהכתובים מתארים את המצב המתחדש כאילו שהיה שוכב ללא קומה, וכעת קם מלא קומתו, ובדיבור היום כמדומני שלא משתמשים בכלל בתואר הזה, אפשר אולי למצוא תיאור של 'העמדה' אך לא של 'הקמה'... ובכלל צריך להבין מה החילוק בין 'עמד' ל'קם'...

וכמו שרואים בפסוקי הפרשה השורש הזה כולל גם את המושג של 'מקום', וגם את מה שהקב"ה מכונה בחז"ל 'מקום', וכן את המושג 'יקום' שלפי הדיבור היום הוא כולל את הבריאה בכללותה, לא רק את המקום שלה, אבל במפרשים בפרשת נח על פסוק 'וימח את כל היקום' נראה שהכוונה רק על בעלי חיים, ורש"י בפרשה שלפנינו כותב "זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו".

ובעמדנו אחר קריאת 'קומי רוני בלילה...' וזוכרים כי "נפלה לא תוסיף □ קום בתולת ישראל", ודוד מלך ישראל חי וקיים, ומצפים שהמקום ינחם את אבלי ציון וירושלים, ויוליכנו קוממיות לארצנו, ויקיים לנו את הברית ואת החסד ואת השבועה אשר נשבע לאבותינו, וקם שבט מישראל, קומי אורי כי בא אורך □ מהראוי להתבונן בשורש זה.

הרוח המקימה

אדם שאינו בתנועה של הליכה, יתכן אצלו שלשה מצבים, יכול להיות 'שוכב', או 'יושב' או 'עומד', המצבים הללו מגדירים את ההיפך מתנועה □

אבל עצם שינוי המצב משכיבה או ישיבה לעמידה או הליכה הוא המכונה 'קימה'!

אך אם כן היה מספיק לנו לומר 'התיישב', 'נעמד', למה צריך משהו חדש של 'תקומה'? אלא שהשורש 'קום' מתייחס לרצון הפנימי הדוחק באדם 'לקום' מהשכיבה או הישיבה ולעמוד כדי להתחיל לעשות ולפעול, וכלשון הפסוק 'הן עם כלביא יקום', 'לביא' זה התואר המלכותי של האריה, כשהוא 'קם' הרי זה בכדי להוכיח את מלכותו...

וכן מצינו שרחב אומרת למרגלים (יהושע ב, יא): "וּנְשָׁמַע וַיִּמַּס לְבַבְנוּ וְלֹא קָמָה עוֹד רוּחַ בְּאִישׁ מִפְּנֵיכֶם..." , כי יש 'רוח' פנימית הקמה בתוך לב האדם, והיא המקימה אותו, וכאשר הרוח הזו לא קמה, אין לאדם יכולת לשנות את תנוחת השכיבה שלו לתנועה של פעולה ועשייה...

יתכן שאדם פועל ועושה אך בכפיה, אין הרוח הפנימית הקמה בתוכו מקימה אותו, אלא עול מעיק מכופף את רוחו הרצונית וכופה את גופו לעשות את רצונו ועל זה אומר הפסוק (ויקרא כו, יג) וְאֲשַׁפֵּר מַטֵּת עַלְכֶם וְאוֹלֶךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוֹת, מלשון שני קומות, כי הן הרוח קמה, והן הגוף קם בעקבותיו.

יש מצב של 'רוח גבוהה' של מישהו ההולך בגדולות ונפלאות ממנו, הרוח הפנימית שבו מדמיינת שהיא גדולה יותר ממה שהיא, ולכן מקים את עצמו בקומה גבוהה, כלומר, אדם נמוך רואה את מה שסמוך לפניו, אדם שקומתו גבוהה רואה מרחוק, רואה יותר ורוחו שואפת ליותר, אבל למעשה לבסוף מתאכזב, ועל זה אומר הפסוק וְרַמִּי הַקּוֹמָה גְדוּעִים (ישעיהו י, לג).

תקומת סוכת דויד

ולפני שנמשיך בביאור שאר עניני השורש, נרחיב יותר את ענין הקלקול של רוח גבוהה ואת התיקון לכך.

הפסוק (עמוס ט, יא) אומר: בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים אֶת סֶפֶת דָּוִד הַנִּפְלֵת וְגִדְרָתִי אֶת פְּרִצִיָּהָן וְהִרְסֵתִיו אָקִים וּבְנִיתִיהָ בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים עוֹלָם

כי הנה דויד המלך מעיד על עצמו שאינו הולך בגדולות ונפלאות ממנו, אבל יש לו 'סוכה', כמו שנאמר בקרוב בחודש אלול 'כי יצפנני בסוכה', שיש לו זמנים שעליו כביכול להפסיק את התבודדותו עם ה', ולצאת למלחמות ושאר תיקונים בעולם הגשמי, ואז הריהו כהולכי דרכים המשתמשים בסוכה, והסוכה הזו יש לה בחינה שהיא 'נופלת', כי כל התעסקות עם העולם הגשמי גוררת לדברים מיותרים, שהרי העולם הזה מעורב טוב ורע, והיצר מדמה על רע שהוא טוב, ותוך כדי שעוסק בסידור ענין אחד נראה לו נחוץ לעשות עוד איזה תיקון מהצד, והמצב הזה יכול להיות לו שלשה קלקולים, בתחילה יש פירצות, דהיינו, שלתוך העולם הזך של סוכתו חודרים רצונות שאינם ממש רצון ה', והם לפניו להתעניין בהם, ובהמשך כל כך מתעסק עם הענינים המיותרים עד שגבולות הסוכה שלו כאילו נפלו, כולו פתוח לעולם הרחב, ואז כבר אינו הולך בכח רוחו הפנימית האמתית, העולם החיצוני הוא המנהלו תחת מוטות עולו...

ואיננו חלילה מדברים מדוד המלך עצמו [אף שגם אצלו היה בחינה של 'דמים הרבה שפכת' שבפשטות הענין הוא שהעבודה הזו של 'להכרית מעיר ה' כל פועלי און' ולתקן עולם במלכות ש"די □ כביכול גררה אותו להתחסד יותר מדאי במצוה זו, והיה בזה חסרון בשלמות וכמו שכתב הרמב"ם בשמונה פרקים], אלא שכל יהודי יש לו מדת המלכות, והמדה הזו דורשת ממנו להיות 'כלביא יקום', לתקן עולם, ואז נכנס הוא ל'סוכת דוד', והסדר הוא שהסוכה הזו 'נופלת' [וכמו שכתבו המקובלים שזהו הענין שמדת המלכות נופלת מאצילות לבריאה וכו', ואכמ"ל], ועל דרך העבודה הנפילה הזו היא כמבואר שאדם מוכרח להתעסק עם עולם המעשה, אינו יכול להיות ספון בבית ה' כל ימי חייו, אלא צריך להופיע בחדר אוכל וכו', ושם יש הרבה מותרות וצרכים שהקו שלהם אינו ברור, ונגררים בתוככי צ"ט שערי היתר, וה' ירחם שחלילה לא יגיעו עד שער של איסור.

והתיקון למצב הזה הוא להקים את סוכת דויד הנופלת, לחדש את הרוח והחפץ להיות ישר כמו שעשאו אלקים, להיות מבוטל לרצון ה' ותכנית ותכלית בריאתו, צריך למצוא את הפירצות הראשונות שגררו אחר הענינים המיותרים, לגדור אותם בגדרים חדשים של זהירות שלא יכשל בהם יותר, והריסותיו אקים □ אז יכולה הסוכה לקבל בטחון שלא תיהרס יותר, הקירות חוזרים לקום ולהבדיל בין העולם שלנו לעולם הגדול, ואז לאחר שהיתה תקומה ל'שנאת הרע' אפשר לחזור למצב של 'ובניתיה כימי עולם', שהרצון הפנימי של העשה טוב, יהא כצורתו המקורית שתוכננה לו ל'ימי עולם', וכאשר הרצון הזה ימלא את הלבבות ויהיו מלאי התחדשות לשוב לתקן עולם, זה יהא המצב של 'קימת סוכת דויד הנופלת'.

כח לעשו חיל

כאשר אדם נשבע לעשות או לא לעשות משהו, זהו הענין שרוצה לתקף רצון המצוי בו עכשיו, שלא יתחרט ממנו, ובדרך כלל אין אדם נשבע כדי לכפות על עצמו לעשות משהו שאינו רוצה בו, אלא יש לו רצון מסוים המצוי בו תמיד, אלא שלפעמים מצוי במצב של חולשה שאינו מרגיש כל כך את הרצון העצמי ביחס לרעש הפיתוי מהצד, ולכן נשבע כדי שהנאמנות והאיסור של השבועה יחיה ויחזק את הרצון המקורי...

אלא שמצוי שברגע של החולשה מתברר לאדם ההיפך, שהרצון הרוגש בו עכשיו הוא האמתי וזאת היא ה'רוח' המקימה אותו, ואילו הרצון שהיה בשעת השבועה היה סתם 'רוח גבוהה', ולכן יש דינים של התרת נדרים שאפשר להתיר שבועה בפתח וחרטה, כי החכם המתיר בחרטה מברר שהרצון בשעת השבועה לא היה רצון מהותי, אלא משהו זמני שרגש בו, והראיה הוא שהנה 'מתחרט' הוא ואין לו כלל את הרצון הזה □

ועל כן יש ענין של 'ברית' שזוהי שבועה שכל כך ברורה, שמוכנים להתחייב בסוג שבועה שאין לו התרה...

ומובן למה בארמית 'ברית' ו'שבועה' מכונים 'קיימא', כי הענין שלהם הוא לתת קיום לרצון המפעיל.

וכן מובן מאד הפסוק וְזָכַרְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הִנְיָתָן לְךָ כַּח לַעֲשׂוֹת חַיִּל לְמַעַן הָקִים אֶת בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם בְּיוֹם הַזֶּה, כי ה' כרת ברית עם האבות שיוריש לזרעם את הארץ, וכאשר מגיע הזמן לרשת, ה' כביכול צריך ל'הקים' את הרצון הזה, ולכן מכניס בישראל 'כח לעשות חיל', ה'כח' הזה כולל רצון ועוז ואומץ ויכולות וכו' לעשות חיל, כל הרוח המקימה הזורמת בתוכם, מגיעה כביכול מהרוח של ה' המקים את רוח בריתו, וכמה עלוב המצב כאשר אדם סבור ש'כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה'...

יש בפרשה עוד פסוק דומה: אַל תֹּאמַר בְּלִבְבְּךָ... בְּצַדִּיקְתִּי הִבִּיאֵנִי ה' לְרִשְׁתָּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת וּבְרִשְׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה ה' מוֹרִישָׁם מִפְּנֵיךָ: לא בְּצַדִּיקְתְּךָ וּבִישׁוֹר לְבַבְּךָ אֶתָּה בָּא לְרִשְׁתָּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן כִּי בְרִשְׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה ה' אֶ-הֵיךְ מוֹרִישָׁם מִפְּנֵיךָ וְלִמְעַן הָקִים אֶת הַדְּבָר אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלִיעֲקֹב: (ח, ד-ה), ואולי ההסבר הוא שהברית בסוף פרשת לך לך היתה שה' יהיה לנו לאלקים ומכח זה נירש את הארץ, והיינו שנרגיש בתוכינו כח אלוקי, ועל כן כאשר מישהו מדמה שהכח האלוקי הזה הוא 'כוחי ועוצם ידי', הוא טעות איומה.

אך בירושת הארץ היה עוד בחינה של ה' מורישם מפניך' שהגויים כלו ונאבדו ללא השתדלות ישראל, והעבודה של ישראל היתה רק לעלות על השטח, להתפרס בארץ, ועל פעולות ה' הללו לא היה ברית, אלא נעשה 'להקים את הדבר אשר נשבע' □ לחדש את רצונו שישראל ירשו את הארץ שהבטיח לאבותיהם.

מקום - יקום

אמרנו שהיתה עבודה 'לעלות על השטח', זהו בעצם מה שכתוב בפרשה 'כָּל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ בְּךָ רַגְלְךָ בּוֹ לְכֶם יְהִי', ויש להבין מן הקשר בין 'מקום' ל'תקומה'.

אך הנה במדרש רבה פרשת ויצא (בראשית סח, ט) על הפסוק ויפגע במקום: "ר"ה בשם ר' אמי אמר מפני מה מכנין שמו של הקדוש ברוך הוא וקוראין אותו מקום [ומפרשים] שהוא מקומו של עולם ואין עולמו מקומו? מן מה דכתיב (שמות לג) הנה מקום אתי, הוי [-הרי ש]הקדוש-ברוך-הוא מקומו של עולם ואין עולמו מקומו".

ומבואר שהטעם שקוראים לה' 'מקום' הוא מפני שכל המקום שאנו רואים לפנינו, הוא איננו המקום של הכל, כי המקום הזה כביכול יושב על מקום אחר, ואותו מקום הוא הקדוש ברוך הוא, וכאשר אומרים 'המקום ברוך הוא' הכונה ל'מקום' שבו מצוי כל המקום שלפנינו.

אך הנה ה' אין לו גוף ולא דמות הגוף, ואינו מהות התופסת מקום, אלא הכוונה של המציאות הארצית יש תחתיה איזה רצון החפץ בקיומה והתפתחותה, והרצון הזה הוא הרצון של בורא כל עולמים, הרצון הזה הוא הרוח הפנימית המנשימה ומקיימת את כל המציאות הראשונה של השטח, וכאשר אנו רואים את המציאות הראשונה הזו, ומרגישים את הרצון המחיה אותה מאין ליש, קוראים אותה עצמה 'מקום', כי הדממה שלו רועשת וזועקת 'ראו מי ברא אלה', 'מה ה' אלקיך שואל מעמך', מרגישים שהרוח המקיימת

מבקשת תקומה לארץ הזו, וכמו שכתב רש"י על תוהו ובוהו □ שאדם תוהה על בוהו שבה, כל אחד מבין שהבריאה אינה לבטלה.

ואומר הפסוק 'כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה', פשוט יתברר שזהו הרצון של המקום...

ובזה מובן הענין של 'וימח את כל היקום' שהכוונה לכל אלו שהקימו את עצמם מתוך המקום, סברו שהמקום שייך להם, הרצון שלהם הוא המחליט כיצד לנהל את העולם... ומובן גם כן מה שנבלע 'כל היקום אשר ברגליהם' של דתן ואבירם, שזהו ממונם שנתן להם את הרגשת היכולת של כוחי ועוצם ידי.

ואפשר להוסיף ולומר שהכוונה גם כן לכל מיני מדות של התקוממות, והיינו, שאדם סבור שכאשר מישוהו אחר מנהיג אותו ונראה לו שמניח עליו עול ולוקח ממנו את רוחו הפנימית העצמית, ולכן הוא 'מתקומם', כביכול מקים את רוח הפנימית ונותן לה לנהל את הענינים □

אבל למעשה הוא טועה, כי דוקא המנהיג אותו הוא היודע מה טוב בעבורו, ודוקא רוחו שלו היא הרוח הגבוהה והגסה וכו' □

אך אם כן צריך לדעת כיצד נדע האם המנהיג הוא המשתלט, או שמא הרצון שלי הוא המשתלט?

והתשובה היא שכאשר צד אחד מדבר מתוך הראש והלב, אומר לך להביט על המקום, לשאול את השאלה של הפטרת שבוע שעבר 'מי ברא אלה', ואת שאלת הפרשה שלפנינו 'מה ה' אלקיך שואל מעמך', ומכוון אותך להיות בהכנעה ולהקשיב לקול האמונה... ולעומת זאת מופיע רצון אחר המגיע מהרגליים הרוצים להמשיך לזרום עם ההרגל שלהם, לעשות כל מה שמוצא חן בעיניהם, ובאמת אינו מרגיש עול על צוארו, אלא הרגליים מקפיצות אותו ואומרות לו להתנגד וכו' □ מיד תדע מהי התקומה האמתית, ומהו ה'יקום אשר ברגליכם', וכאשר פצתה הארץ את פיה, חוץ ממה שבלעה אותם, בלעה גם את ה'יקום אשר ברגליהם', ה'מקום' שפתח את פיו לימד להקשיב לקול האלקי הנזעק מתוך ה'מקום', ולא להיגרר אחר היקום המגיע מהרגלים.

קיים

נותר לנו לבאר את המונח 'קיים', שהכוונה למשהו הנותר תמיד, כמו שאומרים 'חי וקיים', או מה שאומרים 'לשמור ולעשות ולקיים' ניש אולי מפרשים שזהו מלשון 'לקיים פקודה', והיינו שזה דומה ל'לעשות', וצריך לבדוק אם מצינו בלשון קודש כיוצא בזה].

ונראה שמשוהו 'חי' יכול לחיות בפנינה שלו ולא לעשות כלום בעולם, יכול לשכב במיטתו ולחלום חלומות, ולשאוף שאיפות, אך כאשר הוא גם 'קיים', הכוונה שהרצון שלו רוגש בתוך המקום, אף אם אינו עושה מעשים הריהו מעורר או מלהיב אחרים, מקים אחרים, המציאות שלו אינה נעלמת מהמציאות של המקום הרוגש את רוח מקומו של עולם, וזהו עיקר הגדר של שורש 'קום' שאין כאן רק מחשבות, אלא יש כאן תנועה רצונית רוגשת

ומפעילה, מפסיק לחשוב, מוכן לפעולה, ברור בהחלטו לפעול כשיגיע זמנו למרות כל מיני רצונות מתנגדים ומפריעים.

כשאומרים 'לשמור ולעשות ולקיים' 'לשמור' הכוונה שהענין יהא בשימת לב והטרדה, 'לעשות' הכוונה 'לעשות בפועל', 'ולקיים' הכוונה שאף כאשר אין אפשרות לעשות לא יהא בתנוחה שחוזר להסתפק בעצם ביצוע המעשה, אלא יהא בכוננות 'מתי תבוא לידי ואקיימנה' [אקיימנה □ אביא לידי גילוי את הרצון ה'קיים'].

ומעניין שאחר קריאת שמע של שחרית אומרים 'אמת ויציב ונכון וקיים... ויש שם ט"ו תיאורים, ונראה שהם כנגד ט"ו פסוקי פרשיות שמע [עם 'ברוך שם'] והיה-אם-שמוע, וה'וקיים' הוא כנגד הפסוק הרביעי של 'והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך', כי זהו אכן הענין, שהדברים יהיו על לבבך, שהחלטה לעשות את הדברים והרוח נכון לכך, תהיה 'קיימת' ללא הפסק.

אנו עדיין מבקשים 'הרחמן הוא יקים לנו את סוכת דוד הנופלת', אך לעומת זאת משמיע לנו המשורר "התנערי מעפר קומי... על יד בן ישי בית הלחמי קרבה אל נפשי גאלה!", מבקשים מאתנו לקום ולהתנער מעפר, לאוקמי שכינתא מעפרא, כנראה רוחו של דוד מלך ישראל החי וקיים יכולה להתעורר בלבות ישראל, לקרבם לגאולת נפשם, שיהיו מוכנים ומזומנים ל'חסדי דוד הנאמנים' □

וכמו שכתב המסילת ישרים (פרק כא) "והנה ודאי שיעזרהו לזה [לקנין החסידות] רוב ההתמדה והעיון במזמורי דוד המלך ע"ה וההתבוננות במאמריהם וענינם, כי בהיותם כולם מלאים אהבה ויראה וכל מיני חסידות, הנה בהתבוננו בהם, לא ימנע מהתעורר בו התעוררות גדול לצאת בעקבותיו וללכת בדרכיו..." צריך לחפש בלב ולמצוא שם איזה נקודה שרצון החסידות רוגש וקיים בה, זהו נר דוד שאינו נכבה לעולם ועד, ולקיים 'קומי אורי כי בא אורך', להרגיש שהכח הזה מצליח להתעלם מכל מיני מחשבות ורפיונות המתנגדים לו, את האור הזה לא מושכים בכח, שהרי 'הוא הנותן לך כח לעשות חיל', אלא 'מוצאים' אותו בבחינת 'מצאתי דוד עבדי', העבודה היא ה'בקשה', ובקשו את ה' אלקיהם ואת דוד מלכם!

תשובות הגר"ח □ פנינים מתורת רבינו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זיע"א (חלקם טרם נדפסו) / הרב אהרן הלוי גרנדש מח"ס תשובות הגר"ח

שו"ת בפרשת עקב | לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב

עקב

[א] ש. עקב ז' י"ב. והיה עקב תשמעון וגו'. פרש"י וז"ל, אם המצות הקלות שאדם דש בעקביו תשמעון עכ"ל, ובתהלים מ"א י' פרש"י וז"ל, הגדיל עלי עקב. מארב כמו ואת עקבו מים לעיר עכ"ל, ולעיל מיניה בתהילים מ' ט"ז פרש"י דעקב הוא לשון מדרך כף רגל ואילו כאן פרש"י דהוא מארב. וקצת צ"ב.

ת. כל פסוק לפי ענינו.

*

[ב] ש. עקב ח' א'. פרש"י וז"ל, ומ"א אם התחלת במצוה גמור אותה שאינה נקראת המצוה אלא ע"ש גומרה שנאמר ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ממצרים קברו בשכם והלא משה לבדו נתעסק בהם להעלותם אלא לפי שלא הספיק לגומרה וגמרוה ישראל נקראת על שם עכ"ל, צ"ב. א', דמה שמשה לא גמר הי' אונס שהרי רצה ליכנס לא"י ורק מחמת שבנ"י גרמו לו לא נכנס כמבו' בואתחנן והרי אחז"ל חשב אדם לעשות מצוה ונאנס מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה (גם אחז"ל מחשבה טובה כו'). ב'. למה לא נקרא ע"ש משה, והרי מסר נפשו על הדבר כדאי' סוטה י"ג א', וכמו שמצינו גבי בצלאל (ויקהל ל"ז א') ויעש בצלאל ופרש"י שם לפי שמסר נפשו על כו', וזה נקרא ע"ש בצלאל אע"פ שלא גמר, שהרי משה גמר מלאכת המשכן בהקמתו כדפרש"י בויקהל. וצ"ב טובא.^{צה}

ת. כאילו עשה אבל לא עשה. צו

*

[ג] ש. עקב ט' ב'. עם גדול ורם בני ענקים וגו' והורשתם והאבדתם מהר כאשר דבר לך. צ"ב דהא לעיל ז' כ"ב כתיב ונשל ה"א וגו' לא תוכל כלתם מהר וגו'. וצ"ב.

ת. כיכולתך.

*

^{צה} משה לא גמר ובצלאל גמר מלאכתו, ההקמה לא היתה תפקידו של בצלאל אלא של משה, ולק"מ. הגראי"ש קניבסקי שליט"א.

^{צו} לכאורה תשו' מרן שליט"א זו היא תשובה רק על שאלה א'.

דן ש. עקב ט' ט"ו. בשמו"ע דשחרית דשבת קודש אמרין, ישמח משה כו' ושני לוחות אבנים הוריד בידו וכתוב בהם שמירת שבת. יש לשאול אמאי אמרין 'בידו' ל' יחיד והרי היו בשתי ידיו וכדכתיב (כי תשא ל"ב י"ט) ויהי וגו' וישלך מידיו את הלחת וגו' ועוד כתיב (עקב ט' ט"ו, י"ז) ואפן וארד וגו' ושני לוחת הברית על שתי ידי, ואתפש בשני הלחת ואשלכם מעל שתי ידי וגו'.

ת. א. ידו הכונה כחו. צ"י

ב. יד החזקה.

*

הן ש. בהנ"ל. עוד יש לשאול אמאי אמרין וכתוב 'בהם' שמירת שבת, והרי עשרת הדברות היו מחולקין ה' דברות בכל לוח וא"כ שבת הי' כתוב רק בלוח אחד. ובשלמא למ"ד בירושלמי שקלים ט"ז ב' שהיו י' דברות בכל לוח ניחא אבל למ"ד שם שהיו רק ה' דברות בכל לוח קשיא.

ת. א. מחוברין. צ"ח

ב. שניהן כאחד.

*

ו] ש. עקב ט' י"ב. ויאמר ה' אלי קום רד מהר מזה כי שחת עמך וגו'. יש לדייק, דאילו הכא כתיב 'קום רד מהר', ואילו בשמות פ' כי תשא ל"ב ז' כתיב 'לך רד', והיינו ב' הפרשים האחד דהכא כתיב קום והתם כתיב לך, והשני דהכא כתיב מהר והתם לא כתיב מהר. וצ"ב.

ת. לך הכונה מהר.

*

ז] ש. עקב י' א'. פרש"י וז"ל, בעת ההיא. לסוף ארבעים יום נתרצה לי ואמר לי פסל לך ואח"כ ועשית ארון ואני עשיתי ארון תחילה שכשאבוא והלוחות בידי היכן אתנם כו' עכ"ל, לכאן צ"ב מפני מה הוצרך לשנות ממה שאמר לו הקב"ה ואי משום טעמא שכשאבוא

צ"י כדכתיב (וזאת הברכה ל"ד י"ב) ולכל היד החזקה וגו' אשר עשה משה לעיני כל ישראל, ופרש"י וז"ל, ולכל היד החזקה. שקבל את התורה בלוחות בידי עכ"ל, וכתב בשפתי חכמים אות נ' וז"ל פירוש ולכל היד החזקה קאי על משה פירוש שהיה בו כח וחזק לטול בידי הלוחות אף שהיו כבדים עד מאד אבל אין פירושו כמו בכל מקום שקאי על הקב"ה דא"כ היה לו לכתוב ולכל היד החזקה אשר עשה (משה על פי) ה' [ביד משה] עכ"ל. ובאמת המה דברי חז"ל הקדושים כמו שהביא כל דבריהם בהדיא בפירוש הרא"ש על התורה כאן יעו"ש. וזהו ג"כ כונת מרן שליט"א בתשובה ב'.

והנה מה שכתבנו להק' מדכתיב וישלך מידיו וגו', יש להפחית את חומר הקושיא מהתם, כי במ"ש וישלך מידיו את הלוחות יש קרי וכתוב, והקרי הוא 'ידי' והכתיב הוא 'ידו' כמ"ש בספר הבהיר אות קפ"ח יעו"ש. והבן. צ"ח היינו דכיון שהיו ב' הלוחות מחוברין לכן שייך הלשון 'בהם' אף שלמעשה הי' שבת כתוב רק בלוח אחד. וזהו ג"כ הכונה בתשובה השנייה.

והלוחות בידי כו' צ"ב שהרי הי' יכול להכין קודם הלוחות ואח"כ הארון כי בלא"ה לא הי' עולה להר קודם הכנת ב' הדברים גם הלוחות וגם הארון וא"כ מאי נפק"מ מה מכין קודם. צ"ט

ת. מיד קדושים קצת. ק קא

*

חן ש. בהנ"ל. מרן שליט"א ענה: מיד קדושים קצת. והיינו דכיון שמיד שפסל לוחות הם קדושים קצת לכן הוצרך לעשות ארון תחילה כי אם היה עושה קודם הלוחות היכן היה מניחם והרי הם קדושים ולא יכול להניחם סתם. וצ"ב דהא הלשון 'שכשאבוא והלוחות בידי' כו' בפשוטו הכונה שכשאבוא מהשי"ת עם לוחות כתובים כבר, ואילו לפי תשו' מרן שליט"א משמע דמיירי על קודם עלייתו להר. ועוד צ"ב מאי שנא והיינו דשאלנו את מרן שליט"א (מודפס בס' תשובות הגר"ח [קמא] עמ' קס"ה - ו') דאי' דמלאכת המשכן נגמר בכ"ה בכסליו והקב"ה המתין בהקמתו עד שנולד בו יצחק כו', ושאלנו היכן היו הכלים עד הקמת המשכן ועוד מה טען בצלאל מנהג העולם אדם בונה בית ואח"כ מכניס כלים כו' כלים שאני עושה להיכן אכניסם. ומרן שליט"א ענה: הי' איפה להחזיקם אבל הבנין צריך להיות כדרך שעושין. והנה לפי מה שענה מרן גבי הלוחות 'מיד קדושים קצת' א"כ לכאו' הי' מקום לומר דגם כלי המשכן היו מיד בעשייתן קדושים קצת וא"כ מה לנו שהי' איפה להחזיקם והרי כיון שהיו קדושים הי' צריך ליתנם במשכן, ומאי שנא כלי המשכן מהלוחות.

צ"ט עיין בטעמא דקרא פ' ויקהל ד"ה ברכות נ"ה כו' דסדר העשי' צ"ל כפי סדר ההקמה וכו' עיי"ש. הגראי"ש קניבסקי שליט"א. [וה"ל מרן שליט"א שם: בברכות נ"ה א' בצלאל ע"ש חכמתו נקרא כו' ארון שאני עושה להיכן אכניסנו כו'. קשה הא באמת לא הוקם המשכן עד שנגמר כל עשייתו עם הכלים כמפורש בפ' פקודי וא"כ לא הכניס את הארון עד שנבנה המשכן לגמרי ונגמר הכל וא"כ הי' יכול להקדים הארון וי"ל דזה הי' באמת דעת מ"ר דכיון דבלא"ה לא יכניסנו תיכף ראוי להקדים בעשי' הארון שהוא החשוב תחלה אבל בצלאל סבר דסדר העשי' צריך להיות כפי סדר ההקמה וזה היה חכמתו, ומה שהקב"ה הקדים את הארון בפ' תרומה משום דלא חשיב שם סדר העשי' רק לפי חשיבותן חשיב ארון תחלה ואח"כ שלחן ומנורה ואח"כ משכן אבל סדר העשי' להיפך, ובזה י"ל הא דבפ' תרומה כתיב קשותיו ומנקיותיו ובפ' ויקהל כתיב מנקיותיו וקשותיו משום דעיקר ההפסקה בין הלחם היו הקנים והסניפין לא היו אלא להכניס בהן ראשי הקנים לכן הקדים בתרומה הקנים שהן העיקר אבל בסדר העשי' הי' צריך להקדים את הסניפין כסדר הקמתו כדי שיהי' לו להיכן להכניס את הקנים. עכ"ל מרן שליט"א שם. ועי' בתשובת מרן שליט"א להלן או"ח סי' תר"ע בד"ה כתב במשנ"ב (תר"ע ס"ק ז') כו' יעו"ש].

ק אולי כונת מרן שליט"א להמבואר בראשונים דהזמנה לגוף הקדושה לכו"ע הזמנה מילתא. הערה מחכ"א.
קא אולי י"ל עוד, דהנה יש לדקדק בקרא דכתיב פסל לך וגו' ועלה אלי ההרה ועשית לך ארון עץ, [דזה משמע שיעשה הארון אחר שיעלה להר, והיינו שיעשה הארון רק כשיחזור מההר], דלכאו' הול"ל פסל לך ועשית לך ארון עץ ואח"כ ועלה אלי ההרה. ושמא משום זאת באמת הבין משה רבינו דצריך לעשות הארון רק כשיחזור עם הלוחות הכתובות כבר, ולכן אמר שכשאבוא והלוחות בידי היכן אתנם והרי עדיין אין ארון. ואי תיקשי דזה נותן טעם רק לכך שעשה ארון קודם שעלה להר, אבל עדיין אמאי הוצרך להקדים עשיית הארון לעשיית הלוחות וכנ"ל, ע"ז י"ל דממה שאמר לו הקב"ה פסל לך ועלה אלי ההרה הבין דמיד אחר עשיית הלוחות יעלה להר מבלי איזה הפסק בינתיים [וכפי שאמר משה בפירושו להלן פסו' ג' ואפסל שני לחת אבנים כראשונים ואעל ההרה וגו'] ואמר משה דכיון שצריך לעלות להר מיד אחר עשיית הלוחות א"כ היכן יתן הלוחות כשיחזור אם לא יקדים עשיית ארון לעשיית לוחות ולכן הקדים הארון ללוחות. והטעם שבאמת הקב"ה אמר לו פסל לך וגו' ועלה אלי ההרה, ולא אמר לו פסל לך ועלה אלי ההרה היינו חדא כדי שלא יהי' נשמע שיעלה גם עם הארון להר ולכן אמר פסל לך ועלה אלי ההרה ומ"מ הבין משה דצריך להסמיך עליית ההר לפיסול הלוחות ולהכי הקדים קודם הלוחות את עשיית הארון וכנ"ל, ועוד כי עיקר הדיבור כאן על הלוחות מאחר שנשברו הלוחות הראשונות, ולפי כל זה נמצא דעשה משה הכל מבלי לשנות דבר ממאמר השי"ת אליו, רק עשה לפי מה שהבין ממאמר השי"ת אליו מבלי כונה לשנות כלל. והבן.

ת. אפשר דהכלים לא קדשו עד הגמר.

*

ט [ש. עקב ט' ז'. זכר אל תשכח וגו' "ממרים" הייתם עם ה', ושם כ"ד, "ממרים" הייתם עם ה' מיום דעתי אתכם. קצת צ"ב איך משה רבינו ע"ה אמר כן אחר שאמר (חוקת כ' י') שמעו נא המורים, ונענש ע"ז כדכתיב (תהלים ק"ו ל"ג) כי המרו את רוחו ויבטא בשפתיו ופרש"י וז"ל כי המרו משה ואהרן את רוחו בשמעו נא המורים, ויבטא בשפתיו שבועה לכן לא תביאו את הקהל הזה וגו' עכ"ל.

ת. אמר כאן ע"פ ה'.

*

י [ש. עקב י' י"ט. ואהבתם את הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים. הר"מ בסה"מ מ"ע ר"ז לאהוב את הגרים, מביא בשם רוב המדרשות שהשי"ת צונו על הגר כמו שצוה על עצמו יתעלה, דכאן נאמר ואהבת את ה"א, וכן נאמר ואהבתם את הגר, ע"כ. וכ"ה בחינוך ס"ג ותל"א. ולא מצאתי מקום מדרש זה.

ועוד ילה"ק דהא גם באהבת רעך נאמר ואהבת לרעך כמוך. שו"ר דהראשונים כ' לחלק בין "ל" רעך ובין "את" הגר. (מח"א).

ת. עמש"כ בקרית מלך פ"ו מדעות ה"ד. קי

*

יא [ש. כתב מרן שליט"א בטעמא דקרא פ' עקב עה"פ ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת, בזה"ל, אבל אם לא יהיה עשב בשדך לבהמתך לא תוכל לאכול כמו שאמרו בגיטין ס"ב א' ובברכות מ' א' ויליף מהאי קרא, ואפי' נתיר לו לטעום משהו משום פיקו"נ, אבל לאכול ולשבוע ודאי אסור, אבל אם יהיה עשב לבהמתך תוכל לאכול ולשבוע, עכ"ל מרן שם. ונראה דמרן אתא לבאר למה הוצרך הכתוב לומר ושבעת דדי אי הוה כתיב 'ואכלת' לחוד וע"ז מרן משני כנ"ל. אמנם יש לשאול בדברי מרן האם הכונה שצריך ליתן לבהמה ג"כ שיעור של שביעה, ורק אחר שהיא תאכל ותשבוע רק אז אפשר לאדם לאכול ולשבוע, או"ד שאי"צ ליתן לבהמה כדי שביעה בכדי שיהי' אפשר לאדם לאכול ולשבוע.

ת. לבהמה א"צ.

*

לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב

קב וז"ל מרן שליט"א שם, צוה על אהבת הגר כמו שצוה על אהבת עצמו, רבנו בסה"מ מ"ע ר"ז הביא כן בשם מדרש ועי' תנחומא ויקרא סי' ב' אני מזהירך שתאבהבו שאני אוהבו כו'. עכ"ל מרן שם, וע"ע מש"כ מרן שליט"א שם.

יב] ש. תענית כ"ו ב'. אמר רבן שמעון בן גמליאל לא היו ימים טובים לישראל כו' וכיוה"כ שבהן בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולין שלא לבייש את מי שאין לו כו' ובנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים ומה היו אומרות בחור כו'. ולהלן ל"א א' אמרי' תנא מי שאין לו אשה נפנה לשם, ויש לשאול האם הכונה היא כפשוטו שביום הכפורים הקדוש היו בנות ירושלים יוצאות ורוקדות בכרמים, וגם מי שלא הי' לו אשה הי' הולך לשם ביוה"כ עצמו, דלכאו' דבר תימה על שעשו כן דוקא ביום הקדוש ביותר בשנה והוא יום חיתום הדין, ולכאו' צ"ב בזה.

ת. א. אז לא יהרהר רק במצוה. קי

ב. דוקא ביום הקדוש עשו כן שלא יבואו לידי הרהור. קי

*

יג] ש. בהנ"ל. שלא לבייש את מי שאין לו. לכאו' הול"ל את מי שאין לה'.

ת. לאבי. קה

*

קי היינו דמה ששאלנו דדבר תימה על שעשו כן דוקא ביום הקדוש ביותר בשנה ביום חיתום הדין, והיינו שלכן זה סיבה שלא לעשות זאת ביוה"כ, היא הנותנת לעשות את זה ביום הכיפורים כי אז לא יהרהר בשום דבר חוץ מבמצוה. ולכאו' צ"ל דאין כונת מרן דעשו כן רק ביוה"כ משום שאז יש אימת הדין ולא יהרהרו, כי הא קמן דגם בט"ו באב עשו כן וזה היה אף שלא היה אימת הדין כביוה"כ, רק כוונת מרן היה ליישב דדוקא מתוך מה ששאלנו שלא לעשות כן ביוה"כ יש את הטעם שכן לעשות זאת ביוה"כ, אבל לעולם גם בלא טעם זה של אימת הדין היו עושים כן גם שלא ביוה"כ כמו שאיתא בהדיא במשנה שעשו כן גם בט"ו באב.

אלא שבאמת יש לשאול שאלה אחריתי איך עשו כן בט"ו באב, והרי היה לחוש שיבואו לידי הרהור. וי"ל שהרי עשו כן רק בזמן שבית המקדש היה קיים כמ"ש מרן בתשובה להלן, וכיון שכן היה יותר יראת חטא ולא באו מזה לידי מכשול. ואולי י"ל גם, שהיה זה כעין פגישה שעושים האידנא.

ומה שכתבנו שביוה"כ יש אימת הדין ולכן היא סיבה שלא יכשלו מצינו דוגמא לזה במה שבליל יוה"כ מותר להתפלל בלי שומר מטעם זה כמ"ש בשו"ע או"ח סי' ער"ה סעיף ח' וז"ל נוהגים לקרות בליל יום כפורים במחזורים מפני שאימת יום הכפורים עליהם עכ"ל.

ואי הוה אמרי' שהיו עושים כן רק ביוה"כ לכאו' היה אפשר להוסיף שלכאו' יש לשאול מה שייך שיפות שבהן יאמרו כו', והרי החמשה עינויים גורמים לאדם שלא להיראות יפה כמו שהוא באמת, ובפרט האיסור רחיצה של התענית גורם לחוסר יופי וכדאיתא או"ח סי' תרי"ג סעי' י' שכלה כל שלושים יום רוחצת מותרת לרחוץ פניה יעו"ש, אלא דהיא הנותנת שדוקא ביום הכיפורים שמתענים היפות אומרות כן והיינו כדי שלא יכשלו מיופים, ומ"מ רואים שהן יפות אבל לא באופן שיהיה שייך כ"כ מכשול מאחר שמתענות.

ועוד היה אפשר להוסיף, דעשו זה כיון שצריך להוסיף זכויות, ולמחוק העבירות, ואיתא בגמ' (יבמות ס"ג א') מי שאין לו בנים חייב מיתה והיינו מי שלא נושא אשה יעו"ש, וכיון שכן עושים זה ביוה"כ כדי שישאו נשים ויזכו לחיים, ואף שצריך להוסיף זכויות כל הימים והיינו עכ"פ בכל עשרת ימי תשובה כדאיתא במשנ"ב סי' תר"ב ס"ק י' יעו"ש, מ"מ זה לא היה אפשר לעשות אלא ביוה"כ כדי שלא יבואו להרהור וכנ"ל.

וע"ע תשובות הגר"ח ח"א פרשת בשלח תשובה ע"ג ובהערות 79, 80 כיצד רקדו הנשים לאחר קריעת ים סוף יעו"ש.

קי לכאו' היינו דכיון שהיה אימת הדין לא היו נכשלים בעבירה, וכתבאר בהערה בתשובה קמא יעו"ש.

קי ועי' שנויי נוסחאות במשניות כאן תענית פ"ד מ"ח יעו"ש.

ידן] ש. תענית כ"ט ב'. ואסור לספר ולכבס מר"ח ועד התענית דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר כל החדש כולו אסור רשב"ג אומר אינו אסור אלא אותה שבת בלבד כו'. לכאו' לרבי יהודה צ"ב דהא לעיל כ"ו ב' תנן אמר רבן שמעון בן גמליאל לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב כו', ולית מאן דפליג התם על רשב"ג בזה.

ת. א. זה הי' בזמן הבית. קי קז

ב. שניהם אמת. קח

*

טון] ש. תענית ל' א'. ת"ר כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בט' באב כו' וקורא כו' ובדברים הרעים שבירמיהו כו' ר' יהודה אומר אבל קורא הוא כו' ובדברים הרעים שבירמיהו כו'. בתחי' קאמר 'שבירמיהו' ואח"כ קאמר 'שבירמיהו' (ובתשובות הגר"ח ח"א תשובה תש"מ כתב מרן שליט"א דהיו לו ב' שמות הא' ירמיהו והב' ירמיהו). קט

קי היינו דמ"ש רשב"ג במשנה לעיל כ"ו ב' לא היו ימים טובים לישראל היה זה בזמן שבית המקדש עדיין היה קיים, ומדוייק הוא בהא דתנן שם לא 'היו' ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיוה"כ שבהן בנות 'ירושלים' יוצאות בכלי לבן כו' 'כל הכלים טעונים טבילה' כו', ומשא"כ מ"ש הכא רבי יהודה כל החדש כולו אסור מיירי בזמן שלאחר החורבן, אלא שלפ"ז נמצא שאין נפק"מ בהא דאמרו לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב כו' לזמנינו ולכאו' צ"ב ממה שלא אומרים תחנון ביום זה, וי"ל דהנה כתב בשו"ע סי' קל"א סעי' ו' נהגו שלא ליפול על פניהם בט"ו באב כו' וכתב במשנ"ב ס"ק ל' בט"ו באב. דבגמרא איתא שהיה יו"ט גדול בזמן המקדש עכ"ל, ומבואר כתשובת מרן זצ"ל שזה היה בזמן הבית, ואף שהיה זה דוקא בזמן הבית צ"ל דמ"מ עושים לזה זכר במה שלא אומרים תחנון ביום זה.

ושוב מצאנו ראייה לזה, דהנה כתב הבי"ב בס"י קל"א וז"ל, כתב הרוקח סי' שי"ב בט"ו באב נופלים בתחנונים וכן נוהגים לפי שבטלה מגילת תענית ע"כ, ועכשיו נהגו העולם שלא ליפול על פניהם כו' עכ"ל, ועי' ר"ה י"ט ב' דמבואר שם דמגילת תענית בטלה כשנחרב הבית שאז הימים טובים שנכתבו במגילת תענית אבל הוא להם, והיינו שכיון שנחרב ביהמ"ק אין להם במה לשמוח עוד באותם הימים טובים יעו"ש, וזהו מש"כ מרן זצ"ל 'זה היה בזמן הבית', והיינו דלאחר שנחרב הבית כיון שבטלה מגילת תענית בטל גם ט"ו באב וכמ"ש הרוקח.

ואין לומר דמ"ש מרן זצ"ל זה היה בזמן הבית כוונתו רק לפי רבי יהודה והיינו שרק לפי רבי יהודה יש ההכרח לומר כן, ולא לרבי מאיר ורשב"ג גופיה דפליגי עליה דרבי יהודה שם, והטעם שאין לומר כן, כי אפוש פלוגתא לא מפשינן, ועוד שהרי הרוקח הנ"ל לא מיירי אליבא דרבי יהודה שהרי אין הלכה כך עי' או"ח סי' תקנ"א סעיף ג', ואעפ"כ כתב דט"ו באב בטל האידנא כדלעיל יעו"ש.

(ומ"ש הבי"ב ועכשיו נהגו העולם כו' בפשוטו אין כוונתו שהם חלקו על עיקר דברי הרוקח, רק הם סברו שמ"מ עושים לזה זכר במה שלא אומרים תחנון ביום זה וכמ"ש כבר לעיל).

קי מענין לענין, מרן זצ"ל אמר לי שהיוצאים לנוח בימי בין הזמנים שאחר ת"ב שיצאו מט"ו באב והלאה משום שעד אז עוד יש קצת אבילות. ועי' שו"ע סי' תקנ"א ס"א משנכנס אב ממעטין בשמחה ובר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי לשתמיט מנה דריע מזליה, וכתב במשנ"ב ס"ק ב' וז"ל, לשתמיט מנה. עד ראש חדש אלול, ועל כל פנים עד תשעה באב עכ"ל, וכתב בשעה"צ ס"ק ב' וז"ל מגן אברהם בשם רבנו ירוחם, ומה שכתבתי 'ועל כל פנים וכו' הוא מקרבן נתנאל בפרק ד' דמוכיא מזהר הקדוש דדי עד אחר תשעה באב עכ"ל, ולכאו' צ"ב, ושוב מצאנו מקור לזה דהנה כתב בספר שער יששכר (לבעל המנחת אלעזר) וז"ל (במאמר יום תבר מגל אות ו'): כתב בקדושת לוי [בסוף המאמר לשבת נחמן] וז"ל חדש אב פי' אב היינו תחילה עד ט"ו באב ארור ומט"ו באב היינו ברור וזהו אב ארור ברור עכ"ל"ה לענינו כו' עכ"ל השער יששכר.

קח כנתבאר בתשובה קמא, עי' הערה שם.

קט וז"ל השאלה שם, דהי"א י"ב י"א. משמנה הרביעי ירמיה החמישי. ולהלן פסו' י"ד ירמיהו העשירי וגו', ולכאו' מבואר דהשם ירמיה והשם ירמיהו הם ב' שמות ולא שם אחד, וקצת צ"ב דהא גבי ירמיה הנביא מצינו דפעמים נקרא ירמיהו (וכגון בתחילת ס' ירמיה דכתיב ירמיהו בן וגו') ופעמים שנקרא ירמיה (וכגון בס' ירמיה בפרק כ"ח דכתיב ויאמר ירמיה הנביא וגו' ועוד) ומבו' דהוא שם אחד. [וכיון שהוא שם אחד איך נתנו שם אחד לב' אחים]. והשיב מרן שם: לירמיה הנביא הי' ב' שמות. עכ"ל.

*

טז] ש. תענית ל"א א'. רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו יום שפסקו מלכרות עצים למערכה. מהיכן היו להם אח"כ עצים למערכה. (בפרט בית שני שלא הי' אש בלי זה כדאיתא במס' יומא קיא).

ת. א. כבר הכינו לכל השנה. קיב

ב. הביאו להם מרחוק. קיג

*

לתגובות: A0548408381@gmail.com

בעזה"י, ניתן להשיג ספרי תשובות הגר"ח בכתובת הנ"ל.

קי היינו דשני התנאים גם מי שנקט בלשון ירמיה וגם מי שנקט בלשון ירמיהו, שניהם נתכוונו לאותו ספר. ומה שתנא אחד בחר לומר ירמיה ותנא שני בחר לומר ירמיהו הוא משום שכל אחד אמר את אחד משמותיו של הנביא. ואפשר דמה שכתב מרן בתשובות הגר"ח בדהי"א שם 'לירמי' הנביא הי' ב' שמות' אין הכוונה שבברית מילה אמרו ויקרא שמו בישראל 'ירמיה ירמיהו', אלא קראו לו באחד משני השמות האלו, אבל למעשה היו קורין לו פעם כך ועם כך, ולפי"ז מש"כ מרן כאן 'היינו הך' פירושו שלגבי ירמי' זהו באמת אותו שם. ועי' בית שמואל בשמות אנשים אות י' דכתב וז"ל, [ירמיה] בלא וי"ו כ"כ מסתמא אע"ג ירמיה הנביא לא נמצא רק פעם אחת חסר וי"ו מ"מ כיון כיון בש"ס מצינו בלא וי"ו כותבין בלא וי"ו ואי"צ שני גיטין כו' ודומה לשם חזקיה ואם שמו בוי"ו וכתב בלא וי"ו דינו כמו בשם חזקיה עכ"ל.

קיב ל"ט א' יעו"ש.

קיג היינו דעד ט"ו באב הכינו עצים לכל השנה ולא שהכינו רק לעד ט"ו באב ופשוט.

(והא דתנן לעיל כ"ו א' זמן עצי כהנים והעם באחד בניסן בני ארח בן יהודה בעשרים בתמוז בני דוד בן יהודה בחמשה באב בני פרעוש בן יהודה בשבעה בו בני יונדב בן רכב בעשרה בו בני סנאה בן בנימין בחמשה עשר בו בני זתוא בן יהודה ועמהם כהנים ולוים וכל מי שטעה בשבטו ובני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות בעשרים בו בני פחת מואב בן יהודה בעשרים באלול בני עדין בן יהודה באחד בטבת שבו בני פרעוש שניה, צ"ל דאלו שהביאו אחר ט"ו באב, אין הכוונה שהם כרתו העצים אחר ט"ו באב שהרי אחר ט"ו באב אין כורתין עצים כי תשש כח החמה, אלא הכוונה שכרתו לפני ט"ו באב ורק הביאו אחר ט"ו באב. ולפי"ז בכלל מ"ש מרן זצ"ל כבר 'הכינו' לכל השנה, הוא גם שמי שהביאו אחר ט"ו באב, הם כבר הכינו זה מלפני ט"ו באב וכנ"ל).

קיג היינו דהביאו ממקום רחוק שעדיין היה שם את כח השמש, ולכאו' היינו מחו"ל, והנה פשוט הוא דכ"ז הוא דוקא באופן שנגמר להם שאז היו מביאין מרחוק, אבל מלכתחילה וודאי שהיו דואגים להביא מהיערות שבתוך א"י. והיו צריכים הרבה מאד עצים כי היו משתמשים בהם לא רק לעצי המערכה (ובפרט בבית שני שאש של מעלה לא סייעה לקרבנות כדאיתא ביומא ל"ט א' יעו"ש, ועי' תשובות הגר"ח יומא שם תשובה קמ"ב ובהערה 230 יעו"ש) אלא גם ללחם הפנים ולכל האפייה והבישול שהיה בביהמ"ק כמ"ש רש"י ביצה כ"ב ב' ד"ה עצים יבשים יעו"ש.

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ', מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

אלבומי נוסטלגיה

צדיק בא לשבות בעיר גדולה. טובי-העיר הזמינוהו להתפלל בבית המדרש המרכזי. נענה הצדיק להזמנה. עמד בכניסה והביט לתוך ביהמ"ד רחב הידיים. הוא נושא עיניו ומסתכל אנה ואנה, סוקר במבטיו את כל ההיכל. פתח ואמר 'כמה קדושה יש כאן! המקום מלא וגדוש תורה ותפילה! עמוס קבלות טובות והחלטות קדושות!'. הציבור שמע והתמוגג!

בצפרא דשבתא נעמד שוב בפתח בית המדרש, נשא עיניו שוב אל-על, בוחן את בית המדרש כולו, ושוב פותח שיר ושבח "המקום מלא וגדוש בתורה ותפילה...". נהנו המתפללים המקומיים כי האורח רם-המעלה רואה בעיני רוחו כי בית מדרשם נאדר-בקודש, הוא חש בכמויות שיעורי התורה שמתקיימים במקום, הוא מבחין בניצוצי הזוהר וכל רגעי ההתעוררות, דרשות ושיחות המוסר שנשמעו כאן, הבל פיהם של אדם לחברו האוהבים. נגשו להתפלל בחזה נפוח...

ברם, בבואם ל'מנחה - סעודה שלישית', נעמד הצדיק שוב והביע ההתפעלות על ריבוי הקדושה שהוא רואה בביהמ"ד, או אז החלו בני העיר לנוע בחוסר נוחות. מחמאה מתוקה בפעם הראשונה, ערבה בשנייה, אך מעיקה בשלישית. פנו לאורח הדגול, ובהכנעה ביקשו שיסביר כוונותיו ופשר ריבוי שבחיו. ב'סעודה שלישית' הסבו יחדיו, פתח הצדיק "יהודים מתאספים בבתי כנסיות ובתי מדרשות לתורה ותפילה. מתעוררים ברוחניות ומקבלים 'קבלות' ו'התחלות' חדשות. כאן בבית המדרש אני מזהה משהו משובש! התפילות אמורות לעלות השמימה □ אך כולן נותרו כאן בחלל שמי-קורה. את 'הקבלות הטובות' הנכם אמורים להוציא אתכם הביתה, לעבודה, לשוק, לחיי העולם הזה. מחטיאים את המטרה. מתעוררים, מתרגשים, מחליטים, לומדים, □ אך הכל נשאר בַמָּקוֹם, ביהמ"ד אמור להתרוקן **מדי ערב!**

מנהלי בתי ספר תולים מודעות בסוף השנה 'התלמידים מתבקשים לקחת את הכל! לא להשאיר דבר!'. הם מתכוונים בפשטות למעילי חורף ושקיות, ספרים וילקוטים. בעצם מסתרת כוונה נוספת! המודעה מכריזה "קחו עִמְכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל ה'". מה שלמדתם קחו להמשך חייכם, לימודי שנה זו יהוו יסוד ונדבך להמשך לימודיכם. תוכחות המוסר, רגעי ההתרגשות, הקבלות הטובות, חיזוקי החברה ועיצובי הנפש - אל תניחו כאן אחריכם! קחו לאורך ימיכם פניני הדעת והבזקי האורה, אָרוֹז בקרבכם והפנימו לְקַחֵי שְׁנַת הלימודים! לְכוּ בְּנִים שְׁמְעוּ לִי... 'בֵּית יַעֲקֹב' לְכוּ וְנִלְכָה...

פתיחת פרשתנו, וְהָיָה עֲקֵב הַשְּׁמִיעוֹן אֶת הַמְּשַׁפְּטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרָתָם וְעֲשִׂיתָם אִתָּם, רומזת לזה. חז"ל דרשו כי תיבת 'עקב' רומזת לסוף. בסוף תשמעו. בסוף תבינו. והעיקר - וְשִׁמְרָתָם

וְעֵשִׂיתֶם אִתָּם. התקבלו אצלי מכתבי פרידה שמחנכים כתבו לתלמידים בשלהי שנה"ל. ישנם מכתבים איחול חמימים שמשבחים את התלמידים ומודים להוריהם. יש מכתבים שאף משלבים רשימת פרקי גמרא שלמדו ומסכתות משניות שסיימו. **התרשמותי** ממכתב של **איש חינוך מובהק** שהדגיש בעיקר את המטרות הלימודיות שהושגו והשאיפות החינוכיות שמומשו. "למדנו יחד לסכם בכתב קטעי גמרא... בתחילה הססו התלמידים בכך, ועם העת - העט התייצב בידם... סיכמו סוגיות! רכשו קנין תורה בהבנת בגמרא באמצעות 'פְתָבוּ לָכֶם'... זכינו לרכוש השנה התקדמות אישית בסובלנות חברתית, ערכנו סימולציות, בדרך עוד כשלנו ונפלנו, אך קמנו מעודדים... הנכם יוצאים מחושלים יותר 'בין אדם לחברו', למדנו להתעלם, להתבונן...".

מחנך חשוב זה סייע לתלמידיו 'לארוז' את קנייני השנה, 'לא להשאיר חפצים בכיתה'. בימי בין הזמנים, נסייע לילדינו להפוך את **אירועי השנה לאלבום 'נוסטלגיה'**. לתרגם נכון מה שהיה, להמתיק ואפילו להפוך למשעשע אירועים 'פחות' נעימים, לְאֶפְסֵן זיכרונות ל'תמונות מלמדות'. אלבום נוסטלגי מושקע - משמש 'מפת דרכים' להצלחה בהמשך החיים.

פרידת תלמידים מבית רבם היא רגע של רוממות, של 'קָחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים'. בהכוונה נעימה לא יהיו בנינו בבחי' 'תינוק הבורח מבית הספר', ביטוי חז"ל עם קונוטציה שלילית. אדרבא! כמה מרגשים הם דברי 'רבי הונא בריה דרבי אחא' (מדרש קהלת ט'): **בְּשַׁעָה שֶׁהִתְיַנּוּקוֹת נִפְטָרִין מִבֵּית רַבָּן, בַּת קוֹל יוֹצֵאת וְאוֹמֶרֶת לָהֶם: לֵךְ אֶכֶל בְּשִׂמְחָה לְחֻמְךָ, נִתְקַבֵּל הֶבֶל פִּיכֶם לְפָנַי כְּרִיחַ גִּיחוּחַ!** זכו לדרגת 'מוצאי יום כיפור' בו שומעים הכרזה קדושה זו! (עי' רמ"א או"ח סי' תרכ"ד ס"ה)

לילד קשה לארוז ולסחוב לבד. נעזור לו. קחו עִמָּכֶם דְּבָרִים בל' רבים, להוריהם ולילדיהם. להתבונן אלו מיומנויות למידה רכשו השנה, איזה סיפורי מוסר הטביעו בהם חותם, איזה 'מבצע' קידם אותם... את קצה הבד 'סוגרים' שלא ייפרם. את רקמת השנה יש 'לסגור' במיומנות. לרוקן את הילקוט ולאכסן תוכנו בלב.

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ'

123ymm@gmail.com

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא יסור שבט מיהודה'

חידה בפרשת השבוע!

להזמנת ברכות מחורזות ניתן לפנות דרך מערכת אספקלריא (לבקש עריכת 'פתשגן הכתב')

בחטא העגל נגזרה הגזירה

כל בניו יכרתו מהעולם

התפילה הועילה לחצי כפרה

ומתו רק שנים ולא כולם

*

פתרון חידת 'פתשגן הכתב'

הפתרון: הגזירה לאהרן הכהן על חטא העגל

הקב"ה גזר על אהרן הכהן שימותו כל בניו בגלל ששמע לישראל בחטא העגל

ט, כ ורש"י שם

*

משה רבינו התפלל, ותפילה עושה מחצה, ושנים נשארו בחיים

ט, כ ורש"י שם

אספקלריא לדף היומי - הארות במסכת הנלמדת

הרב יוסף דב הרצוג, ארה"ב

הערות על מסכת גיטין

דף פ: דאמר רב המנונא שומרת יבם שזינתה אסורה ליבמה. והנה לפרש"י קאי שזינתה אבל חשבה שאינה זקוקה ליבם ולדברי רב המנונא היתה אסורה ליבם והגם דלכאור' הוי כאנוסה דהא סברה שאינה זקוקה, כתב החזו"א דטעות בדין אינה עושה אותה אנוסה וכעין דברי המהרי"ק הידועים שהאוסר הוא המעלה מעל באשה, ובפרט דהכא היתה צריכה להמתין לראות אם באמת אינה זקוקה, והנה עצם חידושו של רב המנונא מבואר ברש"י סוטה דף כה. שהחידוש הוא דזיקה עושה אותה כאשתו וממילא הוי כאשת שזינתה תחת בעלה ובלא רב המנונא היה אפשר לומר שזיקה אינה אלא אישות שנשארה מבעלה ראשון ולא דהוי כאשתו, או דהו"א דכיון דאינה אישות גמורה רק זיקה אינה נחשבת כמעלה מעל באישה, והנה מדברי התוס' מבואר דדינו דרב המנונא אינו רק משום שסובר שאין קידושין תופסין ביבמה לשוק ואולי גם רש"י מודה לזה דאם תופס קידושין אין זה נחשב למעשה זנות אבל לא סגי בהא לחוד דאינו תופס קידושין לאסור אותה על בעלה אלא צריכים לחידושו שנחשבת כאשת איש גמורה, ומש"ה סובר רש"י דאפילו לשי' ר"ע דחייבי לאוין אין קידושין תופסין בהן עדיין אינו מוכרח דסוברים חידושו של רב המנונא שנאסרת על היבם.

דף פא. דורות הראשונים כב"ש. והנה הא דב"ש אוסר בכתיבה לחוד מבואר בראשונים או מצד גזירה אטו דהוי נתינה או מצד דהוי כריח הגט דפוסל בכהונה לקמן פב: ובחת"ס כתב דב"ש לשיטתו לקמן דף צ. דאינו רשאי לגרש אלא אם מצא בה דבר ערוה ומש"ה אסורה לכהונה דהוי ראייה דזינתה וב"ה לשיטתם דיכול לגרש בכל ענין, ולפ"ז מובן הראייה דדורות הראשונים החמירו מב"ש והגם שב"ה חולק ע"ז אבל אינו חולק רק דלשיטתו לא שייך הטעם, ועי' בתפארת יעקב דאין גוזרין גזירה צבור אלא אם רוב הצבור יכולים לעמוד בה ומזה שב"ש החמירו הוי ראייה שהדור היה יכול לעמוד בה ומה"ט בדורות האחרונים הקילו, אבל הדמיון לענין מעשר אינו תלוי בחומרות אלא דורות הראשונים חפשו יותר ויותר ממצות ודורות האחרונים עשו רק מה שמחויבים לעשות, ומה"ט אולי ג"כ לא קיבלו סתם חומרות, ומבואר שמדינא מותר להכניס דרך גגין להפקיע ממעשר [וע"ע בפסחים דף ט. מערים אדם על תבואות ומכניסו במוץ שלה להפטר מן המעשר] והקשו דמ"ש מהא דפסחים מח: דאסור לעשות עיסות קבין קבין כדי להפקיע עצמו מן החלה, והנה ידוע המ"ח ט"ז ורעק"א ביו"ד סי' א' אם יש חיוב תרומות ומעשרות אפילו אם אינו רוצה לאכול או דהוי רק מתיר שאם רוצה לאכול זהו שמתירו, והנה אם נימא דליכא מצוה לעשר אז מובן החילוק דבכלי חמדה פ' שלח מביא בשם הגר"א דאפילו אם נימא דליכא מצוה להפריש תרו"מ אבל חלה בודאי יש מצוה להפריש וממילא ניחא דנחשב להפקעה מן המצוה,

וראייתי גם לחלק דבחלה בעצם כל עיסה יש המחייב ורק דיש שיעור משא"כ בלי ראיית פני בית דליכא בכלל מחייב, והא דלענין ציצית מענישים בעידנא דריתחא היינו דציצית הוי אמצעי שלא יבוא לידי חטא למען תזכרו ובזמן שיש חרון אף ואינו עושה פעולה להסיר חרון אף אז יש תביעה עליו, וע"ע ביבמות מח: מ"ט גרים יש להם יסורים מפני שנשתההו לבוא לכלל ישראל.

דף פב: בעי רבי אבא בקידושין היאך. ופרש"י התקדשי לי ליאסר לכל אדם חוץ מפלוני מהו. והנה עיקר החילוק בין חוץ לע"מ דחוץ הוי שיור בעצם החלות דכלפיה אותו אדם לא חל בכלל מעשה קידושין שלו, אבל תנאי הוי מילתא אחריתי והחלות חל לכל העולם כולו אלא שיש תנאי שמחייבו לעשות כך וכך, והנה מדברי רש"י מבואר שהספק בקידושין הוא דוקא בחוץ אבל בע"מ בודאי ליכא לספוקי דלא שייך לעשות תנאי שתהא מקודשת לי בע"מ שתנשאי לפלוני דא"כ הוי מתנה עמ"ש בתורה ודברי התוס' רי"ד תמוהים דמשמע מדבריו שהספק הוא גם בע"מ, והנה הצד דלא מהני בקידושין אפילו לר"א משום דקנין מעליא בעינן מדברי התוס' רי"ד משמע מכיון דכתיב כי יקח קנין מעליא בעיא ומשמע שהספק יהא גם בכל קניינים אבל מדברי רש"י משמע שהספק הוא דוקא בקידושין דיסוד קידושין הוא דאסר אותה אכל עולם כהקדש [עי' בתוס' קידושין דף ב: דזהו לשון הרי את מקודשת לי] וזהו ספיקת הגמ' דצריך לאסור אותה אכל העולם או דהעיקר הוא שאוסר אותה ואפילו על אדם אחד [דוגמת שמצינו קונם כללי קונם פרטי] ומה"ט איתא לקמן דקידושין שמעון אם אומר חוץ לא חלל בכלל דקידושין שאינו אוסר לא הוי בכלל מעשה קידושין ולפ"ז לענין קניינים בודאי היה מהני חוץ ועי' באבני מילואים סי' קלז' ב'.

דף פג: היום אי את אשתי ולמחר את אשתי. ולכאו' הכוונה דעשה גירושין לזמן [ודברי רש"י בסוף העמוד אין תנאי זה כלום צ"ב דלא עשה כאן תנאי אלא גירושין לזמן] והגמ' מסיק לפי' רש"י דלכו"ע כיון דפסקה פסקה והיינו שכיון שיצאת מרשות האב ונפסק האישות לא שייך שיחזור האישות בלי קידושין מחדש, והנה יל"ע אם זהו דין דוקא בגט דבעינן כריתות או שזהו דין בכל קניינים ועי' בחי' הר"ן בשם הרא"ה שכתב דכמו כן לענין ממונות הדין יהא כן דאם נפקע תו לא שייך שיחזור, ועי' בנדרים דף כט. לענין קידושין היום את אשתי ולמחר אי את אשתי דצריכה גט וכתב הרא"ש שם משום דמקשינן הויה ליציאה דמבואר בסוגין דלא מהני ומבואר לכאו' דהוי דין דוקא בגט ובקידושין מצד ההיקש, והנה ידוע שי' רבינו אביגדור כהן מובא בקצות סי' רמא' לענין הקנאת ד' מינים לקטן דנתן עצה דאפשר להקנות בקנין לזמן עד שייצא הקטן [ועי' לעיל בזמן שיובל נוהג דהוי קנין לזמן ונחשב כקנין פירות] והאבנ"מ סי' כח' הקשה מדברי הרא"ה שמבואר שגם בממונות הדין כיון דפסקה פסקה, ובאמת כתבו האחרונים דיש לחלק מסוגין דבממונות כמו שאפשר להקנות לאדם אחד חד תשמיש כגון דקל לפירות וכלפיה שאר תשמישים יכול להקנות לאחר כמו כן אפשר לחלק זמנים דמקנה זמן זה לפלוני ואח"כ לאחר [וזהו בעצם יסוד הדין של אחריו] אבל בסוגין איירי שאומר שכלפיה היום תהיה מגורשת לגמרי ולעולם [דוגמת חוץ שכלפיה אחרים מגורשת לגמרי] ורק שרוצה שלמחר לא תהא וע"ז אמרי' כיון דפסקה פסקה דכלפיה היום היה קנין לעולם ובאופן כזה גם בממונות נימא כיון

דפסקה פסקה אבל אם מחלק הזמנים בזה אולי שייך קנין לזמן, אלא דיל"ע לפ"ז לשי' רבנן היאך שייך לומר כיון דפסקה פסקה דלכאו' היאך בכלל חל כיון דלדבריהם א"א לעשות רק לחד יומא.

דף פד: שאני הכא הואיל שקנאתו. ליפסל לכהונה וחזקיה חולק על הך סברא ולכאורה יסוד המ"ח הוא על הא שריח הגט פוסל אם הפשט הוא שלענין כהונה הוא גט או שזהו רק ריח שלענין כהונה גם ריח פסול, ומדברי רש"י משמע שהטעם הוא שקנאתו הנייר ונעשית שלה ומש"ה אינה יכולה לגרש עכשיו מכיון שהיא שלה ועי' בתפא"י מה שהקשה על זה [ועי' בפתחי תשובה סי' קלז' שהביא בשם הגט מקושר שאם חוזר ונותן לה באמת צריכה להחזיר ולהקנות הנייר להבעל אבל הנתיבות בסי' קצח' כתב שאין צריך להקנות אלא מהני אותה נתינה] אבל לכאורה נראה שכוונתו שגם לרבי שמהני אמירת הא גיטיך אבל הא בכל גט בעינן נתינה אלא שלענין דין נתינה אפשר להשתמש גם בנתינה שמקודם אבל כאן אם רוצים להשתמש בהך נתינה לא תועיל כלום מכיון שהך נתינה זכתו רק עם התנאי א"כ לא אפשר שתהא מגורשת עכשיו עם הך נתינה בכל אופן [ולפ"ז דברי הנתיבות צ"ע שא"א להשתמש עם אותה נתינה] אבל מהריטב"א משמע שהחסרון הוא שכיון שנפסלה לכהונה על ידי נתינה זו א"כ כבר כלתה הנתינה הזאת וא"א לגרש לה מכיון שאין כבר המעשה הנתינה ועי' ברשב"א שהקשה שא"כ מאי מהני שיחזור ויתן לה דהא א"א לגרש אשה שני פעמים באותו גט והוא כשטר שנמחל שעבודו וכמ"ש לעיל ורצה לדחות שריח הגט פוסל רק מדרבנן אבל מהסוגיא לעיל משמע דהוי מה"ת ולבסוף הביא גירסת הר"ח שגורס להיפך עיי"ש, ועי' ועי' ביד דוד שמתרץ קושית הרשב"א דהא שא"א לגרש בגט אחת שני פעמים היינו משום שאין לו הכח לעשות אותו חלות עוד פעם אבל כאן הגט היה רק גט לפסול לכהונה אבל לענין להתיירה לא חל בכלל ע"י גט זה וא"כ נמצא שעדיין לא השתמשו בגט זה לענין חלות זה ומש"ה אפשר עדיין לגרש עם הגט ודוק.

דף פה: ר"י אומר ודין. והנה רש"י לומד שכל המשנה קאי על כתיבת הגט וכן לקמן אמר לאשתו פרש"י לכתוב בגט אבל התוס' לעיל דף עח. לומדים שגם צריכים לומר כל הנוסח וזהו בכלל הא דאיתא לעיל דצריך לומר הא גיטיך ועיי"ש בפנ"י, והנה בסיפא של המשנה גופו של גט שחרור לא חלק ר"י ומשמע ששם מודה ר"י שאין צריך ודין ועי' בתוי"ט שכתב שלפי המהלך שם בנדירים שר"י מודה בכל התורה שיד שאינו מוכיח הוי יד ורק לגביה גירושין שיש דין כריתות בעינן שיהא מבורר שכורת ואם יש ספק בלשון חסר בכריתות [דוגמת שמבואר לעיל ט. כרות גיטא] ולפ"ז גביה גט שחרור שאין דין כריתות לא בענין יד מוכיח ומש"ה לא פליג ר"י בסיפא ועי' ברעק"א שם שהקשה דגם גביה גט שחרור יש כל דיני כריתות וכמבואר לעיל בדף ט. כרות גיטא, ועי' בכת"ס שכתב שאפילו אם נימא שבעינן כל דיני כריתות אבל הדין שיהא משלחת ואינה חוזרת זהו דוקא בגיטין ומש"ה כתב שמ"ש תוס' לעיל עח. שצ"ל בשעת נתינה הרי את כדי שיהא משלחת ואינה חוזרת זה לא קאי על שטר שחרור ואם כל הסוגיא איירי גם על דין אמירה וכמ"ש לשי' התוס' אז ניחא שאינו חולק על עבד [ולפ"ז אפשר לשחרר עבד שוטה וצ"ב] ועי' בחת"ס שכתב דמש"ה לא פליג

ר"י בסיפא משום דבשטר שחרור לא שייך לחשוש שבדיבורא משחרר לה דהא יכול לשחרר בדיבור וכאיתא לעיל המפקיר עבדו.

דף פו. כתב בכתב ידו. ואין עליו עדים ויש בזה ג' שיטות ועי' ברש"י שכתב שהיתר הוא משום שילפינן מוכתב ונתן וזהו שי' חדשה שכתב ידו משוי הגט לגט ואפילו בלי עדים כמבואר בדברי רש"י [וזה דלא כר"א וכר"מ שצריכים עדים לשווייה שטרא] והא שמהני אם כתב הסופר היינו משום שכתבו בשליחותו של הבעל והא שצריכים עדים אינו אלא לראיה אבל לא מדין כרתי שהגט נעשה על ידם ולפ"ז ר"א בא לחלוק על עצם הדין של כתב ידו שלא מהני רק אם יש עדי מסירה, אבל לר"מ א"א לומר שמהני מדין וכתב ונתן דהא לדידיה וכתב היינו וחתם והגט נעשה רק על ידי העדים ומש"ה כתב רש"י שאם מוקמנין המשנה לר"מ צ"ל הטעם משום הודאת בע"ד כמאה עדים והוי כאילו יש עדים בתוך הגט ולפ"ז צ"ל שהיו שם עדי מסירה מדין אין דבר שבערוה ועל זה לא מהני הודאת בעל דין מכיון שחב לאחריני וכמ"ש התוס' לעיל ד. ולא מהני רק על כתיבת הגט שאז עדיין לא הוי חב לאחריני ולפ"ז בא ר"א לחלוק שכיון שיש כאן עידי מסירה אז כשר אפילו לכתחלה וכמבואר ברש"י לעיל ג., והתוס' לעיל כתבו שמועיל מצד שאין לך חתימה גדולה יותר מזה [ולא מצד הודאת בע"ד] והביאור הוא שכיון שכל העדות של החתימה אינו אלא על דעת המתחייב וכשיש לנו דעת המתחייב בעצמו א"צ לזה עדים אבל לכאורה עדיין צריכים לעדים בשעת מסירה מצד עדות לקיומי וכן כתב הפנ"י לעיל או להנך שי' שאנן סהדי מהני אז א"צ גם לעדות קיומי אבל לכאורה אינו מוכרח ששם יש אנן סהדי מכח עדים וממילא הוי כאילו שהיו עדים בשעת מסירה אבל בכתב ידו אין כאן דין עדות וצ"ב ולשי' התוס' צ"ב אם ר"א בא לחלוק על ת"ק או שמוסיף עוד דין עי' בחזו"א סי' קב' מ"ש בזה.

בומרנג - דרמה סוחפת בהמשכים בעלת מסר חד ביותר / הרב חנוך חיים וינשטוק

פרק כ"א "אלתור מדהים של שדכן מבריק".

הקדמה תמציתית:

פסח שולביץ מתבקש על ידי עו"ד אורי גרינשפן לנהל את תפקיד גבאי בית הכנסת "נר תמיד" בית הכנסת ירד מגדולתו עקב התחרות הקשה עם בית הכנסת יאנג איזראל" (ישראל הצעיר) המשתייך לרשת בתי כנסת ענקית של תנועת המזרחי.

בית הכנסת הזה מאד חדשני וערוך לרוח הדור הצעיר, לעומתו בית הכנסת "נר תמיד" מאד ארכאי ומיושן ולכן מצלח בית הכנסת המתחרה לזנב בבית הכנסת הישן והרבה מתפללים עוזבים את בית הכנסת עד שמרחפת עליו סגרת סגירה.

נשיא בית הכנסת פיליפ מייזעס מנסה לעצור בעד הסחף ולצורך זה הוא מגייס את שירות עו"ד אורי גרינשפן עו"ד ישראלי להטוטן שיודע להתל ולהנפיק כל מיני מניפולציות שמתעתעות בעד היריב. אורי החליט לקחת מבית הכנסת היריב את הגבאי המבריק שלהם פסח שולביץ בעד סכום כסף גדול ולגייסו למערכה להחזיר את המתפללים, בעזרת סדרת תככים הוא מצליח להנמיך את הסכום שהובטח לפסח כדי מחצית ובלי תנאים מוקדמים.

אלא שפסח לא מצליח להרים את בית הכנסת, התדמית של נר תמיד ירדה פלאים ואין לציבור כל עניין להגיע אל בית הכנסת, פיליפ ובניו כועסים מאד על פסח הם טוענים שזה היה מקח טעות ומבקשים לפטרו, אבל נותנים לו צ'אנס אחרון כדי להצליח, פסח נלחם כעת על התפקיד ומנסה בכל כוחו כדי לשנות את תדמית נר תמיד בעיני הציבור, האם יצליח בכך?

*

פסח התקשר אל עו"ד אורי גרינשפן וביקשו את עזרתו הדחופה.

"אורי אתה חייב לעמוד פעם אחת לצדי, כי בלעדיך לא הייתי מסתבך עם בית הכנסת שלי, יכולתי להמשיך כמו נסיך עוד שנים רבות, הייתי אהוב ומקובל בקרב קהילתי שנים רבות עד התסבוכת".

"מכחיש כל שייכות לבעיות שלך, אין לי מושג מה הביא את הסיבות שבשלהם עזבת את בית הכנסת שלך, כך דרכו של עולם, אדם מבשל לעצמו ואחרי זה מטיל את האשמה על האחרים"

"טוב לא זו הייתה כוונתי, אבל התכוונתי לומר שאם לא הייתי נכנס למשא ומתן עם "נר תמיד" לא היה הגובר יכול להאשים אותי שאני מתכוון לערוק, איך שלא יהיה, אתה היית

המתווך ואתה אמור להיות זה שעומד לצדי לא פחות מלצדם, אתה לא יכול להשאיר אותי בכל התסבוכת, עליך לעזור לי".

"ובכן מה כוונתך, פרט את דבריך" מגיב העו"ד כשחושיו המחודדים מאותתים עוד קייס כדאי.

"אוקי נבהיר דברים, זה דבר ברור ופשוט כי לנר תמיד אין מניות בשוק, היא במצב של ירידה זה שנים, מכל מיני סיבות, הסיבה העיקרית כי בית הכנסת לא משדר לדור הצעיר כלום, אנשים באים לבית כנסת ומחכים לחיי קהילה פעילים שזה אומר שצריכים כל מיני מרצים ומסיבות קהילתיות, זה מה שמושך את הקהל, כך עשיתי משך 12 שנים בהם אני גבאי ביאנג איזראל, לא בכדי הצלחתי, השקעתי בבית הכנסת את נשמת, ידעתי לפעול בין הצעירים שהביאו גם את משפחתם זקנים וצעירים וכך התרחב בית הכנסת, הוא לא צמח יש מאין".

"אמת אתה אומר דברים של טעם, אז מה הבעיה, את מה שעשית תעשה גם בבית הכנסת שלך, מי מפריע לך לפעול בדרך ההיא כדי להצליח?" מגחך אורי דוחק את חברו לפינה.

"לא ב"נר תמיד" הסיפור שונה, על הקופה יושב לו אדון פיליפ מייזעס שרוצה לקבל בלי להשקיע וזה לא שייך. עליו להבין שהוא חייב לשנות את השקפת חייו ששומרים את הכסף של הקופה לעוד מאתיים שנה. הקופה של בית הכנסת עובדת בכיוון של הכנסה והוצאה.

יש הוצאות נדרשות של חזנים לימים נוראים שעושים רושם אדיר על המתפללים, אני יודע על כמה בתי כנסת נוספים שפועלים בשיטה הזו והם רק מרוויחים, כי ההוצאות הללו משתלמות, נכנסים מתפללים חדשים שממלאים את הקופה במצלצלים, אני מסכים שבהתחלה ההשקעה תהיה גדולה, הוא לא יוכל לכסות את זה ברגע אחד, אבל אחרי כמה שנים הוא יצליח להחזיר את ההשקעה בכפל כפליים.

"אומ אתה אומר דברים הגיוניים, אז מה אתה רוצה ממני בדיוק?" מעמיד אורי פנים כלא מביין.

"שתרים טלפון ותדבר עם פיליפ ותסביר לו את הנושא ותיתן לו להבין שאין מצב שאני אעשה אוקוס פוקוס ואחולל שינוי בלי שאעשה שינוי אדיר ודרמתי בעניין. אם הוא לא ירצה לשנות שלא יבוא אלי בטענות, אני לא יכול לשנות מצב של בית כנסת גוסס בלי תזרימים והחייאה מלאה".

"אני מקבל, אבל דורש על כך תשלום לא סימלי, אני לא עובד בחינם, מי שעובד בחינם יוצא עם שן ועין".

"מה יקר חסדך" אני מקוה שאתה לא מתכוונ לקחת ממני כדי התרוששות" החמיץ פסח את פניו, תאוות הבצע של אורי כבר החליאה אותו, אין דבר שהוא מוכן לעשות במחווה של טוב לב.

"אני אעשה לך הנחה רצינית מאוד, ממש אצא מגדרי כדי לעזור לך, אבל פחות מ-2500\$ על המאמץ הלא פשוט לא אוכל, אתה יודע מה זה ללכלך את כפי הצחורות?? יש דברים שהאתיקה המקצועית מונעת... אבל יש משהו שגורם להעלים עין" קרץ העו"ד תאב הבצע. "ואם אתן לך 2000\$ זה לא שכר יפה?! אתה יודע שהמשכורת שלי כיום מקוצצת לכדי מחצית, אם אפריש תרומות ומעשרות חומש וחלה, מה ישאר ביד שלי??"

"לא כדאי לך לבקש ממני מאמץ כביר לחלוב את הסלעים הצחיחים בפחות מהסכום, בפחות אדבר רק אל הסלע אבל לא אכהו במטה, אבל כשאקבל ממך את מלוא הסכום אעשה מאמץ כביר שישתלם לך ואני משוכנע בכך.

"איך אתה יודע? כעו"ד ומשקיע אני מבקש קצת הסבר שיבהיר את הדברים".

אורי התקרב אליו ולחש לו באוזן מספר משפטים, חיוך רחב עלה על פניו הצחיחות של פסח, הוא הבין שאורי הוא אכן להטוטן.

***

עושה פלא:

יעקב ליכטנוביץ אברך כולל בני ברקי בן 45 היה לו רוומה עשיר בחזנות, זה כעשר שנים שהוא מתפלל בבתי כנסת שונים ברחבי העולם והוא קוצר תשואות מכל המתפללים שבאים לתת את הפידבקים הישר אל חדרו, אלא שבשנה האחרונה חשב לקחת פסק זמן, הסיבה העיקרית הייתה חוסר שביעות רצון מהשכר של בית הכנסת "שמחת אהרן" שלא שילמו את המשכורת בזמן וגם זה היה טיפין טיפין.

אלא שבבוקרו של יום בהיר באמצע חודש סיון, הוא מקבל טלפון מבן דודו עו"ד אורי גרינשפן, שכדאי לו לבוא השנה לניסיון בבית כנסת "נר תמיד" שבלוס אנג'לס, הוא יתן הדרן כמו שרק הוא יודע לעשות, הוא קצב לו 3000\$ מלבד הוצאות הנסיעות עבור השבועיים אם יצליח במסע החזנות שיערוך במקום.

יעקב ליכטנוביץ היה זקוק לזה מאד, בדיוק באותה עת לקח הלוואה גדולה לשיפוץ ביתו, הוא נאלץ להרחיב את ביתו הקטן בן שלושת החדרים וחצי שהכיל עשרה נפשות שנדחקו לתוכו בקשיים, לפני חודש קיבל הצעת מחיר מקבלן מכובד שהציע לו להגדיל את ביתו בעוד שני חדרים וחצי, המחיר שדרש היה מעט גבוה אבל עדיין סביר ביחס לקבלנים אחרים, יעקב וזוגתו נאלצו לקבל את הרעיון כדי להרחיב את ביתם בצורה משמעותית.

אבל מאותו רגע הפך יעקב לרץ מרתון אחרי גמ"חים שונים, כדי להשיג את ההלוואות הנדרשות, ההצעה של בן דוד עו"ד אורי נפלה כמו מים צוננים על נפש עייפה, הוא נעתר לבקשה מיידית.

לפני שבוע הסליחות נתלו פתקים גדולים בכל המקומות הציבוריים על הופעת הקנטור המפורסם לשם ולתהילה עם תמונות צבעוניות של החזן במופעים שונים ברחבי העולם.

תופעה זו הייתה חדשה בלוס אנג'לס, גם בית הכנסת יאנג איזראל לא ארגן חזן לימים הנוראים, הסקרנות הציפה את הקהל, הפעם לא יכול היה לעמוד באדישות מול התופעה המרנינה. למעלה מ-200 אנשים נרשמו במשרדי נר תמיד כדי להיות נוכחים בתפילות הימים הנוראים.

התפילות המרשימות גרמו לשינוי בתפיסה, אם עד עתה חשבו הציבור את נר תמיד כבית כנסת מיושן וארכאי, מעתה השתנתה התפיסה, בית הכנסת נכנס תחת הנהגה חדשה של הגבאי המהולל פסח שולביץ, גם לאחר תפילות הימים הנוראים נותר חלק גדול מהמתפללים שנשארו בציפייה דרוכה שפסח יעשה עוד פעילות מרעננת של חיי קהילה.

איש לא ידע שכל הוצאות החזן נפלו על פסח שנאלץ להקדיש את כל שכרו כדי לכסות את הוצאות החזן ושכר המתווך, אבל פסח היה מרוצה, חרב הפיפיות של הפיטורין הורד לעת עתה, פיליפ הנרגן לא יכול היה לבוא בטענות על הגבאי שהצדיק את שכרו, הוא עצמו לא ידע בדיוק איך כיסה פסח את הוצאות החזן, שהרי לא ביקש ממנו סנט אחד כדי לכסות את ההוצאות, לא אחת תמה לעצמו איך נעשה הנס הגדול, אבל לא הוא ולא אשתו ובניו שאלו את עצמם כדי שלא יעוררו את הדוברים מרבים.

המפנה היה בשנה השנית, כשפסח ניגש אל פיליפ והודיע לו כי הוא רוצה לחדש את המנוי של הקנטור של שנה שעברה. אין ספק שחזן טוב מוסיף לצבע של הקהילה וכדאי להשקיע בזה אמר פסח בהתלהבות.

"אני מסכים שיש משהו בדבריך" אמר פיליפ ביושב רב מאד, כדי לא להודות לנס הגדול שאולי יחייב אותו באיזה תקציב מסוים.

"אבל הפעם לשם שינוי, הקהילה צריכה לשלם לי על כך, פעם אחת השקעתי מכיסי כדי שתראה את התוצאות של ההשקעה, אבל אני לא זה שמשלם את ההוצאות של בית הכנסת".

"כמה הוצאת מכיסך שנה שעברה? שאל פיליפ בזהירות תוך שהוא משמש בכיסו לדעת אם עוד ישאר שם משהו לאחר החליבה".

"ובכן החזן עלה \$3000 שכר החזן, הוצאות אש"ל וטיסה הלוך ושוב עלו לי עוד \$3000 כך שאתה מבין שלא קיבלתי בחודש שעבר פרוטה אחת".

[הוא לא סיפר לו שהיו לו הוצאות נוספות על המעורבות של אורי שהתגייס במלוא העוצמה כדי להביא את הרעיון לכלל ביצוע].

אבל בזה עוד לא די, חייבת להיות פעילות דו חודשית של הרצאות ממרצים שונים, כדי לתת לבית הכנסת זרימה, רק כך תוכל להביא מתפללים חדשים ולשמור על אלו שהגיעו, אין לך מושג כמה התאמצתי לשמור על מאתיים המתפללים החדשים, זה היה מאמץ כביר, תודות לי יש לך כיום שם חדש כבית כנסת שמתחדש אלו דברים של לא בכך וצריך לכך רזרבה מהקופה.

"וכמה צריך לזה?"

"בהשערה גסה \$7000 לשנה. כלומר עליך להקדיש כ-13,000 ואולי מעט יותר למפעל הקהילתי לשנה.

***

פיליפ חש איך לבו קופא, אם לא די לו בהוצאה הקבועה של פסח הפוסח (כשבע רבבות כספי עם ישראל) עליו להוסיף לכך עוד רבבה וחצי דולרים.

מה הוא חושב שיש לי אוצרות קורח?

אומנם הוא מצאצאיו אבל לא מיורשיו, המעיין שלו כבר ממוצה עד תום, מה הוא ישאיר לעצמו לימי הזקנה שמתקרבים?

לבו ובינתו נחצו לשניים, הוא ידע והבין שאם הוא רוצה לפרוץ את מחסום הסלידה מבית הכנסת הנושן והמודרני למדי עליו לשנות שינוי מהותי וזה עולה כסף והרבה, אבל מאין לו על כל זה?

והלב מיאן לקבל תכתיבים מהגבאי תחתיו, איך הוא שוכח כלל אלמנטרי ביותר שיש מעליו פרזידנט שעל פיו יישק כל דבר.

אבל פסח לא התרגש, הוא ידע שהפרזידנט לא מחבב אותו אבל המציאות בשטח יותר חזקה.

פסח הצליח להשתלט על חיי בית הכנסת באישיותו הכובשת, הוא התעלם מכמה הערות אזהרה שנשלחו אליו ממשפחת מייזעס, הוא גם התעלם מהעצות הטובות שנתן לו אורי גרינשפן, הוא קבע עובדות בשטח והן חזקות מהכל.

אם היה יודע שבזה הוא כורה לעצמו שוחה עמוקה, יתכן שהיה מתכנן אחרת את החיים, אבל לא תמיד השכל הוא המורה, אלא ניסיון החיים וניסיון החיים יגיע אליו עוד בקרוב.

***

בנימין השדכן בפעולה מבריקה (ח"ב)

ההורים היו אלו שמצמצו ראשונה, בנימין סחט את סבלנותם עד גמר, הם קמו בפנים זעופות ויצאו את חדרו כשהם טורקים את הדלת.

בנימין לא התרגש מהם כלל, המשחק שלו עובד כפי שתיכנן, הוא הכיר את משפחת חייקין על כף היד, זה שהוא לא סיפר להם שבבני ברק קיבל אינפורמציה על המשפחה כולל הבן, החולשות שלהם והמצב הכספי שלהם בפרט, אינה קושיא.

זה חלק מהחיים המסתוריים שמנהל סביב השדכנות, ההצגה שהציג להם היה חלק מהטקטיקה שלו בשדכנות, כך הוא נותן להורים הרגשה שהם לא מחוזרים ולא ידועים כלל, הוא קיבל מידע שההורים מאד לחוצים, רוב הסיכויים שיחזרו אליו עוד היום.

לא עוברות חמש דקות ודפיקות נשמעות בדלת, אלא שהפעם לא היו אלו משפחת חייקין אלא משפחה ירושלמית בשם קמרמן שבאה להתעדכן למה מכל ההבטחות שנתן להם לפני חודשיים לא נעשה דבר, הם שמעו הרים וגבעות על הצעות רבות שיש לו עבורם, רק

שכעת הוא אוcho בשלבי סינון, עד שיהיה בטוח שההצעה שהציע קולעת למטרה, מספר פעמים התקשרו לשאול אותו בנימוס, מה קורה עם הסינונים? ושדכננו המהולל עונה להם בשיא הביטחון העצמי, שיש משהו ברגע זה ממש, רק עוד מספר בירורים וההצעה יוצאת אל הדרך.

אחת מהטעיותיו הייתה בעת שהציע בהתחלה בחור מחיפה בשם צבי פייערלעשער חסיד סרט ויוניץ פאר והדר עם פיטם יפהפה, עבור בתם רבקה שכבר בגרה ברווקותה, הוא הבטיח להם שהבחור תואם כמו תקע לשקע וכמוחמד למכה, הוא הולך כבר עתה להציע את השידוך לאבי המשפחה, זה ממש עניין של יומיים שלושה.

עוברים להם שבועיים תמימים ואין קול ואין עונה, לא התעצל אבי הבת וירד אל משרדו לשאול איך מיומיים שלושה הפך הדבר לשבועיים שלושה? במשרד הוא פוגש את בנימין בשיא הרוגע, הוא מסביר לו שהשידוך מתקדם מאד ובלשונו הטהור "סיא געהט פארווערטס"

רב משולם קמרמן מבקש הבהרות, למה הוא קורה פארווערטס (מתקדם ביותר).

רב בנימין הסביר לו בשיא הרצינות שעד לפני יומיים לא היה כל מושג איך חוצים את הגשר, מה שמתברר שאבי הבן אין לו מכשיר "שח רחוק" המכונה בלשונו "טעלעפאן" והוא הוגיע את מוחו עד גמירא "וויא געהט דיא קאץ אריבער דיא וואסער" (איך החתול חוצה את המים) והנה בס"ד אתמול בבקר נפל במוחו איינפאל (המצאה) מחודשת, דרך שלושה אנשים שיקשר ביניהם כדי שדבר השידוך יגיע לאוזניהם.

פעמיים שלושה הצליח רב בנימין עם הפטנטים שלו להרגיע את הרוחות, הוא עובד יומם ולילה על המוצעת שלהם, היא עומדת לנגד עיניו יומם ולילה ואינו שוקט לרגע, איך להביא אלי גמר שידוך שכמותו לא היה בעולם.

אך הפעם פקעה סבלנותם, הם ראו בכל ההתנהלות שלו הונאה גמורה, בעיקר חרה להם על הוצאת הכספים במרמה. הם הרימו בחדר זעקה גדולה ומרה עד מאד שבנס לא נשמעה בחוץ, ששמו אינו תואם את ר"ת שדכן, שכן בתחילה שקר הוא דובר, רק אחרי כן כסף נוטל, אבל שדכננו היקר קודם כסף נוטל רק אחרי כן אומר הוא את שקריו, הם ביקשו שיחזיר להם את כספם כיון שלא הביא להם שום תועלת.

"אתה יודע שבזמן שעבר איתך יכולנו לארס את בתנו רבקה שלוש פעמים, הציעו לנו שלוש הצעות אבל אלו היו שדכנים מתחילים שלא סמכנו עליהם, חבל שטעינו ובזבזנו זמן, היא לא נהיית צעירה עוד מעט תחגוג את יום הולדתה ה-30."

"למה אתם סתם מאשימים? שואל בנימין בארשת פנים רציניות ביותר, מי אמר שלא חשבתי עליכם? אלא שבמשך בזמן התברר לי שלא קל להתאים לבת שלכם, כי היא הרי לא מחפשת בחור ישיבה, היא דווקא נותנת דגש למי שעובד, בנוסף לכך היא כפי שאמרתם נהיית כעת בת 30 שני חסרונות בו זמנית מצריך רעיון ולזה צריך המון שכל איך להתאים, לקח לי זמן רב עד שמצאתי את הרעיון וזה ממש אדיר.

"אדרבה הבה נשמע את מי אתה מציע לנו?" שאלו ההורים בזהירות.

"יש לי בחור בשם מיכאל חייקין בן 29 שמתגורר בבני ברק הוא עובד ולומד ויש לו הורים נפלאים ביותר, קחו את הפרטים שלו"

הוא ממחר לשלוף את קלסר שלו באות ח' ושולף את כל הפרטים, ההורים מתרגשים סוף כל סוף יש להם רעיון ממש מתאים, מרוב שמחה הוסיפו לו עוד \$100 על חשבון העתיד והבטיחו תזרימים מלאים בגמר.

וכפי שהבין בנימין הוא קלע אל המטרה, שעה וחצי אחרי שמשפחת חייקין יצאה, חזרו הללו בראש מורכן, הם עשו חושבים והחליטו כי קשה להתחשבן בשביל סכום כסף, אם יתנו כסף מראש יתכן שיהיה לו יותר עניין לעבוד עבורם.

האבא הוציא סכום \$200 מכיסו על חשבון העתיד, בלי ששאלו את הסכום שהוא דורש כמקדמה.

רב בנימין יצא מהחדר לרגע להודות לקב"ה שבלי קרעכץ עשה כעת \$300 במכה אחת, כן ירבה וכן יפרוץ.

"תראו הייתה לי סייעתא דשמיא, הוגעתי את מוחי עד גמירא, את מי ניתן להציע לכם, עד שלפתע עלה בראשי רעיון אדיר של הצעה תואמת, ישנה אחת כזו שרוצה מה שבדיוק הבן שלכם מחפש. קוראים לה רבקה קמרמן מירושלים בת 28 (תוכנת אגרון עוד לא הייתה קיימת) יש לה תפקיד מזכירה באחד המוסדות שמתעסקים עם בנות טעונות טיפוח. היא מרוויחה מאד יפה והעיקר היא רוצה בחור שקובע עיתים לתורה אחרי העבודה.

כעבור שבועיים נחוגה השמחה שרק מזווג הזיווגים הביא אל רב בנימין בלי כל מאמץ.

***

עליה אחרי ירידה:

כל הלילה התהפך דודי במיטתו כשהוא מייסר את עצמו על הנפילה הגדולה שלו, עד עתה הוא התרומם והוכיח לכולם שיש לו אמונה וביטחון בקב"ה שישלח לו את זיווגו בשעה הנכונה, ולפתע כזו צניחה, בזה הרס לכל המשפחה ובעיקר להורים את המצב רוח, איך הוא יכול לעשות זאת לפגוע בשמחתם בשעות הגדולות שלהם?

אלא מאי? יש מישהו שמטריד את מנוחתו ואין לו מושג מיהו? אז ממ"נ, אם הוא השליח הנכון הוא כבר יגיע בסוף ולא מהדלת האחורית, ואם זו הייתה סתם טעות אופטית אשליה דמיונית, עדיף לשכוח ממנה ולחזור לחיים הרגילים, הוא חייב לזרום ולשמוח ולשמח את המשפחה כפי הראוי.

בבקר קם דודי בהחלטה נחושה להעביר את כל מה שהיה מאחוריו, תמיד אפשר לפתוח דף חדש בחיים.

הוא התנצל בפני הוריו על מה שאירע בחתונה וביקש מהם שלא להיכנס ללחץ, השמחה שלו לא נפגמה, הוא ידאג להוכיח זאת ביתר ימי השמחה שהוא שמח עם החתן נחומי עם כל הלב אלא שאתמול אחזה בו חולשה פתאומית שאין לו הסבר בדיוק מה היא.

דודי הצליח להוכיח זאת בכל שבעת ימי המשתה, לא היה יום שהוא לא היה בתווך, כשהוא נוטל חלק כמעט שווה לחתן, כך הצליח לטשטש את הנפילה שיכולה הייתה לקלקל את כל השמחה.

***

חלומות פז:

נועה מרקסון בתו של ר' שלמה שרפשטיין נעשתה חברה בלב ונפש של צילה גוכברג, היא הייתה כמו אחות, צילה שהייתה בתחילתה מאד מופנמת נפתחה אליה והייתה משוחחת עמה על כל מה שמהווה את עולמה החדש.

באחד הימים שטחה את מצוקתה לפני נועה, על כל מיני אנשים שכביכול רוצים לעזור לה ולמעשה בכלל לא מבינים אותה, הייתה לה טרזניה על האנשים שמרוב שהם רוצים לעזור הם מקלקלים.

"אני מבינה שלאנשים אכפת שאקים בית בישראל, הם כל הזמן טורחים להסביר לי את חשיבות העניין של "לא תוהו בראה לשבת יצרה" ושחייבים לעשות פעילות עבור העניין. אבל הם לא מבינים שאי אפשר להדביק שני אנשים בלי קשר מחבר.

אפילו לבנות חברה צריכים תמיד למצוא את האנשים המתאימים שיוכלו לנהל אותה, אף אחד לא יבוא להציע שני אנשים שאין שום מכנה משותף שינהלו חברה בשותפות, רק בגלל שלשניהם יש כסף.

כסף זה לא הכל, גם שכל זה לא הכל, צריכים כימיה אנושית שתחבר את השניים שיוכלו לעבוד בצוותא, מי שפוסח על פרט אחד בעניין סופו לצאת עם ידיו על ראשו.

אם זה אמור על חברה שסך הכל רק חלק קטן מהחיים, אז מה תאמרי על החיים עצמם, איך ניתן להקים שותפות לכל החיים ולחבר שניים כשאין כל מכנה משותף ביניהם? הרי זה מתכון הרס מוחלט".

(אבי זצ"ל התבטא מספר פעמים בנוסחו החריף על כל אלו שדוחפים לעשות שידוך בכל מחיר, בלי לחשב את רמת ההתאמה "אויפשטעלען א'חופה אויף צו זיך געטן" להעמיד חופה כדי להתגרש תהיה התוצאה)

"אני מסכימה איתך לכל מה שאת אומרת. אבל האם אפשר לשאול אותך, על אלו שידוכים את מדברת שאת מתבטאת על כך כל כך בחריפות? שואלת נועה בעדינות.

"לכל ההצעות שמביאים לי אנשים עם כל מיני בעלי תשובה שבקושי מצאו את הדרך, הם עוד רחוקים מאות ואלפי קילומטרים מהמטרה והם רוצים שאינשא לאחד מאלו?!"
"אז למה את שואפת?" שואלת נועה בזהירות כדי שלא לדרוך על יבלות.

"אני לא רואה את עצמי מתאימה לבחור בעל תשובה, אני חייבת סוג שונה" השיבה צילה בלהט.

"את יכולה קצת יותר לפרש?" עונה נועה במתח כשהיא מבינה לאיזה בוץ גוררת אותה צילה.

"מה צריך לפרש? הרי הכל מובן מאליו" עונה צילה בחריפות רבה

"אני מבינה היטב את הבעייתיות של ההצעות שמציעים לך, אבל תסכימי איתי שבחור ישיבה הוא לא מועמד מתאים, כי גם הוא אינו רוצה להינשא לבחורה בעלת תשובה, כל אדם מתאים את עצמו לסוג הזזה לו, רק כך יש פלטפורמה רחבה עליה ניתן לבנות את מבנה הנישואין.

גם כך הנס גדול ששני אנשים ששונים כל כך [הבעל והאשה] בשל הרבה תכונות אופי שונים לחלוטין נמצאים כל החיים תחת קורת גג אחת, אי אפשר לפרט עד כמה האיש והאשה מגיבים אחרת לכל עניין, האיש הוא יותר שכלי והאשה יותר רגשנית, אלמלי שברא הקב"ה את הכלי מחזיק הברכה הוא השלום אי אפשר היה לקיים מסגרת כזו לאורך ימים ושנים.

אביא לך דוגמא מעניינת, בעלי היקר יש לו חברותא כבר שנה וחצי בכולל ואחרי כל כך הרבה ישיבה ביחד הוא החליט להחליף לחברותא אחרת, שאלתי אותו עם כל הכבוד, למה אחרי כל כך הרבה התאמה יש צורך להחליף? תשובת בעלי הייתה, חייבים לגוון בחיים, אי אפשר עם אותו ראש כל כך הרבה זמן.

ה' ירחם אם כך היו המחשבות לגבי מוסד הנישואין, כל אחד יודע ומבין שבונים קשר לעד, ואת זה עושה רק בורא כל העולמות, אך עם כל זאת נדרשת רמת התאמה עד כמה שניתן להשיג, לפיכך אין מקום להתאים בחור ישיבה לבעלת תשובה כך דעתי".

"אני לא נקראת בעלת תשובה... כי אני כיום בנויה עשרות מונים יותר מכל בחור ישיבה סטנדרטי, נכון שלפני כך וכך שנים הייתי שונה, אבל כיום מי שיראה אותי לא יאמין שאי פעם הייתי שייכת לעולם אחר. גם אז הייתי שונה מכל האחרים, תמיד חיפשתי רק את התוכן ואת הרוחניות ולא את החומר, בקלי קלות נתתי גט פיטורין לעולם הישן, אין לי משם אפילו שמץ שישליך עלי.

בזאת אני שונה מכל בעלי התשובה שיש להם עוד איזו זיקה לעולם הישן, הם לא ניתקו קשר לחלוטין, יש להם עדיין פה ושם משהו שעוד משייך, לכן לא שייך להתאים בעל תשובה אלי, מאותה סיבה בדיוק שלא יתאים למשפחה של אברכי כוללים" חתמה צילה את השיחה.

נועה נרעדה, צילה שוגה באשליות מתוקות, אם זו המחשבה שלה והיא לא תנסה לשנות כיוון, מי יודע כמה שנים יקח לה עד שהיא תתפקח מהחלום.

סיפור / מתוך המדור 'מעדני מלך' מאת הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, באספקלריא

הנוכחי

סיפור הזוי: אוכל בשפע בגטו אצל הנאצים בזכות ברכת

המזון

בספר נוטרי אמן. מביא סיפור בשם יוסף זייבלד שהיה מתפלל בבית הכנסת הר צבי ובשכנותו התגורר אדם בשם רב שמעון אשר בימי חג הסוכות שכולם עושים בחצר והיה נשמע מה קורה אצל השכן היה שומע את ברכת המזון של הרב שמעון בצורה מיוחדת ומאוד עניין אותו מה המיוחד בזה, ואז סיפר לו כשהיה בגיל אחד עשרה ולמד בתלמוד תורה פעם הגיע הרב מלובלין לבחון ולבסוף אמר להם שהוא רוצה לגלות להם סוד גדול והוא שכל מי שיברך ברכת המזון בכונה ובמחה מובטח לו שמזונותיו יהיו מצויים לו ולא יחסר לו כל ימיו, התלהב מהדבר והחליט לקבל על עצמו הדבר, והנה בשואה כאשר נלקחו כולם אנשים נשים וטף היו שני רכבות משמאל שלו למשרפות והרכב מימין שלחו כל מי שכשיר לעבודה והתפלל שיזכה לחיות וללכת לרכבת מימין והנה בהיותו גבוה מבני גילו למרות ציערותו היה נראה גדול ולכן שלחו אותו לימין, אבל הבעיה שאח"כ הם שואלים כל אחד איזה מקצוע יודע ולפי זה שלחו אותם לעבודה והוא בהיותו צעיר לא יודע כלום מה יענה כשישאל, היה זקן שעמד לידו ויעץ לו שיגיע שהוא טבח והוא העוזר שלו, ואכן אזר אומץ וכך השיב ובאמת שלחו אותם למטבח וראה איך ההבטחה אפילו בשואה היו מזונותיו מצויים לו, והנה פעם היה איזה מפקד אכזרי ראה אותו במטבח לא מצא חן בעיניו שבחור צעיר כזה אוכל טוב ונראה בריא החליט להתעלל בו ולכן קרא לו מיד לקח אותו למקום מרוחק והוריד אותו במקום סלעי ונתן לו פטיש אמר לו אנחנו צריכים כאן שתחפור שני מטר על שני מטר בעומק שני מטר אם תצליח עד הבוקר אחזיר אותך למטבח ואם לא אתה לא חוזר, התחיל להתפלל לבורא עולם הרי מי שמברך ברכת המזון בכוונה מזונותיו מצויים לו כל חייו וכאן הרי אין לו מה לאכול וימות מרעב איפה ההבטחה, ולאחר כמה זמן עברו שם ברכב גרמנים שראו אותו עומד ומכה בפטיש התלוצצו ממנו וזרקו עליו כמויות של כל מיני ירקות והמשיכו בנסיעתם, והנה רואה פתאום שיש לו אוכל בשפע, אבל אח"כ התפלל מה יעזור הרי הוא לא מסוגל בפטיש לחצוב כזה בור וישאירו אותו כאן למות אנא השם תעזור לי, אחרי כמה זמן עברה משאית של פולנים וראו שיש לו ערימות של ירקות חשבו אותו שהוא אחראי מטעם הגרמנים התחננו אליו שיתן להם, הבריק רעיון במוחו אמר להם מי המפקד שלכם ניגש אליו ואמר לו אם אתם מוכנים לחפור בור של שני מטר על שני מטר יתן להם את כל הירקות, שמחו ומיד ירדו כולם עם כלים וחפרו את הבור ונתן להם את הירקות, למחרת הגיע הקצין הגרמני וראה שחפר את הבור כמו שביקש ולכן החזיר אותו למטבח ומזונותיו שוב היו לו מצויים ולבסוף ניצל מהשואה. אמר

לחברו עכשיו אתה מבין למה אני מברך ברכת המזון בשמחה ובכוונה שזה מה שהציל את חיי וגם עד היום ברוך השם חיי בשפע.